

الاتحاد الأفريقي

AFRICAN UNION

UMOJA WA AFRIKA

UNION AFRICAINE

UNIÃO AFRICANA

UNIÓN AFRICANA

MKUTANO WA UMOJA WA AFRIKA
Kipindi cha Kawaida cha Thelathini na Nane (38)
Februari 2026
Addis Ababa, ETHIOPIA

*(RASIMU ya Kikao cha 6 cha Kawaida
cha Kamati Maalum ya Ufundi (STC) kuhusu
Kilimo, Maendeleo ya Vijijini, Maji na Mazingira (ARDWE)*

**Uhakiki wa Tano wa Miaka Miwili ya Tume ya Umoja wa Afrika kuhusu Utekelezaji wa Azimio la Malabo kuhusu
azma ya ukuaji wa sekta ya kilimo na Mabadiliko ya Kilimo ili kuimarisha Ustawi wa Pamoja na Uboreshaji wa hali ya Maisha.
*Uamuzi wa Kongamano (Assembly/AU/2(XXIII) wa Juni 2014***

Ripoti Kamili ya Tathmini ya Miaka Miwili kuhusu Mpango wa Maendeleo ya Kilimo wa Afrika (CAADP) 2015 - 2025

**Idara ya Kilimo, Maendeleo Vijijini, Uchumi wa Bluu unayokuza matumizi endelevu ya rasilimali za bahari kwa ukuaji wa uchumi na maisha bora,
pamoja na mazingira Endelevu (DARBE)**

YALIYOMO

Yaliyomo

VIFUPISHO NA AKRONIMU	4
UTANGULIZI.....	7
SHUKURANI.....	9
UTANGULIZI.....	11
MCHAKATO WA TANO WA MAANDALIZI YA RIPOTI YA TATHMINI YA MIAKA MIWILI NA MBINU	14
2A. Mchakato	14
2B. Mbinu.....	18
2C Masuala na wasiwasi wa Ubora wa Data	21
MATOKEO MUHIMU – MAENDELEO YA BARA.....	26
3A. Maendeleo katika Kufikia Malengo.....	26
3A. Maendeleo ya Bara	26
3A.1 Lengo la 1: Kukubaliana na Kanuni na Maadili ya Mchakato wa CAADP	28
3A.2 Lengo la 2: Kuimarisha Ufadhili wa Uwekezaji katika Kilimo	31
3A.3 Lengo la 3: Kukomesha Njaa ifikapo 2025	34
3A.4 Lengo la 14: Kupunguza Umaskini kwa kiwango cha nusu kupitia Kilimo ifikapo 2025.....	55
3A.5 Lengo la 15: Kukuza Biashara za ndani ya Afrika katika Bidhaa na Huduma za Kilimo	59
3A.6 Lengo la 16: Kuongeza Ustahimilivu wa Tofauti ya Hali ya Hewa	62
3A.7 Lengo la 17: Kuongeza Uwajibikaji wa Pamoja kwa Vitendo na Matokeo	65
3. B. Uchambuzi wa Utendaji katika Duru Tano za Mchakato wa Tathmini ya Miaka Miwili.....	68
3. C. Mambo muhimu ya Kaulimbiu ya Mwaka	72
UTENDAJI WA KIKANDA.....	74
4A. Afrika ya Kati	74
4B. Afrika Mashariki.....	75

4C. Afrika Kaskazini	76
4D. Kusini mwa Afrika	78
4E. Afrika Magharibi.....	83
HITIMISHO NA MAPENDEKEZO.....	84
5A. Hitimisho na Mambo Makuu ya Ripoti ya Tathmini ya Miaka Miwili ya Mwaka wa 2025	84
5B. Mapendekezo	86
5C. Tuzo za mwaka wa 2025 Zilizopendekezwa zaTathmini ya Miaka Miwili.....	89
UTENDAJI NA KADI ZA ALAMA	91
6A. Kadi ya Alama ya Bara.....	91
6B. Kadi za Alama za Utendaji za Nchi Wanachama Binafsi	92
6C. Kadi za Alama za Utendaji wa Kikanda	103
6D. Kadi ya Alama ya Utendaji wa Bara.....	107
MAENDELEO KATIKA UTEKELEZAJI WA MAAMUZI MUHIMU YA UMOJA WA AFRIKA	109
7A. Matumizi ya Mbolea barani Afrika – Mbolea ya Mapinduzi ya Kijani ya Kiafrika (Uamuzi: EX.CL/1041(XXXII)), 2006 na Mpango wa Utekelezaji wa Mbolea ya Afrika na Afya ya Udongo 2024 (AFSH-AP)	109
7B. Upatikanaji wa Mbegu na Teknolojia ya Bioteknolojia (Uamuzi: Hati. MKUTANO/AU/6 (VIII), 2007	113
7C. Kukuza Usalama wa Umiliki wa Ardhi (Mkutano wa Uamuzi/AU/Decl.1 (XIII) Rev.1), 2009	115
7D. Uvuvi na Ufugaji wa samaki katika Mchakato wa CAADP (Uamuzi: Waraka. TOKA. CL /627(XVIII)) (AU, 2011).	118
7E. Kilimo cha Kikaboni cha Ekolojia barani Afrika (Uamuzi: Ex. CL/Desemba. 631 (XVIII)), 2011	121
7F. Utekelezaji wa Mfumo wa Miundo Endelevu ya Kilimo Barani Afrika (F-SAMA)” (Uamuzi EX.CL/1041(XXXII), 2015	124
7G. Ripoti ya Tatu ya Maendeleo ya Sekta ya Mifugo kuhusu EX.CL/Desemba.792 (XXIV) Uamuzi juu ya Uundaji wa Mkakati wa Maendeleo ya Mifugo kwa Afrika (LiDeSA) katika Ripoti ya Mkutano wa Tisa wa Mawaziri Wanaohusika na hati Rasilimali za Wanyama. EX.CL/807(XXIV), 2015	126
7H. Mfumo wa Maendeleo ya Unyunyiziaji na Usimamizi wa Maji ya Kilimo (IDAWM) Mazoea barani Afrika ({EX.CL/1187 (XXXVI)}), Februari 2020)	129
7I. Uamuzi wa AU EX.CL/DEC. 1074 (XXXVI) kuhusu Mfumo wa Sera ya USAFI NA Afia ya Mimea (SPS), 2020.....	132
7J. Azimio la AU la Bara la Kuongeza Uimarishaji wa Chakula na Uainishaji wa Viumbe Barani Afrika {Assembly/AU/Decl. 2(XXXV)}, 2022	136

VIFUPISHO NA AKRONIMU

AATS	Ripoti ya Matokeo kuhusu ya Mabadiliko ya Kilimo Afrika
ACT	Mtandao wa Africa Conservation Tillage (ACT)
AfCFTA	Eneo la Biashara Huria la Barani Afrika
AfDB	Benki ya Maendeleo ya Afrika
AFFM	Utaratibu wa Ufadhili wa Mbolea Afrika
AfricaRice	Kituo cha Mpunga barani Afrika
AFSI	Kielezo cha Usalama wa Chakula Barani Afrika
Ajenda 2063	Ajenda 2063: 'Afrika tunayoitazamia'
AGRA	Mapinduzi ya Kijani Barani Afrika
A2063	AKADEMIYA2063
APHLIS	Mfumo wa Afrika wa Taarifa za Upotevu wa Mavuno baada Kuvuna
ARDWE	Kilimo, Maendeleo Vijijini, Maji na Mazingira
ASBP	Maendeleo ya Sekta ya Kilimo
ASTI	Viashiria vya Sayansi na Teknolojia kwa Kilimo
Umoja wa Afrika (AU)	Umoja wa Afrika
AUC	Tume ya Umoja wa Afrika
AUDA-NEPAD	Shirika la Maendeleo la Umoja wa Afrika
AU-IAPSC	Baraza la Umoja wa Afrika la Ulinzi wa Afya ya Mimea Barani
AU-IBAR	Shirika la Rasilimali za Wanyama Barani Afrika
AU-SAFGRAD	Shirika la Maendeleo ya Utafiti wa Nafaka ya Umoja wa Afrika
BAT	Shirika la Usambazaji wa Taarifa ya Teknolojia Barani Afrika
BMGF	Taasisi ya Bill na Melinda Gates
BR	Uhakiki wa Miaka Miwili
BR1	Tathmini ya 1 ya Miaka Miwili
BR2	Tathmini ya 2 ya Miaka Miwili
BR3	Tathmini ya 3 ya Miaka Miwili
BR4	Tathmini ya 4 ya Miaka Miwili
BR5	Tathmini ya 5 ya Miaka Miwili
BRR	Ripoti ya Tathmini ya Miaka Miwili
CA	Kilimo Endelevu
CAADP	Ripoti Kamili kuhusu Mpango wa Maendeleo ya Kilimo barani Afrika (CAADP)
CAC	Tume ya Codex Alimentarius ya FAO

CAMFA	Kongamano la Mawaziri Barani Afrika Kuhusu Uvuvi na Ufugaji wa Samaki
COMESA	Soko la Pamoja la Mashariki na Kusini mwa Afrika
COVID-19	Ugonjwa wa virusi vya Korona 2019
(CIP)	Kituo cha Kimataifa cha Viasi
DARBE	Idara ya Kilimo, Maendeleo Vijijini, Uchumi wa Bluu na Mazingira Endelevu
DRC / DR Congo	Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo
DREA	Idara ya Uchumi na Kilimo Vijijini
EAC	Jumuiya ya Afrika Mashariki
e-BR	Mfumo wa Tathmini ya Kielektroniki ya Miaka Miwili (mtandao) inayotumika katika uingizaji na usimamizi wa data
ECCAS	Tume ya Kiuchumi ya Mataifa ya Kati Barani Afrika
ECOWAS	Tume ya Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika Magharibi
EOA	Kilimo Hai
EOAI	Mpango wa Kilimo Hai
FAO	Shirika la Umoja wa Mataifa la Chakula na Kilimo
F-SAMA	Mfumo wa utumiaji wa zana za kilimo, mashine na vifaa vya kufanikisha uzalishaji wa kilimo
GDP	Pato la Taifa
IC	Habari na Mawasiliano
ICT	Teknolojia ya Habari na Mawasiliano
IDAWM	Maendeleo ya Unyunyuziaji na Usimamizi wa Maji ya Kilimo
IGAD	Mamlaka ya Kiserikali kuhusu Maendeleo
IFPRI	Taasisi ya Kimataifa ya Utafiti wa Sera ya Chakula
ILRI	Taasisi ya Kimataifa ya Utafiti wa Mifugo
IWMI	Taasisi ya Kimataifa ya Usimamizi wa Maji – Afrika Kusini
JSR	Mchakato wa Tathmini wa Sekta Mbalimbali
MAPLE	Tukio la Mafundisho ya Sera ya Malabo
M&E	Ufuatiliaji na Utathmini
VYAKULA	Ufuatiliaji, Tathmini, Uwajibikaji, Mfumo wa Mafunzo
MS	Nchi Wanachama
MT	Tani za Metriki
MSP	Mtoa Huduma kwa Kutumia Mashine
NASIPs	Mipango ya Kitaifa ya Uwekezaji wa Mifumo ya Kilimo
NAIP	Miradi ya Kitaifa ya Uwekezaji wa Kilimo
NARI	Taasisi za Kitaifa za Utafiti wa Kilimo
NPCA	Shirika la Ushirikiano Mpya wa Maendeleo Barani Afrika

NRI	Taasisi ya Maliasili
ODA	Msaada Rasmi wa Maendeleo
PACA	Ushirikiano wa Udhhibiti wa Aflatoxin barani Afrika
PFRS	Mfumo wa Sera na Mkakati wa Marekebisho
PRNFAA	Mtandao wa Utafiti wa Sera kwa Uvuvi na Ufugaji wa Samaki barani Afrika
RASIPs	Mipango ya Uwekezaji ya Mifumo ya Kilimo ya Kikanda
RAIP	Mipango ya Uwekezaji wa Kilimo katika Ngazi za Kikanda
RECs	Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda
ReSAKSS-ECA	Uchambuzi wa Kimkakati wa Kikanda na Mfumo wa Msaada wa Maarifa – Afrika Mashariki na Kati
ReSAKSS-SA	Uchambuzi wa Kimkakati wa Kikanda na Mfumo wa Msaada wa Maarifa – Kusini mwa Afrika
ReSAKSS-WA	Uchambuzi wa Kimkakati wa Kikanda na Mfumo wa Msaada wa Maarifa – Afrika Magharibi
R&D	Utafiti na Maendeleo
SADC	Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika
SDG	Malengo ya Maendeleo Endelevu
SPS	Viwango vya Afya na Usafi wa Mimea na Wanyama
SSA	Kusini mwa Jangwa la Sahara
STC	Kamati Maalum ya Ufundi
STC-ARDWE	Kamati Maalum ya Ufundi Kilimo, Maendeleo Vijijini, Maji na Mazingira mwaka wa 2019.
STOs	Ofisi Maalum za Ufundi
SSPI	Kielelezo cha Utendaji wa Sekta ya Mbegu
TASAI Inc.	Kielezo cha Upatikanaji wa Mbegu za Kiafrika
TOT	Mafunzo ya Wakufunzi
TOR	Masharti ya Kurejelea
TWG	Kikundi Maalum cha Ufundi
UMA	Umoja wa Nchi za Kiarabu za Maghreb
UN	Umoja wa Mataifa
UNECA	Tume ya Uchumi ya Umoja wa Mataifa ya Afrika
USAID	Shirika la Marekani la Maendeleo ya Kimataifa
UNFSS	Mkutano wa Umoja wa Mataifa Kuhusu Mifumo ya Chakula
UNFSS+4	Mkutano wa Umoja wa Mataifa Kuhusu Mifumo ya Chakula+4
ACS2	Mkutano wa Pili wa Mabadiliko ya Tabianchi barani Afrika

UTANGULIZI

Tunafurahi kuwasilisha Ripoti ya Tano ya Tathmini ya Mpango Kamili wa Maendeleo ya Kilimo barani Afrika (CAADP), chombo kikuu barani Afrika cha uwajibikaji wa pande zote katika kuendeleza mabadiliko ya kilimo. Tangu ilipopitishwa mwaka wa 2014, Azimio la Malabo limeongoza juhudi zetu za pamoja za kuharakisha ukuaji wa kilimo, kuimarisha ustahimilivu na kuboresha maisha. Katika mwongo mmoja uliopita, BR imekuwa utaratibu muhimu wa kupima maendeleo, kutambua mapungufu na kukuza ujifunzaji kutoka kwa marika miongoni mwa Nchi Wanachama.

Ripoti hii ya tano inaashiria hatua ya kihistoria. Inahitimisha enzi ya Azimio la Malabo (2015-2025) huku ikiweka msingi wa Azimio la Kampala juu ya Mabadiliko ya Mifumo ya Chakula (2026–2035). Kupitia Azimio la Malabo, Afrika ilianzisha mfumo wa mipango ya kilimo inayotegemea ushahidi, uwajibikaji wa pande zote na uwekezaji. Azimio la Kampala sasa linapanua maono haya ili kujumuisha mifumo yote ya Vyakula na Kilimo kuhakikisha kwamba wakulima, wafugaji, wavuvi, wanawake, vijana na sekta binafsi wanaleta mustakabali jumuishwa na thabiti wa chakula.

Ripoti hiyo inatolewa wakati wa hatua muhimu za kimataifa na barani. Katika Mkutano wa Mifumo ya Chakula ya Umoja wa Mataifa +4 (UNFSS +4), uliofanyika jijini Addis Ababa mnamo Julai 2025, viongozi walithibitisha kuwa kuna hitaji la dharura kufanya mabadiliko ya mifumo ya Vyakula na Kilimo. Miezi miwili baadaye, Mkutano wa Pili wa Mabadiliko ya Tabianchi barani Afrika (ACS2), pia jijini Addis Ababa, ulisisitiza kwamba fedha za mabadiliko ya tabianchi, ustahimilivu na ukuaji wa kijani ni muhimu kwa maendeleo endelevu. Kwa pamoja, hatua hizi muhimu zinaonyesha jukumu kuu la bara la Afrika katika kuendeleza mifumo ya chakula na hatua za mabadiliko ya tabianchi ulimwenguni.

Sambamba na mada ya Umoja wa Afrika ya 2025, "Haki kwa Wafrika na Watu wa Asili ya Kiafrika kupitia Fidha," tathmini hii inasisitiza umuhimu wa usawa na ujumuishaji. Kurekebisha ukosefu wa usawa wa kihistoria katika ardhi, biashara, lishe na upatikanaji wa fursa ni muhimu katika kujenga mustakabali wa haki na endelevu.

Changamoto zinaposalia kuwa janga la mabadiliko ya tabianchi, migogoro, mapungufu ya ufadhili na njaa iliyokithiri - BR ya Tano inaonyesha uwezo wa bara la Afrika wa kuchukua hatua kwa ujasiri, kwa pamoja. Pamoja na Azimio la Kampala, Nchi Wanachama na washirika sasa wana mfumo wazi wa kuongeza uwekezaji, kuimarisha ustahimilivu na kupata uhuru wa chakula kwa vizazi vijavyo.

Ripoti ya tano ya BR inaangazia utendaji wa Nchi Wanachama umenufaika kutokana na kasi iliyoundwa wakati wa BR nne zilizopita. Inaridhisha kutambua kwamba juhudi kubwa zimetumika katika kuhakikisha kuwa ubora wa data umeimarishwa na kwamba utendaji wa Nchi Wanachama umeboreshwa kwa ujumla.

Ripoti hiyo ni matokeo ya juhudi za pamoja za Nchi Wanachama wa AU, Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) na washirika kadhaa wa kiufundi na maendeleo, chini ya uongozi wa Tume ya Umoja wa Afrika na Shirika la Maendeleo la Umoja wa Afrika (AUDA-NEPAD). Tunafurahi kutoa, kupitia Ripoti hii ya Tano ya CAADP BR, hali ya maendeleo yaliyofanywa na Nchi Wanachama wa Umoja wa Afrika katika kutekeleza Uamuzi wa Bunge kama ilivyo katika Azimio la Malabo la CAADP kuhusu Kasi ya Ukuaji na Mabadiliko ya Kilimo kwa Ustawi wa Pamoja na Uboreshaji wa Maisha, Juni 2014.

Ripoti ya Tano ya BR inategemea data iliyothibitishwa iliyowasilishwa na Nchi 45 kati ya 55 za Wanachama wa AU. Wakati alama ya wastani ya bara iliongezeka hadi 5.25 mnamo 2025, kutoka 4.56 katika mzunguko uliopita, hakuna Nchi Mwanachama iliyofikia alama ya alama ya 9.40 - kigezo cha kuzingatiwa "kwenye mwelekeo" ili kufikia malengo ya Malabo. Maeneo yenye utendaji thabiti ni pamoja na uwajibikaji wa pamoja, uanzishwaji wa data na ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi, wakati mapengo makubwa yanaendelea katika uwekezaji wa kilimo, kukomesha njaa na biashara za ndani Barani Afrika. Nchi kama vile , Rwanda na Misri zinatambulika kutokana na uboreshaji wao thabiti, lakini matokeo ya jumla yanaonyesha hitaji la kujitolea upya, uwekezaji unaolengwa na kuimarisha mifumo ya utawala wakati bara la Afrika linaingia katika enzi mpya ya sera. Kulingana na ufahamu huu na masomo yaliyopatikana kutoka kwa mwongo mmoja wa mizunguko ya Tathmini, mapendekezo muhimu yanapendekezwa kuongoza Nchi Wanachama wa AU, Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) na taasisi za bara katika awamu inayofuata ya mabadiliko ya mifumo ya vyakula barani Afrika.

MHE. Moses Vilakati
Kamishna,
Kilimo, Maendeleo Vijijini, Uchumi wa Bluu na
Mazingira Endelevu
Tume ya Umoja wa Afrika (AUC)

MHE. Nardos Bekele-Thomas
Afisa Mtendaji Mkuu
Shirika la Maendeleo la Umoja wa Afrika - Ushirikiano
Mpya kwa Maendeleo ya Afrika (AUDA-NEPAD)

SHUKURANI

Mzunguko wa tano wa ripoti ya Tathmini ya Miaka Miwili ya CAADP (BR) umenufaika na uratibu wa jumla wa Idara ya Kilimo, Maendeleo ya Vijijini, Uchumi wa Buluu na Mazingira Endelevu (DARBE), Shirika la Maendeleo la Umoja wa Afrika (AUDA-NEPAD) na Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) wakati wote katika mchakato huu. Tunatoa shukrani zetu kwa kila kikundi kichounga mkono mchakato huu katika hatua mbalimbali. Kituo cha Maendeleo cha Mezzani kinathaminiwa sana kwa uwezeshaji bora wa mikutano anuwai inayoweza mchakato wa jumla wa mzunguko wa Tano wa BR, pamoja na duka la mwisho la uandishi ambalo ripoti hii iliandikwa. Tunashukuru pia Wafanyakazi ambao walitoa msaada mkubwa wa vifaa katika mzunguko wa tano wa BR. Hatimaye, timu ya sekretarieti ya DARBE na AUDA-NEPAD na timu ya wahariri, kwa juhudi zao kubwa katika kuandaa ripoti hii.

Tunawashukuru wataalamu wa Nchi Wanachama wa Umoja wa Afrika na wale wanaotoka katika taasisi za washirika, ambao walichangia kifedha na kiufundi katika mchakato huu na kukamilisha ripoti ya Tano ya BR.

Kwanza, ni Pointi za Kitaifa za CAADP na wataalam mbalimbali wa kiufundi katika Nchi zote Wanachama wa AU, ambao walikusanya na kuchakata data ambayo ikuwa kiini cha ripoti hii. Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) CAADP zinaelekeza msaada na uratibu wa watu, pamoja na wataalamu wao wa kikanda wa REC, waliohakikisha kuwa Nchi Wanachama zilikamilisha mchakato wa ukusanyaji na uthibitishaji wa data kwa wakati na kuweka data ya nchi yao katika mfumo wa kielektroniki wa BR. Viongozi na wanachama wa BR wanatambuliwa kwa uongozi wao wa kiufundi na mwelekeo waliotoa katika mchakato wote wa BR.

Wachangiaji wa Ripoti ya Tano ya BR walijumuisha: Tume ya Umoja wa Afrika (AUC); Shirika la Maendeleo la Umoja wa Afrika (AUDA-NEPAD); STOs za Umoja wa Afrika zinazojumuisha Ofisi ya Umoja wa Afrika ya Rasilimali za Wanyama (AU-IBAR); Baraza la Umoja wa Afrika la Afya ya Mimea (AU-IAPSC); Utafiti na Maendeleo ya Nafaka na Chakula katika jumuiya ya Umoja wa Afrika (SAFGRAD); Eneo la Biashara Huria la Bara la Afrika (AfCFTA). Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda: Jumuiya ya Maghreb ya Kiarabu (UMA); Soko la Pamoja la Mashariki na Kusini mwa Afrika (COMESA); Sekretarieti ya Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC); Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika ya Kati (ECCAS); Tume ya Jumuiya ya Kiuchumi ya Nchi za Magharibi mwa Afrika (ECOWAS); Mamlaka ya Kiserikali ya Maendeleo (IGAD); na Sekretarieti ya Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika (SADC). Washirika Wetu: AKADEMIYA2063; AGRA; Mezani Development Hub, Shirika la Chakula na Kilimo la Umoja wa Mataifa (FAO); Kituo cha Kimataifa cha Maendeleo ya Mbolea (IFDC); Taasisi ya Kimataifa ya Utafiti wa Sera ya Chakula (IFPRI); Taasisi ya Kimataifa ya Utafiti wa Mifugo (ILRI); Taasisi ya Kimataifa ya Usimamizi wa Maji (IWMI); The African Seed Access Index (TASAI Inc.); Chuo Kikuu cha Ibadan, Ibadan, Nigeria; Chuo Kikuu cha Pretoria, Afrika Kusini; Chuo Kikuu cha Lilongwe cha Kilimo na Maliasili, Malawi, Chuo Kikuu cha Makerere, Kampala, Uganda; Taasisi ya Chuo Kikuu cha Le Bon Berger, Sekretarieti ya Mpango wa EOA (Bio-vision

Africa Trust), Kituo cha Mboga Duniani- WCA, Harvest Plus; Kituo cha Kimataifa cha Viazi (CIP); Wizara ya Kilimo na Maendeleo ya Vijijini, Moroko na Kituo cha Mchele Barani Afrika (AfricaRice).

Ripoti hii ya Tano ya CAADP BR imenufaika pakubwa kutokana na utafiti na juhudi za waandishi na wataalamu mbalimbali waliochangia kuandika sehemu tofauti za ripoti na kukagua rasimu ya jumla.

Tunatoa shukurani za dhati kwa waandishi wote na waandishi wenza pamoja na wataalamu na wakaguzi ambao walifanikisha ripoti hii.

MHE. Moses Vilakati
Kamishna,
Kilimo, Maendeleo Vijijini, Uchumi wa Bluu na
Mazingira Endelevu
Tume ya Umoja wa Afrika (AUC)

MHE. Nardos Bekele-Thomas
Afisa Mtendaji Mkuu
Shirika la Maendeleo la Umoja wa Afrika - Ushirikiano
Mpya kwa Maendeleo ya Afrika (AUDA-NEPAD)

UTANGULIZI

- 1.0 Hii ni Ripoti ya Tano ya Tathmini ya Miaka Miwili (BR) kuhusu maendeleo ya utekelezaji wa Mpango Kamili wa Maendeleo ya Kilimo Barani Afrika (CAADP). Maendeleo ya ufuatiliaji yaliambiwa na Wakuu wa Nchi na Serikali wa AU chini ya Malengo ya 7 ya Azimio la Malabo kuhusu Ukuaji wa Kilimo na Mabadiliko ya Afrika kwa Ustawi wa Pamoja na Uboreshaji wa Maisha (Doc. Mkutano/AU/2(XXIII)). Tangu mwaka wa 2018, Tume ya Umoja wa Afrika (AUC), iikishirikiana kwa karibu na Wakala wa Maendeleo wa Umoja wa Afrika (AUDA-NEPAD), Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs), Nchi Wanachama na washirika mbalimbali wa kiufundi na maendeleo, imetoa na kuwasilisha ripoti za BR kwa ajili ya kuidhinishwa na Bunge la AU kila baada ya miaka miwili. Kila ripoti imetumika kama nyenzo muhimu ya uwajibikaji, ujifunzaji wa marika na hatua ya pamoja. BR ya Tano inaendelea na jukumu hili na inahitimisha kipindi cha utekelezaji wa Malabo (2014–2025).
- 1.1 Ripoti inatoa muhtasari wa kiwango ambacho Nchi Wanachama zimezingatia matarajio ya Mkutano wa Malabo, ambao ulithibitisha tena umuhimu wa kuwekeza katika kilimo kama kichocheo cha ukuaji jumuishi na endelevu wa uchumi, kupunguza umaskini na ustahimilivu. Sambamba na BRs zilizopita, Maazimio saba (7) ya Malabo yalitafsiriwa katika maeneo saba (7) ya utendaji wa mada: (i) kujitolea tena kwa kanuni na maadili ya mchakato wa Ripoti Kamili kuhusu Mpango wa Maendeleo ya Kilimo wa Afrika (CAADP); (ii) kuimarisha fedha za uwekezaji katika kilimo; (iii) kukomesha njaa barani Afrika ifikapo mwaka 2025; (iv) kupunguza umaskini kwa nusu, ifikapo mwaka 2025, kupitia ukuaji jumuishi wa kilimo na mabadiliko; (v) kukuza biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo; (vi) kuimarisha ustahimilivu wa maisha na mifumo ya uzalishaji kwa mabadiliko ya hali ya hewa na hatari nyingine zinazohusiana; na (vii) kuimarisha uwajibikaji wa pamoja kwa vitendo na matokeo. Kwa njia hii, BR ya Tano inaimarisha juhudi za mwongo mzima za kufuatilia, kuripoti na kuchochea maendeleo kuelekea malengo ya Malabo.
- 1.2 Umuhimu wa BR ya Tano hauko tu katika jukumu lake la uwajibikaji bali pia katika jukumu lake la mpito. Inaashiria mwisho wa enzi ya Malabo huku ikiweka msingi wa Azimio la Kampala kuhusu Mabadiliko ya Mifumo ya Chakula (2026–2035). Azimio la CAADP Kampala linapanua mtazamo kutoka ukuaji wa kilimo hadi mabadiliko mapana ya mifumo ya Vyakula na Kilimo ili kushughulikia umuhimu wa lishe, ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi, uendelevu na usawa. Kwa kukagua utendaji dhidi ya malengo ya Malabo, ripoti hii inatoa msingi wa ushahidi wa kuunda ajenda kwa mwongo ujao na kuhakikisha mwendelezo kati ya maazimio hayo mawili. Tathmini ya 2025 kwa hivyo ni ya kuangazia, kutathmini maendeleo na changamoto pamoja na maono, kutambua masomo ya kuarifu mwongo ujao.
- 1.3 Kama ilivyo katika ripoti zilizopita, mchakato wa kuzalisha BR ya Tano ulikuwa shirikishi, jumuishi na wazi. Nchi Wanachama ziliongoza ukusanyaji na kuripoti data, kwa kutumia zana sanifu zilizotengenezwa na AUC kwa kushirikiana na AUDA-NEPAD, RECs, taasisi za kiufundi na washirika wa maendeleo. Mchakato huu ulihusisha kuimarisha uwezo katika ngazi za kitaifa na kikanda, warsha za ukaguzi na uthibitishaji wa rika na kusimamisha kiufundi ili kuhakikisha ubora wa data na kulinganishwa.

Mashirika ya kiraia, vyama vya wakulima na wahusika wa sekta binafsi walishiriki kuchangia mitazamo na kuthibitisha matokeo.

- 1.4 BR ya Tano inawasilisha matokeo katika ngazi nyingi. Katika ngazi ya bara, Ripoti inaangazia utendaji wa jumla dhidi ya kila moja ya malengo saba, ikifichua viwango anuwai vya maendeleo na maeneo yanayohitaji uangalifu wa haraka. Katika ngazi ya kikanda, inatambua tofauti katika utendaji katika maeneo matano ya Afrika na inatoa masomo kutoka kwa ujumuishaji wa kikanda, ujifunzaji wa rika na "mifuko ya ubora" ambayo inayoweza kupanuliwa. Katika ngazi ya Nchi Wanachama, Ripoti inarekodi maendeleo ya Nchi Wanachama binafsi, ikitoa fursa ya kutafakari kuhusu mazoea bora, changamoto na uvumbuzi wa sera. Kwa kuwasilisha matokeo katika ngazi hizi, Tathmini inaendelea kutumika kama nyenzo thabiti ya uwajibikaji, huku pia ikikuza utamaduni wa mipango inayotegemea ushahidi na ujifunzaji wa pamoja.
- 1.5 Ripoti inaangazia hali jumishi ya mchakato na mbinu ambayo ilitumika kukusanya, kuchambua data na kuandika ripoti. Zaidi ya hayo, Ripoti inawasilisha matokeo muhimu katika ngazi za bara na kikanda, wasifu wa kina na ripoti ya matokeo ya nchi binafsi na mapendekezo kwa nchi binafsi, mashirika ya kikanda na taasisi za bara. Mbinu hii jumishi huimarisha umiliki wa mchakato na kuimarisha uwajibikaji katika ngazi zote.
- 1.6 Ripoti hiyo inakamilishwa na Zana ya Mawasiliano ya CAADP BR inayoingiliana mtandaoni, ambayo inawasilisha data ya BR katika aina mbalimbali na kuifanya ipatikane kwa urahisi zaidi kwa watumiaji. Chombo hiki kilitengenezwa na AU na washirika wake kwa kushauriana kwa karibu na RECs, wataalam wa kiufundi na wadau wengine, kama matokeo yanayoambatana na Ripoti ya BR ili kuwezesha usambazaji wa matokeo yake. Zana hii imeundwa ili kufanya iwe rahisi kwa watunga sera na wadau wengine katika ngazi za kitaifa na kikanda kuingiliana na data na taarifa zinazotolewa. Zana ina michoro, uchambuzi na ramani zinazoweza ufikiaji rahisi wa matokeo ya BR.
- 1.7 Ripoti hiyo inajumuisha sehemu kuhusu utekelezaji wa Maamuzi kumi (10) ya Umoja wa Afrika (AU), ya kimazingira na mahususi kwa mabadiliko ya kilimo barani Afrika, ambayo ni: Mbegu na Bioteknolojia; Maendeleo ya Mifugo; Uvuvi na Ufugaji wa Samaki; Unyunyizi; Matumizi ya Mashine; Matumizi ya Mbolea; Mwongozo wa utekelezaji wa viwango vya Usafi wa Mimea, Sera ya Ardhi, Mifumo ya Kilimo Hai na Mazaobiofuti.
- 1.8 BR ya Tano inalingana na madhumuni ya kimataifa na mabara ya kubadilisha mifumo ya Chakula na Kilimo, iliyowekwa na UNFSS +4 (2025) na Mkutano wa Pili wa Mabadiliko ya Tabianchi Barani Afrika (ACS2), ambao ulitaka kuongeza kasi ya mbinu za ustahimilivu katika mifumo ya chakula barani Afrika, kuhakikisha utawala jumishi na ufadhili shirikishi na kuweka Afrika katikati ya ajenda ya chakula na hali ya hewa sambamba na mpito wa Malabo jijini Kampala. Kwa hivyo, BR inapaswa kuisitiza matumizi ya umma yanayozingatia ustahimilivu, upangaji jumishi wa mabadiliko ya tabianchi na kilimo na mifumo ya data iliyosawazishwa, fedha zilizochanganywa zilizohatarishwa, utekelezaji wa eneo husika na uwajibikaji wazi na malengo halisi ya ujumuishaji kwa wanawake na vijana.
- 1.9 Kulingana na kaulimbiu ya Umoja wa Afrika ya mwaka wa 2025, *"Haki kwa Wafrika na Watu wenye Asili ya Afrika kupitia Fidia,"* BR ya Tano inaweka mabadiliko ya mifumo ya kilimo na chakula kama njia ya kupata haki ya fidia. Inasisitiza

kusahihisha ukosefu wa usawa wa kihistoria katika upatikanaji wa ardhi, fursa za biashara, lishe na ustahimilivu. Pia inaangazia majukumu muhimu ya wanawake na vijana, ambao uwezesaji wao ni hitaji la kiuchumi na la lazima la haki. Kwa kuweka mabadiliko ya Vyakula na Kilimo katika hotuba ya fidia, BR inathibitisha kwamba enzi mpya haipaswi tu kutoa ukuaji na ustahimilivu bali pia usawa, heshima na ukuu kwa Waafrika wote.

- 1.10 BR ya Tano inatumika kama chombo cha uwajibikaji na utaratibu wa kujifunza. Inawezesha Nchi Wanachama, RECs na bara kwa ujumla kutathmini maendeleo, kubadilishana ubunifu na kuimarisha uwajibikaji wa pande zote. Inatoa mwongozo unaotegemea ushahidi kwa watunga sera, wawekezaji na washirika wanapotekeleza au kuunga mkono Azimio la CAADP. Kwa kutofautisha masomo kutoka kwa mwongo wa Malabo na kuyaweka sawa na ajenda za bara na za kimataifa, Tathmini inaelezea njia wazi ya mifumo ya Vyakula na Kilimo ambayo inastawi, thabiti na yenye usawa katika mwongo ujao.

MCHAKATO WA TANO WA MAANDALIZI YA RIPOTI YA TATHMINI YA MIAKA MIWILI NA MBINU

2A. Mchakato

- 2.1. Tathmini ya Miaka Miwili (BR) ni mchakato madhubuti uliobuniwa kufuatilia safari ya mabadiliko ya kilimo barani Afrika. Ni sehemu ya msingi ya ajenda ya CAADP na hutumika kama utaratibu muhimu wa uwajibikaji. Kupitia mchakato huu, nchi wanachama wa AU huripoti mara kwa mara kuhusu maendeleo yao kuelekea malengo ya Azimio la Malabo, wakitoa tathmini kamili, inayotegemea ushahidi wa utendaji wao. BR inafikia kilele cha ripoti ambayo inatoa muhtasari wazi wa wapi bara lipo, ikiangazia mafanikio, kutambua changamoto na kuarifu maamuzi ya sera ili kuharakisha maendeleo kuelekea malengo ya pamoja ya maendeleo ya kilimo.
- 2.2. Jedwali 2.1 hapa chini linaonyesha Tathmini ya Kwanza ya Miaka Miwili (BR1), Tathmini ya Pili ya Miaka Miwili (BR2), Tathmini ya Tatu ya Miaka Miwili (BR3), Tathmini ya Nne ya Miaka Miwili (BR4) na jina la mzunguko wa Tathmini ya Tano ya Miaka Miwili (BR5), mwaka wa data, mwaka wa uzalishaji wa ripoti.

Jedwali 2.1: Mizunguko Mitano ya BR na Miaka ya Uzalishaji

Tathmini ya Miaka Miwili (BR)	Miaka ya Data	Tathmini ya Mchakato	Kuripoti kwa Mkutano Mkuu wa AU	Kigezo
BR1	2015 - 2016	2017	2018	3.96
BR2	2015 - 2018	2018-2019	2020	6.66
BR3	2015 - 2020	2020-2021	2022	7:28
BR4	2015 - 2022	2022-2023	2024	9.29
BR5	2015 - 2024	2024-2025	2026	9.40

- 2.3. Katika maandalizi ya Mzunguko wa Tano wa BR, AUC na AUDA-NEPAD- wakifanya kazi kwa kushirikiana na washirika-waliandaa Tukio la Kujifunza Sera ya Malabo (MAPLE) mnamo Oktoba 2024. Hafla hiyo ililenga kukagua masomo muhimu kutoka BR ya Nne (BR4). Zaidi ya washiriki 200 kutoka kote barani Afrika-ikiwa ni pamoja na wawakilishi kutoka sekta za umma na binafsi, vikundi vya wakulima, asasi za kiraia, vijana, wasomi na vyombo vya habari waliokusanyika kutafakari maoni kutoka kwa mizunguko ya awali ya ukaguzi.
- 2.4. Kufuatia MAPLE, Kikosi Kazi cha BR - timu ya wataalam wa kiufundi iliyotolewa kutoka taasisi kote Afrika ambayo hutoa msaada wa kiufundi kwa mchakato wa BR - ilifanya uchambuzi muhimu mnamo Oktoba 2024. Tathmini hii ilichunguza viashiria, ukusanyaji wa data na mbinu za uchambuzi, kwa lengo la kuboresha ubora wa jumla na uthabiti wa mchakato wa

BR. Kutokana na ushiriki huu, hati muhimu zilizasishwa, ikiwemo Mwongozo wa Kiufundi wa BR, Kiolezo cha Kuripoti cha BR na Vidokezo vya Kiufundi vya BR.

- 2.5. Mchakato muhimu wa uchambuzi na Tathmini wa mwaka wa 2024 ulihitimisha kwamba hakuna viashiria vipya vitakavyoletwa kwa ajili ya mzunguko wa Tano wa BR. Kwa kuongezea, viashiria 12 vilivyoongezwa wakati wa mzunguko wa Nne wa BR-lakini vilibaki "kimya" (yaani, havikujumuishwa katika hesabu za alama)- vitaendelea kukaa kimya katika mzunguko wa Tano wa BR. Matokeo yake, mzunguko wa Tano wa BR utatathmini jumla ya viashiria 59: viashiria 47 vilivyopo kutoka kwa mizunguko iliyopita na viashiria 12 vipya vilivyoletwa katika mzunguko wa Nne wa BR.
- 2.6. Kufuatia uchambuzi muhimu wa 2024, masasisho yafuatayo yanayohusiana na data na mabadiliko ya zana yalitekelezwa: i) Takwimu ambazo tayari zimetolewa katika mizunguko ya awali na zipo katika mfumo wa e-BR zilibaki na kwa mzunguko wa BR5, ii) nchi zote wanachama ziliombwa kutoa data kwa miaka ya 2022, 2023 na 2024 na, iii) ikiwa nchi mwanachama inataka kubadilisha data ya awali, barua rasmi ya ombi kutoka Wizara ya Kilimo au mamlaka ya wizara ya kilimo kwenda REC yake, ikielezea wazi mabadiliko yaliyopendekezwa na mantiki iliyo nyuma yake inapaswa kutumwa; iv) e-BR, zana inayotegemea wavuti ya uingizaji na usimamizi wa data, iliboreshwa kutambua makosa kwa kuripoti viingilio visivyo vya kawaida. Pia iliboreshwa ili kupokea habari kuhusu chanzo cha data ili kuboresha ufuatiliaji wa data; v) Mojawapo ya uvumbuzi unaotokana na mchakato wa BR yenyewe ni Uingiliano wa e-BR na Ufuatiliaji wa ECOWAS, Tathmini, Uwajibikaji, Mfumo wa Kujifunza (VYAKULA) (e-BR ya kikanda), kwa Nchi Wanachama wa ECOWAS, data imechukuliwa moja kwa moja kutoka kwa VYAKULA wa ECOWAP ili kuhakikisha uthabiti na kupunguza kurudia kwa juhudi kutoka kwa Nchi Wanachama kutoka ECOWAS na vi) Makosa ya kawaida ya data na mapengo yalitambuliwa ambayo yanahitaji uwekezaji wa ziada na AU na Nchi Wanachama katika kujenga uwezo wa kukusanya na kusimamia data.
- 2.7. Ramani ya mchakato wa BR5: Kufanya kazi kwa karibu na Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda na wataalamu wa kiufundi, ramani ya mchakato wa tano wa BR iliandaliwa na AUC. Ilihusu hatua na ratiba mbalimbali zinazohitajika ili kutoa ripoti ya tano ya BR.
- 2.8. Warsha ya Mafunzo ya Moja kwa Moja ya Wakufunzi (TOT) iliandaliwa tarehe 5-7 Machi, 2025. Takriban wataalamu 90 walishiriki katika vikao vya Mafunzo ya Wakufunzi (TOT), ambavyo vilizingatia vipengele vya kiufundi vya mchakato wa BR na vilijumuisha mipango ya warsha ijayo ya mafunzo ya bara kwa wataalamu wa ngazi ya nchi. Kama sehemu ya TOT, angalau wataalamu 35 wa kikanda - wanaowakilisha kanda tano za bara la Afrika - walipewa mafunzo mahsusi kuhusu zana zilizosasishwa za kuripoti za CAADP BR.

Mafunzo ya wataalamu wa kitaifa

- 2.9. Wakati wa mchakato huu wa tano wa BR, AUC iliandaliwa kwa kushirikiana na RECs, Mafunzo ya Kikanda ya Wataalam wa Kitaifa juu ya zana zilizosasishwa za kuripoti za CAADP BR na AUC zilitoa msaada kwa huduma za ukalimani au msaada wa kiufundi: (i) Mafunzo ya Kikanda ya IGAD 19-20 Machi 2025; (ii) Mafunzo ya Kikanda ya ECCAS: Afrika ya Kati (Kifaransa)

16-17 Juni 2025; (iii) Mafunzo ya Kikanda ya Afrika Kaskazini (Kifaransa, Kiarabu) 22-23 Mei 2025: UMA; (iv) Mafunzo ya Kikanda ya Kusini mwa Afrika (Kiingereza, Kifaransa, Kireno) 8-10 Mei 2025: SADC na EAC na COMESA 27-29 Mei 2025 na (v) kikao cha kusafisha data cha kikanda cha Afrika Magharibi (Kiingereza, Kifaransa na Kireno) kwa 23-27 Juni 2025. Kufuatia mafunzo ya kikanda, mchakato wa Tano wa BR katika ngazi ya Nchi Wanachama ulizinduliwa. Wataalam wa kikanda, ambao awali walipewa mafunzo wakati wa Mafunzo ya Wakufunzi bara (TOT), waliwafundisha wataalam wa kitaifa.

Warsha ya kukagua na kujaribu algorithmu ya e-BR kwa Mzunguko wa BR5

- 2.10. Kufuatia kukamilika kwa uwasilishaji wa data kwa ajili ya mzunguko wa BR5, warsha muhimu ya eBR iliitishwa Kampala, Uganda, kuanzia tarehe 14-16 Agosti 2025. AUC kwa kushirikiana na AUDA-NEPAD, RECs na washirika wa kiufundi, iliandaa kikao cha siku 3 ambacho kiliwaleta pamoja viongozi wa timu na wataalamu wa kiufundi kukagua, kupima na kuthibitisha algorithmu iliyosasisiwa iliyoundwa ili kuzalisha matokeo ya BR5. Malengo yalikuwa kukamilisha Hati ya Kiufundi kwa kiashiria na mahesabu ya alama, kuhakikisha mantiki ya algorithmu inalingana na zana za kuripoti zilizorekebisha na kujaribu utendaji wake kwa kutumia data iliyowasilishwa ya nchi wanachama. Mchakato huu madhubuti ulilenga kujenga uelewa na makubaliano ya pamoja kuhusu algorithmu iliyothibitishwa, kuhakikisha uadilifu na ubora wa Ripoti ya mwisho ya BR5 na matokeo yake yanayohusiana, ikiwa ni pamoja na Wasifu wa Bara, Kanda na Nchi.

Ukusanyaji na uthibitishaji wa data katika ngazi ya kitaifa

- 2.11. Baada ya mafunzo ya kikanda, kila REC iliandaa na Nchi Wanachama wao kutekeleza ramani yao ya barabara ya BR5 kulingana na ramani ya barabara ya kikanda na bara. Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs), ziliongoza na kuratibu hatua za ukusanyaji na uthibitishaji wa data katika ngazi ya kitaifa. Changamoto kuu zilikuwa: (i) ukusanyaji, usafishaji na uchambuzi wa data kwa wakati unaofaa; (ii) rasilimali chache za kusaidia uthibitishaji wa wadau wengi wa rasimu ya ripoti za kitaifa za BR. Kama ilivyokuwa wakati wa michakato ya awali ya BR, kila Nchi Mwanachama iliandaa warsha ya kitaifa ya wadau mbalimbali ili kukagua na kuthibitisha ripoti na data kabla ya kuwasilishwa kwake kwa REC husika na barua iliyosainiwa kutoka kwa Katibu Mkuu au mamlaka ya wizara ya kilimo. RECs zilikagua na kuthibitisha ripoti za Nchi Wanachama, zilifanya uchambuzi wa kwanza wa data na kuandaa muhtasari wa BR wa kikanda ambao ulithibitishwa katika ngazi ya kikanda kabla ya kuwasilishwa kwa AUC.

Warsha ya Usafishaji na Uthibitishaji wa Data Bara

- 2.12. Baada ya kuwasilishwa kwa ripoti na data za Nchi Wanachama ifikapo tarehe 30 Julai 2025. Kila REC ilihamasisha wataalam wa kikanda na kupanga Tathmini ya ripoti za Nchi Wanachama kufuatia maelezo ya mwongozo juu ya ukusanyaji wa data, michakato ya kitaifa na kikanda ya uthibitishaji wa Mchakato wa BR5 uliowasilishwa kwa RECs na AUC. Uthibitishaji wa

kikanda uliandaliwa kwa RECs zifuatazo (ECOWAS, UMA Plus Misri, SADC, kwa ukanda wa Mashariki (IGAD, EAC na COMESA) na Afrika ya Kati (ECCAS).

- 2.13. Kwa ujumla, Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) zote isipokuwa ECCAS ziliweza kufikia hatua hii muhimu na kutuma maoni na uchunguzi kwa Nchi Wanachama kwa ajili ya marekebisho katika ripoti ya ngazi ya nchi na pia katika mfumo wa elektroniki wa Ripoti yaTathmini ya Miaka Miwili (e-BR), huku ikilenga kufanya mawasilisho ya mwisho tarehe 15 Agosti, 2025. Hata wakati usafishaji wa data ya bara ulipoanza, AUC bado ilipanua tarehe ya mwisho ya uwasilishaji kwa nchi zote zilizobaki hadi tarehe 28 Agosti 2025 ili kuruhusu nchi hizo kukamilisha uthibitishaji wao wa kitaifa, uingizaji wa data na uwasilishaji wa ripoti katika mfumo wa elektroniki wa Ripoti yaTathmini ya Miaka Miwili (e-BR). Katika mfumo wa e-BR, Nchi Wanachama 45 ziliwasilisha data zao kwa wakati.
- 2.14. Warsha ya kusafisha na kuthibitisha data ya bara ilifanyika Kampala, Uganda (18-21 Agosti 2025). Mchakato huu unahusishaTathmini ya Miaka Miwili (BR)wa kina wa data na tathmini ili kuhakikisha ubora wa data, usahihi na ukamilifu wa data ambazo ziliwasilishwa na Nchi Wanachama. Warsha hiyo iliratibu michakato ya usafishaji na uthibitishaji wa data, viongozi wa eneo husika na kukamilisha usafishaji wa data wa ngazi ya bara na uthibitishaji wa uwasilishaji kutoka Nchi Wanachama. Ushauri na maoni yaliyotolewa na viongozi wa timu baada ya zoezi la ukaguzi wa data yalitumwa kwa kila REC na AUC kuwaomba kushiriki na Nchi Wanachama wao kwa kuzingatia na kuwasilisha tena data iliyorekebishwa na ripoti katika mfumo wa e-BR.

Warsha ya uandishi wa kiufundi ya BR

- 2.15. Duka la uandishi lilisaidia kuandaa rasimu ya Ripoti ya BR5 na kutoa fursa kwa wataalam kadhaa wa BR pamoja na taasisi zote ambazo zimekuwa zikichangia mchakato huu kutoa shukrani zao kuhusu ubora wa data kabla ya kuanza hesabu ya viashiria na uchambuzi. Washa hii hasa lilishughulikia: (i) majadiliano ya muhtasari wa ripoti ya 5 ya BR na kukabidhiwa kwa mtaalam kwa uandishi; (ii) kuandika ripoti ya rasimu; (iii) maandalizi ya ripoti ya matokeo za nchi binafsi; (iv) maandalizi ya rasimu iliyojumuishwa ya Ripoti ya 5 ya BR ya bara; (v) hatua zinazofuata na tarehe ya mwisho ziliainishwa. Mkutano wa mwisho wa uthibitishaji ulifanyika mtandaoni mnamo Septemba 2025 kati ya AUC, AUDA-NEPAD, Wataalam wa Ofisi ya STC na RECs kabla ya kuwasilisha ripoti kwa Kikao cha sita cha Kawaida cha STC-ARDWE mnamo Oktoba 2025.

Zana za Mawasiliano zaTathmini ya Miaka Miwili

- 2.16. Kama moja ya matokeo ya uchambuzi muhimu wa awali wa mchakato wa BR uliofanywa, kikundi cha tisa cha kiufundi cha mawasiliano na utetezi wa BR kimeanzishwa ili kuongeza mawasiliano, juhudi za utetezi zinazohusiana na matokeo ya BR na ufahamu. Kama desturi, zana za mawasiliano na utetezi za BR, yaani Dashibodi ya CAADP BR na Zana za CAADP BR zimesasishwa ili kuwezesha matumizi ya matokeo ya ripoti ya nne ya BR.

2B. Mbinu

- 2.17. Ripoti ya Matokeo ya Mabadiliko ya Kilimo ya Afrika (AATS) iliundwa kuwasilisha maendeleo yaliyofanywa na Nchi Wanachama binafsi na kutambua na kutoa tuzo kwa Nchi Wanachama zinazofanya vizuri zaidi ili kufikia malengo na Azimio la Malabo ifikapo mwaka 2025. AATS inategemea mbinu za kutathmini utendaji wa nchi katika kufikia malengo yaliyowekwa katika Azimio la Malabo.
- 2.18. Kwa kuwa mwaka unaolengwa na Azimio la Malabo kwa ujumla ni 2025, mbinu za kutathmini hutoa kiwango cha hatua kwa hatua na cha kuongezeka kwa ajili ya kutathmini maendeleo ya Tathmini ya Miaka Miwili (BR) unaofanywa kila baada ya miaka miwili ikilinganishwa na viashiria kama ilivyoelekezwa katika ripoti ya matokeo. Mbinu za kutathmini zinatazamia kuruhusu Nchi Wanachama kuona jinsi ya kuboresha utendaji wao kwa muda na kutafuta mazoea bora ili kuondokana na changamoto zilizobainishwa huku ikiimarisha utamaduni endelevu na kutoa hisia ya uharaka katika kufikia malengo ya sekta ya kilimo.
- 2.19. Mwongozo wa Kiufundi uliosasishwa wa mwaka wa 2025 unatoa maelezo kuhusu mbinu inayotumiwa kuhesabu kila moja ya viashiria 59 vya utendaji (viashiria 47 vilivyopo na viashiria 12 vipya kutoka kwa mzunguko wa BR4) na seti inayohitajika ya vigezo. Vidokezo vya Kiufundi vya 2025 vinatoa maelezo zaidi kuhusu mbinu zinazotumiwa kutathmini matokeo ya utendaji, huku mwaka 2015 ukitumika kama kumbukumbu ya utathmini wa utendaji na mfumo wa uzani unaotumiwa kujumulisha alama katika maeneo tofauti yaliyolengwa.
- 2.20. Kwa mzunguko wa BR5 viashiria vipya kutoka mzunguko wa BR4 havikutumika kwa hesabu ya alama na cheo cha Nchi Wanachama. Viashiria vipya kutoka BR4 ni: 3.1vii (Ongezeko la asilimia ya mbegu za mifugo zilizopimwa na kuthibitishwa na zinazofaa kwa mazingira ya nchi husika, kwa spishi/aina/ekotipi zinazotumika kila mwaka katika nchi (pLCSU), Mbegu za Mifugo); 3.1viii (Utathmini wa Utendaji wa Sekta ya Mbegu); 3.5viii (Gharama ya lishe bora kama asilimia ya matumizi ya chakula ya kaya); 3.5ix (Asilimia ya watu walio na uzito kupita kiasi au upwanyenye, kwa idadi ya watu wazima); 3.7 (Utathmini wa Maendeleo ya Mazaobiofuti Barani Afrika, ABPI); 5.1ii (Utathmini wa Ubadilishanaji wa Bidhaa na Huduma za Kilimo kati ya Nchi za Afrika); 5.3i (Viwango vya ushuru, viwango vya wastani wa kutozwa ushuru (asilimia)); 5.3ii (Utathmini wa hatua zisizohusiana na biashara za ndani ya Afrika ya bidhaa na huduma za kilimo zizito tozwa ushuru); 5.3iii (Utathmini wa mazingira ya taasisi yanayoruhusu utekelezaji wa Eneo la Biashara Huria la Bara la Afrika (AfCFTA)); 6.1iii (Jumla ya Uzalishaji wa Gesi chafu (GHG) kutoka kwa kilimo). Zaidi ya hayo, kigezo kipya cha EIRB4 kimeondolewa kama kigezo cha utathmini ya 6.2 na alama yake. Kutokana na masuala kadhaa ya kuripoti na ubora wa data, kiashiria 3.6iii pia kimekosa kutumika wakati wa mzunguko huu wa BR5.
- 2.21. Kiashiria kinapokosa kutumika, inamaanisha hakitajumuishwa wakati wa kutathmini matokeo na orodha ya Nchi Wanachama na hakizingatiwi katika uchambuzi wa alama.
- 2.22. Kwa mujibu wa muundo wa utendaji wa Ukaguzi wa BR (maeneo 7 yaliyolengwa yaliyogawanywa katika makundi 28 ya utendaji na kugawanywa zaidi katika viashiria 59), kuna aina nne za alama: alama ya I ambayo ni alama inayohusishwa na

kiashiria cha utendaji kulingana na kiwango cha 0 hadi 10; alama ya C ambayo ni jumishi wa alama za I aina ya utendaji; alama ya T ambayo ni jumishi wa alama za C kwa maeneo yaliyolengwa na alama ya O ambayo ni alama ya jumla (au jumishi wa alama za T) katika kufikia Azimio la Malabo. Kwa kila alama iliyojumlishwa (yaani alama C, alama T na alama O), mfumo sawa wa kutathmini matokeo hutumiwa.

- 2.23. Kanuni sambamba za kompyuta, zilizofafanuliwa kikamilifu katika Vidokezo vya Ufundi vya 2025, zimeongoza muundo wa hifadhidata kwa ajili ya ukusanyaji wa data ya nchi ili kuzalisha Ripoti ya matokeo ya 2025.
- 2.24. Ulinganisho wa Alama za Nchi katika kutekeleza Azimio la Malabo na Wasifu 45 wa Nchi zilizowasilishwa katika Sura ya 7 ya Ripoti ya Matokeo ya **Mabadiliko ya Kilimo ya Afrika (AATS)**, ambayo inajumulisha maendeleo ya nchi binafsi katika kufikia malengo ya Azimio la Malabo. Ufafanuzi wa kawaida wa kiufundi ufuatao lazima uzingatiwe ili kuwezesha uelewano kamili wa Ripoti ya BR na AATS.
- 2.25. Lengo: Ni mtazamo unaodhamiriwa kufikiwa katika mwaka wa mwisho (mwaka inayolengwa) wa mchakato kama ilivyobainika kwa hatua za kuleta mafanikio. Kwa mfano, hatua ya kujitolea "*kuwezesha biashara za ndani ya Afrika mara tatu zaidi, kwa kuangazia bidhaa na huduma za kilimo ifikapo mwaka 2025 kuanzia 2015*" -lengo ni kufikia asilimia 200 ifikapo mwaka unaolengwa wa 2025 kutoka mwaka msingi wa 2015.
- 2.26. Kiashiria: Ni kigezo au mchanganyiko wa vigezo ambavyo hupima moja kwa moja (bila kuweka mambo mengine nje ya upeo maanani) thamani ya kitu kinachopimwa. Kwa mfano, kwa kujitolea katika kifungu cha 2.25, kiashiria ni "*kiwango cha ukuaji wa biashara za ndani ya Afrika*".
- 2.27. Mafanikio: kwa dhana kwamba maendeleo ni thabiti, je, thamani inayodhamiriwa kufikiwa kwa kiashirio katika mwaka wa kipimo kwa nchi wanachama itaweza kufikia malengo yake. Kwa hivyo, mafanikio yanaweza kutofautiana mwaka hadi mwaka. Kwa mfano, kwa kujitolea katika kifungu cha 2.25, mafanikio ya mwaka wa tatu (mwaka wa 2018 wa kipimo) ni asilimia 60 [sawa na $(asilimia\ 200/10) * 3$]. Ikumbukwe kwamba mafanikio yanaweza kubaki thabiti ikiwa lengo ni lilelile kwa kila mwaka. Kwa mfano, kwa kujitolea "*kuongeza matumizi ya serikali kwa kilimo kama sehemu ya jumla ya matumizi ya kitaifa, hadi angalau asilimia 10 kila mwaka*", inamaanisha kuwa mafanikio kwa kila mwaka ni asilimia 10.
- 2.28. Matokeo: Ni thamani inayotegemea kiwango cha 0 hadi 10 ambacho kinaonyesha utendaji dhidi ya kiashiria fulani katika mwaka. Kama ilivyo katika mfano wa kujitolea katika kifungu cha 2.25, nchi ikiwa imefikia asilimia 150 ya maendeleo katika mwaka fulani itakuwa na alama ya 7.5 [sawa na $(150/200) * 10$].
- 2.29. Mbini ya Kutathmini: Ni alama ya chini ambayo nchi lazima ifikishe na ambayo inalingana na thamani ya mafanikio katika mwaka huo. Mbinu ya kutathmini mafanikio yanaweza kutofautiana mwaka hadi mwaka na kufikia thamani ya juu ya 10 katika mwaka unaolengwa au inaweza kubaki mara kwa mara kwa thamani ya 10 kila mwaka. Kigezo cha kipindi hiki cha kuripoti (mwaka wa 2024 wa kipimo) ni 9.40 ikilinganishwa na 9.29 katika BR4 iliopita (mwaka wa 2022 wa kipimo).
- 2.30. KUENDELEA VIZURI: Ina maana kuwa Nchi Mwanachama ilipata alama ambayo ni sawa au kubwa kuliko kigezo cha kutathmini (9.40) na kwa hivyo, inalenga kutimiza malengo ya Malabo.

- 2.31. KUTOENDELEA VIZURI: Ina maana kuwa nchi ilipata alama ambayo ni ya chini kuliko kigezo cha kutathmini, kwa hivyo, HAINA LENGU la kutimiza malengo ya Azimio la Malabo.
- 2.32. Aina ya utendaji iliyoletwa katika mzunguko wa tatu na wa mbele wa BR inabaki kwa mzunguko wa tano wa BR na inaonyesha Nchi Wanachama ambazo ZINAENDELEA VIZURI. Hii inamaanisha kuwa Nchi Wanachama zina alama ya jumla ya tano au kubwa kuliko 5, lakini chini ya kigezo cha 9.40.

2C Masuala na wasiwasi wa Ubora wa Data

Mfumo wa siasa

- 2.33. Uaminifu wa mchakato wa BR unategemea ubora, uthabiti na wakati wa data inayokamilisha. Takwimu za kuaminika hutoa msingi wa Matakeo ya Mabadiliko ya Kilimo Afrika (AATS), ambayo huwasilishwa kila baada ya miaka miwili kwenye Mkutano wa Wakuu wa Nchi na Serikali kama chombo kikuu cha uwajibikaji barani. Bila data inayoaminika (yaani, sahihi, thabiti na salama), maendeleo hayawezi kupimwa kwa ujasiri na nguvu ya uwajibikaji wa pamoja inadhoofishwa. Kwa hivyo BR ya Tano inasimama kama kadi ya ripoti juu ya Azimio la Malabo na hatua muhimu katika uwezo wa pamoja wa Afrika wa kuzalisha, kusimamia na kutumia data thabiti kwa utengenezaji wa sera unaotegemea ushahidi.
- 2.34. Ubora wa data sio tu suala la kiufundi; ni muhimu kwa uaminifu wa kisiasa, ujasiri wa uwekezaji na uaminifu wa raia. Udhaifu katika kuripoti au hatari ya kulinganishwa hupunguza usawa wa tathmini za nchi mbalimbali na kusababisha mashaka kuhusu maendeleo yaliyoripotiwa na kudhoofisha uhalali wa Kadi ya Alama kama kichocheo cha mabadiliko. Kinyume chake, data ya kuaminika na iliyounganishwa inaimarisha sauti ya Afrika katika vikao vya kimataifa, kuhamasisha imani kati ya washirika wa maendeleo na wawekezaji na kujenga imani na raia wanaotegemea kuripoti kwa uwazi maendeleo. Kwa sababu hii, kuimarisha mfumo ya takwimu na ufuatiliaji wa Afrika lazima isalie kipaumbele cha bara, kilichojumuishwa katika Azimio la Kampala na Ajenda ya mwaka wa 2063 kama nguzo ya kimkakati ya safari ya mabadiliko ya Afrika.

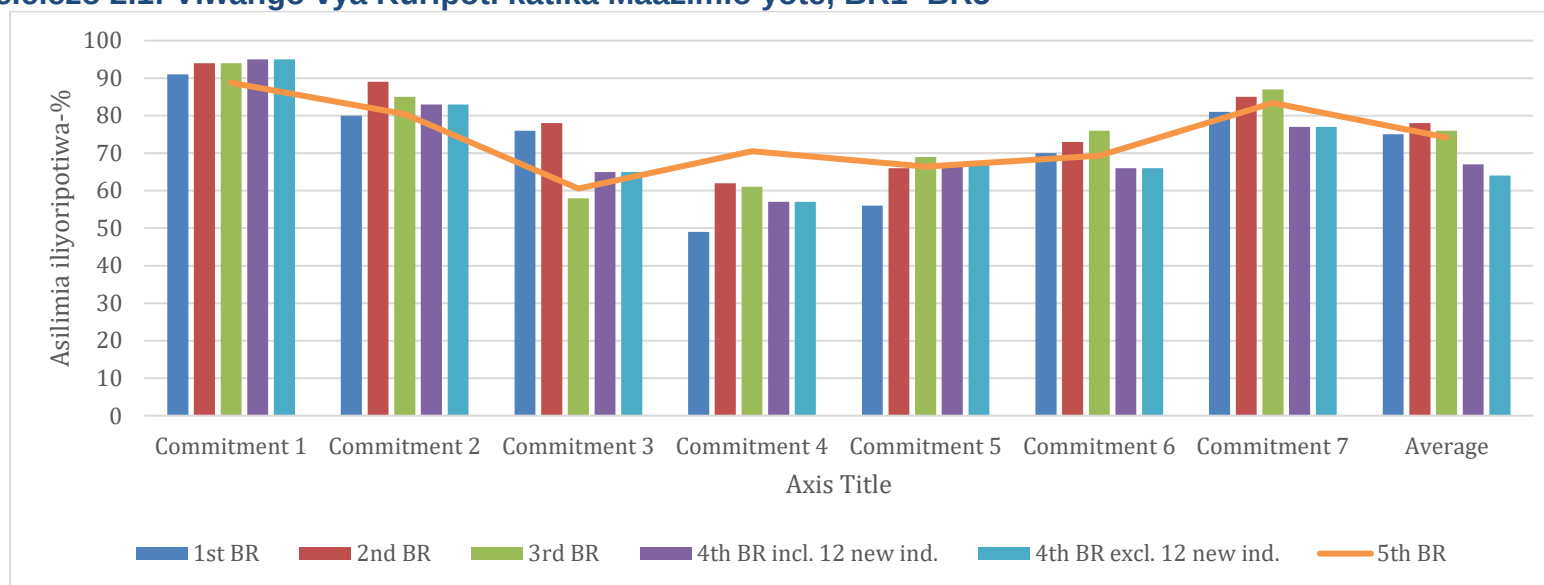
Kukubali mapungufu

- 2.35. Licha ya maendeleo muhimu katika kuimarisha mfumo wa BR, changamoto zinazoendelea zinabaki katika ufikiaji wa data, wakati unaofaa na kulinganishwa. Viwango vya kuripoti vinaendelea kutofautiana katika malengo zote. Kama inavyoonyeshwa katika Kielelezo 2.1, Malengo 1 (Kanuni za CAADP), 2 (Fedha za Uwekezaji) na 7 (Uwajibikaji wa Pamoja) mara kwa mara hurekodi viwango vya juu vya ukamilifu wa data, mara nyingi zaidi ya asilimia 80, wakati Malengo 3 (Kukomesha Njaa), 4 (Kukomesha Umaskini) na 6 (Ustahimilivu) ziko nyuma na viwango vya kuripoti katika mzunguko wa BR5 bado viko chini ya asilimia 70 kwa wastani. Ukosefu huu wa usawa unapunguza uwezo wa kuwasilisha picha yenye uwiano ya maendeleo ya Afrika.
- 2.36. Muda unabaki kuwa kizuizi kingine. Nchi nyingi Wanachama zinawasilisha data mwishoni mwa mchakato, zikishinikiza kipindi cha uthibitishaji na kuzuia uwezo wa Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) na timu za kiufundi kufanya Tathmini kamili ya rika. Hali hii haiathiri tu uhakikisho wa ubora lakini pia huchelewesha fursa za hatua za kurekebisha mbele ya Bunge.
- 2.37. Kulinganisha pia kunaleta ugumu kwa baadhi ya viashiria vinavyofuatiliwa kwa kutumia mbinu tofauti katika nchi. Tofauti katika vyombo vya utafiti, viashiria vya wakala na mbinu zisizoendana katika nchi zote hupunguza kuaminika kwa ulinganisho wa nchi mbalimbali. Zaidi ya hayo, zoezi la kupata data inayokosekana kuwa sifuri inaendelea kuficha mapengo ya kweli ya

kuripoti. Ingawa imekusudiwa kama suluhisho la kiufundi, mbinu hii inasababisha hatari za kisiasa na kiufundi: nchi zinaweza kuonekana kuwa na utendaji duni sio kwa sababu ya maendeleo dhaifu lakini kwa sababu ya ripoti isiyo kamili.

- 2.38. Athari ya jumla ya changamoto hizi inaonyeshwa katika mwenendo wa data (angalia Kielelezo 2.1). Wakati kiwango cha wastani cha kuripoti kilikuwa cha juu katika mizunguko mitatu ya kwanza ya BR (asilimia 75-78), kilipungua hadi asilimia 67 katika mzunguko wa nne mara tu viashiria vipya 12 vilipoanzishwa, kabla ya kupona kwa kiasi hadi asilimia 74 katika BR ya tano. Njia hii inasisitiza hali halisi mbili: kwanza, mifumo ya takwimu ya Afrika inapanua wigo wake hatua kwa hatua, lakini pili, maendeleo hayafanani na dhaifu, yanahitaji uwekezaji endelevu katika uwezo wa kitaasisi.

Kielelezo 2.1: Viwango vya Kuripoti katika Maazimio yote, BR1–BR5

Maendeleo tangu BR5

- 2.39. Tangu BR ya Nne, maendeleo muhimu yamepatikana katika kuimarisha uaminifu na ufikiaji wa mchakato. Kuripoti kumepungua kwa kiasi kikubwa, huku Nchi Wanachama kumi haziripoti katika BR5 ikilinganishwa na BR4. Kati ya hizi, nne kwa sasa ziko chini ya vikwazo vya AU na hazijumuishwi katika mchakato wa BR5. Hata hivyo, kuna kuongezeka kwa kujitolea kwa kisiasa kwa ajenda ya uwajibikaji wa pande zote kwa ushiriki mkubwa wa Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) katika kusaidia Nchi Wanachama kwa uwasilishaji wa data kwa wakati unaofaa.

- 2.40. Tovuti ya kielektroniki ya Tathmini ya Miaka Miwili (e-BR) pia imeboreshwa zaidi. Itifaki mpya za uthibitishaji, kazi za ukaguzi wa kiotomatiki na uundaji wa hifadhidata ya mfululizo wa muda uliojumuishwa umeongeza ufanisi, kupunguza makosa ya kuingia na kuruhusiwa kwa uthabiti zaidi katika mizunguko yote. Ubunifu huu umeanza kuanzisha BR kama hazina hai ya data ya mabadiliko ya kilimo barani Afrika.
- 2.41. Katika ngazi ya kitaifa, nchi zaidi sasa zimeanzisha timu za nchi za BR na vikundi vya data za kiufundi na kuchora ushiriki kutoka kwa wizara za kilimo, fedha, mipango na ofisi za kitaifa za takwimu, pamoja na watendaji wasio wa serikali. Vikao vya mafunzo, warsha za uthibitishaji wa rika zinazoongozwa na REC na kusimamishwa kiufundi na washirika wa bara kumesaidia kuimarisha ujuzi na mbinu za BR na kupunguza kutofautiana kwa mara kwa mara katika kuripoti.
- 2.42. Katika ngazi ya bara, ushirikiano na FAO, AfDB, AUDA-NEPAD na washirika wengine wa kiufundi umeimarishwa ili kuimarisha mifumo ya kitaifa ya takwimu. Uwekezaji unaolengwa katika tafiti za kilimo, ubunifu wa kidijitali na kujenga uwezo unazidi kuziba mapengo katika upatikanaji wa data. Mipango kama vile majaribio ya uoanishaji wa kikanda na ujumuishaji wa ubunifu unaoibuka, kama vile ule ulioanzishwa na ECOWAS, inaweka msingi zaidi wa mfumo thabiti zaidi, unaolingana na wenye maono.

Masuala ya kina zaidi ya kimfumo

- 2.43. Licha ya maboresho haya, changamoto za kina za kimfumo bado hazijatatuliwa. Msingi unaokosekana au uliopitwa na wakati kwa viashiria kadhaa unaendelea kupunguza uwezo wa kufanya uchambuzi thabiti wa mwenendo na kupima maendeleo dhidi ya malengo yaliyokubaliwa. Nchi nyingi Wanachama zinabaki kutegemea sana tafiti zinazofadhiliwa na nje na mipango ya takwimu inayoungwa mkono na wafadhili na kuongeza wasiwasi wa uendelevu pindi msaada huo unapopungua.
- 2.44. Umiliki wa kiwango cha nchi wa mchakato wa BR pia bado hauna usawa. Katika hali nyingine, BR inashughulikiwa kimsingi kama mahitaji ya kufuata badala ya kuwa chombo kilichojumuishwa katika mipango ya kitaifa, bajeti na mifumo ya uwajibikaji. Hii inapunguza ujumuishaji wa matokeo ya BR katika mageuzi ya sera na kudhoofisha ufuatiliaji wa mapendekezo kati ya mizunguko na hivyo kupunguza athari kamili ya mabadiliko ya mchakato.
- 2.45. Udhaifu huu unaoendelea unasisitiza hitaji la kwenda zaidi ya marekebisho ya kiufundi. Utawala wa data lazima uwekwe katikati ya ajenda ya mabadiliko ya kilimo ya Afrika, ikiungwa na ufadhili mkubwa wa ndani kwa mifumo ya takwimu, umiliki wa kitaifa wa kitaasisi wa BR na mifumo ya kuhakikisha kuwa ushahidi unaotokana unatafsiriwa kuwa sera inayoweza kutekelezwa na maamuzi ya uwekezaji.

Mapendekezo ya utawala thabiti wa data

Ili kushughulikia changamoto hizi za kimfumo, BR5 inaweka ajenda zenye maono kwa utawala thabiti wa data ambayo inaweza kudumisha mabadiliko barani Afrika zaidi ya enzi ya Malabo.

- 2.46. Kwanza, ni lazima BR iwekwe kikamilifu kweenye Mipango ya Taifa ya Uwekezaji wa Chakula na Kilimo (NAIPs) na Tathmini ya Sekta ya Pamoja (JSRs) ifikapo 2030. Kuingiza viashiria vya BR katika mifumo ya kitaifa ya ufuatiliaji kutahakikisha kuwa mchakato hauonekani kama ripoti ya nje, lakini kama chombo cha msingi cha kupanga, bajeti na uwajibikaji katika ngazi ya Nchi Wanachama.
- 2.47. Pili, ufadhili wa takwimu lazima uwe salama na uimarishwe. Mistari mahususi ya bajeti ya kitaifa ya ukusanyaji na uchanganuzi wa data za kilimo inapaswa kukamilishwa na mipango ya bara kama vile Mkakati wa Uoanishaji wa Takwimu barani Afrika (SHaSA) na ushirikiano wa kikanda ambao unahakikisha uendeleu zaidi ya ufadhili.
- 2.48. Tatu, Afrika lazima itumie nguvu ya uvumbuzi wa kidijitali. Kupanua tovuti ya e-BR, pamoja na ujumuishaji wa zana kama vile ramani ya kijiografia, uchanganuzi unaosaidiwa na AI, upatikanaji wa data kutoka kwenye hifadhidata za kuaminika na tafiti zinazotegemea simu, zinaweza kuboresha kwa kiasi kikubwa wakati, ufikiaji na ulinganifu wa data katika nchi zote.
- 2.49. Nne, ujifunzaji wa marika na uhamishaji wa uwezo unapaswa kuimarishwa kupitia majukwaa ya REC, ambapo nchi zilizo na mifumo thabiti ya takwimu huwashauri kikamilifu wale walio na uwezo dhaifu. Hii inapaswa kujumuisha upangaji wa mfululizo, kuhakikisha kuwa wataalamu wachanga wanafundishwa na kuungwa mkono ili kuendeleza mchakato wa BR katika mwongo mmoja ujao.
- 2.50. Mwishowe, uwazi na imani ya raia lazima iimarishwe. Kuanzisha dashibodi za data zilizo wazi kwa viashiria vya BR, vinavyopatikana kwa watunga sera, washirika na umma, haitaimarisha uwajibikaji tu bali pia itakuza matumizi mapana ya ushahidi katika sera za kilimo na maamuzi ya uwekezaji.

Kiunganishi cha mbele cha mzunguko wa Kampala

- 2.51. Bara la Afrika linapobadilika kutoka enzi ya Malabo (2014–2025) hadi Azimio la Kampala (2026-2035), ubora wa data lazima uchukuliwe kama manufaa ya umma ya bara. Mkakati na Mpango wa Utekelezaji wa CAADP (2026-2035) unatoa wito wazi wa kuingiza mchakato wa BR ndani ya mifumo ya kitaifa na kikanda ya uwajibikaji. Kufikia mwaka wa 2028, Nchi Wanachama zote zinatarajiwa kuwa zimeunganisha malengo ya Kampala na viashiria vya BR katika Mipango yao ya Kitaifa ya Uwekezaji wa Kilimo na Usalama wa Chakula (NAIPs). Kufikia mwaka wa 2030, BR inapaswa kuanzishwa kikamilifu ndani ya majukwaa ya kitaifa ya ufuatiliaji, tathmini na Tathmini ya Sekta ya Pamoja (JSR), kuhakikisha kuwa utamaduni wa uwajibikaji wa pamoja hauendelezwi tu bali unaimarishwa.
- 2.52. Uaminifu wa ajenda ya mabadiliko ya kilimo ya Afrika, mbele ya viongozi wake, raia na washirika wa kimataifa, utategemea nguvu ya data yake. Takwimu na maarifa huendeleza maendeleo; kwa hivyo, kupata data ya kuaminika, inayoaminika ni kipaumbele cha kimkakati na msingi wa ajenda ya mabadiliko ya bara. BR5 inasisitiza kwamba kujenga mifumo thabiti ya takwimu, ya kuaminika na inayofanana sio ya hiari. Ni jiwe la msingi la uwajibikaji wa pamoja na sharti muhimu la kutimiza malengo ya Azimio la Kampala na maono mapana ya Ajenda ya mwaka wa 2063.

MATOKEO MUHIMU – MAENDELEO YA BARA

3A. Maendeleo katika Kufikia Malengo

3A. Maendeleo ya Bara

- 3.1. Katika Ripoti ya BR5, Nchi 45 kati ya 55 Wanachama ziliwasilisha data zao za kitaifa zilizothibitishwa kwa AUC kupitia REC zao kwa ajili ya ukaguzi. Nchi ambazo ziliripoti mnamo 2025 ni: Algeria, Benin, Botswana, Burundi, Kamerun, Cape Verde, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Chad, Komoro, Côte d'Ivoire, Djibouti, Misri, Ethiopia, Eswatini, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Kenya, Lesotho, Liberia, Libya, Madagaska, Malawi, Mauritania, Mauritius, Msumbiji namibia, Nigeria, Rwanda, São Tomé na Príncipe, Senegal, Ushelisheli, Sierra Leone, Somalia, Afrika Kusini, Sudan Kusini, Tanzania, Togo, Tunisia, Uganda, Zambia na Zimbabwe.
- 3.2. Ripoti ya BR5 haijumuishi Nchi Wanachama nne (Burkina Faso, Mali, Niger na Sudan) ambazo kwa sasa ziko chini ya makubaliano ya AU, pamoja na nyingine sita (Angola, Congo, DR Congo, Equatorial Guinea, Eritrea na Rep. A. Saharawi) ambazo hazikuwasilisha data mapema vya kutosha kwa ajili ya kujumuishwa katika tathmini.
- 3.3. Katika Ripoti ya BR5, kigezo cha pamoja ambacho utendaji wa nchi ulitathminiwa kilikuwa 9.40. Vigezo viliongezeka kutoka 3.96 hadi 9.40 kutoka 2017 hadi 2024 mtawalia. Alamaya 9.40 kati ya 10 ilikuwa alama ya chini ambayo nchi yoyote ilitarajiwa kufikia, katika makundi yote ya utendaji yaliyotathminiwa, ili kuzingatiwa kuwa imefikia malengo Malabo ya ya CAADP.
- 3.4. Ripoti ya BR5 inaonyesha kwamba hakuna Nchi Mwanachama, kati ya 45 iliyoripoti, iliyofikia malengo kama ilivyoainishwa katika Ajenda ya CAADP Malabo. Hata hivyo, katika vipindi vya ukaguzi, tathmini inaonyesha utendaji thabiti kutoka , Rwanda na Misri. Nchi hizi zinaonekana kama zilivyorekodi mafanikio makubwa na thabiti katika aina zote za utendaji zilizotathminiwa.
- 3.5. Ukweli kwamba hakuna Nchi Mwanachama iliyofikia malengo ya Malabo ifikapo mwisho wa mwaka 2025 inaweza kuhusishwa, kwa sehemu na hali mbaya ya kijamii na kisiasa na kiuchumi inayoendelea - kitaifa na kimataifa - uzoefu katika kipindi cha Tathmini (2015–2024). Licha ya maendeleo yanayoweza kupimika, kushindwa kwa Nchi zote Wanachama kuripoti kufikia malengo ya Malabo ya 2025 kunaangazia masuala ya kimuundo yaliyojikita sana. Uzalishaji wa kilimo pekee haujatoshwa kushughulikia mapengo ya njaa, umaskini na ustahimilivu. Malengo kama vile kukomesha njaa na kuongeza biashara za ndani barani Afrika ilishuhudia baadhi ya alama za chini zaidi, ikionyesha kuwa kulenga tu kuongeza uzalishaji ni duni.
- 3.6. Ripoti ya BR5 pia inaonyesha kwamba bara, kwa pamoja, halikufikia malengo yaliyowekwa katika yoyote kati ya maeneo saba (7) ya kujitolea yaliyowekwa katika Azimio la Malabo. Alama ya jumla ya bara iliboreshwa kutoka 4.56 katika Ripoti ya BR4 hadi 5.25 katika BR5. Alama hii ni kubwa kuliko alama ya jumla ya 4.32 mwaka 2021 na 4.03 kwa mwaka 2019 mtawalia. Maana yake ni kwamba bara lilifanya maendeleo, likirekodi mafanikio katika aina zote za utendaji katika Malengo ya Malabo za CAADP.

- 3.7. Kwa ujumla, Matokeo ya BR5 yanaonyesha kwamba ingawa baadhi ya faida kubwa zilipatikana katika makundi ya utendaji yaliyotathminiwa, faida ziligawanywa katika Nchi Wanachama na vipindi vya ukaguzi. Hii inaonekana katika ripoti hiyo kwani kati ya nchi 45 zilizoripoti, nchi 35 zilifanya vizuri zaidi kuliko zilivyofanya katika Ripoti ya BR4. Haya ni maboresho makubwa na yanaweza kuhusishwa na juhudi thabiti katika ngazi zote za kuimarisha utekelezaji ili kuharakisha ukuaji wa kilimo na mabadiliko kama ilivyoainishwa katika Ajenda ya CAADP Malabo.
- 3.8. Jedwali 3.1 hapa chini linatoa muhtasari wa utendaji wa bara dhidi ya Malengo saba za Malabo mnamo 2025, ikilinganishwa na kigezo kinachotarajiwa. Wakati maboresho yanaonekana katika maeneo mengi ikilinganishwa na mwaka wa 2023, vigezo bado havijatimizwa na kusesitiza uharaka wa hatua madhubuti chini ya Azimio la CAADP Kampala (2026–2035).
- 3.9. Kutoka Jedwali 3.1, kwa ujumla, Nchi Wanachama 32 zilipata alama ya alama ya juu ya kiwango cha wastani (kutoka 23 katika Ripoti ya BR4).

Jedwali 3.1: Utendaji wa Bara dhidi ya Azimio la Malabo (2025)

Lengo	Kigezo (2025)	Alama (2023)	Alama (2025)	MS yenye alama > nusu ya kigezo	Mazingatio Muhimu
Lengo la 1: Kujitolea tena kwa kanuni za CAADP	10.0	7.66	8.04	39	Eneo thabiti zaidi la utendaji; uanzishwaji wa michakato ya CAADP imeimarishwa, lakini mapengo ya ujumuishaji yanasalia.
Lengo la 2: Fedha za uwekezaji katika kilimo	9.50	3.15	4.22	20	Kuongezeka kidogo kwa bajeti za kilimo na matumizi ya ufadhili wa ubunifu; bado ni chini ya lengo la asilimia 10.
Lengo la 3: Kukomesha Njaa ifikapo mwaka wa 2025	9.24	2.90	3.38	11	Kilimo cha lishe ya nyumbani na shuleni kilipanuka, lakini mapungufu ya njaa na uzalishaji yanabaki kuwa changamoto.
Lengo la 4: Kupunguza Umaskini kwa kiwango cha nusu kupitia Kilimo ifikapo mwaka wa 2025	9.11	3.04	4.41	21	Kupunguza umaskini vijijini kunaonekana katika baadhi ya nchi; ukosefu wa usawa unaendelea, hasa kwa wanawake na vijana.
Lengo la 5: Kukuza biashara za ndani barani Afrika	9.00	2:23	2.97	7	AfCFTA inatoa fursa; uoanishaji wa miundombinu na viwango unabaki kuwa vikwazo vikubwa.
Lengo la 6: Ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi na hatari zinazohusiana	9.55	5.91	6.30	35	Ustahimilivu unaboresha kupitia mazoea na bima ya mabadiliko ya tabianchi; fedha zilizotengwa bado hazitoshi.

Lengo	Kigezo (2025)	Alama (2023)	Alama (2025)	MS yenye alama > nusu ya kigezo	Mazingatio Muhimu
Lenngo la 7: Uwajibikaji wa pande zote	9.40	7.02	7.71	39	Maendeleo katika ukaguzi wa rika na uthibitishaji wa data, mifumo ya uwajibikaji imeimarishwa, lakini mapungufu ya data yanaendelea.
Utendaji wa Jumla	9.40	4.56	5.25	32	Uboreshaji wa jumla wa maendeleo yanayoonyesha malengo ya Malabo, ingawa ni polepole

Chanzo: Uchambuzi wa data ya tano na ya nje ya BR

- 3.10. Ripoti ya BR5 inaonyesha kwamba hakuna Nchi Mwanachama wa Umoja wa Afrika iliyotimiza malengo ya Malabo ya mwaka wa 2025, licha ya maboresho katika maeneo kadhaa ya utendaji. Hasa, nchi kama vile , Rwanda na Misri zilionyesha maendeleo thabiti. Maendeleo zaidi yalitokea katika uwajibikaji wa pande zote na ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi, wakati malengo zinazohusiana na kutokomeza njaa na biashara za ndani barani Afrika zimesalia.
- 3.11. Matokeo ya Ripoti ya BR5 yanasisitiza mapungufu ya mbinu zilizopo za kilimo. Kwanza, ripoti inaonyesha faida ndogo kutoka kwa mikakati inayolenga kilimo, hasa katika maeneo kama kutokomeza njaa na kupunguza umaskini. Hii inaonyesha kuwa mifumo thabiti, jumuishi zaidi ya chakula ni muhimu ili kukabiliana na ukosefu wa usawa na ukosefu wa usalama wa chakula. Pili, uwekezaji dhaifu katika fedha za kilimo unasalia kuwa kizuizi muhimu. Tatu, utendaji duni katika biashara ya kilimo cha ndani barani Afrika unaangazia hitaji la mageuzi ya kimuundo katika ufikiaji wa soko, viwango na vifaa. Hatimaye, Ripoti ya BR5 inathibitisha kuwa faida za kilimo za kuongezeka hazitoshi tena. Katikasuala hili, Azimio la Kampala, ambalo linazingatia mabadiliko ya dhana katika njia ya maendeleo barani Afrika kwa kuweka upya CAADP kutoka kwa lengo nyembamba la kilimo hadi ajenda pana, iliyojumuishwa zaidi ya mabadiliko ya mifumo ya Chakula na Kilimo, hutoa njia inayotegemea mifumo kwa njia thabiti zaidi, endelevu na jumuishi kwa mustakabali wa Chakula na Kilimo cha Afrika. Mbinu ya mifumo ya Chakula na Kilimo inahitaji sio tu kuongeza ufadhili lakini pia uwekezaji wa kimkakati nadhifu katika minyororo yote ya thamani-kuanzia uzalishaji hadi matumizi.

3A.1 Lengo la 1: Kukubaliana na Kanuni na Maadili ya Mchakato wa CAADP

- 3.12. Nchi Wanachama wa AU zinatakiwa kuonyesha kujitolea kwa uendelevu kwa kanuni na maadili ya CAADP kwa kuoanisha ajenda zao za mabadiliko ya kilimo na mifumo ya bara na michakato inayotegemea matokeo. Kanuni hizi ni pamoja na mipango inayotegemea ushahidi, ushiriki jumuishi, Tathmini ya rika na uwajibikaji wa pamoja, ambao ulithibitishwa tena katika Azimio la Malabo. Azimio hilo liliweka malengo kabambe kwa nchi zote Wanachama kufikia ukamilishaji kamili wa mchakato wa CAADP, sawa na alama ya 10, ifikapo mwaka wa 2018. Lengo hili lilisisitiza maoni kwamba kuasisi CAADP sio zoezi la mara

moja bali ni sharti la kubadilisha mifumo ya chakula na kilimo barani Afrika. Hata hivyo, maendeleo hayajakuwa sawa katika nchi zote na mizunguko ya ukaguzi. Katika BR4, ni Nchi Mwanachama moja tu, Niger, iliyopata alama kamili na kuibua wasiwasi kuhusu kupungua kwa kasi ya bara. Katika mzunguko wa sasa wa BR5, wakati utendaji wa jumla unasalia kuwa chini ya lengo linalotarajiwa, maendeleo mapya yanaonekana. Tanzania ndiyo Nchi Mwanachama pekee iliyofikia alama kamili ya 10, lakini kwa kutia moyo, nchi 20 za ziada zilipata alama zaidi ya 9, ikilinganishwa na BR4, ambapo ni Nchi Wanachama tisa tu zilizofikia viwango sawa. Hii inaashiria ongezeko la karibu asilimia 100, ikiashiria kuongezeka kwa muunganiko wa bara kuelekea kuanzishwa kwa michakato ya CAADP.

- 3.13. Malengo hii inafuatiliwa kupitia viashiria vitatu maalum ambavyo kwa pamoja hupima kiwango ambacho kanuni za CAADP zinaanzishwa katika ngazi ya kitaifa. Ya kwanza ni Ripoti ya Kukamilisha Mchakato wa CAADP, ambayo inatathmini ikiwa Nchi Wanachama zimekuza na kutekeleza CAADP kupitia Mipango ya Taifa ya Uwekezaji wa Kilimo, kulingana na vipaumbele vya bara na uanzishwaji wa mifumo ya ufuatiliaji wa kazi. Pili inazingatia uwepo na ubora wa vyombo vya uratibu vya sekta na wadau mbalimbali, ambavyo vinaonyesha jinsi serikali zinavyoshirikisha asasi za kiraia, sekta binafsi, wanawake na vijana katika michakato ya mabadiliko ya kilimo. Ya tatu inazingatia uwepo wa sera zinazotegemea ushahidi, taasisi zinazounga mkono na rasilimali watu za kutosha ili kudumisha utekelezaji. Ikichukuliwa pamoja, viashiria hivi vinatoa picha kamili ya ikiwa nchi zimeingiza maadili ya CAADP katika miundo ya utawala ambayo inaweza kutoa matokeo.
- 3.14. Kiashiria cha kwanza kinafuatilia kukamilika kwa michakato ya kitaifa ya CAADP na kupima kiwango ambacho Nchi Wanachama zimeendelea kupitia hatua muhimu zinazohitajika kwa utekelezaji mzuri wa Azimio la Malabo. Hatua hizi ni pamoja na ujumuishaji, tathmini ya NAIP, utekelezaji wa NAIP na ufuatiliaji wa NAIP, tathmini na kuripoti. Katika mzunguko huu wa BR5, nchi zote 45 ziliripoti kuhusu kiashiria, ambacho 37 zilitoa ushahidi kamili wa kukamilika na nchi zaidi sasa zinaonyesha maendeleo yanayoweza kupimika kuelekea kukamilika kwa mchakato kamili.
- 3.15. Kiashiria cha pili kinatathmini kiwango ambacho Nchi Wanachama zimeanzisha na kuendeleza vyombo vya uratibu vya sekta mbalimbali na wadau mbalimbali ili kuongeza utekelezaji wa CAADP. Majukwaa haya ni muhimu kwa kuunganisha sera, kuhamasisha rasilimali na kuhakikisha ujumuishaji katika mabadiliko ya kilimo. Katika mzunguko huu wa BR5, Nchi Wanachama 45 ziliripoti, ambapo tisa kati yao, ikiwa ni pamoja na Jamhuri ya Afrika ya Kati, Côte d'Ivoire, Gambia, Ghana, Madagascar, Moroko, Senegal, Sierra Leone na Tanzania, zilipata alama ya juu ya asilimia 100. Hii inaashiria maendeleo makubwa ikilinganishwa na BR4, ambapo nchi tatu tu, yaani Jamhuri ya Afrika ya Kati, Comoro na Niger, zilifikia kiwango hiki. Kwa kutia moyo, Mataifa mengine 12 Wanachama, kama vile Djibouti, Ethiopia, Guinea-Bissau, Kenya, Malawi, Msumbiji, Nigeria, Rwanda, Somalia, Tunisia, Zimbabwe na Uganda, yalipata angalau alama 9 kati ya 10, ikionyesha mipangilio thabiti ya kitaasisi. Wakati faida hizi zinaonyesha kasi ya bara, kuendeleza na kupanua majukwaa ya uratibu wa kazi bado ni muhimu kwa kuingiza kanuni za CAADP katika Nchi zote Wanachama.
- 3.16. Kiashiria cha tatu kinafuatilia kiwango ambacho Nchi Wanachama zimeanzisha sera zinazotegemea ushahidi, taasisi endelevu na rasilimali watu za kutosha muhimu kwa kuendesha uwekezaji katika CAADP kupitia Mipango ya Taifa ya Uwekezaji wa

Kilimo. Utendaji chini ya kiashiria hiki unaonyesha uwezo mpana wa serikali kutekeleza Azimio la Malabo. Nchi zinazoendeleza kasi kwa kawaida huonyesha uimarishaji thabiti wa kitaasisi wa CAADP ndani ya mifumo ya kitaifa ya upangaji na bajeti, ikiimarishwa na vyombo vya uratibu vinavyofanya kazi ambavyo vinakuza mshikamano na uwajibikaji kwa watendaji wa serikali na wasio wa serikali. Wamewekeza katika mifumo ya data ya kuaminika, utaalamu wa kiufundi na utengenezaji wa sera unaotegemea ushahidi, kuwezesha utekelezaji wa NAIP unaoweza kubadilika na ufuatiliaji mzuri. Kujitolea kwa kiwango cha juu cha kisiasa na ufadhili wa ndani unaotabirika umetoa utulivu zaidi, wakati ushiriki amilifu katika majukwaa ya kujifunza rika bara umeharakisha kupitishwa kwa mazoea bora.

3A.2 Lengo la 2: Kuimarisha Ufadhili wa Uwekezaji katika Kilimo

Utangulizi wa Lengo

- 3.17. Sekta ya Chakula na Kilimo ni uti wa mgongo wa uchumi wa Afrika, ikichangia kati ya asilimia 10 hadi 40 ya Pato la Taifa na kuajiri kati ya asilimia 20 hadi 70 ya wafanyakazi. Kwa kutambua jukumu lake kuu, Nchi Wanachama wa Umoja wa Afrika zimejitolea chini ya Mpango Kamili wa Maendeleo ya Kilimo barani Afrika (CAADP) kutenga angalau asilimia 10 ya bajeti za kitaifa kwa kilimo na kufikia ukuaji wa kila mwaka wa asilimia 6. Hata hivyo karibu miongo miwili baada ya Azimio la Maputo, ni nchi chache tu zinazotimiza malengo haya mara kwa mara na nyingi zinasalia chini. Uwekezaji mdogo unaoendelea unaonyesha pengo kati ya malengo ya kisiasa na ufadhili halisi. Huku idadi ya watu barani Afrika ikitarajiwa kuongezeka kwa takriban watu milioni 550 ndani ya miaka 15 ijayo, mahitaji ya chakula na lishe yataongezeka sana.
- 3.18. Ukosefu wa kufikia kigezo cha ufadhili wa umma katika sekta hiyo umeathiri uwekezaji wa sekta binafsi za ndani na nje pamoja na ufadhili wa maendeleo. Kwa hivyo, uwekezaji haujafikia lengo katika nchi nyingi. Ripoti ya BR5 Kuhusu lengo la 2 inafuatilia jinsi nchi zimefanikiwa katika kufikia ufadhili na uwekezaji sahihi kupitia makundi manne ya utendaji na viashiria saba. Lengo hilo linajumuisha viashiria na malengo yafuatayo:
- Kiashiria cha 2.1i: Matumizi ya kilimo ya Serikali kama asilimia ya jumla ya matumizi ya umma na lengo la asilimia 10 kila mwaka kutoka 2015 hadi 2025.
 - Kiashiria cha 2.1ii: Matumizi ya kilimo ya Serikali kama asilimia ya thamani ya kilimo iliyoongezwa na lengo la asilimia 19 kila mwaka kutoka 2015 hadi 2025.
 - Kiashiria cha 2.1iii: Msaada Rasmi wa Maendeleo kwa kilimo, malipo kama asilimia ya kujitolea na lengo la asilimia 100 kila mwaka kutoka 2015 hadi 2025.
 - Kiashiria 2.2: Uwiano wa uwekezaji wa ndani wa sekta binafsi katika thamani ya kilimo na kilimo umeongezwa na lengo la asilimia 5 kila mwaka kutoka 2015 hadi 2025.
 - Kiashiria 2.3: Uwekezaji wa moja kwa moja wa kigeni katika thamani ya kilimo hadi kilimo umeongezwa na lengo la asilimia 9 kila mwaka kutoka 2015 hadi 2025.
 - Kiashiria cha 2.4: Uwiano wa wanaume na wanawake wanaohusika katika kilimo na upatikanaji wa huduma za kifedha na lengo la asilimia 100 ifikapo mwaka wa 2025.
 - Kiashiria 3.1v: Jumla ya matumizi ya utafiti wa kilimo kama sehemu ya thamani ya kilimo iliyoongezwa na lengo la asilimia 1 kila mwaka kutoka 2015 hadi 2025.
- 3.19. Nchi nyingi Wanachama zinazoshiriki katika mzunguko wa BR5 zimeripoti juu ya viashiria katika Lengo la 2. Idadi ya nchi zinazoripoti kuhusu kila kiashiria au kuripoti data kamili ili kuhesabu kiashiria ni kama ifuatavyo: Viashiria 2.1i (43 katika BR5 dhidi ya 44 katika BR4); Viashiria 2.1ii (41 katika BR5 dhidi ya 41 katika BR4); Kiashiria 2.1iii (40 katika BR5 dhidi ya 42 katika BR4); Kiashiria 2.2 (37 katika BR5 dhidi ya 49 katika BR4); Kiashiria 2.3 (34 katika BR5 dhidi ya 30 kwa BR4); Kiashiria 2.4,

(40 katika BR5 dhidi ya 41 katika BR4); na Kiashiria 3.1v. (39 katika BR5 dhidi ya 38 katika BR4). Jumla ya asilimia 96 ya Nchi Wanachama zilizoshiriki katika BR5, ziliripoti kuhusu kiashiria 2.1 'Matumizi ya kilimo ya Serikali kama asiimia ya jumla ya matumizi ya umma. Kwa upande mwingine, Kiashiria cha 2.3 kuhusu uwekezaji wa moja kwa moja wa kigeni katika thamani ya kilimo hadi kilimo kilikuwa cha chini zaidi kuripotiwa na asilimia 76 ya Nchi Wanachama ambazo zilishiriki katika BR5.

- 3.20. Kwa ujumla, hakuna Nchi Wanachama zilizoripoti kuhusu eneo hili la Kujitolea kuhusu kuimarisha fedha za uwekezaji katika kilimo, zilikuwa kwenye njia nzuri au zilifanya maendeleo mazuri ya kupata alama zaidi ya 7.5. Hali hii inaonyesha kurudi nyuma ikilinganishwa na BR4 iliyopita wakati Nchi Wanachama tatu zilikuwa na alama zaidi ya 7.5 (Eswatini, Burundi na Lesotho). Kwa kulinganisha kumekuwa na ongezeko katika Nchi Wanachama ambazo zimepiga hatua za wastani, kwani jumla ya Nchi Wanachama kumi na saba (17) (ikilinganishwa na nane (8) katika BR4) zilipata kati ya 5 na 7.5 kati ya 10 (Benin, Burundi, Cabo Verde, Djibouti, Eswatini, Ghana, Malawi, Mauritius, Moroko namibia, Shelisheli, Sierra Leone, Tanzania, Togo, Tunisia, Zambia, Zimbabwe). Haya ni maboresho ya nchi tano zaidi tangu BR4. Jumla ya Nchi Wanachama 19 (ikilinganishwa na 14 katika BR4) zilipata kati ya 2.5 na 5 (Botswana, Cameroun, Chad, Cote d'Ivoire, Misri, Ethiopia, Gabon, Gambia, Kenya, Lesotho, Liberia, Madagascar, Msumbiji, Nigeria, Rwanda, Senegal, Somalia, Afrika Kusini, Uganda). Hii ni njia nzuri kwani ni dhahiri kwamba karibu Nchi Wanachama 15 zimeendelea juu ya alama 2.5 tangu Ripoti ya BR4. Nchi wanachama tisa zilizobaki zinazoshiriki katika BR5, zilipata chini ya 2.5, ikilinganishwa na Nchi Wanachama 24 kutoka BR4.

Utathmini wa nchi zinazolenga kutimiza malengo kulingana na Kiashiria

- 3.21. Kiashiria cha kwanza kilichoonyeshwa katika ripoti hii ni juu ya matumizi ya serikali kwa kilimo kama sehemu ya jumla ya matumizi ya umma na lengo la asilimia 10 kila mwaka (Kiashiria 2.1i). Nchi nne tu Wanachama zilifikia lengo katika mzunguko huu wa BR5 (Burundi, Ethiopia, Mauritania na Zimbabwe). Hali hii inaonyesha maendeleo machache kutoka kwa ripoti zilizopita za BR wakati Nchi Wanachama tatu zilipofikia lengo (Burundi, Ethiopia na Mauritania). Kiashiria cha pili (Kiashiria cha 2.1ii) kinapima matumizi ya kilimo ya serikali kama sehemu ya thamani ya kilimo iliyoongezwa na lengo la asilimia 19 kila mwaka. Katika mzunguko huu wa BR5, Nchi Wanachama nne tu (Botswana, Komoro, Djibouti, Zambia), sawa na nne katika BR4 (Cabo Verde, Komoro, Djibouti na Lesotho), zilifikia lengo. Nchi mbili Wanachama (Komoro, Djibouti) zilidumisha hadhi yao ya kufuatilia kutoka BR4.
- 3.22. Ingawa Nchi Wanachama zinapaswa kutenga fedha za kutosha kwa ajili ya kilimo katika bajeti za kitaifa, pia inalenga kuhakikisha wafadhili wanatimiza malengo yao na kujitolea kusaidia mipango ya kitaifa. Kiashiria cha tatu (Kiashiria cha 2.1iii), ni msaada rasmi wa maendeleo kwa kilimo, malipo kama asilimia ya kujitolea na lengo la asilimia 100 kila mwaka. Nchi nne tu Wanachama ambazo ziliripoti kuhusu kiashiria hiki ziko barabarani (Chad, Misri, Mauritania na Mauritius) huku Chad ikikidhi kigezo kwa mara ya kwanza katika BR5. Misri, Mauritania na Mauritius zilidumisha hadhi yao kutoka kwa BR4, wakati Kongo, ambayo ilikuwa kwenye BR4, haikuripoti kwa mzunguko huu. Nchi Wanachama tatu ziliendelea kufikia lengo: Benin (9.75), Rwanda (9.44) na Shelisheli (9.09).

- 3.23. Kiashiria cha nne (Kiashiria cha 2.2), kilichoangaziwa katika ripoti hii, kinaonyesha uanzishwaji au uimarishaji wa mifumo ya kuvutia uwekezaji binafsi wa ndani katika kilimo. Hii inapimwa kama asilimia ya thamani ya kilimo imeongezwa na ina lengo la kila mwaka la asilimia 5 kutoka 2015 hadi 2025. Nchi zaidi zilionekana kupiga hatua katika kuhamasisha uwekezaji wa sekta binafsi ya ndani katika kilimo. Jumla ya Nchi Wanachama kumi na tano (Burundi, Cabo Verde, Chad, Kameruni, Djibouti, Eswatini, Gabon, Ghana, Mauritius, Msumbiji namibia, Shelisheli, Afrika Kusini na Zambia), zinazowakilisha karibu asilimia 33 ya nchi 45 zilizoripoti kwa mzunguko huu wa BR, zinafuatilia ili kufikia lengo la asilimia 5. Nchi nane, zinazowakilisha asilimia 18 ya nchi 45 zinazoshiriki, hazikuripoti kuhusu kiwango cha uwekezaji wa sekta binafsi ya ndani. Hii inaashiria uboreshaji mzuri ikilinganishwa na BR ya awali, ambapo asilimia 37 ya nchi zinazoshiriki hazikutoa data kuhusu kiashiria hiki.
- 3.24. Kiashiria cha tano, (Kiashiria cha 2.3), kinaonyesha uwekezaji wa moja kwa moja wa sekta binafsi ya kigeni katika Kilimo na kinakamilisha kiashiria cha nne juu ya uwekezaji binafsi wa ndani. Lengo la kiashiria cha tano linaonyesha uanzishwaji au uimarishaji wa mifumo ya kuvutia uwekezaji wa moja kwa moja wa kigeni katika kilimo, ambao hupimwa kama asilimia ya thamani ya kilimo iliyoongezwa na ina lengo la kila mwaka la asilimia 9 kutoka 2015 hadi 2025. Kati ya Nchi Wanachama 34 zilizoripoti kuhusu kiashiria hiki, ni Nchi Wanachama tano (5) tu (Cabo Verde, Madagascar, Malawi, Sierra Leone na Togo) ndizo zilizokuwa zikifuatilia katika kufikia lengo la 2025. Nchi nne (4) Wanachama (Burundi, Lesotho, Somalia na Zimbabwe), hawakuweza kudumisha mafanikio yao ya awali ya lengo, ingawa Somalia ilikosa lengo kwa alama 9.99. Idadi ya Nchi Wanachama zinazoripoti kuhusu kiashiria hiki iliongezeka hadi 34, (ongezeko la asilimia 31 kutoka BR4 iliyopita).
- 3.25. Kiashiria cha sita (Kiashiria cha 2.4) ni juu ya kuongeza upatikanaji na matumizi ya huduma za kifedha kwa wakulima wadogo kwa madhumuni ya kufanya biashara ya kilimo (ununuzi wa pembejeo, mashine, teknolojia za kuhifadhi, nk). Upatikanaji wa fedha kwa wakulima bado ni changamoto kubwa katika bara zima kwani ni Nchi Wanachama tano tu (Botswana, Misri, Mauritius, Senegal na Shelisheli) ambazo zimeripotiwa ziko barabarani. Kuna ongezeko kidogo la Nchi Wanachama tatu ambazo zilizidi lengo ikilinganishwa na BR ya awali wakati Misri na Shelisheli pekee zilikuwa kwenye njia nzuri au zilifikia lengo. Nchi tatu za ziada zilifikia asilimia 90 au zaidi ya lengo: Eswatini (asilimia 94), Kenya (asilimia 94) na Zimbabwe (asilimia 90).
- 3.26. Kiashiria cha saba (Kiashiria cha 3.1v) kinapima matumizi ya jumla ya utafiti wa kilimo kama sehemu ya thamani ya kilimo iliyoongezwa na lengo la kila mwaka la asilimia moja. Nchi tano Wanachama zilifikia lengo katika mzunguko wa BR5 (Botswana, Misri, Ghana, Mauritius, Sierra Leone). Nchi hizo nne hazikuweza kudumisha mafanikio yao ya awali ya lengo.
- 3.27. Kuimarisha fedha za uwekezaji katika mifumo ya Chakula na Kilimo ni njia ya msingi kwa serikali za Afrika kufikia mabadiliko ya mifumo ya Chakula na Kilimo. Kuunda suluhisho za ubunifu za ufadhili ni muhimu huku kukiwa na kupungua kwa Msaada wa Maendeleo ya Nje ya Nchi (ODA). Nchi Wanachama zinapaswa kupitisha Mkakati wa Kitaifa wa Fedha za Kilimo (NAFS) unaomilikiwa na Wizara ya Fedha (MoF) na Wizara ya Kilimo (MoA) na upeo wa miaka 5 na nasasisho ya kila mwaka ya MTEF na uzio wa pete CAADP asilimia 10 kwa kilimo na kiwango cha chini cha asilimia 30 hadi 40 kilichotengwa kwa wawezeshaji wa fedha (miundombinu ya soko, mifumo ya data, kugawana hatari, njia za malipo). Mkakati unapaswa kufafanua

mchanganyiko wa ufadhili (umma, DFI, biashara, athari, mabadiliko ya tabianchi) na malengo ya wazi ya umati kwa nodi ya mnyororo wa thamani (pembejeo, uzalishaji, mkusanyiko, usindikaji, vifaa, rejareja).

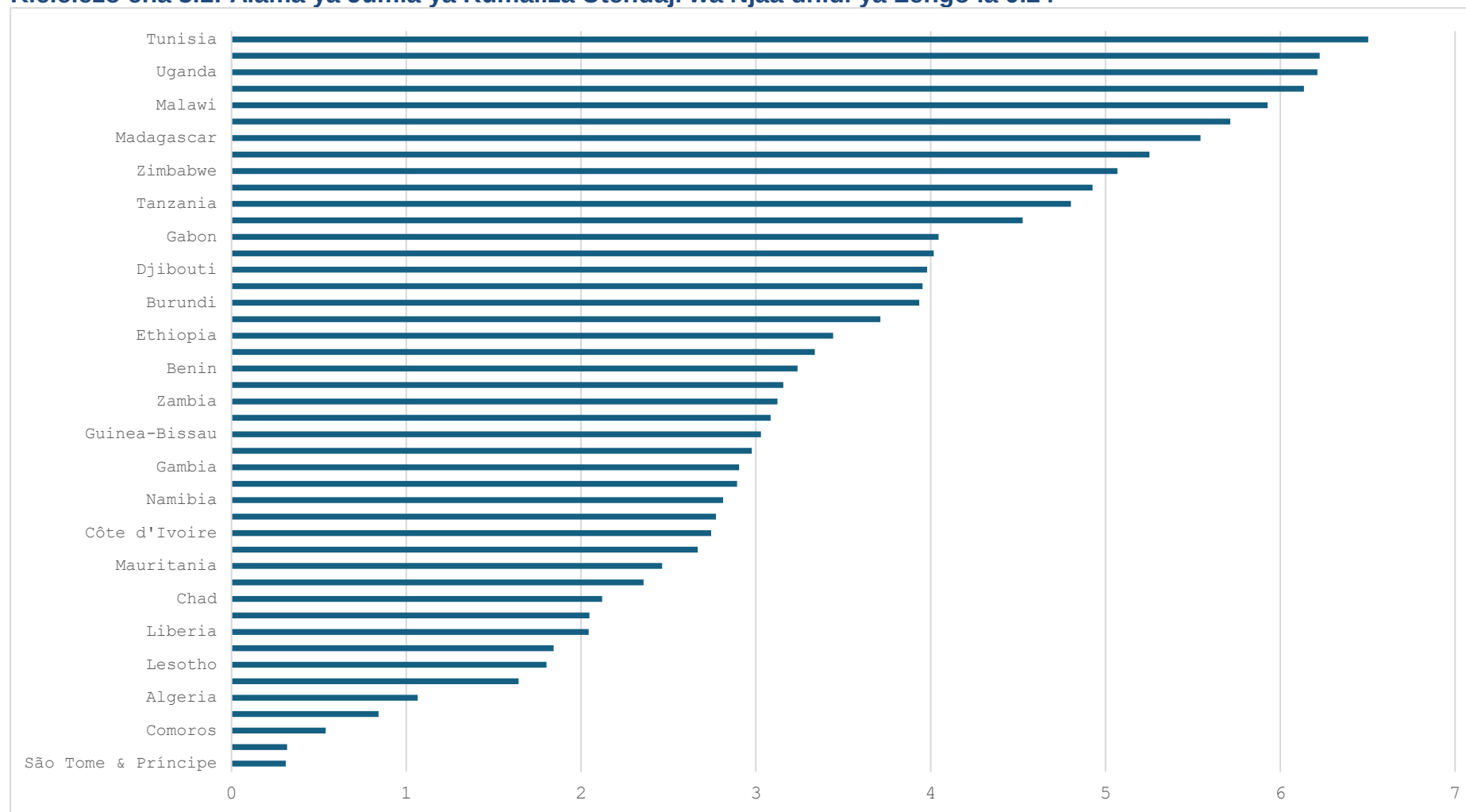
- 3.28. Kubadilisha mifumo ya Chakula na Kilimo kunahitaji mkakati kamili, wa pande nyingi unaozingatia uwekezaji ulioratibiwa, ushiriki jumishi na mageuzi ya kitaasisi. Kwanza, kuongeza na kupanga matumizi ya umma kimkakati ni jambo la msingi. Kuweka kipaumbele kwenye minyororo ya thamani yenye athari kubwa, miundombinu kama vile Unyunyiziaji na uhifadhi na kuongeza R & D ya kilimo itachochea uvumbuzi, uendeleo na ustahimilivu.
- 3.29. Pili, ushirikiano na washirika wa maendeleo na sekta binafsi lazima uimarishwe kupitia uwiano bora wa ODA na uundaji wa ushirikiano uliolengwa wa umma na binafsi (PPPs) ili kujenga vifaa, mifumo ya kuuza nje na mitandao ya Vyakula na Kilimo iliyoongezwa thamani.
- 3.30. Tatu, kuhamasisha uwekezaji wa ndani wa sekta binafsi ni muhimu. Motisha kama vile mapumziko ya kodi, dhamana na maeneo ya kilimo na viwanda kama vile Agroparks zinaweza kuhamasisha mapato ya mtaji binafsi na kusaidia ukuaji wa biashara. Nne, kukuza uvumbuzi kupitia sera zilizorekebisha na vyombo vya kifedha-kama vile bima ya kilimo, mikopo midogo na dhamana za mabadiliko ya tabianchi-kutasaidia utekelezaji na kuvutia uwekezaji wa moja kwa moja wa kigeni (FDI).
- 3.31. Tano, usawa lazima uwe kigezo muhimu. Programu zinazolenga wanawake, vijana na vikundi vilivyotengwa zinapaswa kuboresha upatikanaji wa fedha, pembejeo na huduma, kuhakikisha ushiriki jumishi katika uchumi wa Chakula na Kilimo. Mwishowe, uwezo thabiti wa kitaasisi na miundo ya utawala ni muhimu kufuatilia athari, kuimarisha ubora wa uwekezaji na kutoa miradi inayoweza kupanuka, inayoweza kufikiwa na benki. Kwa pamoja, hatua hizi zitafungua mabadiliko ya Vyakula na Kilimo kwa ajili ya maendeleo endelevu na usalama wa chakula.

3A.3 Lengo la 3: Kukomesha Njaa ifikapo mwaka wa 2025

- 3.32. Katika Azimio la Malabo la mwaka wa 2014, Nchi Wanachama wa Umoja wa Afrika kupitia Wakuu wao wa Nchi na Serikali walijitolea kumaliza njaa na aina zote za utapiamlo ifikapo 2025. Maendeleo kuelekea malengo hii yanafuatiliwa kwa kutumia viashiria muhimu kama vile upatikanaji bora wa pembejeo na teknolojia za kilimo ili kuongeza uzalishaji na tija, kupunguza hasara baada ya mavuno na kuanzisha mifumo ya SPS inayofanya kazi ili kuhakikisha vyakula salama na vyenye lishe wakati wa kuwezesha biashara salama ya ndani ya Afrika. Viashiria vya ziada vinazingatia kupanua ulinzi wa jamii kwa vikundi vilivyo hatarini. Viashiria vichache vilianzishwa wakati wa mzunguko wa BR4, ikiwa ni pamoja na mbegu zilizoboreshwa za mifugo na mazao na aina za biofortified.

- 3.33. Matokeo kutoka kwa alama za utendaji za BR5 yanaonyesha kuwa bara haliwezi kufikia Lengo la Malabo la Kukomesha Njaa na aina zote za utapiamlo ifikapo mwaka wa 2025. Kwa wastani, bara lilipata alama ya 3.38 tu dhidi ya alama ya 9.24. Kielelezo cha 3.1 kinaonyesha utendaji wa nchi binafsi kwenye viashiria vya jumla vya kukomesha njaa katika BR5.

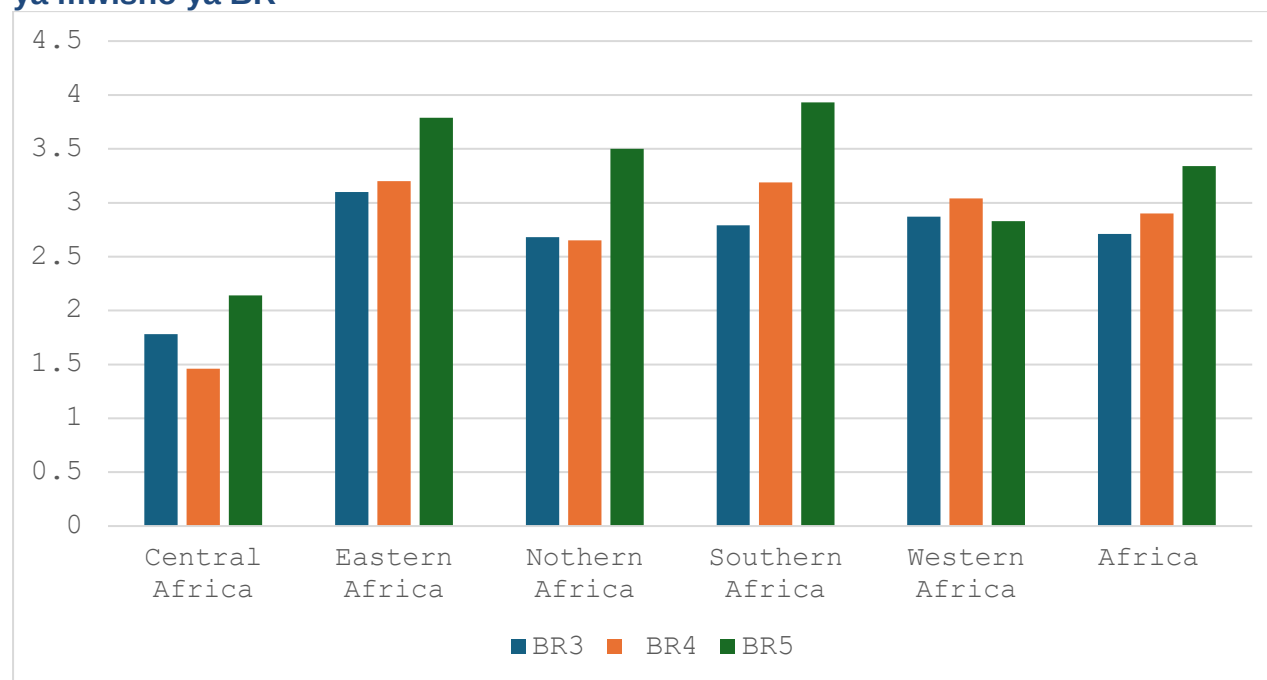
Kielelezo cha 3.1: Alama ya Jumla ya Kumaliza Utendaji wa Njaa dhidi ya Lengo la 9.24

3.34. Kama inavyoonyeshwa kwenye Kielelezo cha 3.2, nchi nyingi hazijafanya vizuri kwenye Aina hii ya Utendaji. Nchi nyingi zilikabiliwa na changamoto za kuripoti kuhusu viashiria anuwai na kusababisha utendaji duni. Ingawa hakuna Nchi

Mwanachama inayoweza kufikia lengo, baadhi ya nchi zilipata alama ya juu ya wastani wa bara. Hizi ni pamoja na Ethiopia (3.44), Ghana (3.71), Burundi (3.93), Shelisheli (3.95), Djibouti (3.98), Botswana (4.02), Gabon (4.05), Mauritius (4.53), Tanzania (4.80), Misri (4.93), Zimbabwe (5.07), Msumbiji (5.25), Madagascar (5.54), Moroko (5.71), Malawi (5.93), Kenya (6.14), Uganda (6.21), Rwanda (6.23), Tunisia (6.50). Uchambuzi zaidi wa mizunguko mitatu iliyopita ya BR unafunua mielekeo chanya kwa ujumla katika utendaji wa kikanda na bara kwenye viashiria vya kukomesha njaa. Mashariki na Kusini mwa Afrika ndio watendaji bora zaidi.

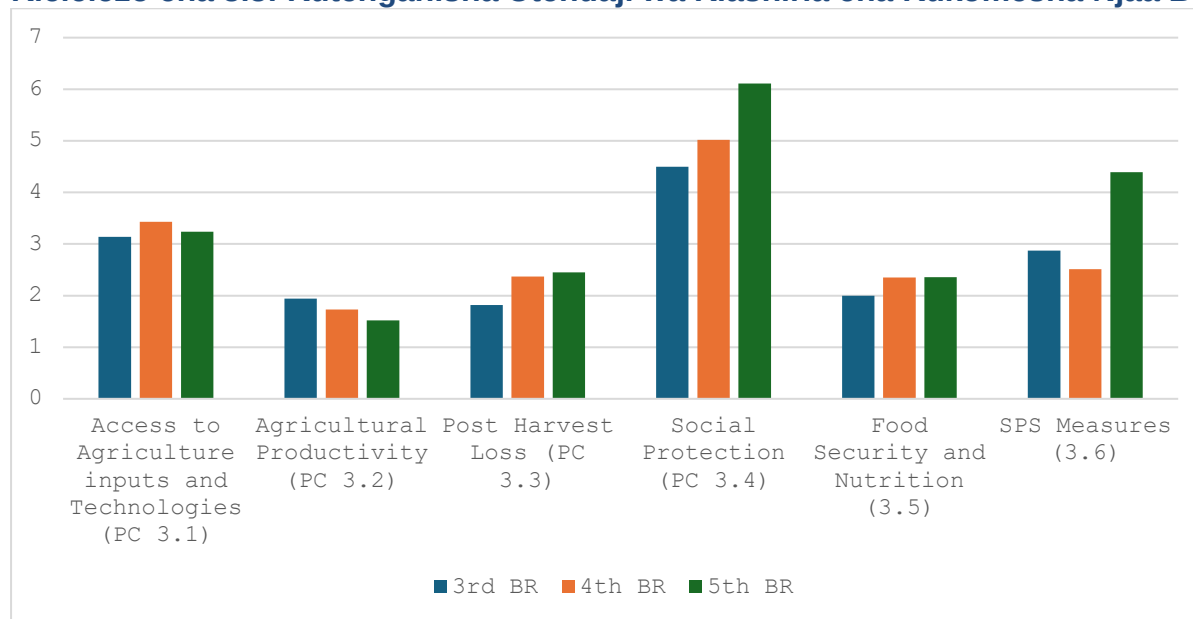
Kielelezo cha 3.2: Jumla ya Maonyesho ya Kikanda na Bara katika Kukomesha Viashiria vya Njaa katika Mizunguko mitatu ya mwisho ya BR

3.35. Mshtuko unaoendelea katika mifumo ya Chakula na Kilimo kama vile mlipuko wa mara kwa mara wa wadudu na magonjwa, migogoro na mabadiliko ya hali ya hewa bado ni vikwazo vikubwa vya kukomesha njaa na aina zote za utapiamlo barani kote.

Ingawa Afrika haitafikia Lengo la Malabo la mwaka wa 2025, maboresho mashuhuri yalionekana katika viashiria kadhaa, hasa wale wanaofuatilia hatua za hifadhi ya jamii na SPS kama ilivyofupishwa katika Kielelezo 3.3 hapa chini:

Kielelezo cha 3.3: Kutenganisha Utendaji wa Kiashiria cha Kukomesha Njaa Barani kuhusu Mizunguko mitatu ya BR

3.36. Maboresho yaliyoonekana katika kiashiria cha hifadhi ya jamii yanaweza kuhusishwa na janga la COVID-19, ambalo liliongeza umuhimu wa kusaidia watu walio katika mazingira magumu, vivyo hivyo, maendeleo katika viashiria vya SPS huenda yanaonyesha juhudi za bara za kutekeleza Mkataba wa Biashara Huria wa Bara la Afrika kwa kuimarisha viwango vya chakula kwa usalama na ulinzi wa afya ya mimea ili kuwezesha biashara za ndani barani Afrika. Majadiliano hapa chini yanawasilisha utendaji wa kina wa ngazi ya nchi katika BR5 kwa mgawanyiko zaidi wa viashiria.

Upatikanaji wa Pembejeo na Teknolojia ya Kilimo (3.1)

3.37. Pembejeo za kilimo na teknolojia zina jukumu muhimu katika kufikia malengo ya CAADP, ambayo inataka kuongeza uzalishaji wa kilimo, kuboresha usalama wa chakula na kukuza maendeleo endelevu barani kote. Uboreshaji wa upatikanaji wa mbegu bora, mbolea, mifumo ya Unyunyiziaji na mashine huongeza mavuno na ustahimilivu, hasa wakati wa mabadiliko ya tabianchi.

Aidha, ubunifu kama vile kilimo cha kidijitali na kilimo sahihi huwapa wakulima taarifa kwa wakati na kuwezesha matumizi bora ya rasilimali. Uwekezaji wa kimkakati katika maeneo haya unaweza kuharakisha maendeleo kuelekea malengo ya CAADP ya ukuaji jumuishi, kupunguza umaskini na kuboresha lishe. Sehemu ifuatayo inawasilisha utendaji wa viashiria vilivyogawanywa chini ya pembejeo za kilimo kwa BR5.

Matumizi ya Mbolea (3.1i)

- 3.38. Mnamo Juni 2006, Wakuu wa Nchi na Serikali za Afrika walikusanyika mjini Abuja na kutangaza mbolea kama bidhaa ya kimkakati ya kuendesha mabadiliko ya kilimo barani. Waliahidi kuongeza matumizi kutoka wastani wa virutubisho vya kilo 8 kwa kila hekta hadi angalau kilo 50 kwa kila hekta. Azimio hili muhimu la Abuja liliashiria kujitolea kwa bara kurejesha rutuba ya udongo, kuziba mapengo ya uzalishaji na kupunguza njaa kupitia uwekezaji wa kimkakati katika upatikanaji wa mbolea. Karibu muongo mmoja baadaye, Azimio la Malabo na utaratibu wa CAADP BR ulianzisha maono haya kwa kuanzisha mfumo madhubuti, unaotegemea ushahidi ili kufuatilia maendeleo ya Nchi Wanachama na kuongeza uwajibikaji wa serikali.
- 3.39. Mzunguko wa BR5 una mihimili yake kwenye utamaduni huu, ukiangazia maendeleo katika nchi zinazoelekea au zaidi ya lengo la matumizi ya mbolea ya kilo 50 kwa hekta na tofauti zinazoendelea ambapo wengi hubaki nje ya njia. Kati ya nchi 41 ambazo zimeripoti kuhusu kiashiria hiki, nchi tano ziko njiani (Misri, Ethiopia, Shelisheli na Tunisia) kufikia lengo hili na wastani ya zaidi ya kilo 50 kwa hekta.
- 3.40. Katika mzunguko wa BR5, Nchi Wanachama 41 (asilimia 75) ziliripoti kuhusu matumizi ya mbolea za madini, wakati Nchi Wanachama nyingine 4 wanachama hazikuwasilisha data (São Tomé & Príncipe, Sudan Kusini, Komoro na Libya). Kwa mbolea za kikaboni, Nchi Wanachama 33 (asilimia 60) zimeripotiwa. Mgawanyiko huu unasisitiza mapengo endelevu ya mifumo ya data ambayo hupunguza ulinganifu wa bara na uwezo wa kufuatilia maendeleo kwa kiwango, hasa kwa viumbe hai, ambapo mbinu zinabaki kuwa tofauti.

Mwelekeo wa matumizi ya mbolea na alama za maendeleo

- 3.41. BR5 inaangazia maendeleo katika matumizi ya mbolea, ingawa tofauti zinabaki katika Nchi Wanachama katika kufikia lengo la Malabo la virutubisho vya kilo 50 kwa hekta. Hivi sasa kutoka kwa data iliyotolewa na Nchi Wanachama, inaonyesha wastani ya Bara ambayo kwa kiasi kikubwa haibadiliki kwa kilo 21.39 kwa kila Hekta na eneo linalotumia watu wengi zaidi ni Afrika Kaskazini na la chini kabisa ni Afrika ya Kati.
- 3.42. Kukaribia lengo (kilo 25–49.9 kwa hekta): Nchi kumi: Kenya, Malawi, Botswana, Rwanda, Namibia, Algeria, Benin, Burundi, Senegal na Mauritania zimevuka lengo la katikati ya njia na zinaendelea kwa kasi kuelekea lengo la bara. Ngazi hii ya kati inayoibuka ni muhimu.

- 3.43. Kwa ujumla, BR5 inaonyesha kundi pana la nchi zinazohamia kwenye safu ya kilo 25–50 kwa hekta na seti ndogo lakini muhimu inayodumisha $\geq$ kilo 50 kwa hekta. Kubadilisha faida hizi kuwa maendeleo ya bara zima kutahitaji dhamira endelevu ya sera, masoko yanayofanya kazi na mifumo ya data inayochukua matumizi ya virutubisho na matokeo ya afya ya udongo. Utekelezaji wa Mpango wa Utekelezaji wa Mbolea na Udongo wa Afrika (2024) utatumika kama awamu inayofuata katika safari hii, kuhakikisha kuwa maono ya Abuja na Malabo yanaendelea zaidi ya mwaka wa 2025 katika mwongo mmoja wa urejesho wa udongo, matumizi bora ya mbolea na mifumo thabiti ya chakula.

Kiwango cha Ukuaji wa Maeneo ya Unyunyiziaji kutoka Msingi wa 2015 (3.1ii)

- 3.44. Lengo la Malabo la CAADP la kiashiria hiki ni kuongeza ukubwa wa maeneo ya Unyunyiziaji kwa asilimia 100 mwaka 2025 kutoka msingi wa 2015. Ajenda ya CAADP inasisitiza kuongezeka kwa upanuzi wa ardhi ya mazao chini ya Unyunyiziaji kama suluhisho endelevu la kuongeza uzalishaji na uimarishaji dhidi ya mazingira ya kuongezeka kwa mabadiliko ya tabianchi.
- 3.45. Kwa BR5, nchi 45 ambazo ziliripoti, ni nchi 30 tu zilizowasilisha seti kamili za data ambazo zinahitajika kuhesabu kiwango cha ukuaji wa maeneo yanayolimwa ambayo yanamwagiliwa. Kukagua matokeo kuliashiria matokeo mchanganyiko. Wakati kulikuwa na ongezeko kubwa (ukuaji) katika baadhi ya Nchi Wanachama, zingine zilishuhudia kupunguzwa kwa jumla ya ardhi ya mazao ambayo inamwagiliwa. Kwa ujumla, wakati kumekuwa na faida fulani, hizi zilipatikana kuwa zimegawanyika na haziendani katika kipindi chote.
- 3.46. Kwa ujumla, nchi 7 kati ya 30 ziliripoti lengo la ongezeko la asilimia 100 katika ardhi ya jumla ya mazao ya Unyunyiziaji. Nchi hizo ni Benin (asilimia 151), Djibouti (asilimia 164), Msumbiji (asilimia 113), Nigeria (asilimia 122), Rwanda (asilimia 105), Tanzania (asilimia 113) na Togo (asilimia 106).
- 3.47. Katika kipindi cha uchunguzi (2015-2024), kiwango cha ukuaji wa mwaka wa eneo la jumla chini ya Unyunyiziaji kama sehemu ya eneo la jumla lililolimwa kilipatikana kuwa asilimia 2.85.
- 3.48. Maeneo ya Unyunyiziaji yaliongezeka kutoka 9.77mHa mnamo 2015 hadi 19.24 mHa mnamo 2024 (ongezeko la asilimia 49.22). Hii inawakilisha karibu asilimia 49 ya utambuzi wa lengo la Malabo na faida chanya ya jumla. Walakini, picha ya kweli inafunuliwa wakati hii inalinganishwa kama sehemu ya jumla ya maeneo yanayolimwa. Inaonyesha ongezeko (kiwango cha ukuaji) kutoka asilimia 4.7 hadi asilimia 9.6 kati ya 2015 na 2024 mtawalia. Maana yake ni kwamba kilimo kinacholishwa na mvua bado ni kikubwa, kinachowakilisha zaidi ya asilimia 90 ya jumla ya maeneo yanayolimwa.
- 3.49. Kuna fursa kubwa za kutumia rasilimali kubwa za maji katika bara ili kuongeza uzalishaji wa kilimo na kujenga mifumo ya Chakula na Kilimo inayohimili mabadiliko ta Tabianchi.

Kiwango cha Ukuaji wa Pembejeo za Ubora Zinazotolewa Kuhusiana na Mahitaji ya Kitaifa (3.1iii)

- 3.50. Kiashiria hiki kinakusudia kuongeza mara dufu usambazaji wa mbegu bora za pembejeo za kilimo kwa ajili ya mazao, mifugo kwa ajili ya mifugo na ufugaji wa samaki kwa ajili ya uvuvi ifikapo mwaka wa 2025 ikilinganishwa na mwaka wa 2015. Inapima kiwango ambacho pembejeo bora hutumiwa kuongeza uzalishaji, kulingana na uwiano wa mbegu bora zinazouzwa kulingana na mahitaji ya mbegu ya kitaifa kwa angalau bidhaa moja ya kipaumbele.
- 3.51. Kwa ujumla, ni Nchi Wanachama 14 tu zilizowasilisha data na ni nne pekee— Ghana, Kenya, Malawi na Msumbiji — zilizotimiza malengo. Nchi hizi zilipata alama 10, ikionyesha maendeleo makubwa. Rwanda (5.38) na Zimbabwe (5.83) zilipata alama ya juu ya nusu ya lengo.
- 3.52. Kuboresha utendaji na kuripoti kuhusu kiashiria hiki ni muhimu kwa kuhakikisha pembejeo bora, kama vile mbegu, mifugo, samaki wadogo, muhimu kwa kuongeza uzalishaji katika mazao, mifugo na uvuvi. Serikali zinahimizwa kuimarisha juhudi katika kuripoti data na kutoa pembejeo ili kufikia malengo ya Malabo.

Uwiano wa wakulima walio na huduma za ushauri (3.1iv)

- 3.53. Upatikanaji wa huduma bora, za kuaminika na zinazofaa za ushauri wa kilimo ni muhimu kwa kuongeza uzalishaji, kuimarisha ustahimilivu na kuhakikisha utendaji mzuri wa mifumo ya chakula ya Afrika. Huduma za ushauri huwapa wakulima maarifa maalum ya muktadha, ujuzi muhimu wa vitendo unaohitajika ili kuongeza ushiriki wao katika minyororo tofauti ya thamani ya kilimo na habari kwa wakati unaofaa ambayo inawawezesha kuboresha uzalishaji, kukabiliana na hatari za mabadiliko ya tabianchi na kushiriki kwa ushindani katika masoko.
- 3.54. Kiashiria hiki kinapima asilimia ya wakulima wanaonufaika na huduma, ikiwa ni pamoja na mafunzo, usambazaji wa taarifa na usaidizi wa ugani unaotolewa kwa wazalishaji binafsi na biashara ndogo hadi za kati ndani ya minyororo ya thamani ya kilimo. Kilimo endelevu, kinacotolewa kwa njia ya kinfumo na shirikishi, huhakikisha kwamba wakulima wanapata mwongozo unaotokana na mahitaji kuhusu mazoea ya kilimo, teknolojia na ubunifu.
- 3.55. Lengo la bara ni kwa wakulima wote kuwa na ufikiaji sawa wa huduma bora za ushauri wa kilimo ifikapo mwaka 2025. Kufikia azma hii kutapunguza kwa kiasi kikubwa mapungufu ya uzalishaji na kuchangia katika usalama wa chakula, uundaji wa ajira na maendeleo endelevu ya vijijini.
- 3.56. Jumla ya Nchi Wanachama arubaini na tatu (43) ziliripoti juu ya kiashiria hiki na saba tu (7) - Botswana, Misri, Mauritius, Shelisheli, Tunisia na Zimbabwe zilifikia alama iliyolengwa ya 10 mnamo 2024. Nchi Wanachama zilizo hapo juu zilikuwa zimetimiza lengo mwaka wa 2022 ikiwa ni pamoja na Shelisheli. Walakini, maendeleo yameonekana kutoka mwaka wa 2016 kwani Nchi Wanachama kadhaa zimebaini uboreshaji katika utoaji wa huduma za kilimo licha ya kutofikia lengo katika kipindi chote cha kuripoti.

Jumla ya matumizi kwenye utafiti wa kilimo (3.1v)

- 3.57. Uwekezaji katika utafiti na maendeleo ya kilimo (R&D) ni kichocheo muhimu cha uvumbuzi, ukuaji wa uzalishaji na ustahimilivu wa muda mrefu katika maendeleo ya kilimo barani Afrika. Kiashiria hiki kinapima matumizi ya umma kwenye utafiti wa kilimo kama sehemu ya Pato la Taifa la kilimo, kikitoa tathmini ya dhamira ya Nchi Wanachama ya kuimarisha sayansi, teknolojia na uvumbuzi kwa ajili ya mabadiliko ya kilimo.
- 3.58. Lengo la bara ni kuongeza uwekezaji wa kilimo na maendeleo kwa angalau asilimia 1 ya Pato la Taifa la kilimo kati ya mwaka wa 2015 na 2025. Kufikia kigezo hiki ni muhimu ili kuzalisha teknolojia, mazoea na maarifa ambayo huongeza uzalishaji, kushughulikia hatari za mabadiliko ya tabianchi na kuimarisha ushindani wa Afrika katika masoko ya kimataifa.
- 3.59. Ingawa kiashiria hiki kinatoa ufahamu muhimu kuhusu viwango vinavyohusiana vya uwekezaji wa R & D katika nchi zote na baada ya muda, kinapaswa kutafsiriwa kwa tahadhari. Takwimu hazizingatii kikamilifu mazingira ya sera na taasisi ambamo utafiti unafanyika, ukubwa na muundo wa sekta za kitaifa za kilimo, au tofauti za ubora katika matokeo ya utafiti. Hata hivyo, kiashiria hicho kilibaki kuwa nyenzo muhimu ya kuashiria maendeleo na kuongoza maamuzi ya Nchi Wanachama kuhusu uwekezaji endelevu na wa kimkakati katika utafiti wa kilimo.

- 3.60. Katika kipindi cha kuripoti, Botswana, Misri, Ghana, Mauritius na Sierra Leone ziliweza kufikia lengo hili. Nchi Wanachama kadhaa, ingawa hazikufikia lengo hili, hatua kwa hatua ziliongeza uwekezaji wake katika utafiti wa kilimo.

Uwiano wa Jamii za Wakulima zenye Umiliki au Haki za Ardhi Zinazolindwa (3.1.vi)

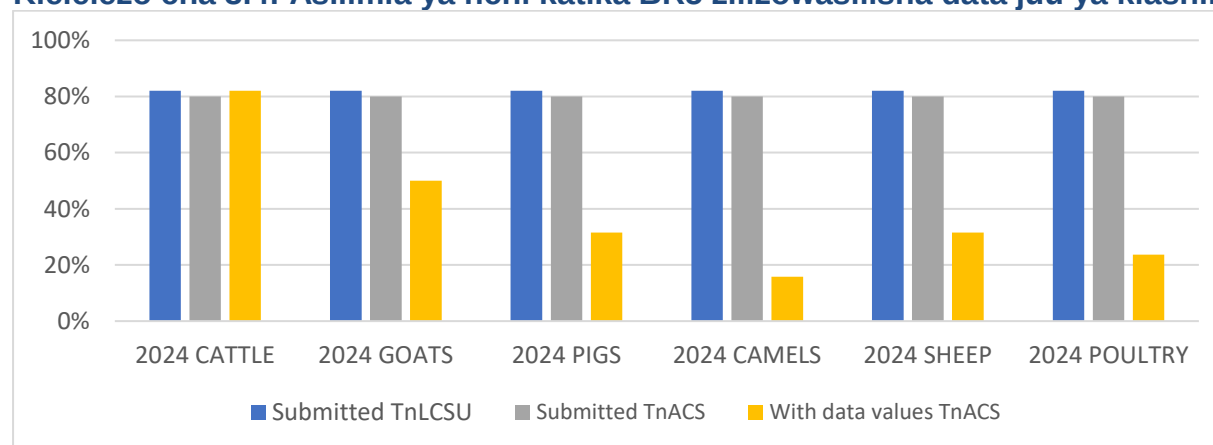
- 3.61. Ardhi ni sababu ya msingi ya uzalishaji, muhimu katika mabadiliko ya kilimo, usalama wa chakula na maendeleo ya vijijini. Haki salama za ardhi huwapa wakulima na wafanyabiashara wa kilimo ujasiri wa kuwekeza katika maboresho ya ardhi, kupitisha mazoea endelevu ya usimamizi wa ardhi na kutumia teknolojia mpya zinazoongeza tija na ustahimilivu. Azimio la Malabo liliweka malengo kabambe kwa asilimia 100 ya familia za wakulima kuwa na umiliki au kupata haki za ardhi ifikapo mwaka wa 2018 na alama sambamba ya 10 ifikapo mwaka wa 2020. Mnamo 2024, Botswana, Mauritius na Shelisheli zilifikia alama inayolengwa ya 10.
- 3.62. Maendeleo kuelekea lengo hili yanabaki kuwa muhimu, kwani usalama wa umiliki unasisitiza uwekezaji wa muda mrefu katika urejeshaji wa rutuba ya udongo, usimamizi wa maji na mifumo ya kilimo inayohimili mabadiliko ya tabianchi. Kutokana na uanuwai wa mipangilio ya umiliki katika Nchi Wanachama, haki za ardhi zinaweza kuchukua muundo tofauti, ikiwa ni pamoja na umiliki wa mtu binafsi au wa pamoja, umiliki wa kimila au wa kisheria na mifumo ya jamii. Kiashiria hiki kinatambua tofauti hizi na kinataka kuhakikisha kuwa ifikapo mwaka wa 2025, wakulima wote na biashara za kilimo zinazojihusisha na uzalishaji wa kilimo wanapata haki salama, zinazotambulika na zinazotekelezeka za upatikanaji wa ardhi.

Kiashiria cha Mbegu za Mifugo (3.1vii)

- 3.63. Katika bara zima la Afrika, upatikanaji na matumizi ya mbegu bora za mifugo ni muhimu sana kwa kuboresha uzalishaji na mavuno ya jumla kutoka kwa mifugo na aina nyingine za wanyama wanaofugwa. Sekta ya wanyama wa shambani barani Afrika inategemea sana mifugo ya kigeni na mbegu za kuku na bado, mara nyingi uagizaji haulingani na mifumo ya uzalishaji wa ndani. Mbegu za mifugo na kuku ni kiashiria muhimu katika sekta ya mifugo inayolenga kufuatilia na kuripoti mwenendo wa mbegu za mifugo zilizotathminiwa na kuthibitishwa nchini zinazotumika katika Nchi Wanachama. Mkakati wa sekta ya mifugo unalenga kukuza matumizi mapana ya spishi za mifugo zinazobadilishwa kienyeji ili kuboresha kwa uendelevu usalama wa maisha na ustahimilivu barani Afrika. Lengo la utendaji ni kufikia ongezeko la asilimia 8 katika matumizi ya mbegu za mifugo zilizothibitishwa katika eneo husika ifikapo mwaka wa 2035, ikipimwa na mabadiliko ya kila mwaka katika uwiano wa mbegu za eneo husika juu ya jumla ya mbegu zilizothibitishwa katika Nchi Wanachama.
- 3.64. Ukusanyaji wa data ulianza mwaka wa 2023, huku mwaka wa 2022 ukichukuliwa kama msingi. Nchi Wanachama arubaini (40) ziliripoti kuhusu kiashiria hiki cha spishi tano, ng 'ombe, mbuzi, kondoo, nguruwe na ngamia mnamo 2024 (Kielelezo 3.4). Mabadiliko ya asilimia kubwa katika jumla ya idadi ya mbegu zilizothibitishwa nchini zilizotumiwa (TNLCU) mahususi kwa ng 'ombe yalisajiliwa katika majimbo yenye wanachama watano (Zimbabwe, Togo, Sierra Leone, Madagascar na Ghana) wakati idadi kubwa ya MS nyingine ziliripoti hakuna mabadiliko ya asilimia hasa yanayohusishwa na ukosefu wa viingilio vya data.

- 3.65. Kwa spishi za kondoo na mbuzi, mabadiliko makubwa ya asilimia katika jumla ya idadi ya mbegu zilizothibitishwa nchini humo ziliripotiwa nchini Guinea na Liberia wakati mabadiliko ya asilimia yaliyoongezeka yaliripotiwa nchini Zimbabwe (asilimia 243), Gambia (asilimia 32) na Nigeria (asilimia 35). Uganda ilirekodi ongezeko la asilimia katika jumla ya idadi ya mbegu zilizothibitishwa za eneo husika zilizotumiwa kwa asilimia 85. Misri ilirekodi ongezeko la asilimia 180 katika idadi ya jumla ya matumizi ya mbegu za ngamia zilizothibitishwa nchini.

Kielelezo cha 3.4: Asilimia ya nchi katika BR5 zilizowasilisha data juu ya kiashiria cha mbegu za mifugo

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5.

Maelezo: Asilimia ya nchi zilizowasilisha data kuhusu kiashiria cha mbegu za mifugo. TnLCU = Idadi jumla ya mbegu za mifugo zilizothibitishwa ndani ya nchi; TnACS = Idadi Jumla ya mbegu za mifugo za ndani na zilizoagizwa zilizothibitishwa.

- 3.66. Kati ya Nchi Wanachama hizi 40 ambazo ziliripoti katika BR5, idadi ya mbegu za ndani zilizothibitishwa na jumla ya mbegu za mifugo (za mitaa na zilizoingizwa) mtawaliwa: Asilimia 50 na asilimia 44.7 iliripoti dhidi ya ng 'ombe, asilimia 31.6 & asilimia 31.6 dhidi ya mbuzi, asilimia 34.5 & asilimia 31.6 dhidi ya nguruwe, asilimia 29 & asilimia 31.5 dhidi ya kondoo. Baadhi ya nchi wanachama ziliripoti tu kuhusu mbegu za nguruwe za ndani zilizothibitishwa na nyingine tu kuhusu jumla zilizothibitishwa (mbegu za nguruwe za ndani na zilizoagizwa). Kwa ngamia, mbegu za mitaa tu ndizo zilizoripotiwa.
- 3.67. Ng 'ombe hubaki kuwa aina kuu inayolengwa > asilimia 95 ya MS, wakati ngamia na kondoo wanaonekana kuwa aina zilizopuuzwa. Upandikizaji kwa kutumia Mipira (AI) hutumiwa sana na nchi nyingi Wanachama, ambayo inahitaji uwekezaji uliolengwa kuelekea kukuza teknolojia za uzazi zilizosaidiwa (ARTs). Nchi Wanachama zinapaswa kuendelea kuweka sera zinazoendeleza mbegu za mifugo na kukuza ndani kwa ajili ya maendeleo endelevu ya sekta ya mifugo, matumizi na uhifadhi, ambazo ni muhimu kwa maisha (chakula, lishe na mapato) na uchumi thabiti.

Upatikanaji wa Mbegu na Bayoteknolojia (3.1viii)

- 3.68. Kielelezo cha Utendaji wa Sekta ya Mbegu (SSPI) ni zana moja ya upimaji inayotegemea alama ambayo hutoa "mtazamo wazi ya kile kinachotokea" wa afya ya mifumo ya mbegu kote Afrika. SSPI inaruhusu kulinganisha nchi na lengo la msingi la kulisha katika Ripoti ya nne ya BR ya Tume ya Umoja wa Afrika (AUC). SSPI hufuatilia vigezo 17, ambavyo vimechaguliwa kutoka zaidi ya 150. Viashiria vinapewa kipaumbele kulingana na uwezo wao wa kutathmini eneo la mada pamoja na upatikanaji wa data. SSPI inawasilisha data kuhusu vigezo 17 kutoka Nchi 37 Wanachama wa AU. Data hii ilikusanywa kati ya Juni na Agosti 2025 kwa msaada wa kifedha kutoka AGRA na AUC.
- 3.69. Kulingana na uchambuzi wa data, vipaumbele vya msingi vya mageuzi ya sekta ya mbegu katika nchi mbalimbali vitakuwa:
- Kuongeza matumizi ya mbegu zilizothibitishwa kwa mazao muhimu ya chakula: Kwa kiashiria cha matumizi ya mbegu zilizothibitishwa, alama ya wastani katika nchi zote ilikuwa 3.19, ikimaanisha kuwa kwa wastani, nchi zinakidhi asilimia 32 tu ya mahitaji yao ya kitaifa ya mbegu kwa mazao muhimu ya nafaka na jamii kunde. Nchi ambazo zinakidhi angalau asilimia 90 ya mahitaji yao ya kitaifa ya mbegu kwa angalau zao moja muhimu ni pamoja na Misri, Ghana, Senegal, Shelisheli, Afrika Kusini, Zambia na Zimbabwe.
 - Kuimarisha uwezo wa serikali wa kuhakikisha ubora wa mbegu: Nchi 23 zilipata alama chini ya 5 kati ya 10 juu ya utoshelevu wa huduma za ukaguzi wa mbegu, ikimaanisha kuwa idadi ya wakaguzi haitoshi, wakaguzi hawana vifaa vya kutosha vya usafirishaji kufanya kazi zao na wakaguzi hawatumii zana za kidijitali. Gambia, Guinea Bissau, Lesotho, Sierra Leone, Sudan Kusini na Mauritania zinaonekana kuwa na idadi duni ya wakaguzi wa mbegu. Ili kuongeza changamoto, Cape Verde, Gabon na Liberia, hazina idara/mamlaka zozote za udhibiti wa mbegu chini ya Wizara zao za Kilimo.
 - Kuongeza ufadhili kwa taasisi za umma za utafiti wa kilimo: Nchi kadhaa hazina taasisi yoyote ya kitaifa ya utafiti wa kilimo, au hazina wafugaji wowote, ikiwa taasisi hizi zipo. Nchi hizo ni pamoja na Shelisheli, Cape Verde, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Gabon, Gambia, Lesotho na Somalia. Aidha, Botswana, Kameruni, Guinea Bissau namibia, Mauritania na Sudan Kusini, zina idadi duni ya wafugaji na hazifadhili vizuri.
 - Kuimarisha mitandao ya wafanyabiashara wa kilimo kama njia muhimu za sekta binafsi za usambazaji wa mbegu: Nchi kama vile Cape Verde, Chad, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Gabon na Madagaska zina mitandao dhaifu sana na isiyopo ya wafanyabiashara wa kilimo. Zaidi ya hayo, katika nchi nyingine nyingi ambazo mitandao hii ipo, kuna haja ya haraka ya kuipanua hadi vijijini na kujenga uwezo wao katika kushughulikia pembejeo za kilimo.

Uzalishaji wa Kilimo (3.2)

- 3.70. Takwimu sahihi na za wakati unaofaa kuhusu mavuno, matumizi ya pembejeo na mazoea ya kilimo huwezesha serikali na wadau kufuatilia maendeleo kuelekea malengo ya CAADP, kutambua mapungufu na kukabiliana kwa ufanisi na changamoto

zinazojitokeza kama vile mabadiliko ya tabianchi na changamoto za soko. Ufuatiliaji wa uzalishaji pia unasaidia uwajibikaji na uwazi, kuhakikisha kuwa hatua zinaleta matokeo dhahiri kwa wakulima na jamii za vijijini. Mwishowe, inaimarisha msingi wa ukuaji jumuishi, usalama wa chakula na mabadiliko endelevu ya kilimo kote barani Afrika.

- 3.71. Kwa ujumla, bara limepungukiwa na viashiria vya uzalishaji wa kilimo. Ingawa kumekuwa na uboreshaji fulani katika utendaji wa kiashiria hiki katika ngazi ya Nchi Wanachama, nchi zote hazijafanya vizuri juu ya kiashiria hiki isipokuwa kwa nchi chache ambazo zimefanya vizuri zaidi ya asilimia 50 ya kigezo cha 9.0. Hizi ni pamoja na Zimbabwe (5.67), Rwanda (6.3), Djibouti (6.67), Uganda (6.94) na Mauritius (7.3).

Kiwango cha ukuaji wa thamani ya kilimo kilichoongezeka, kwa dola za Marekani na kwa kila mfanyakazi wa kilimo (3.2i)

- 3.72. Kiashiria hiki kinakusudia kuongeza mara mbili (asilimia 100) viwango vya sasa vya uzalishaji wa kazi ya kilimo ifikapo mwaka 2025 kutoka mwaka wa 2015. Thamani ya kilimo iliyoongezeka kwa kila mfanyakazi ni kipimo cha uzalishaji wa kilimo. Thamani iliyoongezeka katika kilimo hupima pato la sekta ya kilimo (Ainicho la Kimataifa la Kawaida la Viwanda la Shughuli Zote za Kiuchumi, Rev.4 au ISIC kitengo cha 1-5) bila kujumuisha thamani ya pembejeo zilizotumika. Kilimo kinajumuisha thamani iliyoongezeka kutokana na misitu, uwindaji na uvuvi pamoja na kilimo cha mazao na uzalishaji wa mifugo (WDI, Word Bank, 2016). Wakati ni nchi tatu tu zilizolengwa kwenye kiashiria hiki katika BR4, yaani Botswana, Komoro na Mauritius, katika BR hii ya tano, ni nchi kumi na moja (11) tu kati ya nchi 45 zilizo na maadili yasiyo ya sifuri yaliyoripotiwa kwenye kiashiria hiki kinachowakilisha asilimia 24. Kwa kiasi kikubwa, ni nchi tano tu zilifikia kigezo cha mwaka 2025 cha 9.0. Nchi hizi ni Mauritius (10), Djibouti (10), Botswana (10), Guinea (10) na Nigeria (9.85), wakati Uganda imepiga hatua kubwa kuelekea kiwango cha alama 7.02.

Kiwango cha ukuaji wa thamani ya kilimo kilichoongezeka, katika dola ya Marekani, kwa hekta moja ya ardhi ya kilimo (3.2ii)

- 3.73. Kiashiria hiki kinakusudia kuongeza mara mbili (kuongezeka kwa asilimia 100) viwango vya sasa vya uzalishaji wa ardhi ya kilimo ifikapo mwaka wa 2025 kutoka mwaka wa 2015. Thamani ya kilimo iliyoongezeka kwa hekta moja ya ardhi ni kipimo cha uzalishaji wa kilimo. Kilimo kinajumuisha thamani iliyoongezeka kutokana na misitu, uwindaji na uvuvi pamoja na kilimo cha mazao na uzalishaji wa mifugo (WDI, Word Bank, 2016). Katika mzunguko huu wa BR, nchi 15 kati ya 45 (au asilimia 33) zina maadili yasiyo na ukadiriaji wa sifuri yaliyoripotiwa kwa kiashiria hiki.
- 3.74. Komoro, Mauritius na Nigeria zilipokuwa kwenye uangalizi wakati wa BR4, kwa jumla juu ya mizunguko yote ya BR, ni nchi mbili tu ambazo zimefikia kigezo cha 9.0, yaani, Mauritius (10), Guinea-Bissau (10) na Uganda (9.07) wakati Zimbabwe (7.02), Benin (6.82), Ghana (5.21), Côte d'Ivoire (5.20), Moroko (5.16) na Rwanda (5.08) wamepata alama vizuri juu ya kigezo.

Kiwango cha ukuaji wa mavuno kwa bidhaa tano muhimu za kupewa kipaumbele kitaifa (3.2iii)

- 3.75. Kiashiria hiki kinalenga kuongeza maradufu (asilimia 100) viwango vya sasa vya mavuno ya kilimo ifikapo mwaka 2025 kutoka mwaka wa 2015. Uzalishaji wa bidhaa katika kila kitengo. Katika hali nyingi data ya mavuno hairekodiwa lakini hupatikana kwa kugawanya data ya uzalishaji kwa data ya eneo lililovunwa (FAO). Katika BR hii, nchi 22 kati ya 45 (au asilimia 49) zina alama zisizo za sifuri.
- 3.76. Wakati mzunguko uliopita wa BR, Guinea, Msumbiji namibia, Rwanda, Sierra Leone na Zimbabwe walikuwa kwenye njia nzuri kwenye kiashiria hiki, kwa jumla, katika mzunguko huu wa BR5, ni Zimbabwe (10), Rwanda (10), Djibouti (10) pekee ndio wamefikia kigezo wakati Ghana imepiga hatua kubwa kuelekea kigezo na alama ya 5.57.

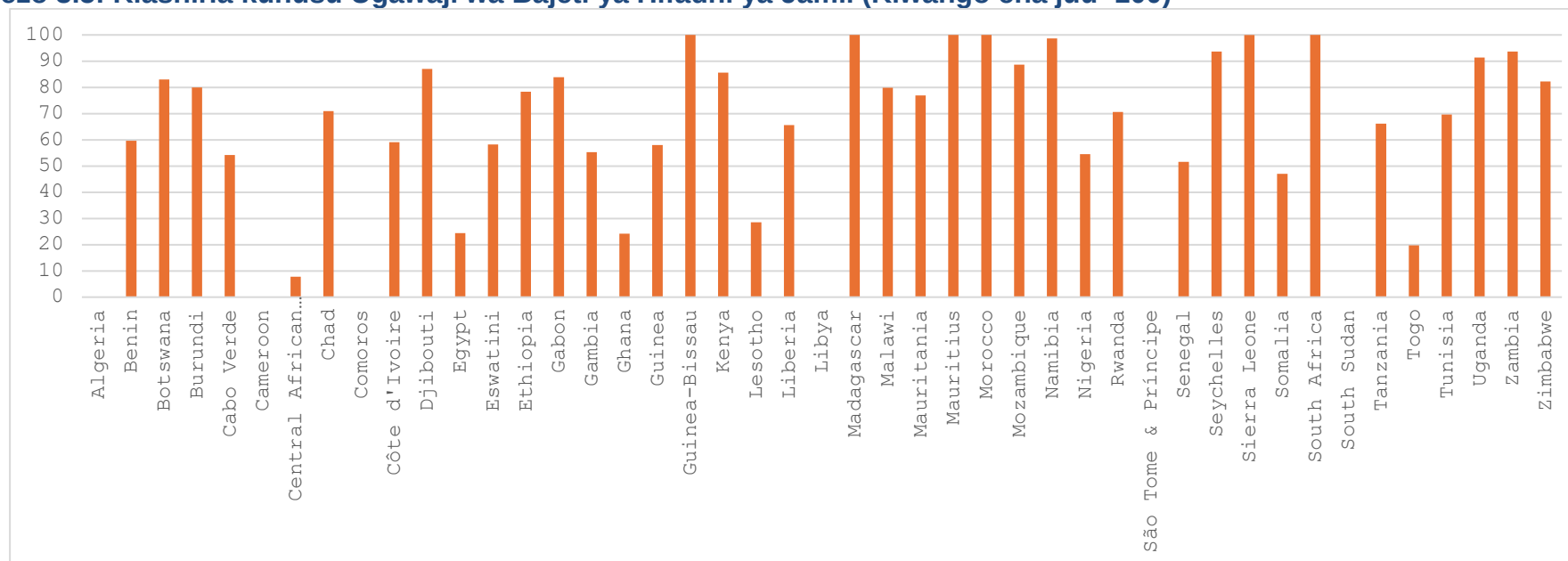
Hasara ya Baada ya Mavuno (3.3)

- 3.77. Lengo la Hasara Baada ya Mavuno lilikuwa kupunguza kwa nusu (kupungua kwa asilimia 50) viwango vya Hasara ya Baada ya Mavuno (PHL), ifikapo mwaka wa 2025 kutoka mwaka wa 2015. Kiashiria hiki kinategemea Kiwango cha Kupunguza Hasara za Baada ya Mavuno kwa (angalau) bidhaa 5 za kipaumbele za kitaifa na labda kwa bidhaa 11 za kipaumbele za kilimo za AU.
- 3.78. Hasara ya baada ya mavuno (PHL) bado ni changamoto kubwa barani Afrika, kudhoofisha usalama wa chakula, mapato ya wakulima na uendeleo wa kilimo. Hasara hizi hutokea katika hatua mbalimbali: uvunaji, utunzaji, uhifadhi, usafirishaji na usindikaji, kwa sababu ya miundombinu duni, vifaa duni vya kuhifadhi, ufikiaji mdogo wa teknolojia za uhifadhi na kutopatikana kwa masoko. Katika maeneo mengi ya vijijini, wakulima wanakosa ufikiaji wa teknolojia za bei nafuu na bora baada ya mavuno na kusababisha uharibifu, maambukizi ya wadudu na uharibifu wa ubora.
- 3.79. Kukusanya data ya kuaminika kuhusu hasara baada ya mavuno kunaleta changamoto zake mwenyewe: data ya PHL mara nyingi imegawanyika, haiendani na haifungwi kimfumo katika nchi na minyororo ya thamani; Mifumo mingi ya kitaifa ya kilimo haina mbinu sanifu na uwezo wa kupima hasara kwa usahihi na kufanya iwe vigumu kufuatilia maendeleo au kubuni hatua zinazolengwa; na asili isiyo rasmi ya shughuli nyingi za kilimo na utofauti wa mazao na mifumo ya uzalishaji hufanya juhudi za kukusanya data kuwa ngumu. Bila mifumo thabiti ya ufuatiliaji na tathmini, inakuwa changamoto kuunganisha mikakati ya kupunguza PHL katika mipango ya kitaifa ya uwekezaji na mifumo ya sera.
- 3.80. Kuripoti PHL katika BR5 hii kunaonyesha aina kadhaa kati ya vigezo tofauti. Nchi ambazo zimeripoti kuhusu kigezo kwa mara ya kwanza bila kutoa data ya awali (Algeria, Kameruni, Botswana, Chad), Nchi ambazo zimeripoti tu kuhusu kigezo kimoja kati ya saba vilivyopo katika kiashiria (Algeria), Nchi ambazo zimekuwa zikiripoti tangu kuanzishwa kwa mchakato wa Malabo na ambazo hazikuripoti katika BR5 (Angola), Nchi ambazo ziliripoti kuhusu vigezo vyote vilivyo na masanduku matupu na sifuri (0) kama maadili (Benin, Kenya), Nchi ambazo zimejaza data bila mpangilio na sifuri kama data (Burundi) na Nchi ambazo zimejaza sehemu ya data na sifuri na masanduku matupu (Cabo Verde, Guinea).
- 3.81. Changamoto ya kukusanya data ya kuaminika juu ya PHL katika mlolongo wa thamani ya chakula imeshuhudia nchi 28 zikiripoti juu ya kiashiria ili kutoa alama. Tatizo hili la kiwango cha chini cha kuripoti kiashiria hiki limekuwa likijirudia kwa mizunguko iliyopita ya BRs pia. Kati ya alama lengwa ya tisa (9), ni Central African Rep., pekee, Misri, Gabon, Malawi, Msumbiji, Rwanda na Tunisia zilitimiza au kuzidi alama ya lengo kutoka kwa data iliyoripotiwa kama ilivyoripotiwa.
- 3.82. Viwango duni vya kuripoti juu ya kiashiria hiki muhimu cha bara inamaanisha kuwa kuna haja ya kuimarisha uwezo wa kitaasisi, kuoanisha itifaki za data na kuwekeza katika zana za dijiti ni muhimu kushinda vizuizi hivi na kuhakikisha kuwa PHL inashughulikiwa kwa ufanisi ndani ya malengo mapana ya mabadiliko ya kilimo barani Afrika.).

Uwakilishi (asilimia) juu ya hifadhi ya jamii kama asilimia ya mahitaji ya jumla ya rasilimali kwa ajili ya kushughulikia vikundi vya kijamii vilivyo katika mazingira magumu (3.4)

- 3.83. Lengo la bara la mwaka wa 2025 la kiashiria hiki liliwekwa kwa asilimia 100 na inatia moyo kutambua kwamba nchi sita, ikiwa ni pamoja na Guinea-Bissau, Madagasca, Mauritius, Sierra Leone na Afrika Kusini, tayari zimefanikisha lengo hili (Kielelezo 3.5). Zaidi ya hayo, nchi ishirini na tisa zinafanya maendeleo mazuri, baada ya kufikia asilimia 50 au zaidi ya mahitaji ya jumla ya rasilimali zinazohitajika kusaia vikundi vya kijamii vilivyo katika mazingira magumu. Hizi ni pamoja na Benin (asilimia 59.6), Botswana (asilimia 83.0), Burundi (asilimia 79.9), Cabo Verde (asilimia 54.1), Chad (asilimia 70.9), Côte d'Ivoire (asilimia 59.0), Djibouti (asilimia 87), Eswatini (asilimia 58.1), Ethiopia (asilimia 78.3), Gabon (asilimia 83.8), Gambia (asilimia 55.2), Guinea (asilimia 58), Kenya (asilimia 85.6), Liberia (asilimia 65.6), Malawi (asilimia 79.8), Mauritania (asilimia 76.9), Msumbiji (asilimia 88.6) namibia (asilimia 98.6), Nigeria (asilimia 54.5), Rwanda (asilimia 70.6), Tanzania (asilimia 66.2), Senegal (asilimia 51.6), Shelisheli (asilimia 93.6), Sierra Leone (asilimia 99.9), Moroko (asilimia 9.99), Tunisia (asilimia 69.6), Uganda (asilimia 91.4), Zambia (asilimia 93.6), Zambia (asilimia 93.6) na Zimbabwe (asilimia 82.2).
- 3.84. Kwa ujumla, kujitolea kwa mataifa ya Afrika kulinda watu wao walio katika mazingira magumu kumeonyesha kuongezeka katika miaka iliyopita.

Kielelezo 3.5: Kiashiria kuhusu Ugawaji wa Bajeti ya Hifadhi ya Jamii (Kiwango cha juu=100)

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5.

Usalama wa Chakula na Lishe (3.5)

- 3.85. Ufuatiliaji wa viashiria vya lishe ni kipengele muhimu cha CAADP. Inahakikisha kwamba ukuaji wa kilimo unachangia ipasavyo kwa ustawi wa binadamu. Kwa kufuatilia vipimo kama vile kukwama, kupoteza, uanuwai wa lishe na upungufu wa virutubisho vidogo, nchi zinaweza kutathmini ufanisi wa sera za kilimo na uwekezaji kwenye matokeo ya lishe. Mbinu hii inayotegemea ushahidi husaidia kuoanisha kilimo na malengo ya afya ya umma, kuunga mkono hatua zinazolengwa na kukuza uwajibikaji katika kufikia maono ya CAADP ya kukomesha njaa na utapiamlo.
- 3.86. Kwa sababu ya ukusanyaji duni wa data ya utapiamlo - mara nyingi kila baada ya miaka 5 hadi 10 - takwimu zilizowasilishwa hapa zinaonyesha kwa kiasi kikubwa zile za BR zilizopita. Aidha, athari za hatua za kilimo kwenye viwango vya kitaifa vya utapiamlo ni za polepole na ngumu, mara nyingi huchukua miaka au miongo kudhihirika kwa sababu ya njia zisizo za moja kwa moja na ushawishi mpana wa kijamii na kiuchumi.

Kuenea kwa tatizo la Kudumaa (3.5i)

- 3.87. Lengo la bara ni kupunguza kudumaa (watoto wenye umri wa miezi 0-59 na urefu kwa umri wa alama $Z < -2$ SD) hadi asilimia 10 au chini yake ifikapo mwaka wa 2025.
- 3.88. Kufikia mwaka wa 2023, ni nchi 7 tu kati ya 40 zinazoripoti ambazo zimetimiza lengo hili: Cabo Verde, Komoro, Ethiopia, Gabon, Mauritius, Shelisheli na Tunisia. Nchi nyingi zaidi zimepiga hatua nzuri ikiwa ni pamoja na Burkina Faso, Misri, Kenya na Somalia. Katika mzunguko huu wa BR, ni Nchi Wanachama 5 tu (Kameruni, Ethiopia, Mauritius, Shelisheli na Tunisia) ndizo zinazoendelea.
- 3.89. Hata hivyo, viwango vya kudumaa vinasalia kuwa juu katika nchi nyingi. Nchi hizi ni pamoja na Uganda, Sierra Leone, Zimbabwe, Guinea Bissau, Liberia, Tanzania, Guinea, Nigeria, Eswatini, Benin, Rwanda, Zambia, Malawi, Msumbiji, Lesotho, Niger, Burundi na Madagascar.

Kuenea kwa tatizo la kuwa na uzito mdogo (3.5ii)

- 3.90. Lengo ni kupunguza uzito wa chini (watoto wenye umri wa miezi 0–59 na uzito kwa umri wa alama $Z < -2$ SD) hadi asilimia 5 au chini yake ifikapo mwaka wa 2025. Kufikia mwaka wa 2023, Nchi Wanachama 8 zimefikia lengo hili na nchi hizi ni pamoja na Moroko, Misri, Shelisheli na Cabo Verde. Nchi nyingine zimeonyesha maendeleo mazuri ikiwa ni pamoja na Burkina Faso, Komoro, Gambia na Uganda. Uzito mdogo unasalia kwa viwango vya juu katika nchi nyingine nyingi. Nchi hizi ni pamoja na Zimbabwe, Burundi, Niger na Madagascar. Kati ya Nchi Wanachama 40 ambazo zimeripoti juuya ni kiashiria nane ziko njiani na alama ya lengo ya 10: Botswana, Cabo Verde, Kameruni, Misri, Msumbiji, Shelisheli na Tunisia.

Kuenea kwa Uharibifu (3.5iii)

- 3.91. Lengo ni kupunguza kupoteza (watoto wenye umri wa miezi 0–59 na uzito kwa urefu wa alama $Z < -2$ SD) hadi asilimia 5 au chini yake ifikapo mwaka wa 2025. Kufikia mwaka wa 2023, nchi 21 kati ya 40 zinazoripoti Nchi Wanachama zilikuwa njiani kufikia lengo na nchi hizi ni pamoja na: Gabon, Ethiopia, Shelisheli, Lesotho, Mali, Tunisia, Rwanda, Malawi, Moroko, Uganda, Tanzania, Cabo Verde, Zambia, Kameruni, Benin, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Burundi, Kenya, Gambia, Congo na Msumbiji. Kumi na nane kati ya hizi tayari zimekidhi kigezo cha 2025. Nchi nne zinaendelea ikiwa ni pamoja na Togo, Misri, Burkina na Komoro. Kati ya Nchi Wanachama 39 ambazo zimeripoti juu ya kiashiria hiki, kumi na saba ziko njiani kwa alama 10, juu ya kigezo cha 9: Cabo Verde, Kameruni, Cote d'Ivoire, Guinea-Bissau, Kenya, Lesotho, Malawi, Moroko, Msumbiji, Rwanda, Tanzania, Tunisia, Uganda, Zambia na Zimbabwe. Misri na Gambia walipata 9.43 na 9.67, mtawaliwa.

Kuenea kwa tatizo la upungufu wa lishe (3.5iv)

- 3.92. Lengo ni kupunguza idadi ya watu wenye utapiamlo hadi asilimia 5 au chini ifikapo mwaka wa 2025. Kufikia mwaka wa 2023, nchi wanachama 9 kati ya 37 zilazoripoti zilikuwa kwenye njia nzuri, ambazo ni Tunisia, Kameruni, Ethiopia, Shelisheli, Tanzania, Ghana, Misri na Liberia. Saba kati ya hizi tayari zimekidhi kigezo cha 2025. Nchi tatu zilizoonyesha maendeleo

mazuri ni kama ifuatavyo Senegal, Msumbiji na Burundi. Hata hivyo, kiwango cha utapiamlo bado kiko juu katika nchi nyingi barani Afrika. Nchi hizi ni pamoja na Sierra Leone, Kenya, Uganda, Congo, Zimbabwe, Madagascar na Guinea Bissau. Kati ya Nchi Wanachama 39 ambazo zimeripoti kuhusu kiashiria hiki, tisa ziko njiani na alama juu ya kigezo: Kamerun (10), Misri (9.55), Ghana (10), Liberia (10), Shelisheli (10), Somalia (9.13), Tanzania (10) na Tunisia (10).

Uanuwai wa Kima cha Chini cha Lishe miongoni mwa Wanawake (3.5v)

3.93. Lengo ni kuongeza idadi ya wanawake (wenye umri wa miaka 15–49) kufikia kiwango cha chini cha uanuwai wa lishe kwa asilimia 50 ifikapo mwaka wa 2025. Kufikia mwaka wa 2023, ni nchi 5 tu kati ya 23 zilizoripoti Nchi Wanachama zilikuwa kwenye njia nzuri na nchi hizi ni pamoja na Ghana, Sudan Kusini, Kenya, Mali na Sierra Leone. Nchi mbili zilikuwa zinaendelea vizuri, yaani Ethiopia na Rwanda. Katika BR hii ya tano, kati ya Nchi Wanachama 21 ambazo zimeripoti kuhusu kiashiria hiki, saba ziko kwenye mstari na alama juu ya kigezo: Jamhuri ya Afrika ya Kati (10), Ethiopia (10), Ghana (10), Kenya (10), Msumbiji (10), Rwanda (10) na Tanzania (10).

Lishe ya Chini Inayokubalika kwa Watoto (miezi 6–23) (3.5vi)

3.94. Lengo ni kuhakikisha angalau asilimia 50 ya watoto wenye umri wa miezi 6–23 wanapata lishe inayokubalika ifikapo mwaka wa 2025.

3.95. Kufikia mwaka wa 2023 (BR4), ni Nchi Wanachama 2 tu kati ya 32 zilizoripoti zilizokuwa kwenye ufuatiliaji wakati yaani Gambia na Tunisia.

3.96. Kati ya Nchi Wanachama 33 ambazo zimeripoti kuhusu kiashiria hiki wakati wa mzunguko huu wa BR5, ni Nchi Mwanachama moja tu iliyo na alama juu ya kigezo: Guinea.

Ukosefu wa usalama wa chakula miongoni mwa watu wazima (3.5vii)

3.97. Lengo ni kupunguza uhaba wa chakula kati ya watu wazima (miaka 15 na zaidi) kwa asilimia 50 ifikapo mwaka wa 2025.

3.98. Katika mzunguko wa BR4, Nchi Wanachama 13 kati ya 28 zilizoripoti zilikuwa njiani ikiwa ni pamoja na Côte d'Ivoire, Djibouti, Kenya, Zimbabwe, Uganda, Lesotho, Ethiopia, Tunisia, Sudan Kusini, Nigeria, Congo, Ghana, Msumbiji.

3.99. Kati ya Nchi Wanachama 24 ambazo zimeripoti kuhusu kiashiria hiki wakati wa mzunguko huu wa BR, nne ziko njiani na alama ya juu ya kigezo: Burundi (10), Guinea (10), Madagaska (9.38), Tanzania (10).

Gharama ya Lishe Bora (3.5viii)

3.100. Kiashiria hiki kinaonyesha uwezo wa kumudu lishe bora. Ni muhimu kwa Nchi Wanachama kukuza uanuwai wa lishe kwa kutumia vyakula vinavyopatikana katika eneo husika ili kukidhi mahitaji ya nishati na virutubisho kulingana na kiwango cha

kcal 2,330 kwa siku. Kufikia lengo hili kunahitaji kubadilisha na kupanua mifumo ya kitaifa ya chakula. Katika mzunguko huu wa taarifa za BR, 39 kati ya Mataifa Wanachama 45 yaliripoti data.

Hatua za Usafi na Afya ya Mimea (SPS) (3.6)

- 3.101. Nchi Wanachama zilitambua umuhimu wa kufuatilia usalama wa chakula na baadaye SPS kupitia Malabo BR na kuanzisha viashiria vinavyopima uwezo wa Nchi Wanachama na matokeo sambamba ya afya na biashara tangu mzunguko wa BR2. Kiashiria cha Mifumo ya SPS (SSI), ambacho kinalenga mifumo ya SPS inayofanya kazi kwa asilimia 100 kulingana na viwango vya kimataifa ifikapo mwaka 2025 na Kiashiria cha Afya cha SPS (SHI) ambacho kinalenga kupunguza asilimia 50 ya magonjwa yanayosababishwa na chakula na vifo vinavyohusiana na 2025 vimetumika kwa uchambuzi katika ripoti hii ya BR.
- 3.102. Kwa kiashiria cha mifumo ya SPS, Nchi Wanachama 45 ziliwasilisha data. Hakuna nchi iliyofikia lengo la kuweka mifumo asilimia 100 ya SPS inayofanya kazi; hii inaonyesha kuwa hali haijabadilika kutoka kwa mzunguko uliopita wa BR ambapo hakuna Nchi Wanachama zilizofikia kigezo. Kwa upande mwingine, Nchi Wanachama 39 zimepiga hatua kwa kufikia angalau asilimia 50 ya lengo. Nchi 20 Wanachama zimepiga hatua nzuri sana kwa kufikia asilimia 70 ya lengo. Hii inaonyesha maboresho katika uwiano wa Nchi Wanachama ambazo zinaendelea vizuri sana wakati wa mizunguko ya BR4 (asilimia 31) na BR5 (asilimia 44). Nchi zilizofanya vizuri kwenye BR5 ni Algeria (asilimia 87.15), Benin (asilimia 80.25), Misri (asilimia 88.89), Kenya (asilimia 88.89), Moroko (asilimia 88.89), Nigeria (asilimia 87.96), Rwanda (asilimia 82.44), Afrika Kusini (asilimia 82.59) na Tunisia (asilimia 88.89). Nchi kadhaa zinazofanya vizuri katika mzunguko wa BR4 zimeendeleza utendaji wao ambao ni pamoja na Kenya, Moroko, Rwanda, Afrika Kusini, Afrika Kusini na Tunisia.
- 3.103. Kuhusu kiashiria cha afya, Nchi Wanachama 17 ziliripoti wakati wa mzunguko huu wa BR. Inatia moyo kuona Nchi Wanachama tano (asilimia 11), yaani, Malawi (asilimia 52.93), Senegal (asilimia 74.09), Tanzania (asilimia 74.52), Togo (asilimia 90.47) na Tunisia (asilimia 64.87) zilifikia lengo la kupunguza magonjwa ya kuhara yanayotokana na chakula na vifo vinavyohusiana na watoto kwa angalau asilimia 50. Hii inaonyesha kupunguzwa kutoka kwa asilimia 16 ya Nchi Wanachama ambazo zilikuwa kwenye lengo wakati wa BR4. Aidha, Nchi Wanachama tano (5) zimepiga hatua nzuri sana kwa kufikia asilimia 70 ya kupunguza mzigo kwa asilimia 50. Hizi ni Ghana, Kenya, Madagaska, Uganda na Zimbabwe.
- 3.104. Licha ya maendeleo yaliyofanywa na baadhi ya Nchi Wanachama, changamoto zinabaki katika kufikia lengo la Kielelezo cha SPS. Mifumo ya usafi na ukingaji kutokana na magonjwa (SPS) inayofanya kazi inafuata mkondo wa malengo ya Azimio la Malabo na maono ya Afrika ya biashara salama, usalama wa chakula ulioimarishwa na Afrika yenye afya na mafanikio zaidi. Uwekezaji ulioimarishwa unahitajika katika ngazi ya kitaifa ili kuimarisha miundo ya utawala wa usafi na ukingaji kutokana na magonjwa (SPS), kujenga uwezo wa kusimamia hatari za usafi na ukingaji kutokana na magonjwa (SPS), kuimarisha uratibu kati ya wizara juu ya masuala ya usafi na ukingaji kutokana na magonjwa (SPS), kutekeleza hatua za kuboresha afya na

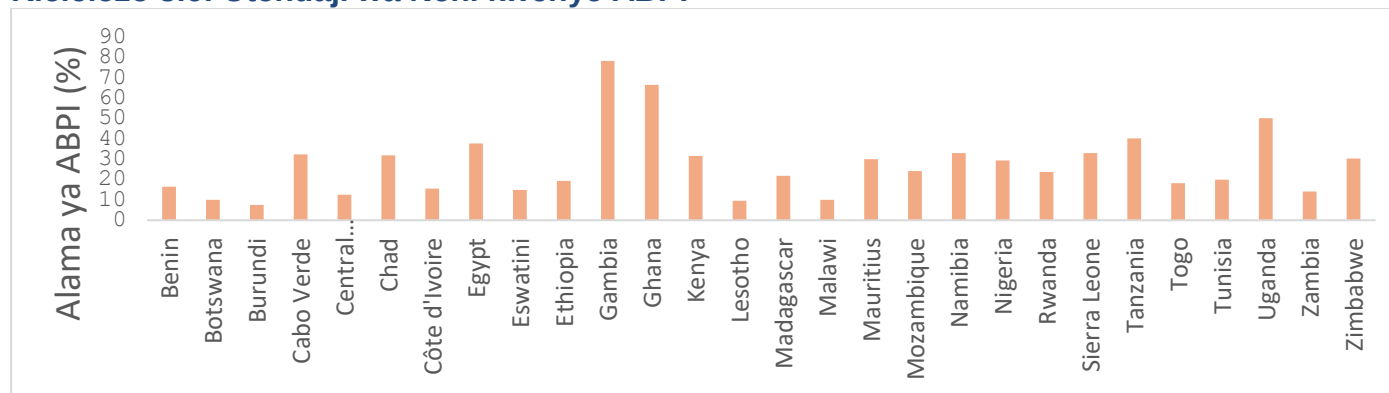
kuwezesha njia za kushiriki data ili kufikia malengo ya kulinda maisha au afya ya binadamu, wanyama au mimea na kuongezeka kwa biashara.

3.105. Ili kutumia vizuri ushahidi uliozalishwa, kuna haja ya kuboresha ubora na ukubwa wa data iliyoripotiwa na Nchi Wanachama, hasa vigezo vinavyohusiana na matokeo ya afya na biashara. Inastahili kupongezwa kwamba Nchi Wanachama zimetambua changamoto zinazosababishwa na ugumu unaoendelea na uhusiano wa kilimo, usalama wa chakula, lishe, afya na usalama wa chakula/SPS katika Azimio la CAADP la Kampala, Mkakati na Mpango wa Utekelezaji. Kwa hivyo, kuunda viashiria vya SPS vilivyosawazishwa na vigezo vichache vilivyochaguliwa ambavyo ni muhimu kupima utendaji wa mfumo wa SPS wa Nchi Wanachama ni muhimu sana na vinaweza kuboresha kuripoti kwa Nchi Wanachama wakati wa utekelezaji wa Azimio la Kampala.

Faharisi ya mazaobiofuti (3.7)

3.106. Faharisi ya mazaobiofuti inapima maendeleo ambayo nchi wanachama zinafanya katika suala la kuongeza mazaobiofuti. Katika mzunguko huu wa kuripoti BR5, utendaji wa nchi wanachama ulitathminiwa kulingana na maendeleo ya kuongeza mazaobiofuti. Matokeo katika faharisi ya biofortification yanawasilishwa katika Kielelezo 3.6 na yanaonyesha kuwa nchi 28 ziliripoti juu ya Mazaobiofuti, ikionyesha uboreshaji mdogo wa kuripoti ikilinganishwa na ripoti ya BR4, ambayo nchi 24 ziliripoti. Hata hivyo, maboresho makubwa bado yanahitajika. Maeneo muhimu ya uboreshaji ni pamoja na kuhakikisha nchi zinajumuisha mazaobiofuti katika ajenda yao ya maendeleo, kusaidia ufugaji na usambazaji wa vijidudu vya aina za mazaobiofuti, ujumuishaji wa vigezo vya biofortification katika ukusanyaji wa takwimu za Kitaifa, kama vile censuses za mazao na mafunzo ya watu wanaozingatia nchi CAADP ili kuongeza ubora wa kuripoti juu ya viashiria husika.

Kielelezo 3.6: Utendaji wa Nchi kwenye ABPI

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5.

3A.4 Lengo la 4: Kupunguza Umaskini kwa kiwango cha nusu kupitia Kilimo ifikapo mwaka wa 2025

3.107. BR ya Tano inafunua mazingira mchanganyiko katika maendeleo ya Afrika kuelekea kupunguza umaskini kwa nusu kupitia kilimo. Lengo la 4, ambalo linazingatia kupunguza umaskini kwa kutumia kilimo, linatathminiwa kupitia Aina Nne za Utendaji (PC):

- PC_4.1: Pato la Taifa la Kilimo na Kupunguza Umaskini
- PC_4.2: Ushirikiano Jumuishi wa Umma na Binafsi kwa Minyororo ya Thamani ya Bidhaa
- PC_4.3: Ajira za Vijana katika Kilimo
- PC_4.4: Ushiriki wa Wanawake katika Biashara ya Kilimo

3.108. Seti ya data ya mwaka wa 2025 inaonyesha kuwa ni nchi moja tu inayoendelea () na 21 wanafanya "maendeleo mazuri" na zaidi ya nusu ya kigezo. Hii inaonyesha kuwa wakati hadithi zingine za mafanikio zipo, Afrika iko nje ya njia ya kufikia lengo la Malabo la kupunguza umaskini kwa nusu kupitia kilimo ifikapo mwaka wa 2025, ikitoa wito wa uwekezaji mpya na uvumbuzi wa sera.

Pato la Taifa la Kilimo na Kupunguza Umaskini.

3.109. Idadi ya nchi zinazorekodi maboresho chini ya PC_4.1 ilifikia kiwango cha juu zaidi wakati wa BR ya tatu (2021) ikiwa na 30, lakini imepata kushuka, ikishuka hadi 22 katika BR4(2023) na 18 katika BR5(2025). Mwelekeo huu wa kushuka unaonyesha ugumu unaokua kwa nchi nyingi katika kudumisha uhusiano kati ya ukuaji wa kilimo na kupunguza umaskini. Moroko na Rwanda zinabaki kuwa nchi pekee za kuboresha alama zao mfululizo katika mizunguko yote ya BR, zikisisitiza sera zao za kilimo na umaskini zinazolengwa. Wakati huo huo, Benin, Djibouti, Eswatini, Ethiopia, Guinea-Bissau na Tunisia zilionyesha maendeleo katika mizunguko mingi.

3.110. *Kiwango cha ukuaji wa kilimo.* Takwimu za tano za BR zinaonyesha mabadiliko ya kutisha katika mkondo wa ukuaji wa kilimo barani Afrika ikilinganishwa na lengo la ukuaji wa CAADP la asilimia 6. Ni nchi sita tu - Benin, Ethiopia, Lesotho, Mauritius, na Uganda - zilizoweza kuzidi lengo la ukuaji wa CAADP la asilimia 6 katika kilimo. Hii inaashiria kushuka kuendelea kutoka BR3 (2021) wakati nchi 21 zilipopita lengo na kutoka BR ya nne (2023) ambayo ilishuhudia nchi 11 tu kuifikia. Mwelekeo huu wa kushuka unawakilisha pingamizi kubwa kwa matarajio ya bara la kuinua kilimo kama kichocheo cha kupunguza umaskini na mabadiliko ya kiuchumi.

3.111. *Kiwango cha umaskini.* Kushughulikia umaskini bado ni harakati kuu ya kufikia maendeleo endelevu na lengo kuu la Azimio la Malabo. Miongoni mwa nchi 43 zilizoripoti juu ya kiashiria hiki, ni Benin, Cabo Verde, Côte d'Ivoire, Moroko, Sierra Leone

na Togo pekee ndizo zinazoendelea kupunguza umaskini kwa nusu ifikapo mwaka wa 2025. Hii inawakilisha uboreshaji wa nchi tatu za ziada ikilinganishwa na BR ya nne (2023).

3.112. *Pengo kati ya bei ya shamba na bei ya jumla*. Kupunguza pengo kati ya bei ya jumla na bei ya shamba ni muhimu kwa kukuza usalama wa chakula na kupunguza umaskini, kwani inahakikisha faida ya haki kwa wakulima huku ikiweka chakula kwa bei nafuu kwa watumiaji wa mijini. Katika BR ya tano, kati ya nchi 17 zilizoripoti juu ya kiashiria hiki, kumi na moja - Benin, Eswatini, Gabon, Ghana, Kenya, Moroko, Nigeria, Rwanda, Sierra Leone, Tanzania na Togo - ziko njiani kupunguza pengo la bei kwa nusu. Hii inawakilisha uboreshaji wa nchi tatu ikilinganishwa na BR ya nne. Hata hivyo, ni nchi tano tu ambazo hapo awali zilikuwa kwenye mstari wa mbele zilizodumisha utendaji wao katika mzunguko huu, ikimaanisha kuwa asilimia 37.5 ya waliofanikiwa hapo awali hawakuweza kuendeleza maendeleo. Hii inaonyesha hitaji la sera imara, thabiti zaidi na hatua za soko kama vile kuboresha miundombinu ya usafiri, kupunguza hasara baada ya mavuno na kuimarisha upatikanaji wa soko ili kupata faida za kudumu kwa wakulima wadogo na watumiaji wa mijini.

Ushirikiano Jumuishi wa Umma na Binafsi kwa Minyororo ya Thamani ya Bidhaa

3.113. Kwa upande wa maendeleo kuelekea Kiashiria cha 4.2 - ambacho kinatathmini idadi ya minyororo ya thamani ya bidhaa za kilimo na uhusiano wa muundo na kazi na masoko - nchi kumi na tatu tayari zimetimiza au kuzidi kigezo cha mwaka wa 2025, ikionyesha ziko njiani kufikia lengo hili. Nchi hizi ni Burundi, Côte d'Ivoire, Misri, Ethiopia, Ghana, Guinea, Kenya, Madagascar, Sierra Leone, Tanzania, Tunisia, Uganda na Zimbabwe. Nchi hizi zinafanikiwa kukuza mazingira ambapo wakulima na biashara za kilimo wanaweza kushiriki katika minyororo ya thamani yenye ufanisi, faida na endelevu. Maendeleo yao yanasisitiza jukumu muhimu la mshikamano wa sera, uwekezaji na ushirikiano wa wadau mbalimbali katika kufikia malengo ya Azimio la Malabo ifikapo mwaka wa 2025.

Ushiriki wa Vijana katika Fursa Mpya za Kazi katika Minyororo ya Thamani ya Kilimo

3.114. Katika mzunguko wa tano wa BR, kuna maboresho makubwa katika utendaji kwenye PC hii. Idadi ya Nchi Wanachama ambazo zimefikia lengo la Malabo la asilimia 30 ya ushiriki wa vijana iliongezeka kutoka 11 mwaka wa 2023 hadi 16 mwaka wa 2025. Nchi 16 zilizofanikiwa ni: Benin, Chad, Misri, Ethiopia, Ghana, Guinea, Kenya, Malawi, Moroko, Msumbiji, Nigeria, Somalia, Sudan Kusini, Tanzania, Uganda na Zimbabwe. Hasa, Nchi Wanachama 10 zimetimiza mara kwa mara lengo la Malabo la asilimia 30 ya ushiriki wa vijana katika fursa mpya za ajira katika minyororo ya thamani ya kilimo, tangu mzunguko wa kwanza wa kuripoti mnamo 2017 hadi sasa. Nchi hizi ni Benin, Misri, Ghana, Kenya, Malawi, Moroko, Nigeria, Tanzania, Uganda na Zimbabwe zinazoonyesha dhamira yao endelevu ya kuunda na kusaidia fursa za ajira kwa vijana katika minyororo wa thamani ya kilimo. Inafaa kutaja kwamba kiashiria cha sasa cha CAADP BR juu ya ushiriki wa vijana katika kilimo kinalenga kidogo, hasa kuhesabu kazi mpya katika uzalishaji wa msingi huku ukiondoa sehemu muhimu za minyororo ya thamani ya kilimo na mifumo ya Vyakula na Kilimo, kama vile usindikaji, uuzaji, usambazaji na huduma zinazohusiana. Kuendelea mbele,

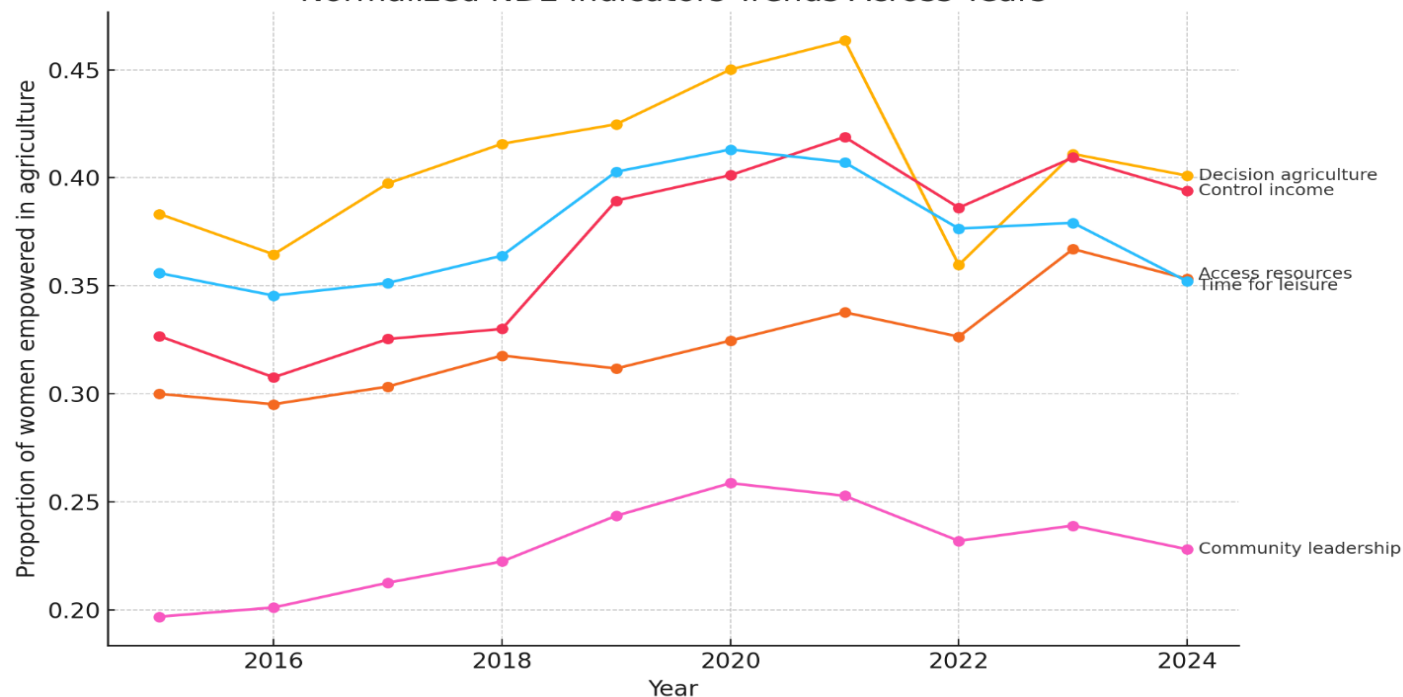
kushughulikia mapungufu kwa kuunda faharisi ya utendaji inayoweza kufuatiliwa zaidi, thabiti, kamili na ya pande nyingi itakuwa muhimu kwa enzi ya CAADP Kampala, kuwezesha tathmini kamili zaidi ya michango ya vijana katika mfumo mzima wa Chakula na Kilimo na kuunga mkono sera inayotegemea ushahidi na maamuzi ya programu.

Ushiriki wa Wanawake katika Kilimo Biashara

- 3.115. Takwimu BR5 zinaonyesha kwamba, isipokuwa BR1 (2017), bara mara kwa mara halijatimiza lengo la ushiriki wa wanawake katika kilimo katika mizunguko yote ya ukaguzi kutoka BR2 hadi BR5, kwa pamoja kufikia chini ya asilimia 50 ya lengo la BR5. Takwimu za BR5 zinaonyesha kwa ujumla bara, isipokuwa BR1 (2017), halijatimiza lengo la ukaguzi wowote kutoka BR2 hadi BR5. Lakini mafanikio makubwa ni kwamba kwa pamoja bara liliwezesha katika miaka miwili iliyopita kufikia zaidi ya asilimia sitini na tano (65) ya lengo lililowekwa la BR5 (ikilinganishwa na asilimia 24.7 tu ya BR4). Mafanikio haya yanathibitishwa na mwenendo wa maendeleo thabiti ingawa ni ya kawaida kwa muda, kwa kuwa BR1 (2017) inasisitiza kuwa juhudi thabiti za kuwawezesha wanawake katika kilimo zimezaa matunda. Hii imesababisha nchi ishirini na tatu (zaidi ya asilimia 50 ya zile zilizoripoti katika BR5), kufikia au kuzidi lengo la BR5: Benin, Botswana, Kameruni, Djibouti, Misri, Ethiopia, Gabon, Gambia, Ghana, Kenya, Lesotho, Liberia, Malawi, Moroko namibia, Nigeria, Rwanda, Shelisheli, Sierra Leone, Tanzania, Togo, Uganda na Zimbabwe. Haya ni maboresho makubwa kutoka BR4 ambapo ni nchi 7 tu zilizotimiza lengo: Misri, Ethiopia, Gabon, Ghana, Guinea, Kenya na Rwanda. Hii inaonyesha juhudi thabiti za pamoja katika miaka miwili iliyopita za kuwawezesha wanawake, labda wanaohusishwa na mipango ya kupona ya Covid-19. Mwelekeo huu mzuri unaonekana sawa katika kanda zote na maboresho makubwa zaidi katika ukanda wa Afrika Mashariki, Afrika Magharibi na Afrika ya Kati.
- 3.116. Katika mwongo mmoja uliopita, kumekuwa na umakini mkubwa katika kuelewa na kuboresha hadhi ya wanawake kwenye kilimo katika nchi zote barani Afrika. Takwimu juu ya vipimo vitano muhimu vya uwezeshaji (angalia Kielelezo 3.7): kufanya maamuzi katika kilimo, upatikanaji wa rasilimali zenye uzalishaji, udhibiti wa mapato, uongozi katika jamii na wakati uliotengwa kwa ajili ya burudani - hutoa ufahamu muhimu katika maendeleo yaliyopatikana na changamoto zinazoendelea.
- 3.117. Kwa ujumla, data inaonyesha picha mchanganyiko: wakati kumekuwa na maendeleo ya wazi katika nyanja maalum, haswa uhuru wa kifedha, maeneo mengine haswa yanayohusiana na kanuni za kitamaduni na uwakilishi wa taasisi yanaendelea kuwa nyuma. Ili wanawake waweze kuwezeshwa kweli katika kilimo, hatua zinazolengwa lazima ziende zaidi ya ufikiaji wa kiuchumi na kushughulikia misingi ya kijamii na kimuundo ya ukosefu wa usawa wa kijinsia. Watunga sera, mashirika ya maendeleo na viongozi wa eneo husika lazima washirikiane ili kuunda suluhisho kamili ambazo haziinua tija ya wanawake tu, bali pia sauti zao, wakala na ustawi wao.
- 3.118. BR5 inaangazia kwamba Afrika iko mbali kupunguza umaskini kwa nusu kupitia kilimo, ikisisitiza hitaji la majibu ya sera ya ujasiri. Kwanza, serikali lazima ziimarisha uhusiano kati ya ukuaji wa kilimo na kupunguza umaskini kwa kuwekeza katika teknolojia za kuongeza uzalishaji, miundombinu na upatikanaji wa soko, kuhakikisha faida ya haki kwa wakulima. Pili, kuongeza ushirikiano jumuishi wa umma na binafsi katika minyororo ya thamani ya bidhaa itafungua fursa endelevu kwa wakulima wadogo na kilimo biashara. Tatu, mipango inayolengwa ya kupanua ushiriki wa vijana katika mfumo kamili wa Chakula na Kilimo, sio tu uzalishaji wa msingi, ni muhimu kwa uundaji wa ajira. Nne, kuwawezesha wanawake kupitia haki za ardhi, fedha na uongozi kutaharakisha ukuaji jumuishi. Mwishowe, sera zinapaswa kujumuisha ujenzi wa ustahimilivu, kushughulikia ukosefu wa usawa wa kimuundo huku zikiambatana na mabadiliko ya mifumo ya Vyakula na Kilimo.

Kielelezo 3.7: Mwelekeo wa Kawaida wa Viashiria vya NDE katika Miaka yote

Normalized NDE Indicators Trends Across Years

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5.

3A.5 Lengo la 5: Kukuza Biashara za ndani ya Afrika katika Bidhaa na Huduma za Kilimo

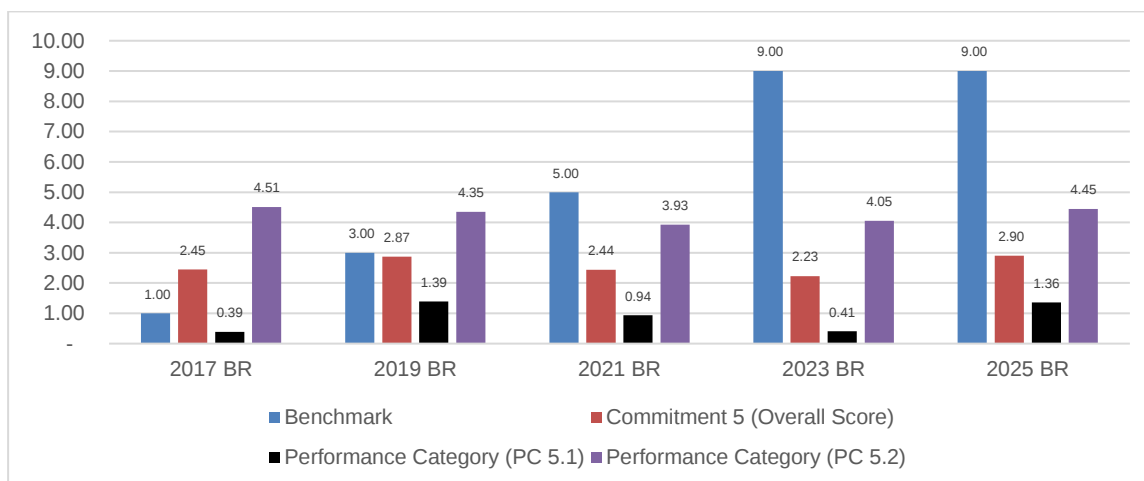
3.119. Lengo la Malabvo la CAADP la kukuza biashara za ndani ya Afrika ni kuongeza mara tatu biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo ifikapo mwaka 2025. Ili kufikia lengo hili, Nchi Wanachama zimejitolea: (1) kuongeza thamani ya biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo kwa asilimia 200 ifikapo mwaka wa 2025 kutoka ngazi za mwaka 2015 na (2) kuunda mazingira wezeshi ya biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo kwa

kuboresha sera ya biashara na mazingira ya taasisi na (3) Kufunga utekelezaji wa Mkataba wa Eneo la Biashara la Bara la Afrika (AfCFTA).

- 3.120. Katika mzunguko wa 2025 BR, bara lilipata alama ya jumla ya 2.97 dhidi ya kigezo cha 9.00 ikionyesha maendeleo ya chini kuelekea kufikia lengo la mwaka wa 2025 la kukuza biashara za ndani barani Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo. Hata hivyo, nchi nne (4) wanachama wa AU ambazo ni, Misri, Afrika Kusini, Zambia na Rwanda zilikuwa njiani kufikia lengo lakuongeza mara tatu biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo.
- 3.121. Katika mizunguko mitano ya BR, alama za eneo la kujitolea la 5 zimekuwa chini ya vigezo husika, isipokuwa kwa mzunguko wa BR wa 2017. Hata hivyo, malengo ya 5 imerekodi uboreshaji thabiti katika alama katika mzunguko mzima wa BR isipokuwa mzunguko wa BR4 (2023), ambao ulisajili alama ya chini kabisa ya 2.23 (sambamba na kipindi cha janga la COVID-19). Alama zao zilikuwa 2.45 mnamo 2017 hadi 2.87 mnamo 2019, 2.44 mnamo 2021 na 2.97 mnamo 2025, ikionyesha maendeleo mazuri katika kukuza biashara za ndani barani Afrika. Katika mizunguko yote, wastani wa mabadiliko ulikuwa (zaidi ya asilimia 6.01) kati ya 2017 na 2025.
- 3.122. Mtindo wa ngazi ya nchi ulionyesha utendaji wa bara kwa jumla ya Lengo la 5. Katika mzunguko wa 2025 BR, hakuna nchi yoyote kati ya Nchi 45 Wanachama wa AU ambazo ziliripoti zilikuwa njiani kufikia lengo la jumla la Kujitolea 5. Hata hivyo, nchi tatu ambazo ni Misri (8.59), Rwanda (8.41) na Zambia (7.64) zilipata maendeleo makubwa; nchi tatu wanachama ambazo ni Afrika Kusini (7.41), (6.62) na Madagaska (5.06) zilipata maendeleo ya kati huku idadi kubwa ikirekodi maendeleo ya chini.
- 3.123. Kategoria ya utendaji 5.1 (PC 5.1), ambayo inazingatia kuongeza thamani ya biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo, bara lilirekodi alama za wastani za 1.36 mnamo 2025 ikilinganishwa na alama za awali za 0.39 (mnamo 2017), 1.39 (mnamo 2019), 0.94 (mnamo 2021) na 0.41 (2023). Alama hizi zilikuwa mara kwa mara chini ya kigezo kinachoonyesha kuwa bara halijatimiza lengo hili muhimu. Katika ngazi ya nchi, ni Misri, Rwanda, Afrika Kusini na Zambia pekee waliofikia kigezo kamili cha 10.00 kwa 2025 kwa PC 5.1. Nchi nyingine zilizofanya vizuri ni Madagaska (7.74), (6.59), Algeria (3.28), Kenya (2.57) na Benin (0.99).
- 3.124. Kategoria ya Utendaji 5.2 (PC 5.2), ambayo inapima maendeleo katika uundaji wa mazingira wezeshi ya biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo kupitia sera bora za biashara na mifumo ya kitaasisi, inaonyesha kuwa bara haliko njiani. Alama ya wastani ya mzunguko wa 2025 BR ilikuwa 4.45 dhidi ya kigezo cha 9.00. Ingawa kulikuwa na ongezeko la kiasi cha (+ alama 0.40) kati ya mizunguko ya BR4 na BR5, katika mizunguko yote mitano ya BR ilibaki chini ya kigezo: 4.51 (2017), 4.35 (2019), 3.93 (2021), 4.05 (2023) na 4.45 (2025). Katika ngazi ya nchi, wasanii bora wa PC 5.2 katika mizunguko ya BR ya 2025 walikuwa Nigeria (8.71), Tanzania (7.73), Kenya (7.20), Misri (7.17), Ghana (7.16), Rwanda (6.83), Tunisia (6.75), Eswatini (6.73), Zimbabwe (6.66), Moroko (6.66), Botswana (6.66), Benin (6.41), Cabo Verde (6.35), Guinea (6.18), Malawi (6.15), Ethiopia (5.81), Shelisheli (5.69), Senegal (5.61), Côte d'Ivoire (5.49) na Zambia (5.28), ikionyesha mafanikio ya mtu binafsi licha ya bara zima. Utendaji juu ya mizunguko mitano (#5) ya BR kwa ajili ya Lengo la 5 umejumlishwa katika Kielelezo 3.8.

- 3.125. Katika ngazi ya kikanda, hakuna mikoa iliyokuwa njiani kufikia malengo ya kujitolea 5 katika mzunguko wa BR wa mwaka wa 2025. Afrika Kaskazini ilirekodi utendaji bora kwa alama 4.25, ikifuatiwa na Afrika Kusini (3.79), Afrika Magharibi (2.81) na Afrika Mashariki (2.98). Kinyume chake, Afrika ya Kati ilikuwa na alama ya 0.00, hasa kutokana na ripoti mbaya ya data na nchi nyingi katika eneo hilo. Kwa ujumla, maeneo yote yalirekodi maendeleo mazuri isipokuwa Afrika ya Kati.
- 3.126. Kuhusu utekelezaji wa AfCFTA, tangu mzunguko wa BR 2023, nchi saba (7) za ziada ziliridhia Mkataba wa AfCFTA na kufanya jumla ya nchi wanachama ambazo zimeridhia AfCFTA kuwa 49. Hii inamaanisha kujitolea zaidi kuboresha ukuaji wa uchumi wa Afrika kupitia utekelezaji wa Mkataba. Kufikia malengo ya AfCFTA kunahitaji utekelezaji wake mzuri, maendeleo ya miundombinu (uchukuzi na vifaa) ili kuwezesha usafirishaji wa bidhaa, uoanishaji wa sera na kanuni za kilimo na utatuzi wa vizuizi visivyo vya ushuru.
- 3.127. Katika mzunguko huu wa BR5, nchi zimeonyesha umiliki wa utekelezaji wa AfCFTA kwa kuendelea kuimarisha vyombo mbalimbali vya Mkataba katika mifumo yao ya kitaifa na kujenga uelewa na sekta binafsi na biashara. Tangu biashara ianze rasmi chini ya AfCFTA mnamo Januari 2021, Ratiba 48 ya Muda ya Mikataba ya Ushuru (PSTCs) imeidhinishwa na nchi 25 zimeandika kwenye gazeti chini ya Kategoriya A, ikiwa ni asilimia 52 ya jumla ya ofa zilizopitishwa za ushuru. Nchi zimejitolea na zinajitahidi kukamilisha Ratiba za Mikataba ya Ushuru (STCs) kwa Jamii A, B na C ikiwa ni pamoja na hitimisho la sheria zilizobaki za mazungumzo ya asili. Pia ni muhimu kutambua kwamba Nchi Wanachama 10 zilitoa vyeti 8,449 vya asili chini ya AfCFTA, zikionyesha ushiriki wao thabiti katika biashara chini ya Mkataba.

Kielelezo 3.8: Utendaji wa kujitolea wa 5 katika mizunguko mitano ya BR

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5.

3.128. Kadiri nchi zinavyoanzisha utekelezaji wa AfCFTA, Vikwazo visivyo vya Ushuru (NTBs) vitazidi kuwa vya kawaida. Hadi sasa, Nchi Wanachama 36 zimebadilisha Vituo vyao vya Kitaifa (NFPs) na Nchi Wanachama 33 zimeanzisha Kamati za Kitaifa za Ufuatiliaji za NTB kama inavyotakiwa chini ya Kiambatisho cha AfCFTA 5 kuhusu NTBs. Jumla ya NTB 30 zimeripotiwa kwa kutumia Mfumo wa Mtandao wa AfCFTA NTB. Wengi wa NTB walioripotiwa walihusiana na Kategoria ya 2-Maagizo na Taratibu za Kuingia Kiutawala, ikifuatiwa na Kategoria ya 3-Technical Barriers to Trade ikiwa ni pamoja na hatua za Usafi na Afia ya Mimea (SPS) na Kategoria ya 1-Serikali Kushiriki katika Biashara na Mazoea ya Kuzuia. Kufikia Julai 2025, asilimia 60 ya jumla ya NTB zilizoripotiwa kupitia Mfumo wa Mtandaoni wa AfCFTA NTB zilitatuliwa, asilimia 27 zilihamishiwa kwa Utaribu wa Utatu wa Utatu wa NTB, asilimia 10 zilikuwa bado zinaendelea na sasilimia 3 zilikuwa zimesajiliwa na REC zingine. Wakati Mfumo wa Mtandaoni wa AfCFTA NTB upo ili kuwezesha utatuzi wa NTB zilizoripotiwa, kuhitimisha kesi hizo huwa huchukua muda kutokana na mwitikio mdogo wa Waendeshaaji wa Uchumi, Watu wa Kitaifa na taasisi za serikali ikiwa ni pamoja na michakato mirefu ya utawala wa kitaifa na nyaraka na data zisizo za kutosha.

3A.6 Lengo la 6: Kuongeza Ustahimilivu wa Tofauti ya Mabadiliko ya Tabianchi

Maendeleo katika Kufikia Malengo

3.129. Kusaidia Nchi Wanachama wa Umoja wa Afrika katika juhudi zao za kuimarisha ustahimilivu wa Mabadiliko ya Tabianchi, malengo hii ina jukumu muhimu katika mifumo mingi ya kimkakati. Mkataba wa Paris wa mwaka wa 2015, hasa Kifungu cha 2.1.b, hutoa mamlaka ya msingi kwa kusisitiza uwezo ulioimarishwa wa kukabiliana na athari mbaya za mabadiliko ya Tabianchi na kukuza ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi pamoja na maendeleo ya chini ya uzalishaji wa gesi chafu bila kutishia uzalishaji wa chakula. Uwiano wa kimkakati unaendelea hadi kwenye Mkakati wa Umoja wa Afrika wa Mabadiliko ya Tabianchi na Maendeleo ya Ustahimilivu na Mpango wa Utekelezaji (2022-2024) na kuunda mfumo kamili wa sera. Kaulimbiu ya AU ya mwaka wa 2025, "Haki kwa Waafrika na Watu wa Asili ya Kiafrika kupitia Fidia," inapata maelezo kupitia malengo hii ya utetezi wa haki ya hali ya hewa na ugawaji wa rasilimali sawa katika sekta ya kilimo barani Afrika. Udhaifu wa kihistoria na wa kimuundo ambao umezuia uwezo wa kukabiliana na mabadiliko ya Tabianchi barani Afrika unaweza kushughulikiwa kupitia hatua za fidia ikiwa ni pamoja na msaada wa kifedha, uhamishaji wa teknolojia na mipango ya kujenga uwezo. Kwa kuingiza fidia ndani ya mikakati ya ustahimilivu, wakulima wa Kiafrika na mifumo ya chakula hupata uwezo ulioimarishwa wa kuhimili mshtuko wa mabadiliko ya tabianchi huku wakiendeleza maisha endelevu yenye uwezo wa kusimamia matukio ya mara kwa mara na makali ya mabadiliko ya tabianchi.

- 3.130. Aina mbili tofauti za utendaji zinaunda mfumo wa ufuatiliaji wa Malengo hii, kila moja ikishughulikia vipengele tofauti vya ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi. Aina ya kwanza, ustahimilivu kwa hatari zinazohusiana na mabadiliko ya tabianchi na mshtuko mwingine, huajiri viashiria viwili muhimu: asilimia ya kaya za shamba, kichungaji na wavuvi zinazoonyesha ustahimilivu kwa mshtuko wa mabadiliko ya tabianchi na sehemu ya ardhi ya kilimo inayosimamiwa chini ya mazoea endelevu ya ardhi na maji, pamoja na njia za Kilimo Bora Kinachotunza Mazingira (CSA). Kujitolea kwa serikali na uwezo wa kitaasisi hujumuisha aina ya pili ya utendaji kupitia uwekezaji katika kujenga ustahimilivu. Kategoria hii inachunguza uanzishwaji wa mistari mahususi ya bajeti ya serikali na kutathmini uwezo wa mazingira kuwezesha kukidhi mahitaji ya matumizi kwa mipango ya kujenga ustahimilivu. Kwa pamoja, makundi haya hutoa ufuatiliaji kamili wa matokeo ya ustahimilivu wa ngazi ya familia na uwekezaji wa kinfumo katika miundombinu ya kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi.
- 3.131. Utendaji wa bara katika ujenzi wa ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi unaonyesha changamoto kubwa na bara kwa sasa linapungukiwa na malengo yake za utayari wa kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi na migogoro mingine inayoweza kutokea. Tofauti za kikanda zinaonekana katika mazingira ya sasa: eneo la Mashariki (6.98) linaonyesha uongozi katika juhudi za kujenga ustahimilivu, wakati Afrika ya Kati iko nyuma sana na alama ya chini ya kikanda ya 3.29. Njia ya bara inaonyesha kuhusu mwenendo, kwani wastani wa sasa wa alama 6.30 unawakilisha ongezeko kutoka 5.91 iliyopatikana mnamo 2023. Harakati hii ya kushuka inasisitiza hitaji la haraka la kujitolea zaidi na hatua za kimkakati katika kanda zote ili kuimarisha uwezo wa jumla wa Afrika wa ustahimilivu dhidi ya hatari zinazohusiana na mabadiliko ya tabianchi na migogoro mingine inayoibuka.
- 3.132. Kuhusu uwekezaji katika ujenzi wa ustahimilivu, ambao unapima juhudi za kujenga ustahimilivu dhidi ya hatari zinazohusiana na mabadiliko ya tabianchi na majanga mengine, Magharibi (8.01), Kusini (7.78), Mashariki (7.27) na Kaskazini (6.49) mikoa yote hufanya juu ya wastani wa bara wa 6.98. Kwa BR4, ni Nchi Wanachama 2 tu (Ethiopia na Misri), zinazowakilisha asilimia 4 ya nchi zinazoripoti, ndizo zilizokuwa njiani kufikia malengo hii dhidi ya kigezo cha 9.75. Hata hivyo, matarajio ya BR5 kuhusu uwekezaji katika kujenga ustahimilivu yameimarika: nchi tano wanachama sasa ziko njiani kufikia malengo dhidi ya kigezo cha 10. Nchi hizi ni pamoja na Liberia, Mauritius, Nigeria na Zimbabwe.
- 3.133. Tathmini ya maendeleo dhidi ya BR ya nne inaonyesha utendaji mchanganyiko wa bara, huku karibu nusu ya nchi zinazoripoti zikionyesha uboreshaji wa alama 6 za Lengo la. Nchi ishirini na moja, zinazowakilisha asilimia 47 ya mataifa yanayoshiriki, zimepata matokeo bora ya kujenga ustahimilivu tangu kipindi cha awali cha tathmini. Nchi zinazoonyesha uboreshaji zinajumuisha mikoa mingi na ni pamoja na Benin, Cabo Verde, Kameruni, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Cote d'Ivoire, Djibouti, Guinea, Guinea-Bissau, Kenya, Lesotho, Madagascar, Mauritius namibia, Nigeria, Somalia, Afrika Kusini, Togo, Tunisia, Uganda, Zambia na Zimbabwe. Kundi hili anuwai la mataifa linaonyesha kuwa maendeleo ya kujenga ustahimilivu yanaweza kufikiwa katika mazingira tofauti ya kiuchumi na hali ya kijiografia kote barani. Katika vipindi vitatu vilivyotangulia vya kuripoti BR, ni Nchi Wanachama nne (4) tu (Burundi, Cabo Verde, Moroko na Rwanda) zilizoweza kufuatilia mkondo wa kutimiza malengo. Miongoni mwa Nchi Wanachama kumi na moja (11) ambazo zilikuwa zinafuatilia mkondo wa kutimiza malengo katika BR ya 2019 nchi nne (4), Ethiopia, Ghana, Mali na Shelisheli zilidumisha malengo yao mnamo mwaka 2021. Mnamo

2023, Ethiopia na Rwanda pekee ndizo zilifuatilia mkondo wa kutimiza malengo. Kufuatia COVID-19 na vita nchini Ukraina, ili kuongeza ustahimilivu wa maisha na mifumo ya uzalishaji kuafikiana na hali ya hewa na hatari nyingine zinazohusiana, Nchi wanachama lazima ziendeleo kuzingatia malengo hii.

- 3.134. Katika kitengo cha kwanza cha utendaji, "Ustahimilivu kwa hatari zinazohusiana na mabadiliko ya tabianchi na mshtuko mwingine," chini ya robo ya Nchi Wanachama ziko njiani. Nchi hizi 10 ni Benin, Cabo Verde, Misri, Ethiopia, Malawi, Mauritius, Rwanda, Shelisheli na Uganda. Kwa kategoria ya pili, ambayo inazingatia ufuatiliaji wa uwekezaji katika kujenga ustahimilivu, Nchi tano Wanachama ziko njiani: Liberia, Mauritius, Nigeria na Zimbabwe. Ingawa hii inaonyesha kushuka kutoka kwa nchi saba ambazo zilifikia lengo katika BR4, bado inawakilisha uboreshaji wa jumla ikilinganishwa na ripoti ya tatu, wakati Ethiopia pekee ilikuwa kwenye njia nzuri.
- 3.135. Kwa kuzingatia changamoto zinazoendelea zinazosababishwa na mabadiliko ya hali ya hewa na kutofautiana, inapendekezwa kwamba Nchi Wanachama zitengeneze kwa makusudi na kutunga sera zinazowezesha na kuongeza kwa kasi mgao wa bajeti kwa ajili ya kujenga ustahimilivu. Kwa kuongezea, kuongeza na kutekeleza mipango inayolengwa - hasa ile inayoshughulikia mabadiliko ya tabianchi na kuingiza mifumo ya ulinzi wa jamii inayoshtusha, itakuwa muhimu katika kuimarisha uwezo wa kitaifa na kulinda watu walio katika mazingira hatarishi.

Kiashiria 6.2: asilimia ya matumizi ya umma yanayotumika katika mpango wa kujenga ustahimilivu (EIRB4)

- 3.136. Katika BR5, nchi 34 ziliripoti juu ya Kigezo cha 4 (EIRB4), ikiashiria ongezeko kubwa kutoka 20 ambayo ilifanya hivyo katika BR4, ishara ya kutia moyo ya kuongezeka kwa ushiriki na metriki hii muhimu ya kujenga ustahimilivu. Kwa wastani, nchi hizi zilitenga asilimia 11.85 ya matumizi yao ya umma kwa mipango kama vile mifumo ya onyo na mwitikio wa mapema, nyavu za usalama wa kijamii na bima ya faharisi ya mabadiliko ya tabianchi, inayowakilisha ongezeko kubwa kutoka asilimia 2.28 iliyoripotiwa katika BR4. Mwelekeo huu wa juu unaonyesha kujitolea zaidi kwa ustahimilivu wa hali ya hewa na ulinzi wa jamii na ishara kwamba nchi zinazidi kuhamasishwa kuwekeza katika mifumo ambayo inalinda maisha na kusaidia uwezo wa kubadilika wakati wa mabadiliko ya tabianchi.
- 3.137. Tofauti za kikanda katika matumizi hazionekani sana. Baadhi ya nchi zinazofanya vizuri zaidi katika kiashiria hiki zinawakilishwa vizuri katika mikoa yote huku nchi za Afrika Kaskazini kama vile Moroko zikitumia sehemu kubwa ya bajeti yao yote na kutoka Afrika Mashariki, Mauritius hutumia sehemu kubwa ya bajeti yao kwenye kiashiria hiki. Eneo la kusini liliwakilishwa vizuri huku Afrika Kusini ikitumia kiasi kikubwa cha bajeti yao katika ujenzi wa ustahimilivu wakati Nigeria na Guinea kutoka eneo la magharibi zilitumia karibu theluthi moja ya bajeti yao katika ustahimilivu. Kinyume chake, matumizi kidogo ya kiashiria hiki yalionekana katika Afrika ya Kati kwani nchi kama Kameruni na Chad zilitenga asilimia ndogo sana (chini ya asilimia 0.1) ya matumizi yao ya umma kwa mipango hii, ikiashiria umakini mdogo katika utayarishaji wa maafa na kupunguza hatari.

- 3.138. Inafaa pia kuangazia nchi hizo zilizo na viwango sawa vya mapato, kama vile nchi za juu za kipato cha kati kama Mauritius, Afrika Kusini, Botswana, Gabon na Namibia, kutenga sehemu tofauti ya matumizi yao ya umma kwa mipango ya kujenga ustahimilivu, ikipendekeza kwamba kujitolea kwa juhudi hizo hakuamuliwi tu na vipaumbele vya nchi. Nchi katika eneo moja la kijiografia zilizo na viwango sawa vya hatari za hali ya hewa zilitenga asilimia tofauti za bajeti yao kwa shughuli za kujenga ustahimilivu. Kwa mfano, Mauritius ilitenga bajeti kubwa zaidi kwa ajili ya ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi kuliko Shelisheli (asilimia 14) na Carbo Verde (asilimia 1). Mataifa haya yote ya visiwa yanakabiliwa na janga la hali ya hewa la vimbunga, mafuriko na kuongezeka kwa viwango vya bahari kutokana na ongezeko la joto duniani.
- 3.139. Nchi tatu wanachama (Ethiopia, Moroko na Rwanda) zimekutana na alama ya kigezo katika mizunguko minne kati ya 5 ya BR; nyingine tatu (Burundi, Cabo Verde, Shelisheli) zimekutana na kigezo mara tatu, sita zimekutana na kigezo mara mbili (Misri, Ghana, Malawi, Mali, Mauritius, Uganda) na tisa (Kameruni, Equatorial Guinea, Gambia, Lesotho, Mauritania namibia, Togo, Tunisia, Zimbabwe) zimekutana na kigezo mara moja, wakati nyingine 34 hazijawahi kukutana na kigezo katika mizunguko yoyote.
- 3.140. Zaidi ya mapungufu ya data yaliyotambuliwa hapo awali, bado kuna mkanganyiko mkubwa kuhusu kigezo muhimu: "asilimia ya matumizi ya umma yanayotumika katika mipango ya kujenga ustahimilivu, haswa kwenye mifumo ya onyo na mwitikio wa mapema, nyavu za usalama wa kijamii na bima ya faharisi inayotegemea hali ya hewa" (EIRB4 chini ya Kiashiria 6.2). Wakati nchi zingine zilitumia kwa usahihi matumizi yote ya serikali kama dhehebu, zingine zinaonekana kutumia matumizi ya kilimo kimakosa badala yake. Haikujumuishwa katika hesabu ya alama katika BR5. Kwa kuwa kiashiria hiki kinaweza kuzingatiwa kwa mzunguko wa Kampala, mwongozo sahihi na kujenga uwezo ni muhimu ili kuhakikisha ripoti thabiti na sahihi katika nchi zote zinazoshiriki.

3A.7 Lengo la 7: Kuongeza Uwajibikaji wa Pamoja kwa Vitendo na Matokeo

- 3.141. BR, iliyoanzishwa chini ya Azimio la Malabo la 2014, imekuwa chombo kikuu cha Afrika cha kuwezesha uwajibikaji katika mabadiliko ya kilimo. Katika ngazi ya bara, inaimarisha kilimo katika Mikutano ya AU kupitia Kadi ya Kubadilisha Kilimo barani Afrika, kukuza Tathmini ya rika kati ya Wakuu wa Nchi na kuongeza mwonekano wa maendeleo na mapungufu. Katika ngazi ya kikanda, Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) zimeimarisha majukumu yake katika uthibitishaji, uratibu na mazungumzo ya nchi mbalimbali, kuingiza kilimo katika ajenda pana za ujumuishaji wa kikanda. Katika ngazi ya kitaifa, BR imehamasisha uundaji wa timu jumuishi za nchi na vikundi vya data, wizara zinazohusika, ofisi za kitaifa za takwimu, asasi za kiraia na watendaji wa sekta binafsi. Kwa kuunganisha mifumo ya data, mafunzo ya rika na mageuzi ya sera, BR imebadilisha uwajibikaji kutoka kwa zoezi la kuripoti kwa kiasi kikubwa kuwa mchakato wa kimfumo, wa ngazi mbalimbali ambao unaimarisha uwazi na utawala unaotegemea ushahidi.

- 3.142. Chini ya Malengo ya 7 ya Azimio la Malabo, Nchi Wanachama wa AU ziliahidi kuoanisha na kuratibu majukwaa ya sekta na taasisi mbalimbali kwa ajili ya Tathmini ya rika, ujifunzaji wa pamoja na uwajibikaji. Azimio hilo lilitoa wito wa mchakato wa Tathmini ya kimfumo na ya mara kwa mara kwa kutumia Mfumo wa Matokeo ya CAADP-kuingiza mwenendo wa Tathmini ya Kilimo ya Miaka Miwili ili kufuatilia na kuripoti maendeleo; kukuza ulinganifu na uratibu katika majukwaa anuwai ya ujifunzaji na uwajibikaji wa rika; na kuimarisha uwezo wa kitaifa na kikanda wa uzalishaji wa maarifa na mifumo ya data kusaidia upangaji, utekelezaji, ufuatiliaji na tathmini inayotegemea ushahidi. Lengo la BR lilihitaji Nchi Wanachama zote kufikia asilimia 100 juu ya uwepo wa mifumo na majukwaa jumuishi ya kitaasisi kwa ajili ya Tathmini ya rika ifikapo mwaka wa 2018. Mzunguko wa Malabo unapohitimisha, ajenda hii inabadilika katika enzi ya Kampala kwa kuzingatia zaidi ujifunzaji rika, kuripoti kuendelea na ujumuishaji katika mifumo ya kitaifa ya upangaji.
- 3.143. Utendaji wa malengo hii unatathminiwa kupitia viashiria vitano vinavyohusiana vilivyoainishwa katika Miongozo ya Kiufundi, ambayo kwa pamoja hutoa kipimo kamili cha uwajibikaji wa pande zote katika kilimo barani Afrika. Kiashiria cha Uwezo wa Takwimu za Kilimo (ASCI) kinatathmini uwezo wa nchi kuzalisha na kutumia takwimu za kilimo katika mbinu, taasisi, rasilimali na upatikanaji wa taarifa. Uwepo wa Kiashiria cha Njia za Kitaasisi (ECI) hutathmini uwepo wa majukwaa jumuishi ya uwajibikaji wa pamoja, hasa Tathmini ya Sekta ya Pamoja (JSRs). Kiashiria cha BR hufuatilia uwasilishaji wa wakati unaofaa na ubora wa ripoti za BR zilizothibitishwa na ushiriki katika tathmini za kikanda. Kiashiria cha Usambazaji wa Matokeo ya BR (BRRD) kinapima jinsi matokeo ya BR yanavyowasilishwa kwa wadau kama vile serikali, mabunge, asasi za kiraia, wakulima na sekta binafsi kupitia muhtasari, warsha na majadiliano. Hatimaye, kiashiria cha Utumiaji wa Matokeo ya BR (BRRU) kinaonyesha kiwango ambacho mapendekezo ya BR hutumiwa kufahamisha sera, mipango ya uwekezaji na mageuzi ya kitaasisi na hivyo kuingiza uwazi, uwajibikaji, ujifunzaji rika na uamuzi unaotegemea ushahidi.
- 3.144. Kiashiria cha kwanza, ASCI, kinapima kiwango ambacho Nchi Wanachama zimeanzisha njia za kuzalisha, kuchambua na kutumia takwimu za kilimo kwa ajili ya malengo ya ufuatiliaji. Katika BR3, ni nchi 17 tu zilizotimiza kiwango cha chini cha kufuata na kuongezeka hadi 34 katika BR4 kwa ufanisi kuongezeka mara dufu kwa utendaji katika mzunguko mmoja. Katika BR5, maendeleo yaliongezeka kwa kasi zaidi, huku nchi 41 kati ya 45 zinazoripoti zikikidhi kigezo, ikiwemo Nigeria, Ghana, Togo, Benin, Mauritius, Rwanda, Misri, Zimbabwe, Malawi, Zambia, Uganda, Ethiopia, Lesotho na Tanzania. Uboreshaji huu ulioonyeshwa unaonyesha uwekezaji endelevu katika uwezo wa takwimu, uanzishwaji wa jukwaa la eBR na matumizi makubwa ya data ya kilimo. Walakini, nchi chache kwenye kizingiti, ikiangazia tofauti zinazoendelea ambazo lazima zishughulikiwe katika mzunguko wa Azimio la Kampala ili kuanzisha msingi thabiti, wa usawa, wa ushahidi wa bara zima wa uwajibikaji.
- 3.145. Kiashiria cha pili, ECI, kinatathmini uwepo wa mifumo jumuishi ya kitaasisi na majukwaa ya uwajibikaji wa pamoja na Tathmini ya rika, msingi wa kujitolea kwa Malabo kwa uwazi na mazungumzo yanayotegemea ushahidi. Katika nchi za BR2, ni nchi kumi na tatu tu ndizo zilizokuwa kwenye njia, zikiongezeka hadi kumi na tano katika nchi za BR3 na kumi na sita katika nchi za BR4, kabla ya kutulia kwa kiwango sawa katika nchi za BR5. Muundo wa nchi zinazofuatilia umebadilika katika mizunguko

yote. Katika BR4, nchi kama vile Misri, Niger, Senegal, Ethiopia na Mali zilikutana na kigezo, wakati katika BR5, Benin, Burundi, Liberia namibia, Nigeria, Rwanda na Tanzania zilijiunga na orodha ya kumi na sita. Uzinduzi wa BR (BR1) unabaki kuwa hatua ya juu, huku nchi kumi na nane zikifuatilia. Hasa, katika BR4 na BR5, nchi nne za ziada zilikosa kizingiti kidogo, ikionyesha kundi linaloongezeka la Nchi Wanachama likipata alama karibu 10 kati ya 10, ikipendekeza muunganiko kuelekea kuweka mifumo thabiti ya uwajibikaji wa pande zote.

- 3.146. Kiashiria cha tatu hufuatilia uwasilishaji wa ripoti ya BR, ikichanganya vipimo vya upimaji na ubora. Imeundwa karibu vigezo vinne: i) ushiriki hai wa wadau muhimu katika kuandaa Ripoti ya Nchi ya Miaka Miwili; ii) ubora wa kuripoti kama ulivyotathminiwa na RECs (ikipimwa kwa uwiano wa vigezo vilivyoripotiwa kuhusiana na kiolezo); iii) kiwango ambacho nchi zinashughulikia maoni kutoka kwa RECs na wataalam wao; na iv) kiwango ambacho maoni ya ziada kutoka kwa wataalam wa AUC/Auda yanajumuishwa kabla ya kukamilika. Katika BR5, kati ya Nchi Wanachama 45 zilizotathminiwa, ni nchi mbili tu (Algeria na Tunisia) ndizo zilizokidhi kigezo, ikionyesha maendeleo ikilinganishwa na BR4 wakati hakuna hata moja iliyokuwa kwenye njia. Walakini, nchi chache zilikuwa karibu na lengo na Eswatini, Lesotho na tu ndizo zilizopata angalau alama 9 kati ya 10, ikilinganishwa na 20 katika BR4.
- 3.147. Kiashiria cha nne, BRRD, kinapima jinsi Nchi Wanachama zinavyosambaza matokeo ya BR kwa wadau wa kitaifa. Katika BR5, kati ya nchi 45 zinazoripoti, asilimia 28 au 62 walifikia lengo, wakipata alama 9 au zaidi kati ya 10. Hizi ni pamoja na Benin, Botswana, Burundi, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Misri, Ethiopia, Gabon, Gambia, Ghana, Kenya, Lesotho, Malawi, Mauritania, Mauritius, Msumbiji namibia, Nigeria, Rwanda, Senegal, Shelisheli, Sierra Leone, Somalia, Sudan Kusini, Tanzania, Tunisia, Uganda na Zimbabwe. Nchi kumi na tano hazikufikia kigezo, wakati Guinea-Bissau na Comoros hawakuwasilisha data. Ikilinganishwa na BR4, ambapo Nchi Wanachama 36 zilifikia kiwango cha juu cha 7 au zaidi kati ya 10, utendaji ulipungua na nchi nane na kuashiria hitaji la kuongeza juhudi ili kuimarisha uwazi na kupanua usambazaji wa matokeo ya BR.
- 3.148. Kiashiria cha tano, BRRU, kinachunguza kiwango ambacho nchi zinatamia matokeo ya BR kutekeleza mapendekezo yanayoibuka kutoka kwa ripoti. Ilianzishwa katika BR4, kiashiria hiki mwanzoni kilikuwa na nchi 30 za kuripoti, ambazo 13 zilikuwa zikifuatilia-kiashiria kwamba ni karibu nusu tu ya nchi za kuripoti ndizo zilikuwa zikifuata mapendekezo ya BR. Katika BR5, kuripoti kuliongezeka kwa kiasi kikubwa, huku Nchi Wanachama 45 zikitoa data na 24 (zaidi ya nusu tu) kufikia kigezo. Hizi ni pamoja na Benin, Botswana, Burundi, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Côte d'Ivoire, Djibouti, Misri, Eswatini, Ethiopia, Kenya, Madagascar, Mauritania, Mauritius, Msumbiji namibia, Rwanda, Sierra Leone, Somalia, Tanzania, Tunisia, Zambia na Zimbabwe. Matumizi ya matokeo ya BR bado ni muhimu kwa kuhakikisha kuwa malengo ya CAADP zinatafsiriwa kuwa mabadiliko dhahiri.
- 3.149. Licha ya maendeleo makubwa, changamoto zinaendelea katika kuendeleza mchakato wa BR. Mapungufu ya ubora wa data yanabaki, hasa katika majimbo dhaifu yenye uwezo mdogo wa takwimu. Umiliki wa ngazi ya nchi ni tofauti, huku baadhi ya

serikali zikichukulia ripoti ya BR kama zoezi la kufuata sheria badala ya zana ya kimkakati. Ufuatiliaji dhaifu wa mapendekezo unaendelea kuzuia uwezekano wa mchakato wa kuendesha mabadiliko ya sera.

- 3.150. BR inasimama kama mfano wa bara wa uwajibikaji wa pande zote, ikiingiza kilimo ndani ya ajenda ya juu ya kisiasa ya AU. Imekuza utamaduni wa Tathmini ya rika, uwazi ulioimarishwa na ushahidi uliozalishwa ambao unaarifu mageuzi katika ngazi za bara, kikanda na kitaifa. Uanzishaji wake unaashiria mafanikio makubwa katika utawala wa bara la Afrika.
- 3.151. Mzunguko wa Malabo unapohitimishwa mnamo 2025, Azimio la Kampala na Mkakati na Mpango wa Utekelezaji wa CAADP (2026-2035) huweka msisitizo mpya juu ya kuingiza uwajibikaji katika kiini cha mabadiliko ya Chakula na Kilimo. Kufikia mwaka wa 2028, Nchi zote Wanachama wa AU zinatarajiwa kuwa zimeunganisha malengo ya Kampala katika Mipango yao ya Taifa ya Uwekezaji wa Mifumo ya Kilimo (NAIPs), huku maendeleo yakiripotiwa kwenye Bunge la AU kuanzia mwaka huo. Kufikia mwaka wa 2030, mchakato wa BR unapaswa kuanzishwa kikamilifu ndani ya majukwaa ya kitaifa ya Ukaguzi wa Sekta ya Pamoja (JSR), kuhakikisha kuwa utamaduni wa uwajibikaji uliojengwa chini ya Malabo hauendelezwi tu bali umeimarishwa. Mfumo huu wenye maono unasisitiza kwamba mabadiliko ya Vyakula na Kilimo barani Afrika yatafanikiwa tu ikiwa kila Nchi Mwanachama itachukulia BR kama utaratibu wa kudumu wa uwajibikaji unaomilikiwa na nchi badala ya zoezi la kuripoti bara.

3. B. Uchambuzi wa Utendaji katika Duru Tano za Mchakato wa Tathmini ya Miaka Miwili

- 3.152. Alama ya jumla inaonyesha kipimo cha maendeleo baani Afrika katika malengo zote saba za Azimio la Malabo. Katika BR5, alama ya wastani ya bara inabaki chini ya kigezo kinachohitajika, ikiashiria kwamba Afrika haiko njiani kufikia malengo yake ya mabadiliko ya kilimo ya 2025. Hii inaonyesha mwenendo ulioonekana tangu BR2, ambapo kasi ya mapema polepole ilisababisha kusimama au maendeleo ya polepole ya kuongezeka. Wakati nchi chache-kama vile Rwanda, Ethiopia, Moroko na Ghana-zimefanya vizuri mara kwa mara, nchi nyingi Wanachama zinaonyesha utendaji usio sawa, mara nyingi zikifanya vizuri katika eneo moja au mawili huku zikirudi nyuma kwa mengine. Alama ya jumla inasisitiza hitaji la utashi mkubwa wa kisiasa, mshikamano wa sera na uwiano wa uwekezaji katika sekta zote.
- 3.153. Uchambuzi wa alama za wastani za bara katika Tathmini tano za Miaka Miwili (BR1 hadi BR5) hutoa maelezo ya jumla ya maendeleo barani Afrika kuelekea malengo haya. Mwelekeo wa kuona uliowasilishwa katika Kielelezo 3.9 unaonyesha mazingira ya mafanikio ya kawaida, changamoto zinazoendelea na hitaji la haraka la kuharakisha utekelezaji.

Lengo la 1: Kujitolea tena kwa kanuni za CAADP – hadithi ya mafanikio

- 3.154. Kati ya malengo zote, eneo thabiti na lenye utendaji wa hali ya juu ni Lengo la 1, ambayo inaonyesha kiwango ambacho nchi zimeweka ajenda ya CAADP katika sera na mifumo yao ya kitaifa. Alama ya wastani ilianza kwa 5.8 katika BR1 na kufikia zaidi ya 8.0 kwa BR5, ikionyesha kujitolea na ukomavu katika ulinganifu wa sera. Njia hii ya kwenda juu inaonyesha kwamba

serikali za Afrika zimekubali kanuni zinazoongoza za CAADP na kwamba mageuzi ya kitaasisi yanatafsiriwa katika mifumo bora ya utawala na mipango kwa sekta ya kilimo. Matokeo hapa yanathibitisha juhudi zilizofanywa katika kuoanisha mipango ya kitaifa ya uwekezaji wa kilimo (NAIPs) na mifumo ya CAADP. AUDA-NEPAD na Tume ya Umoja wa Afrika na Ofisi yake Maalum ya Ufundi kama vile AU-IBAR wameongeza juhudi za kukagua utekelezaji wa NAIPs na rasilimali za wanyama (mifugo na uvuvi) kuwa NAIPs zilizopo na mpya.

Lengo la 2: Ufadhili wa uwekezaji katika kilimo – kiungo dhaifu

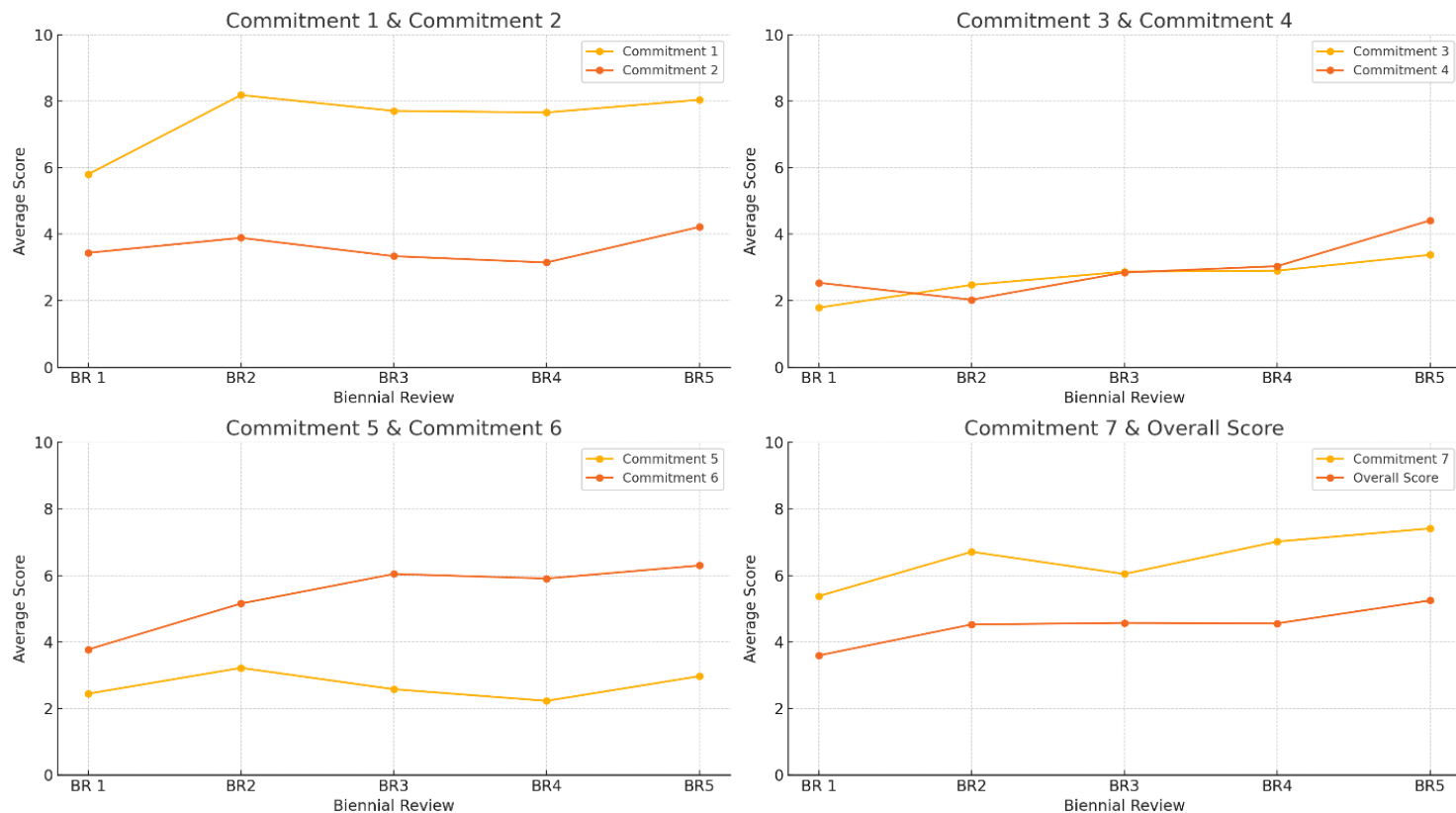
3.155. Licha ya malengo nzito, ufadhili wa uwekezaji katika kilimo unabaki kuwa moja ya udhaifu sugu zaidi wa bara. Alama za Lengo la 2 ziliongezeka kati ya 3.1 na 4.2 katika BR zote tano, chini ya lengo la Malabo la 10 la kutenga asilimia 10 ya matumizi ya umma kwa kilimo. Wakati BR5 inaonyesha ongezeko la kawaida, mwenendo wa jumla unaonyesha kipaumbele kidogo cha kilimo katika bajeti za kitaifa. Ufadhili huu mkubwa unadhoofisha uwezo wa Nchi Wanachama kufikia malengo zingine, kama vile kupunguza njaa na kupunguza umaskini, ambazo zinahusiana moja kwa moja na uwekezaji katika miundombinu, utafiti na minyororo ya thamani.

Lengo la 3: Kukomesha njaa – maendeleo, lakini bado hayajafanikiwa

3.156. Lengo la kukomesha njaa barani Afrika ifikapo mwaka wa 2025 bado ni kabambe na linazidi kutoeleweka. Alama ya wastani ya Lengo la 3 imeongezeka kwa kasi, kutoka 1.8 katika BR1 hadi 3.4 katika BR5, ikionyesha kuwa nchi nyingi zinafanya maendeleo ya kuongezeka. Walakini, kasi ya maendeleo haya ni polepole sana kufikia tarehe ya mwisho. Malengo hii inaakisi masuala magumu kama vile utapiamlo, mapungufu ya mavuno na hasara baada ya mavuno. Licha ya uzalishaji bora wa kilimo katika nchi zilizochaguliwa unachangia kupata faida, njaa iliyoenea na ukosefu wa usalama wa chakula unaosababishwa na migogoro, mabadiliko ya hali ya hewa na mshtuko wa kiuchumi unabaki na changamoto zilizoenea.

Kielelezo 3.9: Utendaji katika mizunguko mitano ya BR

Trends in Average Scores by Malabo Commitment (BR1-BR5)

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5.

Lengo la 4: Kupunguza umaskini kwa nusu kupitia kilimo – faida zinazoibuka

3.157. Mojawapo ya mwenendo wa kutia moyo zaidi umeonekana katika Lengo la 4, ambalo linazingatia kupunguza umaskini kwa kutumia kilimo kwa ajili ya kuunda ajira na ukuaji wa mapato. Alama ziliongezeka kwa kiasi kikubwa kutoka 2.0 katika BR2 hadi 4.4 katika BR5, ikipendekeza maboresho yanayoonekana katika uwezo wa sekta ya kuzalisha faida jumuishi za kiuchumi. Hii inaweza kuonyesha upatikanaji mkubwa wa fedha za kilimo, mipango ya ajira ya vijana na wanawake inayolengwa na

kuongezeka kwa biashara ya kilimo katika minyororo ya thamani. Ingawa faida zinakaribishwa, zinabaki kuwa tofauti katika mikoa yote na maendeleo bado hayatoshi kufikia lengo la kupunguza umaskini kwa nusu ifikapo mwaka wa 2025.

Lengo la 5: Kukuza biashara za ndani ya Afrika – kusimama na vizuizi vya kimuundo

3.158. Licha ya uendeshaji wa Eneo Huru la Biashara Barani Afrika (AfCFTA) mnamo 2021, Kujitolea kwa 5 kunaendelea kuonyesha utendaji duni na usio thabiti. Alama zimeboreshwa kidogo katika BR2, zimezama katika BR4 na zimeongezeka hadi 2.97 katika BR5 bado ziko chini ya viwango vya lengo. Hii inaonyesha kuwa vizuizi vya kimuundo vya biashara ikiwa ni pamoja na utambuzi duni wa fursa za biashara zinazotumia faida za kulinganisha, uzalishaji mdogo wa biashara, usindikaji na kuzingatia viwango, miundombinu duni, gharama kubwa za miamala, ushuru na vizuizi visivyo vya ushuru na utekelezaji dhaifu wa itifaki za biashara-zimebaki kwa kiasi kikubwa hazijasuluhishwa. Uwezo wa biashara za ndani barani Afrika ili kuongeza usalama wa chakula na ustahimilivu wa kiuchumi bado haujatumika.

Lengo la 6: Kuongeza Ustahimilivu kwa Tofauti ya Hali ya Hewa na Hatari Zinazohusiana

3.159. Mifumo ya kilimo barani Afrika inabaki katika hatari kubwa ya mshtuko wa mabadiliko ya tabianchi na Malengo ya 6 inatathmini uwezo wa nchi kujenga ustahimilivu kupitia kilimo cha mabadiliko ya tabianchi, kupunguza hatari na utayari wa kitaasisi. Licha ya uharaka wake, BR5 inaonyesha maendeleo machache ya bara, huku nchi chache tu kama Ethiopia, Rwanda na Kenya zikiendelea. Kuanzia BR1 hadi BR5, faida zimekuwa haziendani, zimekwamishwa na uratibu dhaifu, mifumo midogo ya data na ufadhili duni wa kukabiliana. Nchi nyingi hazina sera jumuishi za mabadiliko ya tabianchi na kilimo au uwezo wa kuongeza mifumo ya tahadhari ya mapema, ukarabati wa udongo au mazoea ya kuhifadhi maji. Kwa kutia moyo, mipango ya kikanda inajitokeza na baadhi ya mataifa yamejaribu miradi ya bima na marekebisho ya jamii. Walakini, hizi zinabaki kuwa juhudi za pekee. Ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi bado hauchukuliwi kama sehemu ya msingi ya mipango ya kilimo katika nchi nyingi. Ili kuharakisha maendeleo, ustahimilivu lazima ujumuishwe katika uwekezaji wote wa kilimo na ushirikiano wa sekta mbalimbali lazima uwe wa kitaasisi ili kuoanisha malengo ya mazingira na mfumo wa chakula.

Lengo la 7: Kuongeza Uwajibikaji wa Vitendo na Matokeo kwa Pamoja

3.160. Imeibuka kama moja ya maeneo yenye matumaini zaidi ya maendeleo barani Afrika katika mchakato wa CAADP BR. Inatathmini jinsi nchi zinavyohakikisha uwazi, ushiriki wa wadau na ufuatiliaji wa mara kwa mara wa sera kupitia zana kama vile tathmini za sekta ya pamoja (JSRs). Katika BR5, nchi kadhaa kama vile Rwanda, Kenya, Ghana, Moroko na Mauritania zilikuwa kwenye njia nzuri, zikionyesha dhamira thabiti ya kitaasisi ya utawala unaotegemea ushahidi. Kuanzia BR3 na kuendelea, mifumo ya uwajibikaji wa pande zote imeboreshwa na nchi zaidi zinawasilisha data, kufanya tathmini na kuunganisha ufuatiliaji wa kilimo katika mifumo ya kitaifa. BR yenyewe imesaidia kujenga kasi, ikisaidiwa na usaidizi wa kiufundi wa AU. Hata hivyo, mapungufu yanasalia kuwepo. Katika majimbo mengi, JSRs sio za kawaida au hazijumuishi na data ya utendaji ni ndogo au nyeti kisiasa. Kwa kuongezea, uwajibikaji wa pamoja mara nyingi hukosa msaada wa kisheria au njia za ufuatiliaji. Kuimarisha Lengo la 7 kunahitaji kuingiza uwajibikaji katika sheria za kitaifa, kuwezesha asasi za kiraia

na kuhakikisha tathmini zinaathiri moja kwa moja mipango na bajeti. Inapotekelezwa vizuri, inakuwa kichocheo cha maendeleo katika malengo zote.

3. C. Mambo muhimu ya Kaulimbiu ya Mwaka

Haki ya Kurejesha kwa Mifumo ya Chakula barani Afrika

3.161. Umoja wa Afrika (AU) umeteua mwaka wa 2025 kuwa "Mwaka wa Haki kwa Waafrika na Watu wa Asili ya Afrika kupitia Fidia", ikisisitiza hitaji la kukabiliana na urithi wa kikoloni na utumwa. Historia hizi zimeunganishwa katika mifumo ya chakula barani Afrika. Biashara ya watumwa ya kuvuka bahari ya Atlantiki iliondoa mamilioni ya Waafrika na kutawanya maarifa yao ya kilimo, wakati serikali za kikoloni zilivunja kwa utaratibu kilimo na uvuvi anuwai wa ndani ili kuweka kipaumbele kwa mazao ya kuuza nje. Unyonyaji wa mtindo wa mimea uliwafukuza wakulima kutoka kwenye ardhi yenye rutuba na kulazimisha kilimo kimoja cha fedha. Mifumo ya kisheria iliyorithiwa kutoka kwa ukoloni bado inawatenga wachungaji na wavuvi. Kwa mfano, sheria za hivi karibuni za mbegu katika baadhi ya nchi zinapinga kubadilishana mbegu za jadi – sera inayoelezewa na wanaharakati kuwa inauza kwa ufanisi "mfumo wa chakula kwa mzabuni wa juu zaidi" Upotoshaji kama huo ulilazimisha utegemezi wa vyakula vya nje na kuzuia uwekezaji katika miundombinu ya vijijini (barabara, Unyunyizaji, uhifadhi), kuharibu usalama wa chakula cha muda mrefu na lishe.

Urithi wa Ukoloni na Utumwa

3.162. Nguvu za kikoloni zilibadilisha kilimo barani Afrika kwa mahitaji ya kifalme. Akaunti za kihistoria zinaonyesha kuwa vyakula vikuu vya ndani, mifugo na uvuvi vilipuuzwa kwa ajili ya mazao moja ya fedha kwa ajili ya kuuza nje. Katika maeneo mengi, ua na hifadhi zilifungwa kwa malisho ya kichungaji, wakati meli za uvuvi za kikoloni zilipora maji ya pwani. Leo, bara la Afrika bado kwa kiasi kikubwa husafirisha nje vyakula ghafi na uagizaji wa bidhaa zilizosindikwa – mtindo wa biashara wa njia moja uliojikita katika ukoloni. Kwa mfano, mnamo 2021 karibu asilimia 65 ya chakula na malighafi zilizosafirishwa kutoka Afrika kwenda EU hazikufanyiwa kazi, wakati asilimia 68 ya uagizaji kutoka Ulaya ulikuwa bidhaa zilizotengenezwa. Karibu asilimia 16 tu ya biashara ya Kiafrika ni ya ndani ya bara na kuyafanya mataifa kufungwa katika mauzo ya chini ya thamani ya bidhaa. Uvuvi haramu, usioripotiwa wa kigeni huongeza hali hii. Mitindo kama hiyo – "mitego ya bidhaa" inayorithiwa kutoka kwa himaya – inakandamiza uanuwai wa chakula cha ndani na inaweka Afrika kuagiza chakula ambacho inaweza kukuza yenyewe.

3.163. Kwa kuchota watu, uvuvi, mifugo na mazao, ukoloni ulipunguza aina mbalimbali za vyakula vinavyolimwa. Urithi wa upishi wa Kiafrika – wenye nafaka nyingi, viazi, mboga, mifugo na uvuvi wa pwani – ulitengwa. Wakati huo huo, mazao ya fedha yenye faida zaidi (kahawa, kakao, pamba, nk) yalilimwa katika mashamba ya kilimo kimoja, mara nyingi kwa kutumia kazi ya kulazimishwa au ya bei nafuu na faida ndogo kwa vyakula asilia. Baada ya uhuru, mataifa mengi yaliendelea na mifumo hii

iliyopotoka chini ya sheria mpya za biashara. Matokeo yake bado yanaonekana katika mashamba matupu ya mchele au ngano iliyoagizwa kando ya mashamba ya kuuza nje ya nchi.

Lishe, Umaskini na Nguvu

3.164. Watoto wa Kiafrika wanakabiliwa na utapiamlo sugu na upungufu wa virutubisho kwa viwango vya juu zaidi kuliko wastani wa ulimwengu, ukionyesha sio tu umaskini lakini kutelekezwa kwa kihistoria kwa kilimo nyeti cha lishe. Kudumaa, upungufu wa damu na "njaa iliyofichwa" vinabaki kuenea. Wachambuzi wanakadiria kuwa utapiamlo hugharimu uchumi wa Afrika asilimia 10 hadi 16 ya Pato la Taifa kila mwaka. Maendeleo duni ya kilimo yanakwenda sambamba na hasara hizi: ingawa Azimio la Maputo la mwaka 2003 (CAADP) lilihimiza asilimia 10 ya bajeti za kilimo, ni nchi chache sana ambazo zimekidhi. Badala ya kuongeza mavuno na uanuwai, ukuaji mwingi ulitokana na kuleta ardhi zaidi chini ya kilimo. Barabara duni za vijijini na uhifadhi zimemaanisha kuwa hisa kubwa za matunda na mboga huharibika kabla ya kufikia masoko. Kwa kweli, mamia ya mamilioni ya tani za chakula chenye virutubishi kamwe havilishi watu. Matokeo haya kimsingi ni suala la haki: utapiamlo uliojikita unaakisi vizazi vya upotoshaji wa rasilimali.

Kujenga Minyororo Jumuishi ya Thamani ya Chakula na Kilimo kwa Haki

3.165. Haki ya kurejesha lazima iende zaidi ya kurekebisha ukosefu wa usawa wa mazingira. Pia inahitaji kubadilisha muundo uliogawanyika sana na wenye mwelekeo wa nje wa mifumo ya vyakula vya Kiafrika. Urithi wa kikoloni na baada ya ukoloni ulifungia uchumi wa Afrika katika utegemezi wa kuuza bidhaa nje ya nchi huku ukiacha minyororo ya chakula, usindikaji na usambazaji bila maendeleo. Leo, mataifa mengi ya Afrika bado yanasafirisha bidhaa ghafi za kilimo na kuagiza bidhaa za chakula zilizokamilishwa-kutoa uhakika wa chakula na lishe na kuondoa bajeti za kitaifa.

3.166. Njia jumuishi ya minyororo wa thamani ni muhimu ili kubadilisha muundo huu. Uwekezaji wa kurejesha unapaswa kulenga kila nodi ya mfumo wa chakula-kuanzia pembejeo na uzalishaji hadi mkusanyiko, usindikaji, usambazaji na matumizi. Hii si tu ni pamoja na mazao makuu, lakini pia nafaka za asili, bidhaa za mifugo, uvuvi na kilimo cha korosho. Uwekezaji katika miundombinu ya vijijini (kama vile barabara, minyororo baridi na uhifadhi), mifumo ya mbegu za ndani, majukwaa ya soko la kidijitali na viwanda vya usindikaji wa kilimo ni muhimu ili kudumisha thamani ndani ya bara na kupunguza utegemezi wa uagizaji.

Ajenda ya Kurejesha

3.167. Haki kwa mifumo ya chakula barani Afrika inahitaji uwekezaji wa mabadiliko na mabadiliko ya sera. Kuongeza uwekezaji wa kilimo wa umma. Maeneo ya kipaumbele ni Unyunyiziaji, barabara za vijijini, uhifadhi wa soko na akiba ya chakula cha ndani ili kukarabati uzembe wa enzi za ukoloni. Ongeza programu zinazojali lishe. Panua hifadhi ya jamii, ulishaji shuleni na kwa akina mama na uwezeshaji wa wanawake. Kukuza biashara za ndani barani Afrika. Tekeleza AfCFTA kwa kuondoa ushuru, kuoanisha viwango vya usalama na kupunguza vizuizi visivyo vya ushuru. Masoko madhubuti ya kikanda huruhusu maeneo ya ziada kusambaza maeneo yenye njaa na kuvunja mtindo wa zamani wa usafirishaji/uagizaji. Fedha za uwekezaji na marekebisho ya Diaspora zinaweza kujenga upya minyororo ya thamani ya mpakani kwa vyakula badala ya mazao ya pesa

taslimu. Kulinda haki za ardhi, maji na mbegu. Kufuta sheria za ardhi za kikoloni na kulinda kisheria matumizi ya ardhi ya wakulima wadogo na wafugaji (hasa kwa wanawake na vijana). Tambua vyanzo vya maji vinavyosimamiwa na jamii na korido za malisho. Marekebisho ya sera za mbegu ili kulinda aina zilizohifadhiwa na wakulima na mazao ya asili, kuhifadhi uanuwai wa maumbile ambao sheria za kikoloni zilifutilia mbali. Ubadilishaji wa fedha za mabadiliko ya tabianchi kwa mahitaji ya Kiafrika. Fedha za moja kwa moja za mabadiliko ya tabianchi kuelekea mabadiliko ya kilimo – sio tu miradi ya kaboni. Kusaidia kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi (mbegu zinazostahimili ukame, misitu ya kilimo, uvunaji wa maji) na kutoa ruzuku kwa maboresho katika chakula cha mifugo na teknolojia ya kupunguza methane. Kwa mfano, kuwekeza katika hifadhi za chakula za kikanda na mitandao ya afya ya wanyama kunaweza kupunguza mshtuko wa ukame. AU CAADP BR inapaswa kufuatilia malengo ya haki kama vile ugawaji wa ardhi kwa haki na uanuwai wa lishe. Kuboresha mifumo ya data ili kufuatilia kukwama, hali ya lishe na mtiririko wa matumizi. Upimaji wa uwazi utasaidia kuhakikisha sera za fidia zinafikia jamii ambazo bado zina makovu ya kikoloni.

- 3.168. Kwa kukabiliana na urithi wa kikoloni – kuwekeza katika minyororo na jamii za thamani za kilimo zilizopuuzwa, kuunda upya sheria za biashara na kuwezesha maarifa ya eneo husika – AU inaweza kubadilisha dhuluma za kihistoria kuwa mustakabali wa haki ya chakula na ustawi wa pamoja. Kuhama kutoka kwa mifano inayoendeshwa na mauzo ya nje kwenda kwenye ajenda mpya ya mifumo ya chakula ya Kampala kunamaanisha kutanguliza haki za watu kupata chakula. Kwa njia hii, fidia inakuwa sio tu wajibu wa kimaadili lakini ramani ya barabara ya vitendo ya kulisha mustakabali wa Afrika kwa heshima na kujitegemea.

UTENDAJI WA KIKANDA

4A. Afrika ya Kati

- 4.1. Kulingana na maeneo ya AU, kuna Nchi Wanachama tisa katika eneo la Afrika ya Kati. Hata hivyo, kwa ripoti ya BR, ni Nchi Wanachama 8 tu zilizojumuishwa katika eneo la Afrika ya Kati kwa madhumuni ya uratibu na kuripoti, ikiwa ni pamoja na Kameruni, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Chad, Congo, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Guinea ya Ikweta, Gabon na Sao Tome na Principe. Chini ya uratibu wa Jumuiya ya Kiuchumi ya Nchi za Afrika ya Kati (ECCAS) Nchi tano (05) ambazo ni Gabon, Chad, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Kameruni, Sao Tome na Principe ziliwasilisha Ripoti zao za Nchi za BR5. Hii inawakilisha kiwango cha uwasilishaji cha asilimia 62.5 kinachoashiria ushiriki wa kikanda wa Nchi Wanachama. Ushiriki wa Nchi Wanachama wa Eneo umebaki thabiti ikilinganishwa na BR4 na tofauti ya nchi zinazoshiriki ambapo Jamhuri ya Guinea ya Ikweta iliondoka na kubadilishwa na Sao Tome & Principe ambayo haijashiriki katika mchakato wa BR tangu BR3. Kwa kweli, kiwango kinachoshiriki kinabaki chini katika Eneo hili ikilinganishwa na kiwango cha asilimia 87.5 kilichorekodiwa katika mzunguko wa tatu wa BR wa 2021. Nchi tatu ikiwa ni pamoja na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Kongo na Guinea ya

Ikweta hazikuwasilisha ripoti ya nchi zao kwa mzunguko huu wa tano wa BR. Alama ya jumla ya eneo ni 3.01/9.40 dhidi ya 3.29/9.29 katika BR4. Kwa hivyo inaweza kusemwa kuwa Eneo haliendelei vizuri ikilinganisha na malengo ya Azimio la Malabo. Kigezo cha jumla cha 2025 ikilinganishwa na alama za BR zilizopita za BR4 ambapo ilipata alama 3.29/9.29 mnamo 2023 na BR3 na 3.33/7.28 mnamo 2021 inawasilisha kwamba Ukanda unarudi nyuma.

- 4.2. Ingawa Eneo la Afrika ya Kati halipo kwenye mwendo mzuri mwishoni mwa mchakato wa azimio la Malabo Ukanda umerekodi maendeleo mazuri mtawaliwa juu ya uwekezaji wa ndani wa sekta binafsi katika kilimo (ambapo Ukanda umepata alama 6.00/9.00 mwaka 2025 dhidi ya 0.55/9.00 mwaka 2023) ushiriki wa wanawake katika biashara ya kilimo (ambapo umepata alama 5.83/9.20 mwaka 2025 dhidi ya 2.00/9.00 mwaka 2023). Eneo hili linahitaji kuboresha baadhi ya utendaji ambao hapo awali limefanya vizuri kama vile uwezo wa nchi wa kupanga, kutekeleza na M & E kulingana na ushahidi (ambapo limefunga: 7.40/9.00 mwaka 2025 dhidi ya 9.34/9.00 mwaka 2023) na ukaguzi wa rika na uwajibikaji wa pande zote (na alama ya 5.22/10 mwaka 2025 dhidi ya 6.56/10 mwaka 2023). Jitihada zinapaswa kuongezwa juu ya Biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo (ambapo kusimama kunazingatiwa) na juu ya Sera za Biashara za ndani ya Afrika na hali ya kitaasisi ambapo kurudi nyuma kunazingatiwa (0.00/9.00 mnamo 2025 dhidi ya 3.34/9.00 mnamo 2023).
- 4.3. Imebainika kuhusu Biashara za ndani ya Afrika kwamba nchi hizo zina uthibitisho wa uwekaji wa hati za kuthibitisha chini ya Mkataba wa AfCFTA. Hasa, nchi za Kameruni na Chadi zimeandaa mkakati wao wa kitaifa wa utekelezaji wa Mkataba wa Eneo Huru la Biashara la Bara la Afrika (AfCFTA). Kati ya nchi tano (5) zilizowasilisha ripoti za nchi zao, nchi mbili zimepiga hatua ikiwa ni pamoja na Kameruni kuhama kutoka 3.70/9.29 mwaka 2023 hadi 3.75/9.40 mwaka 2025 na Jamhuri ya Afrika ya Kati kuhama kutoka 1.73/9.29 mwaka 2023 hadi 3.83/9.40 mwaka 2025. Kinyume chake, alama za Gabon zimepungua, kutoka 4.79/9.29 mwaka 2023 hadi 3.83/9.40 mwaka 2025. Ikumbukwe kwamba kiwango cha ushiriki wa Nchi Wanachama wa Eneo hili ni; Gabon na Kamerun pekee ndio wamefanikiwa kuwasilisha ripoti zao wakati wa mchakato mzima wa Azimio la Malabo.

4B. Afrika Mashariki

- 4.4. Kulingana na maeneo ya AU, kuna Nchi Wanachama kumi na nne katika Eneo la Afrika Mashariki. Hata hivyo, kwa ripoti ya BR, ni Nchi Wanachama 13 tu zilizojumuishwa katika eneo la Afrika Mashariki kwa madhumuni ya uratibu na kuripoti, yaani: Burundi, Komoro, Djibouti, Eritrea, Ethiopia, Kenya, Rwanda, Shelisheli, Somalia, Sudan Kusini, Sudan, Tanzania na Uganda. Eneo hili linaratibiwa kwa pamoja na Jumuiya tatu za Kiuchumi za Kikanda ambazo ni, Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC), Mamlaka ya Maendeleo ya Serikali Mbalimbali (IGAD) na Soko la Pamoja la Mashariki na Kusini mwa Afrika (COMESA). Nchi mbili (2) wanachama nje ya 13 hazikuwasilisha ripoti yao kwa sababu tofauti. Nchi hizi ambazo haziripoti ni Eritrea, ambayo ilikosa tarehe ya mwisho ya kuwasilisha; na Sudan, ambayo haikuweza kuripoti kwa sababu ya mzozo unaoendelea.
- 4.5. Alama ya jumla ya utendaji kwa Afrika Mashariki katika mzunguko wa BR5 ilisimama kwa 5.6 ikilinganishwa na kigezo cha mzunguko wa BR5 cha 9.40 (5.6/9.40). Alama hii iko katika kundi la maendeleo ya kati. Isipokuwa kwa mzunguko wa BR2

mwaka 2021, eneo hili halijaendelea vizuri katika mzunguko mwingine wowote wa BR. Walakini, mwenendo wa wastani wa kupanda unaweza kuzingatiwa na alama ya jumla inaboresha hatua kwa hatua kutoka 4.00 katika mzunguko wa kwanza mnamo 2017 hadi 4.20 mnamo 2019, 4.56 mnamo 2021, 5.00 mnamo 2023 na kufikia 5.6 mnamo 2025.

- 4.6. Kwa kuzingatia maeneo ya Lengo la, baadhi ya maeneo ya ya kutilia maanani yalirekodi utendaji bora kuliko mengine. Eneo limepiga hatua kubwa katika maeneo mawili ya kujitolea, yaani, kujitolea kwa mchakato wa CAADP (8/10) na uwajibikaji wa pamoja kwa vitendo na matokeo (7.64/9 .4), ambayo inaonyesha uwiano mkubwa wa kisiasa na kitaasisi katika eneo hilo. Imefanya maendeleo ya kati katika maeneo mawili ya kujitolea, ambayo ni, kutokomeza umaskini kupitia kilimo (5.56/9 .17) na ustahimilivu wa kutofautiana kwa hali ya hewa (6.98/9.55). Ukanda umepiga hatua ndogo katika maeneo matatu yaliyosalia ya kujitolea, ambayo ni fedha za uwekezaji katika kilimo (4.26/9 .7), kukomesha njaa (3.79/9 .24) na biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo (2.98/9 .00), ikionyesha changamoto za msingi za kimuundo ikiwa ni pamoja na ufadhili duni, uzalishaji dhaifu na minyororo ya usambazaji na vikwazo vya biashara/miundombinu au sera ambavyo vinapunguza ushiriki katika biashara za ndani ya Afrika.
- 4.7. Kwa kuangalia utendaji wa mtu binafsi wa nchi katika kanda, ni Rwanda pekee iliyopiga hatua kubwa katika alama yake ya jumla (8.04) wakati nchi nane zimepiga hatua ya kati, yaani, Burundi (5.31), Djibouti (6.52), Ethiopia (7.17), Kenya (7.17), Tanzania (7.01), Uganda (7.01), Shelisheli (5.08) na Somalia (5.10) na nchi mbili za Comoro (0.91) na Sudan Kusini (3.75) zimerekodi alama ya chini. Rwanda inajitokeza vizuri kwa maendeleo ya juu kwa ujumla, ikiwezekana kufaidika na utawala thabiti, mifumo bora ya sera na taasisi thabiti zaidi na uhamasishaji mzuri wa rasilimali. Kundi la pili, linaloundwa na Burundi, Djibouti, Ethiopia, Kenya, Tanzania, Uganda, Shelisheli na Somalia, limepiga hatua ya kati, ikionyesha kuwa wanasonga mbele lakini sio haraka vya kutosha. Hatimaye, kundi la tatu linalojumuisha Komori na Sudan Kusini, liko nyuma, likionyesha maendeleo madogo, ambayo huenda yanaonyesha mchanganyiko wa udhaifu, uwezo mdogo na labda mifumo dhaifu ya kitaasisi.
- 4.8. Wakati wa kuhakikisha kuwa nchi wanachama katika kanda zinajitolea kufuata kanuni za CAADP na mchakato wa uwajibikaji wa pande zote, kuna haja ya kuzingatia zaidi ya mifumo ya kujitolea katika utekelezaji na uhamasishaji wa uwekezaji. Kuendelea kuboresha ushirikiano wa kikanda kupitia sera za biashara za usawa na uwekezaji wa miundombinu kuna uwezo mkubwa wa kufungua biashara za ndani barani Afrika. Amani na mshikamano katika eneo hilo ni muhimu ili kudumisha mafanikio yaliyopatikana katika eneo hilo. Kwa kuongezea, msaada maalum kwa majimbo dhaifu ili kuimarisha mifumo ya Vyakula na Kilimo bado ni suala muhimu kwa eneo hilo. Kuna haja ya kuchunguza ushirikiano zaidi wa umma na binafsi ili kuongeza ufadhili na uwekezaji wa biashara ya kilimo ili kuziba pengo katika ufadhili wa kilimo. Kwa ujumla, eneo linahitaji kuzingatia ufugaji wa azimio la Kampala na kuzingatia kuwekeza katika miundombinu na mifumo ya data inayolingana na azimio la Kampala.

4C. Afrika Kaskazini

- 4.9. Kulingana na mikoa ya AU, kuna Nchi Wanachama saba katika Ukanda wa Afrika Kaskazini. Saba zote zimejumuishwa katika eneo la Afrika Kaskazini kwa ajili ya kuripoti kuhusu BR kwa madhumuni ya uratibu na kuripoti.
- 4.10. Afrika Kaskazini ilirekodi alama ya jumla ya 5.02 katika mzunguko wa BR5 dhidi ya alama ya 9.40, ambayo imeainishwa kama maendeleo ya Kati. Ingawa hii inaonyesha uboreshaji ikilinganishwa na alama za chini za 4.22 mnamo 2023, 4.62 mnamo 2021, 3.80 mnamo 2019 na 2.65 mnamo 2017, eneo limeendelea kubaki mbali katika kutimiza Malengo ya Malabo. Vivyo hivyo, katika mzunguko wa BR 2025.
- 4.11. BR5 inatoa picha mchanganyiko ya maendeleo kwa eneo la Afrika Kaskazini. Nchi wanachama wake sita ambazo ni — Algeria, Misri, Libya, Mauritania, na Tunisia zinaonyesha njia tofauti katika mabadiliko ya kilimo, huku baadhi tu zikipiga hatua zinazoonekana kuelekea mwaka wa 2025. Sehemu hii inawasilisha utendaji wa eneo katika Maazimio sita ya msingi ya Malabo kulingana na matokeo ya BR5, huku pia ikitafakari mienendo inayoonekana katika mizunguko ya awali ya ukaguzi (BR1 hadi BR4).
- 4.12. **Kukubaliana tena na Kanuni na Maadili ya CAADP:** Malengo hii inaonyesha utashi wa kisiasa na uwiano wa kitaasisi na malengo ya CAADP. Katika BR5, (10.0), Tunisia 9.1, Misri (8.6) na Mauritania (8.5) walionyesha kutii sana kanuni za CAADP, sambamba na utendaji wao katika tathmini za awali. Nchi hizi zimeanzisha mifumo ya CAADP na kuunganisha kwa ufanisi mikakati ya kitaifa ya kilimo na malengo ya bara. Kinyume chake, Algeria (2.6) na Libya (4.2) zimebaki, ikiashiria ujumuishaji dhaifu wa sera au ukosefu wa ushiriki thabiti katika ajenda ya CAADP. Data ya Tunisia haipatikani katika BR5, lakini ripoti za awali zilionyesha uwiano wa wastani na michakato ya CAADP.
- 4.13. **Ufadhili wa Uwekezaji katika Kilimo:** Malengo ya kutenga angalau asilimia 10 ya matumizi ya umma kwa kilimo bado haiwezekani kwa sehemu kubwa ya Afrika Kaskazini. (5.7) iliongoza eneo hilo, ikifuatiwa na Misri (3.6) na Mauritania (2.4), ambazo zote bado ziko chini ya kigezo. Cha kutisha, Libya iliripoti kutokuwepo kwa uwekezaji wa kilimo na Algeria 1.4 tu. Mwelekeo huu umeendelea katika mizunguko yote ya BR, ikisisitiza uwekezaji mdogo kupindukia katika kilimo na serikali nyingi katika eneo hilo. Licha ya maazimio ya kisiasa, mgawanyo wa bajeti mara nyingi hauonyeshi kipaumbele cha sekta.
- 4.14. **Kukomesha Njaa ifikapo mwaka wa 2025:** Kukomesha njaa bado ni azma kuu ya Azimio la Malabo, lakini utendaji kote Afrika Kaskazini bado hauko sawa. (5.7) na Misri (4.9) kwa mara nyingine tena zinaongoza eneo hilo kwa alama zinazokaribia vizingiti vya kigezo, ikiwezekana kutokana na uzalishaji endelevu wa kilimo, viwango vya chini vya utapiamlo na uwekezaji katika usalama wa chakula. Hata hivyo, Algeria (1.1), Libya (0.3) na Mauritania (2.5) zinaonyesha kwamba ukosefu wa usalama wa chakula na utapiamlo unabaki kuwa wenye wasiwasi, hasa miongoni mwa watu vijijini. BR1 tayari ilikuwa imeangazia udhaifu huu na wakati Misri na zimeimarika kwa kasi, nchi zingine zimekwama.
- 4.15. **Kupunguza Umaskini kwa Nusu Kupitia Kilimo:** Malengo hii inatathmini jukumu la kilimo katika kupunguza umaskini, hasa umaskini wa vijijini. (9.2) na Misri (7.5) kwa mara nyingine tena lilionyesha majukumu ya kuongoza, ikionyesha mchango wa kilimo katika ukuaji jumuishi na uundaji wa ajira. Kinyume chake, Algeria na Libya walipata sifuri na Mauritania ilipata alama ya chini ya 1.0, ikionyesha data ndogo au ukosefu wa kweli wa maendeleo. Takwimu hizi zinarudia Tathmini ya awali ambapo

matokeo ya kupunguza umaskini yalikuwa dhaifu au yalidumaa, hasa katika nchi zilizo na utegemezi mkubwa kwa mafuta au uchumi mkuu ambapo kilimo kinatengwa.

- 4.16. **Kukuza Biashara za ndani barani Afrika katika Kilimo:** Uwezeshaji wa biashara ni muhimu kwa kufikia usalama wa chakula na ujumuishaji wa kikanda. Afrika Kaskazini inarekodi utendaji bora na alama ya 4.25, ikionyesha uboreshaji wa ajabu na uwiano wa 1.92. Utendaji wake katika eneo hili unaonyesha tofauti kubwa. Misri (8.6) na Moroko (6.6) zilipata alama za kupongezwa, zikionyesha juhudi za sera za kujumuisha masoko ya kikanda na kukuza biashara ya kilimo ya mpakani, haswa chini ya Eneo Huru la Biashara la Bara la Afrika (AfCFTA). Walakini, Libya (0.0), Mauritania (3.0) na Algeria (3.9) zinabaki chini ya viwango, ikionyesha vizuizi kama miundombinu duni, upotovu wa sera za biashara na ukosefu wa utulivu wa kikanda. Tathmini ya awali yalikuwa yamegundua masuala haya, lakini bado yanaendelea katika BR5, ikiangazia hitaji la mageuzi ya kina ya kimuundo.
- 4.17. **Kuongeza Ustahimilivu kwa Tofauti ya Mabadiliko ya Tabianchi:** Kujenga mifumo ya kilimo inayohimili hali ya hewa ni kipaumbele cha kimkakati. Katika BR5, (10.0) na Misri (9.4) iliripoti alama za kupigiwa mfano, ikionyesha mikakati thabiti ya kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi, sera za usimamizi wa maji na uwezo wa kitaasisi. Mauritania (5.8) pia ilifanya vizuri kiasi. Hata hivyo, Algeria (3.3) na Libya (0.0) bado ziko hatarini kwa majanga ya mabadiliko ya tabianchi na masuala muhimu ya uhaba wa maji — eneo kame la Afrika Kaskazini. Utendaji mdogo unaoendelea katika eneo hili, kama inavyoonyeshwa katika BR3 na BR4, unaonyesha kwamba mipango ya ustahimilivu katika baadhi ya nchi bado haifadhiliwi au kuratibiwa vibaya.
- 4.18. BR ya tano inachora picha iliyogawanyika ya maendeleo ya Afrika Kaskazini kuelekea malengo ya CAADP Malabo. Kwa upande mmoja wa wigo, Tunisia na Misri zinaonyesha kwa uthabiti na kuboresha utendaji katika malengo zote sita. Maendeleo yao yanaonyesha kipaumbele cha makusudi cha sera ya kilimo, mifumo thabiti ya data na uwekezaji endelevu. Kwa upande mwingine, Libya inaendelea kukosekana au inafanya vibaya sana, labda kwa sababu ya ukosefu wa utulivu wa kisiasa unaoendelea na udhaifu wa kitaasisi. Algeria na Mauritania zinajipata mahali fulani katikati, zikionyesha uwezo lakini hazina uthabiti katika malengo zote.

4D. Kusini mwa Afrika

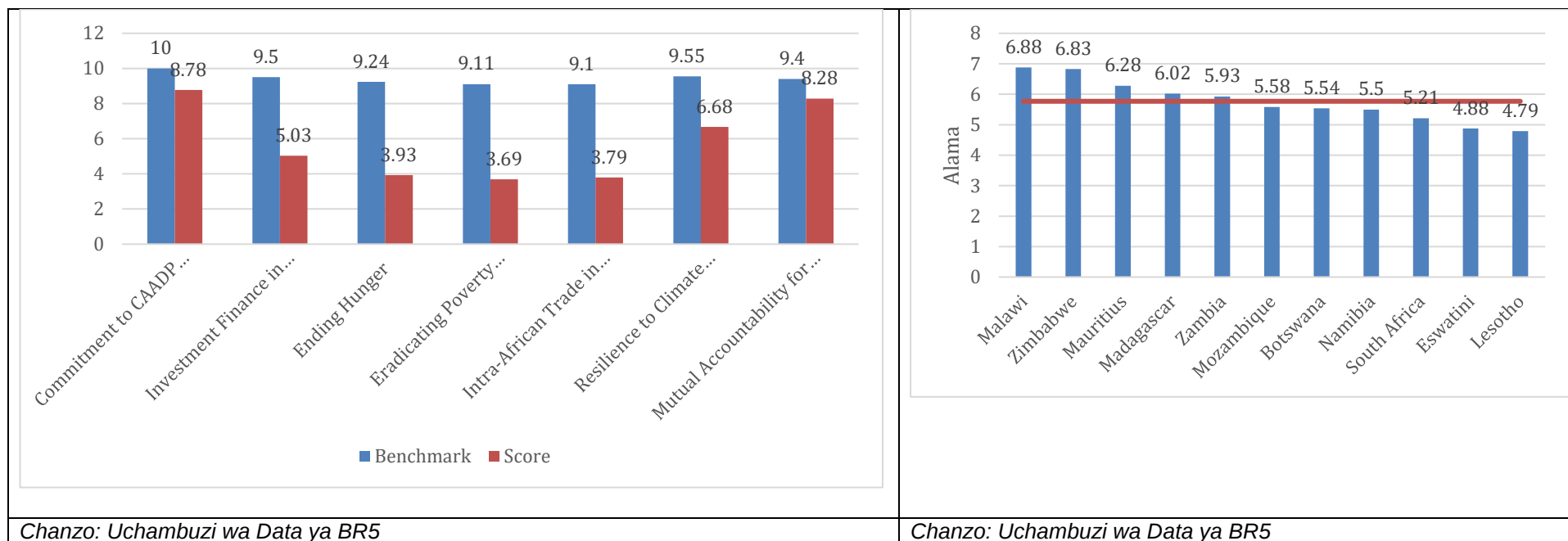
- 4.19. **Uchambuzi wa Kikanda Kusini mwa Afrika:** Kulingana na mikoa ya AU, kuna Nchi Wanachama kumi katika Eneo la Kusini mwa Afrika. Hata hivyo, katika ripoti ya BR, Nchi Wanachama 12 zimejumuishwa katika eneo la Kusini mwa Afrika kwa madhumuni ya uratibu na kuripoti, yaani: Angola, Botswana, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Msumbiji namibia, Afrika Kusini, Eswatini, Zambia na Zimbabwe. Katika mzunguko wa BR5, nchi kumi na moja ziliwasilisha ripoti, huku Angola ikiwa nchi ya pekee isiyoripoti licha ya juhudi za kuzileta. Hii inawakilisha kiwango cha uwasilishaji cha asilimia 91.7, chini kidogo kuliko asilimia 100 iliyofikiwa katika BR4.
- 4.20. **Utendaji wa jumla** wa kikanda: Katika BR ya Tano, Afrika Kusini ilifikia alama ya wastani ya 5.77 dhidi ya kigezo cha 9.40. Hii inawakilisha uboreshaji thabiti ikilinganishwa na 4.26 katika BR4 (2023) na 4.11 katika BR3 (2021), ikionyesha maendeleo

yanayoendelea katika eneo lote. Ingawa alama inabaki chini ya kigezo cha 2025, njia ya kwenda juu ni maarufu. Muhimu zaidi, Afrika Kusini ilirekodi wastani wa juu zaidi wa kikanda katika BR5, ikisisitiza thamani ya ushiriki endelevu na uwekezaji katika mabadiliko ya kilimo. Hata hivyo, hakuna nchi katika eneo hilo ambayo imefikia kigezo kamili. Hii inaonyesha muundo mpana wa bara uliozingatiwa tangu BR2 mnamo 2021: ingawa maendeleo ni dhahiri, kuongeza kasi zaidi kunahitajika ili kuziba pengo kwa malengo ya 2025.

4.21. **Utendaji wa kikanda kwa Kujitolea:** Ukanda wa Kusini mwa Afrika haujatimiza malengo zozote saba (7) za Malabo katika kituo hiki cha 2025 BR. Kama inavyoonyeshwa katika Kielelezo 4.1 na 4.2, Nchi Wanachama za Kusini mwa Afrika kwa pamoja zimefikia zaidi ya nusu ya hatua zinazohitajika katika malengo nne Eneo la Kusini mwa Afrika bado halijatimiza kikamilifu malengo zozote saba za Malabo katika mzunguko huu wa 2025 BR. Walakini, utendaji hutofautiana katika malengo zote na nguvu mashuhuri katika baadhi ya maeneo.

- Lengo la 1 – Kujitolea kwa Mchakato wa CAADP: Eneo lilipata alama 8.78/10.00, ikionyesha uzingatiaji thabiti wa kanuni za CAADP. Nchi nyingi zina michakato ya CAADP ya kitaasisi na zimeonyesha maendeleo katika uratibu wa wadau wengi. Nchi zote zilitekeleza malengo hii kwa nguvu, huku Zimbabwe, Botswana, Mauritius, Msumbiji, Madagascar na Zambia zikipata alama zaidi ya wastani wa kikanda wa 8.78, sambamba na matokeo ya BR4.
- Lengo la 2 – Fedha za Uwekezaji katika Kilimo: Kwa alama ya wastani ya 5.03/9.50, eneo lilifanya kwa kiasi. Wakati nchi kadhaa zinaongeza matumizi ya umma katika kilimo, viwango vya jumla vya uwekezaji vinabaki chini ya lengo la Malabo. Eswatini, Mauritius namibia, Malawi, Zimbabwe na Zambia zilipata alama juu ya nusu ya kigezo na juu ya wastani wa kikanda wa 5.03, ikionyesha uboreshaji fulani ikilinganishwa na BR4. Hata hivyo, viwango vya uwekezaji vinabaki chini ya lengo la Malabo.

Kielelezo 4.1: Utendaji wa Ukanda wa Kusini kwa Kujitolea	Kielelezo 4.2: Utendaji wa Nchi kwa ujumla

- Lengo la 3 – Kukomesha Njaa: Kwenye 3.93/9.24, hii inabaki kuwa mojawapo ya maeneo dhaifu zaidi ya utendaji. Licha ya maboresho kadhaa katika matumizi ya pembejeo na uzalishaji katika nchi kama vile Malawi na Madagaska, eneo hilo liko mbali na kufikia malengo yanayohusiana na njaa. Malawi, Madagascar, Msumbiji na Zimbabwe zilifanya vizuri zaidi, ingawa hakuna iliyokaribia kufikia lengo.
- Malengo ya 4 – Kutokomeza Umaskini kupitia Kilimo: Ukanda ulipata alama 3.69/9.17, ikiangazia changamoto zinazoendelea za kimuundo katika kupunguza umaskini vijijini. Uundaji mdogo wa ajira katika mifumo ya Chakula na Kilimo na matukio makubwa ya umaskini yanaendelea kuzuia maendeleo. Ni Zimbabwe, Madagascar na Malawi pekee ndizo zilizoonyesha maendeleo ya wastani katika Malengo hii.
- Malengo ya 5 – Kuongeza Biashara za ndani barani Afrika katika Bidhaa na Huduma za Kilimo: Kwa alama ya wastani ya 3.79/9.00, malengo hii inabaki pengo muhimu. Nchi chache ziliripoti maendeleo, lakini hatua za kuwezesha biashara na upatikanaji wa data bado ni dhaifu katika maeneo mengi ya ukanda huo. Afrika Kusini, Zambia na Madagaska pekee ndizo zilizopiga hatua kubwa, wakati nchi nyingine nyingi zilijitahidi kuripoti kwa ufanisi kuhusu malengo hii.

- Lengo la 6 – Kuongeza Ustahimilivu kwa Tofauti ya Mababadiliko ya Tabianchi: Eneo lilifanya kwa kiasi kikubwa, likipata alama 6.68/9.55. Malawi na Mauritius zilitimiza au kuzidi kigezo, wakati Zimbabwe na Afrika Kusini pia zilipata alama juu ya wastani wa kikanda, ikionyesha maendeleo katika hatua za kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi.
 - Malengo ya 7 – Uwajibikaji wa Pamoja kwa Vitendo na Matokeo: Pamoja na 8.47/9.40, Afrika Kusini ilifanya vizuri sana, ya pili baada ya Lengo la 1. Nchi nyingi zilipata alama juu ya wastani wa kikanda, ikionyesha maendeleo katika kuasisi mifumo ya uwajibikaji. Ingawa hakuna nchi iliyofikia lengo, nchi nyingi zilifanya vizuri zaidi ya alama ya wastani ya kikanda ya 8.47. Zilizotia fora ni pamoja na Zimbabwe, Zambia na Msumbiji. Madagaska, Lesotho na Afrika Kusini pekee ndizo zilizopata alama chini ya wastani.
- 4.22. Kwa ujumla, Afrika Kusini ilifanya vizuri zaidi kwenye Lengo la 1 na 7, ikionyesha nguvu katika utawala na uwajibikaji, wakati Lengo 3, 4 na 5 zinabaki kuwa maeneo dhaifu zaidi
- 4.23. Ongezeko la jumla la kuripoti katika viashiria vingi limechangia kuboresha alama za jumla za kitaifa kwa nchi za Kusini mwa Afrika ikilinganishwa na mizunguko ya awali ya BR. Hata hivyo, changamoto zinazoendelea zinabaki katika kukusanya na kuoanisha data kwa viashiria kadhaa (angalia Kiambatisho ili upate maelezo). Mapungufu haya yanaonyesha hitaji la haraka la kujitolea upya kwa kisiasa, kuharakisha utekelezaji wa mikakati ya mabadiliko ya kilimo na mifumo thabiti ya uwajibikaji zaidi ya mwaka wa 2025 ili kuhakikisha kuwa mafanikio ambayo tayari yamepatikana yameimarishwa na kuongezeka.
- 4.24. **Tathmini maalum ya utendaji** wa nchi: Mtu binafsi, hakuna nchi hata moja kati ya kumi na moja zilizoripoti katika eneo hilo ambazo zimekidhi kigezo cha malengo yote saba ya CAADP/Malabo ya 9.4. Licha ya hayo, utendaji mahususi wa nchi kwa ujumla unaonyesha kuwa nchi zote zimeendelea vizuri na kufikia zaidi ya nusu ya kigezo cha jumla cha 9.40 isipokuwa Eswatini (4.88) na Lesotho (4.79). Kwa BR5, Malawi imeibuka kama mtendaji bora wa Ukanda wa Kusini mwa Afrika na alama ya wastani ya 6.88 ikifuatiwa kwa karibu na Zimbabwe na alama ya wastani ya 6.83.
- 4.25. Kwa ujumla, nchi nyingi zilikabiliwa na changamoto katika kuripoti baadhi ya viashiria vilivyoathiri utendaji wao wa jumla. Hii inahitaji kuimarisha mifumo ya ukusanyaji wa data na kupangilia zana za ukusanyaji wa data ili kuendana na mahitaji ya kuripoti BR.
- 4.26. **Utendaji wa kiwango cha kujitolea:** Nchi chache zilifikia malengo ya Malabo kwa malengo zote. Nchi zote, hata hivyo, zimepiga hatua nzuri na kupata alama zaidi ya nusu ya lengo la Malabo kuhusu kujitolea kwa mchakato wa CAADP (Lengo la 1) na Kulenga Uwajibikaji wa Pamoja (Lengo la 7).
- 4.27. Uchambuzi zaidi unaonyesha kuwa nchi nne za Botswana, Lesotho na Eswatini, zilipata zaidi ya nusu ya malengo ya Malabo kwenye malengo tatu kati ya saba. Namibia, Msumbiji, Mauritius. Kwa kuongezea, Afrika Kusini ilipata zaidi ya nusu kwa malengo nne, wakati Zambia ikifikia zaidi ya nusu kwa malengo tano. Hasa, Madagaska, Zimbabwe na Malawi walipata zaidi ya nusu kwenye malengo sita kati ya saba na kuziweka kama watendaji wenye nguvu zaidi wa eneo hilo.
- 4.28. Kuendelea Mbele: Vipaumbele Muhimu vya Afrika Kusini chini ya Malengo ya Kampala**

- Wakati Afrika Kusini inatafuta njia kuelekea mifumo thabiti zaidi, jumuishi na endelevu ya Chakula na Kilimo, utekelezaji wa Malengo ya Kampala lazima uwe kipaumbele cha kikanda. Njia ya kusonga mbele inategemea maeneo manne muhimu: kuimarisha mifumo ya data, kushughulikia changamoto za muktadha, kutumia kasi ya kikanda na kuoanisha mikakati ya kitaifa na Azimio la CAADP Kampala.
- Kwanza, mifumo thabiti na jumuishi ya data ni uti wa mgongo wa sera bora na uwajibikaji. Nchi za Kusini mwa Afrika lazima ziwekeze katika miundombinu ya kitaifa ya data inayolingana na mchakato wa BR, kuhakikisha kuwa viashiria vya Kujitolea kwa Kampala vinafanywa kikamilifu ndani ya mifumo ya kitaifa ya takwimu. Hii itaruhusu ufuatiliaji thabiti, tathmini ya utendaji na uamuzi unaotegemea ushahidi.
- Pili, changamoto za muktadha zinahitaji hatua zinazofaa. Nchi kama Angola, Msumbiji namibia na Afrika Kusini lazima ziongeze ustahimilivu dhidi ya mshtuko wa mabadiliko ya tabianchi, wakati Malawi, Zambia na Zimbabwe zinahitaji mikakati ya kudhibiti mfumuko wa bei na shinikizo la kifedha ambalo linazuia ufadhili wa Chakula na Kilimo. Kuimarisha taasisi na kuboresha uwezo wa utekelezaji wa sera katika Nchi Wanachama pia ni muhimu.
- Tatu, ujumuishaji wa kikanda ni muhimu. Kujenga mipango iliyopo ya SADC katika biashara, ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi, ufugaji wa samaki na mifumo ya mbegu kunaweza kukuza maendeleo ya pamoja. Kuongeza mipango iliyothibitishwa itaharakisha njia ya eneo hilo kuelekea usalama wa chakula.
- Hatimaye, uwiano kamili na Azimio la Kampala ni muhimu. Kuingiza malengo ndani ya Mipango ya Uwekezaji ya Mifumo ya Kilimo ya Kitaifa na Kikanda (NASIPs na RASIPs) na kuasisi mchakato wa BR kupitia Tathmini ya Sekta ya Pamoja (JSRs) kutawezesha mageuzi endelevu ya ujifunzaji na utawala. Kuimarisha utawala wa Vyakula na Kilimo kulingana na Lengo la Kimkakati la 6 la Mkakati wa CAADP Kampala (2026–2035) huhakikisha mshikamano wa muda mrefu, uwajibikaji na athari.

4E. Afrika Magharibi

- 4.29. Kulingana na kanda za AU, kuna Nchi Wanachama kumi na tano katika Ukanda wa Afrika Magharibi na zote zimejumuishwa katika ECOWAS kwa kuripoti BR kwa madhumuni (BR1 hadi BR4) — Benin, Burkina Faso, Cabo Verde, Côte d'Ivoire, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone na Togo. Hata hivyo, tangu Januari 2025, Nchi tatu Wanachama-Burkina Faso, Mali na Niger-zimewekwa rasmi chini ya vikwazo. Kwa hivyo, ECOWAS inaratibu Nchi Wanachama 12 kwa mzunguko wa CAADP BR5. Licha ya muktadha huu, eneo hilo lilidumisha kiwango cha uwasilishaji kwa asilimia 100, likiendeleza rekodi yake ya ushiriki kamili tangu BR3 ya pili (2019). Alama ya wastani ya Ukanda ni 5.48, ambayo iko chini ya kigezo cha 9.40 kinachohitajika kuwa kwenye njia nzuri ya kufikia Malengo ya CAADP Malabo ifikapo mwaka wa 2025.
- 4.30. Vikwazo vya AU kwa Burkina Faso, Mali na Niger vimekuwa na athari mbaya kwa utendaji wa jumla wa BR ya tano kwa ukanda wa Afrika Magharibi. Mali mara kwa mara imeorodheshwa kati ya mataifa yanayotia fora katika bara na kanda ndogo inayoshikilia nafasi ya kwanza katika BR2 na BR3 na nafasi ya pili katika toleo la nne (2023) katika ngazi ya kikanda. Burkina Faso pia ilionyesha maendeleo makubwa, ikiboresha kutoka alama ya 4.24 hadi 5.73 katika BR ya nne. Kutokuwepo kwao kumedhoofisha utendaji wa jumla wa eneo hilo na kudhoofisha msimamo wa kihistoria wa Afrika Magharibi kama Jumuiya inayoongoza ya Kiuchumi ya Kanda (REC) barani Afrika tangu kuanzishwa kwa mchakato wa CAADP BR. Matokeo yake, kwa mzunguko wa tano wa BR, ECOWAS iliratibu nchi 12, ambazo zote ziliwasilisha ripoti.
- 4.31. Eneo limepiga hatua kidogo baada ya muda. Kati ya mwaka wa 2023 (ikiwa na alama ya 5.03) na mwaka wa 2025 (alama ya 5.48), kuna ongezeko la asilimia 8.9. Afrika Magharibi haikufikia kigezo kilichowekwa kwa mwaka wa kuripoti, kwa hivyo haikuendelea. Hata hivyo, nchi nane (8) kati ya kumi na mbili zimeonyesha maendeleo makubwa, huku alama zikianza 5.57 hadi 7.15. Nchi hizi ni Benin, Ghana, Nigeria, Sierra Leone, Cote d'Ivoire, Cabo Verde, Togo na Gambia katika usanjari huo.
- 4.32. Ukanda wa Afrika Magharibi ulirekodi maendeleo makubwa katika Maazimio mengi ya Malabo ikilinganishwa na mzunguko wa Tathmini uliopita. Eneo la Afrika Magharibi lilipata alama 8.98 kati ya 10 katika Lengo la Kwanza, 4.54 kati ya 10 katika Lengo la Pili, 2.96 kati ya 10 katika Lengo la Tatu, 5.08 kati ya 10 katika Lengo la Nne, 2.81 kati ya 10 katika Lengo la Tano, 6.74 kati ya 10 katika Lengo la Sita na 7.25 kati ya 10 katika Lengo la Saba. Kama ilivyo katika mizunguko iliyopita ya BR, Lengo la Tano (Biashara za ndani barani Afrika katika Bidhaa na Huduma za Kilimo) na Lengo la Tatu (Kukomesha njaa) inabaki kuwa maeneo ya utendaji wa chini, ikihitaji uangalizi wa haraka.
- 4.33. Licha ya vikwazo vya rasilimali vinavyoendelea - hasa katika ngazi ya kikanda, ambapo mchakato umetegemea sana USAID kama mfadhili mkuu kusaidia nchi katika mchakato wa BR hata hivyo Nchi Wanachama kadhaa zilisajili maendeleo kwenye malengo maalum katika mzunguko huu wa tano ikilinganishwa na zile za awali. Ustahimilivu huu unaonyesha dhamira thabiti ya kanda kuendeleza ajenda ya CAADP licha ya mapungufu ya kifedha yanayoendelea.

- 4.34. Nchi zote 12 Wanachama zinazoshiriki zinabaki kujitolea kwa mchakato wa CAADP, baada ya kuwekeza juhudi kubwa tangu BR ya kwanza. Toleo hili, hata hivyo, lilikuwa na shida katika kuhamasisha washirika wa ufadhili na mauzo ya juu kati ya vituo vya BR, ambavyo vyote vilianzisha ugumu na kuziweka nchi katika eneo hilo katika upungufu. Licha ya vizuizi hivi, kuanzishwa kwa Ufuatiliaji wa ECOWAP, Tathmini, Uwajibikaji, Mfumo wa Kujifunza (MILO) jukwaa la wavuti-ambalo linashirikiana kwa urahisi na mfumo wa e-BR wa bara-inawakilisha uvumbuzi mkubwa wa kitaasisi. Kwa kutoa data iliyothibitishwa, inayodhibitiwa na ubora inayopitiwa kila mwaka katika ngazi ya kikanda, zana hii imeanzisha utaratibu endelevu wa mzunguko wa BR ambao utaiwezesha Afrika Magharibi kutumia fursa bora katika zama zijazo za Kampala.
- 4.35. Mbali na haja ya haraka ya kuimarisha uwezo wa Nchi Wanachama wa kuzalisha data zenye ubora wa hali ya juu, kanda lazima pia izingatie juhudi zake katika kuboresha utendaji katika maeneo muhimu yafuatayo: (i) Upatikanaji wa pembejeo na teknolojia za kilimo; (ii) Kuboresha tija ya kilimo; (iii) Kupunguza upotevu wa baada ya mavuno; (iv) Usalama wa chakula na lishe kama sehemu ya Malengo ya Kukomesha Njaa; (v) Biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo; (vi) Uwekezaji wa ndani wa sekta binafsi katika kilimo; (vii) Uwekezaji wa sekta binafsi ya kigeni katika kilimo; (viii) Upatikanaji wa fedha; (ix) Hatua za usafi na Afia ya Mimea (SPS) na (x) Kazi ya vijana katika kilimo. Ufikiaji duni wa fedha unaotambuliwa mara kwa mara kama changamoto katika mizunguko minne ya kuripoti iliyopita, pamoja na viwango vya chini vya uwekezaji wa kilimo, vinabaki kuwa vikwazo vikubwa. Kushughulikia masuala haya ya kinfumo ni muhimu ikiwa eneo linataka kuziba pengo na kuwekwa tena kwa utendaji bora katika enzi ya CAADP Kampala.
- 4.36. Mapendekezo yafuatayo yanawasilishwa: AUC na ECOWAS zinapaswa kuunda njia wazi za kuimarisha uwezo kwa kanda na Nchi Wanachama, huku pia zikianzisha njia bora za uhamasishaji wa rasilimali ili kusaidia mchakato huo. Nchi Wanachama, kwa upande mwingine, zinapaswa kujenga kuhusu uwezo uliotengenezwa wakati wa enzi ya Malabo katika maandalizi ya malengo ya Kampala.

HITIMISHO NA MAPENDEKEZO

5A. Hitimisho na Mambo Makuu ya Ripoti ya Tathmini ya Miaka Miwili ya Mwaka wa 2025

- 5.1. BR ya Tano inatumika kama msingi wa Azimio la Malabo (2014-2025) na hatua ya kimkakati kuelekea mzunguko mpya wa utekelezaji wa CAADP chini ya Azimio la Kampala katika kipindi cha 2026-2035. Katika mwongo mmoja uliopita, malengo ya Malabo zimetoea mfumo wazi na unaoweza kupimika kwa ukuaji wa kilimo, usalama wa chakula, kupunguza umaskini na ustahimilivu. Ripoti hii ya tano inachukua uzoefu wa bara, kusambaratisha masomo, mapungufu na fursa zinazoibuka wakati Afrika inajiandaa kuanza ajenda pana, jumuishi zaidi ya mabadiliko ya mifumo ya chakula.
- 5.2. Licha ya vizuizi vya kinfumo, hatua kubwa zimepigwa. Ripoti inaangazia maboresho makubwa katika maeneo kadhaa:

- Kati ya Nchi 55 Wanachama wa AU, 45 zilishiriki katika BR5 zikiashiria utashi thabiti wa kisiasa na ushiriki wa kiufundi.
 - Uanzishaji wa kanuni za CAADP, hasa uratibu wa wadau wengi na upangaji unaotegemea ushahidi, umeenea zaidi.
 - Maendeleo katika uwajibikaji wa pamoja, kuweka data ya kisasa na juhudi za ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi ni dhahiri katika mikoa mingi.
- 5.3. Walakini, tathmini pia inawasilisha ukaguzi wa hali halisi: Hakuna Nchi Mwanachama iliyotimiza alama ya alama ya 2025 ya 9.40 na utendaji wa bara, wakati wa kuboresha, bado haukufikia malengo zote saba za Malabo.
- 5.4. Ukosefu huu wa utendaji unahusishwa na sababu kadhaa zilizounganishwa:
- Uwekezaji mdogo katika kilimo na nchi nyingi bado zinatenga chini ya lengo la asilimia 10 la matumizi ya umma ya Maputo/Malabo.
 - Ubora usio sawa wa data, uwezo dhaifu wa ufuatiliaji na kuripoti kwa kuchelewa kunaendelea kudhoofisha ufanisi wa mchakato wa BR.
 - Mshtuko wa mabadiliko ya tabianchi, ukosefu wa utulivu wa kiuchumi, migogoro na usumbufu wa kimataifa-kama vile COVID-19-una udhaifu uliozidi.
 - Kutofanana kati ya matamano na utekelezaji kunasisitiza hitaji la upangaji wa sera wenye uhalisia zaidi, lakini wenye mabadiliko.
- 5.5. Hata hivyo, BR5 sio simulizi ya kushindwa-ni wakati wa kujifunza kimkakati. Inafunua kwamba:
- Nchi kama , Rwanda na Misri zimepiga hatua thabiti, maendeleo ya pande nyingi, kuweka mifano ya kile kinachowezezekana kwa kujitolea kisiasa, uwekezaji na mifumo thabiti ya uwajibikaji wa pande zote zinazoendeshwa na nchi.
 - Mwelekeo wa utendaji wa bara umeongezeka na alama zilizoboreshwa katika maeneo yote ya kujitolea ikilinganishwa na mzunguko uliopita.
 - Tovuti kama mfumo wa e-BR na dashibodi zinazolingiliana zinafanya ufikiaji wa data kuwa wa kidemokrasia na zinaleta uwazi na ushiriki wa sera.

Kuangalia Mbele: Fursa ya Kampala

- 5.6. Mpito kwa Azimio la Kampala (2026-2035) unafungua upeo mpana wa sera, ukiweka upya maono kutoka ukuaji wa kilimo hadi mabadiliko ya mifumo ya chakula-ikiwa ni pamoja na lishe, uendelevu, ustahimilivu, biashara na usawa. Ili kuhakikisha mafanikio, masomo kutoka Malabo lazima yafasiriwe katika mageuzi ya ujasiri, kama vile:
- Kuingiza mfumo wa BR ndani ya mifumo ya kitaifa ya upangaji na bajeti ili kuhakikisha mwendelezo wa kitaasisi.
 - Kuanzisha ufadhili wa mifumo ya data ya kilimo, inayoungwa mkono na mipango ya uoanishaji inayoongozwa na RECs na malengo ya sera za ndani.

- Kuongeza ubunifu wa kidijitali, ikiwa ni pamoja na ramani ya kijiografia, utabiri unaotegemea AI na majukwaa ya data yanayoweza kushirikiana.
 - Kuimarisha ujifunzaji rika na ushauri wa nchi mbalimbali, hasa kupitia Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs).
- 5.7. BR5 inaimarisha kwamba uwajibikaji, sio tu tamaa, utaendesha mabadiliko ya mifumo ya Vyakula na Kilimo. Uaminifu wa Afrika katika vikao vya kimataifa, imani ya wawekezaji na matumaini ya mamiliononi ya wakulima na vijana hutegemea uongozi unaoegemea ushahidi na hatua thabiti.
- 5.8. Kwa kumalizia, wakati bara halikufikia malengo kamili ya Malabo, BR ya Tano inaweka msingi thabiti wa uchambuzi na taasisi kwa enzi ya Kampala. Ni wito wa kuhama kutoka malengo hadi utendaji, kutoka malengo hadi mabadiliko na kutoka ukusanyaji wa data hadi utoaji. Mwongo huu ujao unatoa fursa kubwa ya kufikiria upya mifumo ya chakula ya Afrika-si kama kipaumbele cha kisekta-lakini kama jiwe la msingi la maendeleo jumuishi kwa Waafrika wote.

5B. Mapendekezo

Mapendekezo muhimu

- 5.9. Wakati bara la Afrika linabadilika kutoka Azimio la Malabo (2014–2025) hadi Azimio la Kampala juu ya Mabadiliko ya Mifumo ya Chakula (2026-2035), BR5 inasisitiza maendeleo na mapungufu endelevu ambayo yanapaswa kushughulikiwa. Tathmini hii inatoa vidokezi muhimu kuhusu ni wapi juhudi zinapaswa kuimarishwa ili kuharakisha mabadiliko endelevu, jumuishi na thabiti ya mifumo ya Vyakula na Kilimo. Mapendekezo yafuatayo yanaelezea maeneo muhimu ya kuingilia kati kwa Nchi Wanachama, Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs), Tume ya Umoja wa Afrika (AUC) na washirika:

Kuanzisha mchakato wa Ukaguzi wa Miaka Miwili katika ngazi ya kitaifa

- 5.10. Ili kuhakikisha uendelevu na umiliki wa mchakato wa BR, ni muhimu kwamba Nchi Wanachama ziingize BR kikamilifu katika mifumo yao ya kitaifa ya upangaji, bajeti na mifumo ya ufuatiliaji. Hasa, viashiria vya BR vinapaswa kuunganishwa katika Mipango ya Taifa ya Uwekezaji wa Kilimo (NAIPs) na Tathmini ya Sekta ya Pamoja (JSRs). Uanzishaji wa timu za uratibu za kudumu za kitaifa za CAADP utasaidia kusetiri uwajibikaji na kuongeza mshikamano wa sekta mbalimbali. Zaidi ya hayo, majukwaa ya wadau mbalimbali, ikiwa ni pamoja na asasi za kiraia, vikundi vya wakulima, wanawake na wawakilishi wa vijana, lazima yawe rasmi na kuwekewa rasilimali ili kusaidia muundo wa sera jumuishi, utekelezaji na tathmini.

Kuongeza na kulinda uwekezaji wa kilimo

- 5.11. Licha ya kilimo kuwa kiini cha maisha na Pato la Taifa katika nchi nyingi za Afrika, ufadhili wa umma unaendelea kushuka chini ya lengo la asilimia 10 la Maputo/Malabo. Uwekezaji mdogo huzuia ushiriki wa sekta binafsi na hupunguza faida za uzalishaji. Ni muhimu kwamba Nchi Wanachama zijitoe tena kufikia lengo la kila mwaka la matumizi ya umma la asilimia 10 na kuweka kipaumbele kwenye mgao wa bajeti kwa maeneo ya kimkakati kama vile Unyunyiziaji, utafiti, miundombinu ya vijijini na kilimo. Kwa kuongezea, kuanzisha madirisha mahususi ya ufadhili wa umma kwa kilimo cha mabadiliko ya tabianchi

na biashara za kilimo zinazoongozwa na vijana au wanawake kutasaidia kufungua ufadhili wa mchanganyiko kutoka kwa washirika wa maendeleo na wawekezaji wa taasisi.

Kuimarisha utawala wa data za kilimo

5.12. Uadilifu wa BR unategemea uaminifu na wakati wa data ya kilimo. Mifumo ya kitaifa ya takwimu za kilimo inahitaji uwekezaji wa haraka na endelevu ili kuboresha ufikiaji, mgawanyiko na ulinganifu. Nchi Wanachama zinapaswa kupata ufadhili wa ukusanyaji wa data za kilimo na kupitisha matumizi ya majukwaa yanayoweza kushirikiana ambayo yanaambatana na mfumo wa kielektroniki wa BR (e-BR). Jitihada za kikanda zilizofanikiwa kama vile mfumo wa VYAKULA wa ECOWAP zinaweza kutumika kama kielelezo cha uoanishaji wa kidijitali. Kwa kuongezea, msaada wa bara kwa mafunzo, kubadilishana masomo na rika na warsha za uthibitishaji wa kikanda zinapaswa kupanuliwa ili kukuza usanifishaji na kujenga uwezo katika bara zima.

Weka kipaumbele kumaliza njaa na kushughulikia mapungufu ya lishe

5.13. Kukomesha njaa na utapiamlo ifikapo mwaka wa 2025 bado ni mojawapo ya malengo kabambe lakini yasiyofikiwa vizuri ya Malabo. Azimio la Kampala linatoa fursa ya kurekebisha sera ya kilimo na matokeo ya lishe. Nchi Wanachama zinapaswa kuunda na kufadhili mikakati ya kilimo inayojali lishe ambayo inakuza uanuwei wa lishe, kupunguza kudumaa na kupunguza gharama za lishe bora. Kuongeza mipango ya kulisha watoto shuleni, mipango ya Mazaobiofuti na sera za ununuzi wa chakula za mitaa zitaboresha matokeo ya lishe, hasa kwa watoto na wanawake. Uwekezaji katika elimu ya wakulima na shughuli endelevu za ugani ambazo zinajumuisha ujumbe wa lishe pia ni muhimu.

Kuboresha biashara ya kilimo cha ndani barani Afrika

5.14. Biashara ya bidhaa na huduma za kilimo inasalia chini ya uwezo wake kwa sababu ya ushuru unaoendelea na vizuizi visivyo vya ushuru, mapungufu ya miundombinu na ukosefu wa ufanisi wa kitaasisi. Kwa kuwa Eneo Huru la Biashara la Bara la Afrika (AfCFTA) sasa linaanza kutumika, Nchi Wanachama zinapaswa kufuatilia utekelezaji wa itifaki za kuwezesha biashara, hasa zile zinazohusiana na viwango vya usafi na afya ya mimea (SPS) na upatanisho wa forodha. Uwekezaji wa kimkakati katika ukanda wa usafiri wa kikanda, miundombinu ya uhifadhi na majukwaa ya soko la kidijitali unahitajika ili kuboresha muunganisho na ushindani. Jitihada zilizoratibiwa kati ya wizara za biashara na kilimo pia zitakuwa muhimu kwa uendeshaji wa minyororo ya thamani ya kikanda na maeneo ya kilimo ya mpakani.

Kuongeza ustahimilivu kwa mshtuko na mafadhaiko

5.15. Ustahimilivu wa mifumo ya kilimo barani Afrika unaendelea kupimwa na wigo unaoongezeka wa mshtuko-kuanzia usumbufu unaohusiana na mabadiliko ya tabianchi hadi ukosefu wa utulivu wa kiuchumi, migogoro ya kijiografia, mlipuko wa magonjwa na minyororo wa ugavi. Athari ya pamoja ya mafadhaiko haya sio tu kwamba inatishia usalama wa chakula lakini pia inadhoofisha faida katika kupunguza umaskini, biashara na maisha. Ni lazima nchi Wanachama zipitie ajenda kamili na ya ustahimilivu wa sekta mbalimbali iliyojumuishwa ndani ya mikakati ya kitaifa ya kilimo na mifumo ya chakula. Kwa upande wa mabadiliko ya tabianchi, nchi zinapaswa kuongeza mazoea ya kilimo yanayozingatia mabadiliko ya tabianchi, kukuza aina za mbegu zinazostahimili ukame na mafuriko na kupanua miradi maalum ya bima ya kilimo ili kuwalinda wakulima dhidi ya kuongezeka kwa tete za mabadiliko ya tabianchi. Ili kukabiliana na mshtuko usio wa mabadiliko ya tabianchi, serikali lazima ziwekeze katika minyororo anuwai ya thamani, akiba za chakula za eneo husika na mifumo thabiti ya hifadhi ya jamii ambayo

inaweza kuchukua usumbufu wa kiuchumi na unaohusiana na migogoro. Masomo kutoka kwa vikwazo vya hivi karibuni vya ugavi na janga la COVID-19 yanaonyesha hitaji la uzalishaji wa pembejeo wa eneo husika, vizuizi vya biashara vya kikanda na mitandao thabiti ya vifaa.

Usawa wa Mapema, Haki ya Kufidia na Ujumuishaji

- 5.16. Sambamba na kaulimbiu ya Umoja wa Afrika ya mwaka wa 2025 kuhusu "Haki kwa Waafrika na Watu wenye Asili ya Afrika," mifumo ya Vyakula na Kilimo lazima itumike kama majukwaa ya usawa wa kijamii na kiuchumi. Marekebisho ya umiliki wa ardhi yanapaswa kuweka kipaumbele ufikiaji wa wanawake, vijana na jamii zilizotengwa. Sera za biashara na uwekezaji lazima zishughulikie tofauti za kihistoria ambazo zimewatenga wakulima wadogo na wauzaji wasio rasmi wa chakula. Serikali zinahimizwa kuwezesha vijana katika mipango ya kilimo na kuunda njia za maendeleo ya uongozi kati ya wajasiriamali wachanga. Fedha zinazolengwa, kujenga uwezo wa kidijitali na miradi ya ushauri inaweza kuwezesha zaidi idadi hii ya watu.

Kutumia mabadiliko ya kidijitali kwa kilimo mahiri

- 5.17. Zana za kidijitali ni wawezeshaji muhimu wa mabadiliko. Nchi zinapaswa kuwekeza katika teknolojia zinazoboresha uzalishaji wa kilimo, upatikanaji wa soko na huduma endelevu za ugani. Utafiti unaotegemea simu, ramani ya kijiografia, uchanganuzi unaoendeshwa na AI na zana za ufuatiliaji wa minyororo ya bloku zinaweza kuimarisha minyororo ya ugavi na kusaidia kufanya maamuzi ya sera kwa wakati halisi. Tovuti ya e-BR inapaswa kupanuliwa ili kuwa mwenyeji wa dashibodi zinazolingiliana, kuruhusu ufikiaji wa umma kwa data ya utendaji wa nchi na kuhimiza ushiriki wa kiraia katika utawala wa mifumo ya Vyakula na Kilimo. Ushirikiano na wavumbuzi wa teknolojia, vyo vikiu na wahusika wa sekta binafsi unapaswa kuharakisha kuongeza ubunifu huu.

Tuzo na mafanikio makubwa kupitia Tuzo za CAADP

- 5.18. Ili kukuza motisha na ujifunzaji rika, AU na washirika wanapaswa kupanua Tuzo za CAADP BR ili kutambua Nchi Wanachama zenye utendaji wa hali ya juu. Tuzo zinapaswa kwenda zaidi ya utendaji wa jumla ili kuonyesha uvumbuzi katika ufadhili, uwazi wa data, ujumuishaji wa kijinsia na ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi. Kuonyesha hadithi za mafanikio kupitia majukwaa ya AU na mabaraza ya bara kunaweza kusaidia nchi nyingine kuiga sera zenye ufanisi. Njia hizo za utambuzi pia huimarisha uwajibikaji na kusherehekea maendeleo katikati ya changamoto za pamoja.

Kuhakikisha mwendelezo na uthabiti katika mpito wa Kampala

- 5.19. Wakati bara linaingia katika enzi ya Azimio la Kampala, mabadiliko lazima yaongozwe na uwazi, mshikamano na umiliki wa pamoja. AUC, AUDA-NEPAD na RECs zinapaswa kutoa usaidizi wa kiufundi kwa Nchi Wanachama katika kusasisha NAIPs na kuziweka sawa na mfumo wa Azimio la Kampala. Seti iliyorahisishwa ya viashiria inapaswa kusambazwa mapema ili kuepuka mapengo ya data na kuchanganyikiwa. Kwa kuongezea, mbinu ya BR na mfumo wa alama unapaswa kurekebishwa na kuwasilishwa mapema, kuhakikisha kuwa mifumo ya kitaifa iko tayari kukidhi matarajio ya kuripoti chini ya azimio jipya.

5C. Tuzo za mwaka wa 2025 Zilizopendekezwa zaTathmini ya Miaka Miwili

- 5.20. Kwa mzunguko huu waTathmini ya Miaka Miwili (BR), hakuna nchi iliyokuwa katika harakati ya kufikia malengo ya Malabo ifikapo mwaka wa 2025. Bara halikuwa njiani kutekeleza malengo saba ya Azimio la Malabo kuhusu Ukuaji wa Kilimo na Mabadiliko kwa Ustawi wa Pamoja na Maisha Yaliyoboreshwa. Hata hivyo, baadhi ya Nchi Wanachama zimeonyesha maendeleo endelevu kutoka BR ya kwanza hadi BR ya nne na nyingine zimepata alama ya zaidi ya alama ya nusu ya 5 kati ya 10, tangu BR ya kwanza.
- 5.21. Mtajo Maalum kwa Nchi Wanachama:
- Zilizoonyesha uboreshaji endelevu katika alama zao kutoka BR ya kwanza hadi BR ya tano: Cabo Verde, Kenya, Lesotho, Moroko, Nigeria, Uganda na Zimbabwe.
 - alama ya wastani ya juu ya 5 kati ya 10 kwa mizunguko mitano ya BR (Nchi Wanachama 17): Rwanda, Ghana, Misri, Uganda, Ethiopia, Kenya, Benin, Malawi, Burundi, Tanzania, Mauritius, Nigeria, Tunisia, Zimbabwe, Togo na Gambia.
- 5.22. Tuzo zifuatazo zinapendekezwa kutambua utendaji bora wa Nchi Wanachama:
- Tuzo ya Dhahabu yaTathmini ya Miaka Miwili ya Malabo kwa Alama Bora ya Jumla (8.15 kati ya 10): Moroko
 - Tuzo ya Fedha yaTathmini ya Miaka Miwili ya Malabo kwa Alama Bora ya Jumla (8.04 kati ya 10): Rwanda
 - Tuzo ya Shaba yaTathmini ya Miaka Miwili ya Malabo kwa Alama ya Tatu Bora ya Jumla (6.83 kati ya 10): Misri
 - Tuzo yaTathmini ya Miaka Miwili ya Malabo kwa yule aliyeongeza alama bora zaidi kutoka BR ya nne (Asilimia 105): Somalia
 - Mtajo Maalum kwa Utendaji Bora wa Jumla wa Kikanda: Afrika Kusini

Jina la Lengo	Lengo	Kigezo	Nchi Wanachama zilizo kwenye njia
Kuzingatia Kanuni na Maadili ya Mchakato wa CAADP	Lengo la 1	10.00	Tanzania
Kuimarisha Ufadhili wa Uwekezaji katika Kilimo	Lengo la 2	9.50	---
Kukomesha Njaa ifikapo mwaka wa 2025	Lengo la 3	9.24	---
Kupunguza kwa nusu Umaskini kupitia Kilimo ifikapo mwaka wa 2025	Lengo la 4	9.11	
Kukuza Biashara za ndani barani Afrika katika Kilimo	Lengo la 5	9.00	---
Kuongeza Ustahimilivu kwa Tofauti ya Mabadiliko ya Tabianchi	Lengo la 6	9.55	Ethiopia, Malawi, Rwanda, Shelisheli, Uganda
Kuongeza Uwajibikaji wa Pamoja kwa Vitendo na Matokeo	Lengo la 7	9.40	Botswana, Misri, Mauritania, Rwanda na Tanzania

UTENDAJI NA KADI ZA ALAMA

6A. Kadi ya Alama ya Bara

Country overall progress for implementing the Malabo Declaration for Agriculture transformation in Africa							
Against the 2025 benchmark of 9.4 out of 10, which is the minimum score for a country to be on track towards achieving the CAADP Malabo goals and targets by 2025, countries whose score appears in "green" are ON TRACK, countries whose score appears in "blue" are PROGRESSING WELL (score of 5 or greater out of 10 but less than the benchmark), while countries whose score appears in "red" are NOT ON TRACK. The arrows with percentages indicate the progress made by the country between the fourth (2023) and the fifth (2025) biennial review cycles.				Algeria	Angola	Benin	Botswana
				2.37	n.a	7.15 ↑ 19 %	5.54 ↑ 76 %
				Burkina Faso	Burundi	Cabo Verde	Cameroon
				n.a	5.31 ↓ -17 %	5.77 ↑ 13 %	3.75 ↑ 1 %
Central African Rep.	Chad	Comoros	Congo	Côte d'Ivoire	Djibouti	DR Congo	Egypt
3.40 ↑ 97 %	3.83	0.91 ↓ -72 %	n.a	5.83 ↑ 47 %	5.73 ↑ 50 %	n.a	7.47 ↑ 9 %
Equatorial Guinea	Eritrea	Eswatini	Ethiopia	Gabon	Gambia	Ghana	Guinea
n.a	n.a	4.88 ↓ -13 %	6.52 ↑ 8 %	3.83 ↓ -20 %	5.57 ↓ -4 %	6.52 ↓ -2 %	4.97 ↑ 21 %
Guinea-Bissau	Kenya	Lesotho	Liberia	Libya	Madagascar	Malawi	Mali
2.88 ↑ 5 %	7.17 ↑ 14 %	4.79 ↑ 15 %	4.33 ↑ 25 %	0.79 ↑ 36 %	6.02 ↑ 25 %	6.88 ↑ 31 %	n.a
Mauritania	Mauritius	Morocco	Mozambique	Namibia	Niger	Nigeria	Rep. A. Saharawi
4.67 ↑ 9 %	6.28 ↑ 66.6 %	8.15 ↑ 16.6 %	5.58 ↑ 20 %	5.50 ↑ 29 %	n.a	6.47 ↑ 3 %	n.a
Rwanda	São Tome & Príncipe	Senegal	Seychelles	Sierra Leone	Somalia	South Africa	South Sudan
8.04 ↓ -0 %	0.41	4.34 ↑ 7 %	5.08 ↑ 89 %	6.29 ↑ 7 %	5.10 ↑ 105 %	5.21 ↑ 27 %	3.75 ↑ 7 %
Sudan	Tanzania	Togo	Tunisia	Uganda	Zambia	Zimbabwe	2025 Benchmark
n.a	7.01 ↑ 22 %	5.61 ↑ 17 %	6.65 ↑ 7 %	7.01 ↑ 4 %	5.93 ↑ 34 %	6.83 ↑ 25 %	9.40

6B. Kadi za Alama za Utendaji za Nchi Wanachama Binafsi

Maendeleo ya jumla ya nchi kwa ajili ya kutekeleza Azimio la Malabo la Mabadiliko ya Kilimo barani Afrika linalowakilishwa katika Kadi ya Kubadilisha Kilimo ya Afrika (AATS) – Mapendekezo kwa Nchi Wanachama

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
1. Algeria	- Kuongeza Biashara ya Kilimo ya ndani barani Afrika – Kuongeza thamani ya biashara za ndani barani Afrika ya bidhaa na huduma za kilimo. - Kupanua Upatikanaji wa Huduma za Ushauri – Hakikisha kwamba wakulima wanapata huduma za ushauri wa kilimo. - Kuongeza Mgao wa Bajeti ya Kilimo – Kuongeza matumizi ya kilimo cha umma kama sehemu ya jumla ya matumizi ya umma.
2. Angola	Hakuna Uwasilishaji
3. Benini	- Kutumia mikakati ambayo itaongeza thamani ya kilimo kwa kila mfanyakazi wa kilimo kwa kuwezesha upatikanaji wa pembejeo za kutosha za kilimo (mbegu bora, mbolea na mitambo) ikiwa ni pamoja na ubunifu na teknolojia. - Kuimarisha utekelezaji wa mikakati ya kilimo inayozingatia lishe ikiwa ni pamoja na kuanzishwa kwa mkakati wa kitaifa wa ushauri wa chakula na lishe ambao unashughulikia kwa ufanisi ukosefu wa usalama wa chakula na lishe na kupunguza kuenea kwa kudumaa miongoni mwa watoto chini ya umri wa miaka 5. - Kutekeleza hatua za kutenga tena bajeti ili kuongeza matumizi ya kilimo cha umma na jumla ya matumizi ya utafiti wa kilimo.
4. Botswana	- Kuongeza mgao wa kilimo katika matumizi ya umma (kwa sasa chini ya asilimia 3) ili kupanua uchumi zaidi ya madini na kuongeza thamani ya kilimo iliyoongezwa. - Kuongeza mipango inayolenga kupunguza umaskini ili kushughulikia umaskini wa vijijini, ambao unabaki juu licha ya hali ya kipato cha kati nchini. - Kuwekea uwezesaji wa biashara kipaumbele katika mauzo ya nje ya nyama ya ng'ombe na kilimo cha ng'ombe, ambapo Botswana ina faida kulinganisha, ili kuboresha masoko ya ndani barani Afrika
5. Burkina Faso	Hakuna Uwasilishaji kwa sababu ya Vikwazo vya AU
6. Burundi	Kuimarisha utawala na uratibu kwa kukuza ushirikiano wa sekta mbalimbali, kuimarisha uwajibikaji na mazungumzo na kutekeleza mageuzi ya sera.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
	• Kuongeza uzalishaji na ustahimilivu kwa kuongeza huduma za nyanjani, kuboresha upatikanaji wa pembejeo na teknolojia, kuwekeza katika utafiti na mazoea mahiri ya mabadiliko ya tabianchi na kuimarisha mifumo ya baada ya mavuno na kuongeza thamani. • Kuongeza ujumuishaji na ulinzi wa kijamii kwa kupanua ufikiaji wa fedha, pembejeo na huduma kwa wanawake, vijana na vikundi vilivyo hatarini na kwa kuongeza mgao wa bajeti kwa mipango nyeti ya lishe na ustahimilivu.
7. Cabo Verde	• Kuzingatia kuongeza mavuno ya bidhaa za kilimo zilizopewa kipaumbele nchini ili kuongeza upatikanaji wa chakula na kushughulikia kwa ufanisi uhaba wa chakula na utapiamlo wa idadi ya watu wake. • Kuanzisha njia za ubunifu za ufadhili-kupitia Mfuko mahususi wa Uwekezaji na Ubunifu wa Kilimo-ambao huchanganya rasilimali za umma, binafsi na washirika na zana za kugawana hatari ili kupanua mikopo ya bei nafuu kwa wakulima na biashara za kilimo. • Kubuni na kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Ujasiriamali wa Vijana ili kuunda ajira pamoja na minyororo ya thamani kwa kukuza inkubeta za biashara za kilimo, vituo vya kuanza na upatikanaji wa vijana kwa ardhi, fedha na teknolojia za kisasa.
8. Kameruni	• Kuboresha hatua zake za biashara za ndani barani Afrika katika kilimo ambapo alama bado iko (0/9), • Kupunguza hasara baada ya mavuno kwa alama ya (0/9) inapaswa kuzingatiwa na Serikali ili kuongeza faida na kurudi kwenye uwekezaji kutoka kwa shughuli za kilimo • kuanzisha hatua ambazo zitawezesha upatikanaji wa fedha kwa wakulima ambao wameandika alama ya (0.90/10) wakati wa kuwezesha hatua ambazo zitahifadhi ardhi zao.
9. Jamhuri ya Afrika ya Kati	• Kushughulikia changamoto zinazoathiri kilimo kwa kukuza mazungumzo jumuishi, ujenzi wa amani, utawala bora na hatua zilizoimarishwa za usalama. Saidia maisha ya watu walio katika mazingira magumu ili kupunguza migogoro, ukosefu wa usalama na kuhamishwa—vichocheo vya msingi vya ukosefu wa usalama wa chakula na lishe nchini. • Kuimarisha uwezo wa kitaasisi kwa kuanzisha mifumo ya kisheria iliyo wazi ambayo inaimarisha rasilimali watu, kuboresha mifumo ya data na kuhakikisha ufadhili endelevu kwa utawala bora wa kilimo. • Kutoa msaada unaolengwa kwa wakulima wadogo wanaohusika katika uzalishaji wa mazao, mifugo na uvuvi. Hii inapaswa kujumuisha upatikanaji wa mikopo, mafunzo katika mazoea ya kilimo kinachotunza mazingira, utoaji wa zana na maendeleo ya mifumo ya Unyunyiziaji mdogo.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
10. Chadi	- Kuongeza matumizi ya kilimo cha umma kama sehemu ya thamani ya kilimo iliyoongezwa - Kuanzisha Ushirikiano wa PPP kwa ajili ya wakulima wadogo ili kuboresha hali za familia. - Kuboresha sera zake kwa kujenga taasisi na rasilimali watu sambamba na stahimilivu katika sekta ya kilimo.
11. Komoro	- Kuimarisha uratibu wa sekta mbalimbali na mifumo ya data kwa ajili ya upangaji bora unaotegemea ushahidi. - Kuwekeza katika hatua za kuimarisha uzalishaji wa kilimo ili kushughulikia ukuaji mdogo wa uzalishaji wa kilimo na kuongeza ustahimilivu wa majanga ya mabadiliko ya tabianchi na mengineyo kwa kuwekeza katika hatua zinazoweza kubadilika. - Kupunguza hasara kwenye mazao na samaki baada ya mavuno kwa kupanua uhifadhi baridi, vifaa vya usindikaji wa ndani, usafiri wa kuaminika na utunzaji salama baharini, kuimarisha usalama wa chakula na mapato kwa jamii za pwani na kilimo.
12. Kongo	Hakuna Uwasilishaji
13. Côte d'Ivoire	- Kuongeza mgao wa bajeti ya kitaifa kwa matumizi ya kilimo cha umma na fedha za utafiti wa kilimo. - Tekeleza hatua za sera ambazo zitaongeza na kuboresha uzalishaji wa kilimo wa bidhaa za kilimo za kipaumbele nchini kwa kuongeza matumizi ya mbolea kwa hekta moja ya ardhi inayoweza kulimwa hadi angalau thamani inayopendekezwa ya kilo 50 kwa hekta. - Kutekeleza hatua zinazoimarisha uwekezaji wa sekta binafsi katika kilimo, hasa kwa uwekezaji binafsi wa kigeni katika kilimo.
14. Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo	Hakuna Uwasilishaji
15. Djibouti	- Kuboresha upatikanaji wa chakula kwa bei nafuu na kuwalinda walio hatarini zaidi kwa kusaidia uzalishaji wa ndani (Unyunyiziaji mdogo, kuku, uvuvi, bustani za mijini) huku ukipunguza upotezaji wa chakula. - Kuimarisha nyavu za usalama wa kijamii kupitia mipango inayolengwa ya pesa taslimu na vocha, ulishaji wa shule unaokuzwa nyumbani, vifaa vikuu vya bei nafuu na usaidizi kwa uzalishaji mdogo wa chakula katika eneo husika ili kuboresha usalama wa chakula na lishe. - Kuongeza upatikanaji wa huduma za kifedha ili kuongeza uzalishaji kwa wakulima wadogo. Huduma hizi ni pamoja na akiba, muamana, malipo ya kidijitali, fedha ndogo na bima.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
16. Misri	- Kuimarisha Mifumo ya Ufadhili wa Kilimo na Hifadhi ya Jamii – Kuongeza mgao wa bajeti kwa kilimo na kupanua mipango lengwa ya hifadhi ya jamii ili kuhakikisha kuwa uwekezaji katika uzalishaji na ustahimilivu unawafikia wakulima wadogo na familia zilizo katika mazingira magumu. - Kuboresha Usalama wa Umiliki wa Ardhi na Matokeo ya Lishe ya Wanawake – Kuimarisha mifumo ya utawala wa ardhi ili kupanua umiliki na usalama wa umiliki, hasa kwa wanawake na vijana na kuunganisha mageuzi ya umiliki na mipango nyeti ya kilimo. - Kushughulikia Utapiamlo wa Watoto kupitia Mipango Jumuishi ya Lishe – Tekeleza mipango jumuishi ya lishe inayojumuisha mseto wa kilimo, urutubishaji wa chakula na mipango ya kulisha watoto.
17. Ginekweta	Hakuna Uwasilishaji
18. Eritrea	Hakuna Uwasilishaji
19. Eswatini	- Kupanua uwekezaji katika utafiti wa kilimo unaolenga miwa, kilimo cha korosho na minyororo ya thamani ya mifugo, ambayo inatawala mfumo wa Chakula na Kilimo. - Kuharakisha maendeleo ya Unyunyiziaji chini ya mpango mkuu wa kitaifa wa Unyunyiziaji unaoendelea, ili kuboresha ustahimilivu na uzalishaji. - Kutambulisha mipango iliyopangwa ya kuunda ajira za vijana katika biashara ya kilimo (hasa katika kilimo cha korosho na usindikaji wa kilimo), ukijenga juu ya minyororo ya thamani ya sukari na matunda
20. Ethiopia	- Kuendeleana juhudi za kupunguza hasara baada ya mavuno kwa kuwekeza katika vifaa vya kuhifadhi baridi, vifaa vya usindikaji wa ndani, usafiri na vifaa. - Kuimarisha juhudi za kupanua upatikanaji wa fedha na wahusika katika mifumo ya chakula. Fedha ni pembejeo muhimu kwa kuhakikisha upatikanaji wa pembejeo kwa ajili ya uzalishaji wa kilimo - Kuzingatia juhudi za kuimarisha usalama wa chakula kwa kutekeleza hatua za kuongeza uelewa miongoni mwa wadau, kutekeleza viwango na kuimarisha uwezo wa taasisi zinazosimamia utekelezaji wa viwango vya usalama wa chakula
21. Gaboni	- Kuongeza fedha zake za uwekezaji katika kilimo huku nikiboresha biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo. - Njia bora ya uzalishaji wa kilimo, kuhimiza ushiriki wa vijana katika kilimo ili kupunguza njaa na umaskini. - Kutambua mnyororo zaidi wa thamani ya bidhaa za kilimo ambao PPP inaweza kuanzishwa na uhusiano mkubwa na kilimo cha wakulima wadogo

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
22. Gambia	• Kutekeleza mikakati na miradi ambayo itasababisha kuongezeka kwa mavuno ya bidhaa za kilimo za kipaumbele nchini pamoja na kuongeza thamani kupitia utoaji wa miundombinu ya usindikaji na vifaa vya kuhifadha. • Kuwa na ushiriki mkubwa wa vijana katika michakato ya sera ya kitaifa na kupanua minyororo ya thamani ya bidhaa za kilimo kwa fursa mpya za ajira kwa vijana. • Kujitolea tena kutenga asilimia 10 ya matumizi ya umma kwa sekta ya kilimo ili kuongeza sehemu ya pato la taifa la kilimo na ukuaji wa uchumi kwa ujumla.
23. Ghana	• Kuandaa na kutekeleza mikakati inayoweza kutekelezwa ambayo itaimarisha kupunguza umaskini, hasa kwa wakulima wa vijijini. Mikakati hiyo inapaswa kujumuisha kilimo cha mabadiliko ya tabianchi na mikakati ya kuongeza thamani ya bidhaa. • Kuweka mikakati katika kukabiliana na mahitaji ya matumizi kwenye hifadhi ya jamii kwa vikundi vya kijamii vilivyo katika mazingira magumu kupitia uwekaji wa kutosha wa ramani, uwezeshaji na mgao toshelevu wa bajeti. • Kukubali njia mchanganyiko za ufadhili ambazo zinahusisha ufadhili wa umma na binafsi na ugenini kwa maendeleo na uboreshaji wa minyororo ya thamani ya kilimo.
24. Guinea	• Kutekeleza hatua zinazoboresha matumizi ya kilimo cha umma na kuvutia uwekezaji binafsi wa ndani na nje katika kilimo. • Kutekeleza mikakati ambayo itaongeza usalama wa lishe kwa watoto kupitia kupunguza maambukizi ya uzito mdogo miongoni mwa watoto chini ya umri wa miaka 5. • Kuchukua hatua za kuongeza idadi ya wanaume na wanawake wanaohusika katika kilimo na upatikanaji wa huduma za kifedha ambazo zitawezesha matumizi ya pembejeo za kilimo, kuongeza uzalishaji, mapato na hivyo kujenga ustahimilivu kwa hatari na mshtuko unaohusiana na mabadiliko ya tabianchi.
25. Ginebisau	• Kuongeza matumizi ya kilimo cha umma inayolenga sehemu yake ya thamani iliyoongezwa katika pato la taifa na kukuza uwekezaji binafsi wa ndani na nje katika kilimo. • Kuboresha viwango vya usalama wa chakula kwa bidhaa zake za kilimo pamoja na kuongeza uwezeshaji wa biashara kuelekea biashara bora ya bidhaa za ndani barani Afrika. • Kuzingatia sera na mipango ambayo inaboresha upatikanaji wa pembejeo bora za kilimo na teknolojia za kisasa kwa wakulima . Hii ni pamoja na kuanzisha miradi ya ruzuku na vocha inayolengwa kwa ajili ya mbegu na mbolea, kuimarisha mitandao ya usambazaji ili kuhakikisha utoaji wa pembejeo kwa

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
	wakati unaofaa na kwa usawa na kukuza teknolojia za kilimo cha kinachojali mazingira na kidijitali zinazoendana na muktadha wa eneo husika.
26. Kenya	- Kuongeza ufadhili wa utafiti wa kilimo ili kufikia angalau asilimia 1 ya Pato la Taifa la kilimo. - Kuwezesha upatikanaji wa haki wa ardhi hasa miongoni mwa familia za wakulima. Mipango inayoendelea ya kutaja majina ya ardhi na utoaji inapaswa kupanuliwa na kuharakishwa. - Kuongeza biashara ya bidhaa za kilimo na nchi nyingine wanachama wa AU. Fursa zinazotolewa chini ya AfCFTA zinapaswa kutumika kuongeza biashara na bara lote.
27. Lesotho	- Kuongeza matumizi ya umma kwenye kilimo (kwa sasa chini ya asilimia 3) ili kupanua huduma za upanuzi na ushauri, hasa kwa wakulima wadogo katika maeneo ya nyanda za juu. - Kuimarisha mipango ya hifadhi ya jamii na kupunguza umaskini ili kukabiliana na umaskini mkubwa wa vijijini (zaidi ya asilimia 50) na ukosefu wa usalama wa chakula. - Kuboresha ufyonzaji wa ODA kwa kuboresha mifumo ya kitaasisi, kuwezesha nchi kuongeza uwekezaji wa kilimo unaoungwa mkono na wafadhili.
28. Liberia	- Kuandaa mazingira wezeshi ya ufikiaji wa kifedha kwa wanaume na wanawake ambao wanajihusisha na kilimo. - Kuongeza matumizi ya utafiti na matumizi ya kilimo cha umma kama sehemu ya jumla ya matumizi ya umma ili kuongeza ustahimilivu wa shamba, kichungaji na familia za wavuvi kwa majanga yanayohusiana na mabadiliko ya tabianchi. - Kwa sababu ya kuenea kwa matatizo kati ya watoto chini ya umri wa miaka 5, tengeneza mikakati ya kutekeleza mipango ya kilimo inayojali lishe, pamoja na kurekebisha mpango wa kulisha shule unaokuzwa nyumbani na kuanza kampeni ya kitaifa ya lishe.
29. Libya	- Kuimarisha utoaji taarifa katika makundi yote ya utendaji, hasa kuhusu fedha katika kilimo na biashara za ndani barani Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo. - Kuimarisha kuripoti kuhusu viashiria vinavyohusiana na kutokomeza umaskini kupitia kilimo, ikiwa ni pamoja na maendeleo jumuishi ya mifumo ya chakula na kilimo. - Kuimarisha uwezo wa kitaifa wa upangaji, utekelezaji, ufuatiliaji na tathmini inayotegemea ushahidi.
30. Madagaska	- Kupanua upatikanaji wa teknolojia za kilimo na kuimarisha ufuatiliaji wa matumizi ya kilimo kupitia takwimu zilizoboreshwa. - Kuongeza fedha za uwekezaji katika kilimo kwa kuunda mazingira wezeshi, kutekeleza sheria mpya ya uwekezaji wa kilimo na kuendesha majukwaa ya B2B, vituo vya huduma na mipango ya ujumuishaji.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
	● Kuimarisha Sekretarieti ya Taifa linalosimamia Utawala wa Chakula ili kuweka kilimo kama kichocheo cha ukuaji jumuishi na ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi.
31. Malawi	● Kuendeleza maendeleo katika malengo mengi huku ukiongeza juhudi za ufadhili wa kilimo, kutokomeza njaa na kupunguza umaskini. ● Kuzingatia maendeleo ya biashara za ndani barani Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo. ● Kuimarisha mifumo ya kitaifa ya data ili kunasa athari za hatua za serikali na kufungua uwezo wa kiuchumi wa sekta ya chakula chini ya Kampala.
32. Mali	● Hakuna Uwasilishaji kwa sababu ya Vikwazo vya AU
33. Moritania	● Kuboresha kilimo, kuongeza matumizi ya mbolea na pembejeo zinazofaa, kupitisha teknolojia za ubunifu na kukuza usimamizi endelevu wa ardhi ili kuongeza mavuno ya bidhaa za kilimo zilizopewa kipaumbele. ● Kupanua upatikanaji wa huduma za ugani, pembejeo, masoko na bei za haki, huku ukikuza ushirikiano kati ya wakulima, biashara za kilimo na watendaji wengine wa mnyororo wa thamani. ● Kukuza ushirikiano wa umma na binafsi na biashara ya mpakani kupitia uwekezaji katika miundombinu, uwezeshaji wa biashara, ufadhili, Unyunyizaji, utafiti na kuongeza thamani. ● Kujenga ustahimilivu, kupunguza umaskini unaoendelea na kuboresha matokeo ya usalama wa chakula kupitia mifumo jumuishi ya hifadhi ya jamii.
34. Mauritius	● Kuweka kipaumbele kwa matumizi ya mbolea na msaada wa pembejeo kwa wakulima wadogo wa sukari na kilimo cha korosho, kuongeza viwango vya matumizi karibu na kigezo cha kilo 50 kwa hekta. ● Kuboresha uwezeshaji wa biashara kwa mauzo ya nje ya kilimo cha korosho (kwa mfano, matunda na mboga) ili kuimarisha uhusiano na masoko ya kikanda, kupunguza utegemezi wa uagizaji kutoka nje. ● Kuimarisha viwango vya usalama wa chakula, hasa kwa ajili ya ukuzaji wa samaki na ufugaji, ili kudumisha ushindani katika masoko ya thamani ya juu ya uuzaji wa nje.
35.	● Miundombinu na teknolojia za kupunguza hasara (kwa sasa ni asilimia 9.4 ya bidhaa muhimu za kilimo). ● Kuimarisha juhudi za kupanua upatikanaji na matumizi ya pembejeo bora (kwa sasa asilimia 19.5 ya mahitaji yametimizwa), kwa msisitizo kuhusu mbegu zilizothibitishwa na chakula bora cha wanyama. ● Kuongeza idadi ya fanmilia za kilimo zilizo na haki za umiliki au upatikanaji salama wa ardhi (kwa sasa asilimia 34.4), ili kuchochea uwekezaji na kuimarisha ustahimilivu wa vijijini.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
36. Msumbiji	• Kuongeza mgao wa bajeti ya kilimo (kwa sasa chini ya asilimia 5) ili kuimarisha huduma za ugani na ushauri, hasa kwa wakulima wadogo huko Zambezia na Nampula. • Kupanua matumizi ya mbolea katika mifumo ya uzalishaji wa mahindi na mchele, ambapo uzalishaji unabaki chini ya uwezo. • Kushughulikia vikwazo vya uwezesaji wa biashara kwenye korido za Beira na Nacala, ambazo ni muhimu katika kuunganisha maeneo ya uzalishaji wa wakulima wadogo na masoko ya kikanda na ya bara.
37. Namibia	• Kuwekeza katika R & D ya kilimo inayolenga mifumo ya usimamizi wa mifugo na mashamba, ambayo inatawala sekta kame ya kilimo nchini Namibia. • Kuongeza mipango ya biashara ya kilimo inayolenga vijana katika kilimo cha korosho (kwa mfano, pamoja na miradi ya Unyunyiziaji huko Kavango na Kunene) ili kuunda ajira na kusaidia kilimo mseto. • Kuimarisha mipango ya lishe, hasa kuongeza sehemu ya watoto (miezi 6–23) wanaokutana na Lishe ya Chini Inayokubalika, kupitia kulisha shule na mipango ya jamii.
38. Niger	• Hakuna Uwasilishaji kwa sababu ya Vikwazo vya AU
39. Nigeria	• Kuimarisha mikakati inayoongeza idadi ya wakulima wanaopata huduma za ushauri wa kilimo kupitia ufadhili wa kutosha na ushirikiano kwa huduma za ugani za umma na binafsi. • Kupitisha hatua za kuongeza matumizi ya mbolea kwa kila hekta ya ardhi inayoweza kulimwa ili kuongeza uzalishaji wa mazao kupitia uendelezaji wa mazoea ya kilimo. • Kuongeza uwiano wa matumizi ya kilimo ya umma yaliyotengwa kwa ajili ya utafiti wa kilimo na kuboresha pato la kila mwaka la kilimo ambalo huchangia kwa ufanisi katika kupunguza kiwango cha uwiano wa idadi ya umaskini, katika mstari wa umaskini wa kimataifa.
40. Rwanda	• Kusaidia kupitishwa kwa mbinu za kilimo zinazozingatia mabadiliko ya tabianchi ili kuongeza uzalishaji wa mazao na mifugo, kuongeza mapato ya familia na kukuza maendeleo endelevu ya biashara ya kilimo na mazoea ya mwingo ya kiuchumi. • Kuwekeza katika kukuza ujuzi, kuboresha miundombinu, kupunguza vikwazo vya vifaa, kukuza uvumbuzi na kuvutia uwekezaji wa kigeni ili kuwezesha uhamishaji wa teknolojia kwa uundaji wa ajira. • Kutumia mipango ya mabadiliko ya tabia ya jamii ambayo inakuza ulishaji bora wa watoto wachanga, uanuwai wa lishe kulingana na vyakula vinavyopatikana katika eneo husika, usafi na mazoea salama ya kuandaa chakula.
41. Jamhuri ya Sahrawi	• Hakuna Uwasilishaji

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
42. São Tomé na Prinsipe	● Kuandaa na kutekeleza sera na mifumo ya kisheria iliyo wazi ambayo huongeza idadi ya familia za shambani zilizo na ufikiaji salama au umiliki wa ardhi. ● Kuwekeza katika kuboresha uwezo wa nchi wa kukusanya, kuchambua na kutumia data za kilimo ili kutoa taarifa na kusaidia kufanya maamuzi yenye ufanisi zaidi na maendeleo ya sera. ● Kuweka kipaumbele kuimarisha mifumo ya kitaifa ya usalama wa chakula na kuongeza uelewa wa umma kuhusu viwango vya usalama wa chakula
43. Senegali	● Kupitisha hatua za sera ambazo zitaongeza uzalishaji wa bidhaa za kilimo zilizopewa kipaumbele nchini kupitia msaada na uendelezaji wa matumizi ya pembejeo bora na kiasi sahihi cha mbolea. ● Kuongeza uwekezaji katika kilimo kwa kuongeza matumizi ya utafiti wa kilimo na kuvutia uwekezaji wa ndani na nje katika kilimo. ● Kuhakikisha kuwa asilimia kubwa ya familia zake za shamba zina umiliki au upatikanaji wa ardhi salama kwa ajili ya kilimo, labda kupitia mageuzi ya matumizi ya ardhi na sheria ya ardhi nchini ambayo itafungua ardhi kwa ajili ya matumizi ya wakulima.
44. Ushelisheli	● Kukamilisha kupitishwa kwa mchakato wa CAADP na kusaidia kujenga ubora wa uratibu wa sekta mbalimbali na wadau mbalimbali na mifumo jumuishi ya kitaasisi ya uwajibikaji wa pamoja na Tathmini ya rika. ● Kukuza nyongeza ya thamani na mitambo katika minyororo ya thamani ya nazi na vanilla kwa kusaidia upatikanaji wa wamiliki wadogo wa vifaa vya kisasa vya usindikaji, kuanzisha vituo vya usindikaji wa ngazi ya jamii na kutoa mafunzo juu ya uzalishaji wa mashine na viwango vya ubora, ili kuongeza uzalishaji, ubora wa bidhaa na ushindani wa soko. ● Kukuza mikakati ya kuhamasisha jamii kukua na kula vyakula anuwai, vyenye virutubisho vingi kama vile matunda, mboga nazi na bidhaa ndogo za mifugo na kushiriki katika mipango ya elimu ya lishe ya eneo husika ili kuboresha ubora wa lishe ya familia na lishe ya watoto.
45. Siera Leone	● Kuongeza uzalishaji wa bidhaa za kilimo zilizopewa kipaumbele nchini kupitia ongezeko la upatikanaji wa teknolojia na pembejeo za kilimo na matumizi ya kiasi kinachofaa na ubora wa pembejeo. ● Kuboresha mazingira ya biashara ya kilimo kwa kuhamasisha wanaume na wanawake wengi zaidi wanaohusika katika kilimo kupitia utoaji wa huduma za kifedha za kutosha, za bei nafuu na zinazopatikana. ● Kupunguza kuenea kwa kudumaa na uzito mdogo kwa watoto chini ya umri wa miaka 5. Serikali inapaswa pia kuhakikisha uboreshaji wa faharisi ya afya ya usalama wa chakula nchini.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
46. Somalia	● Kukuza amani na utulivu ili kuhakikisha upatikanaji thabiti wa huduma na kujenga mazingira salama yanayowezesha ushiriki kamili katika maisha kwa wote, ikiwa ni pamoja na makundi yaliyotengwa yenye mtazamo wa kijinsia. ● Hatua kwa hatua kuongeza mgao wa sekta ya kilimo katika bajeti ili kufikia malengo ya CAADP ya asilimia 10. Lengo linapaswa kuwa juu ya kiasi na ubora wa matumizi, ili matumizi yawanufaishe wakulima, wanawake, vijana na vikundi vingine vilivyotengwa. ● Kuwezesha juhudi za kuongeza uzalishaji wa vyakula mbalimbali vyenye virutubishi kwa kutumia Unyunyiziaji mdogo na kukarabati maeneo ya jamii ili kukuza uzalishaji wa mazao na mifugo.
47. Afrika Kusini	● Kuongeza mgao wa bajeti ya kilimo ili kusaidia upanuzi wa Unyunyiziaji katika majimbo yenye uhaba wa maji kama vile Limpopo na Rasi ya Kaskazini, ambapo uzalishaji unadhibitiwa. ● Kuimarisha mifumo ya kitaasisi ili kuboresha matumizi ya ODA na ufadhili wa sekta binafsi katika kilimo, hasa kwa programu zinazozingatia wadau wadogo. ● Kupima PPP katika minyororo ya thamani yenye uwezo mkubwa (kwa mfano, matunda, mboga na mifugo), pamoja na ujumuishaji mkubwa wa wakulima wadogo katika minyororo ya usambazaji inayolenga mauzo ya nje.
48. Sudani Kusini	● Kushughulikia migogoro, ukosefu wa utulivu na uhamishaji ambao unaathiri usalama wa chakula kwa kuvuruga maisha. Hii inaweza kushughulikiwa kupitia mazungumzo jumuishi, kujenga amani, utawala, mageuzi ya usalama na kusaidia maisha kwa watu walio katika mazingira magumu ili kupunguza vurugu na migogoro. ● Kuwezesha upatikanaji wa mikopo, huduma za ushauri, mafunzo ya kilimo cha kinachotunza mazingira, zana, mifumo ya Unyunyiziaji na mbegu zinazostahimili ukame na/au zenye mazao ya juu kwa wakulima ili kuboresha mapato yao kutoka kwa mazao, mifugo na uvuvi. ● Kuwekeza katika hatua ya mapema ya onyo ili kupunguza athari za ukame na mafuriko ni muhimu katika kulinda mali.
49. Sudani	● Hakuna Uwasilishaji kwa sababu ya Vikwazo vya AU
50. Tanzania	● Kuendelea kuongeza mgao wa rasilimali kwa utafiti wa kilimo, teknolojia ya kilimo na uwekezaji wa kimkakati unaolingana. ● Kusaidia upatikanaji wa teknolojia zilizoboreshwa za kuhifadhi (kwa mfano mifuko ya spesheli ya kuhifadhi, mashine za kukausha, vyumba baridi vya jamii) kupitia mipango ya ruzuku na mifumo ya kodi inayofaa, pamoja na mafunzo ya huduma za ugani, ili kupunguza hasara baada ya mavuno.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
	● Kuimarisha na kuongeza uingiliaji kati katika miaka miwili ya kwanza kwa kuhakikisha wanawake walio katika umri wa kupata watoto wanapata huduma za hali ya juu kabla na baada ya kujifungua, pamoja na elimu ya lishe ya jamii na kusaidia wazalishaji wadogo wa vyakula vyenye lishe vinavyopatikana katika eneo husika kwa watoto walio katika mazingira magumu.
51. Togo	● Kuimarisha utekelezaji wa mikakati nyeti ya kilimo ikiwa ni pamoja na hatua za hifadhi ya jamii kwa vikundi vya kijamii vilivyo katika mazingira magumu ambavyo vinashughulikia kwa ufanisi uhaba wa chakula na kupunguza kuenea kwa shida kati ya watoto chini ya umri wa miaka 5. ● Kutekeleza hatua zinazoongeza matumizi ya utafiti wa kilimo kwa ajili ya maendeleo ya teknolojia na msingi wa ushahidi kwa ajili ya kufanya maamuzi husika katika sera za kilimo. ● Kuchukua hatua za kuongeza idadi ya wanaume na wanawake wanaohusika katika kilimo kwa upatikanaji wa kutosha wa huduma za kifedha ambazo zitawezesha matumizi ya pembejeo za kilimo, kuongeza tija, mapato na hivyo kujenga ustahimilivu kwa hatari na mshtuko unaohusiana na hali ya hewa na kuimarisha utaratibu wa ushirika wa umma na binafsi.
52. Tunisia	● Kukuza ajira ya vijana na ujasiriamali kupitia inkubeta za kilimo biashara, ufadhili maalumu na mafunzo katika kilimo cha kisasa, kilimo cha kidijitali na usindikaji wa ongezeko la thamani. ● Kupanua kupitishwa kwa mazoea mahiri ya mabadiliko ya tabianchi, mifumo bora ya Unyunyiziaji, misitu ya kilimo, uhifadhi wa udongo na majukwaa ya ugani yanayotegemea TEHAMA. ● Kuimarisha mifumo ya ulinzi na uwajibikaji ili kuhakikisha upatikanaji wa ardhi salama kwa wakulima wadogo na wanawake.
53. Uganda	● Kuongeza na kulenga vizuri hatua za kilimo zinazozingatia virutubisho kwa matumizi bora katika virutubisho muhimu na vyakula vinavyotokana na wanyama. ● Kuboresha upatikanaji wa fedha, masoko na miundombinu kwa wakulima wadogo ili kuongeza uzalishaji, kupunguza hasara baada ya mavuno na kupunguza umaskini. ● Kutumia ushirikiano wa umma na binafsi ili kuongeza ufadhili katika uzalishaji wa kilimo, teknolojia na utafiti.
54. Zambia	● Kuendelea kutekeleza Mipango Kamili ya Usaidizi wa Mabadiliko ya Kilimo (CATSP) na uboresha NAIP ili kushughulikia changamoto za kimuundo. ● Kuongeza fedha za uwekezaji katika kilimo, pamoja na kujitolea kwa kina kwa michakato ya CAADP. ● Kuwekea kipaumbele hatua zinazolengwa za kupunguza umaskini, kutokana na udhaifu unaoendelea katika malengo zinazohusiana na umaskini.
55. Zimbabwe	● Kupanua ardhi ya Unyunyiziaji na umiliki salama chini ya mazoea endelevu ya usimamizi wa ardhi.

Nchi Mwanachama	Mapendekezo
	• Kukuza motisha ili kuongeza matumizi ya mbolea, ambayo inabaki chini ya kigezo cha kilo 50 kwa hekta. • Kuongeza hatua za lishe ili kuongeza idadi ya watoto (miezi 6–23) wanaokidhi Kima cha Chini cha Lishe Inayokubalika.

6C. Kadi za Alama za Utendaji wa Kikanda

Wasifu wa kikanda utakaojumuishwa katika eBR

Afrika ya Kati katika	• Ukanda unapaswa kuendelea kuhamasisha Nchi zote Wanachama wake na kuzihimiza zishiriki katika mchakato wa BR • Kufuatia maendeleo ya Ukanda, inashauriwa kwamba Ukanda unapaswa kuunda jukwaa ambalo Nchi Wanachama zitakuwa zikirekodi data zao kwa BRs za baadaye. • Mwishoni mwa Azimio la Malabo, Ukanda unapaswa kutathmini uwezo na udhaifu wake ili kufanya vizuri zaidi katika mwongo ujao unaoitwa Azimio la Kampala.
Afrika Mashariki	• Alama ya jumla ya utendaji kwa Afrika Mashariki katika mzunguko wa BR5 ilisimama kwa 5.6 ikilinganishwa na kigezo cha mzunguko wa BR5 cha 9.40 (5.6/9.40). Alama hii iko katika kundi la maendeleo ya kati. Isipokuwa kwa mzunguko wa BR2 mwaka 2021, eneo hili halijaendelea vizuri katika mzunguko mwingine wowote wa BR. Walakini, mwenendo wa wastani wa kupanda unaweza kuzingatiwa na alama ya jumla inaboresha hatua kwa hatua kutoka 4.00 katika mzunguko wa kwanza mnamo 2017 hadi 4.20 mnamo 2019, 4.56 mnamo 2021, 5.00 mnamo 2023 na kufikia 5.6 mnamo 2025. • Kwa kuzingatia maeneo ya Lengo la, baadhi ya maeneo ya kutilia maanani yalirekodi utendaji bora kuliko mengine. Eneo limepiga hatua kubwa katika maeneo mawili ya kujitolea, yaani, kujitolea kwa mchakato wa CAADP (8/10) na uwajibikaji wa pamoja kwa vitendo na matokeo (7.64/9 .4), ambayo inaonyesha uwiano mkubwa wa kisiasa na kitaasisi katika eneo hilo. Imefanya maendeleo ya kati katika maeneo mawili ya kujitolea, ambayo ni, kutokomeza umaskini kupitia kilimo (5.56/9 .17) na ustahimilivu wa kutofautiana kwa hali ya hewa (6.98/9.55). Ukanda umepiga hatua ndogo katika maeneo matatu yaliyosalia ya kujitolea, ambayo ni fedha za uwekezaji katika kilimo (4.26/9 .7), kukomesha njaa (3.79/9 .24) na biashara za ndani ya Afrika katika bidhaa na huduma za kilimo (2.98/9 .00), ikionyesha changamoto za msingi za kimuundo ikiwa ni pamoja na ufadhili duni, uzalishaji dhaifu na minyororo ya usambazaji na vikwazo vya biashara/miundombinu au sera ambavyo vinapunguza ushiriki katika biashara za ndani ya Afrika.

	● Kwa kuangalia utendaji wa mtu binafsi wa nchi katika eneo hilo, Rwanda pekee ndiyo imepiga hatua kubwa katika alama yake ya jumla (8.04) wakati nchi 8 za Burundi (5.31), Djibouti (6.52), Ethiopia (7.17), Kenya (7.17), Tanzania (7.01), Uganda (7.01), Shelisheli (5.08) na Somalia (5.10) zimepiga hatua ya kati na nchi 2 za Comoros (0.91) na Sudan Kusini (3.75) zimerekodi maendeleo ya chini. Rwanda inajitokeza vizuri kwa maendeleo ya juu kwa ujumla, ikiwezekana kufaidika na utawala thabiti, mifumo bora ya sera na taasisi thabiti zaidi na uhamasishaji mzuri wa rasilimali. Kundi la pili, linaloundwa na Burundi, Djibouti, Ethiopia, Kenya, Tanzania, Uganda, Shelisheli na Somalia, limepiga hatua ya kati, ikionyesha kuwa wanasonga mbele lakini sio haraka vya kutosha. Hatimaye, kundi la tatulinalojumuisha Komori na Sudan Kusini, liko nyuma, likionyesha maendeleo madogo, ambayo huenda yanaonyesha mchanganyiko wa udhaifu, uwezo mdogo na labda mifumo dhaifu ya kitaasisi. ● Wakati wa kuhakikisha kuwa nchi wanachama katika kanda zinajitolea kufuata kanuni za CAADP na mchakato wa uwajibikaji wa pande zote, kuna haja ya kuzingatia zaidi ya mifumo ya kujitolea katika utekelezaji na uhamasishaji wa uwekezaji. ● Kuendelea kuboresha ushirikiano wa kikanda kupitia sera za biashara za usawa na uwekezaji wa miundombinu kuna uwezo mkubwa wa kufungua biashara za ndani barani Afrika. ● Amani na mshikamano katika eneo hilo ni muhimu ili kudumisha mafanikio yaliyopatikana katika eneo hilo. Kwa kuongezea, msaada maalum kwa majimbo dhaifu ili kuimarisha mifumo ya Vyakula na Kilimo bado ni suala muhimu kwa eneo hilo. ● Kuna haja ya kuchunguza ushirikiano zaidi wa umma na binafsi ili kuongeza ufadhili na uwekezaji wa biashara ya kilimo ili kuziba pengo katika ufadhili wa kilimo.
Afrika Kaskazini	● Serikali za Afrika Kaskazini lazima zizingatie kikamilifu kilimo katika bajeti za kitaifa na kuhakikisha uwekezaji wa umma unatimiza au kuzidi lengo la asilimia 10 la Malabo. Hii haihitaji tu kuongezeka kwa mgao bali pia utekelezaji bora na ufuatiliaji wa matumizi yanayohusiana na kilimo. Uwekezaji unapaswa kulenga utafiti, miundombinu ya vijijini, Unyunyiziaji, huduma za ugani na ushiriki wa vijana ili kuongeza athari. ● Ili kufungua uwezo wa biashara za ndani barani Afrika, nchi lazima zipatane sera za biashara, kupunguza vizuizi visivyo vya ushuru na kuwekeza katika miundombinu ya mpakani. Ushiriki amilifu katika AfCFTA lazima ulinganishwe na mageuzi ya ndani ambayo yanasaidia wadau wadogo kufikia masoko ya kikanda. Ushirikiano wa kikanda kupitia RECs (kama vile UMA) unapaswa kuimarishwa ili kuwezesha uwezesaji wa biashara ya pamoja na mipango ya maendeleo ya mnyororo wa thamani. ● Kadiri mabadiliko ya tabianchi yanavyoongezeka, serikali lazima ziongeze uwekezaji katika ustahimilivu wa Vyakula na Kilimo. Hii ni pamoja na kupanua mazoea ya mabadiliko ya tabianchi, kuboresha mifumo ya

	tahadhari ya mapema na kuunganisha mikakati ya kukabiliana na mabadiliko katika mipango ya kitaifa ya uwekezaji wa kilimo. Washirika wa maendeleo na taasisi za kikanda wanapaswa kusaidia nchi kama Libya na Algeria na rasilimali za kiufundi na kifedha ili kuimarisha uwezo wao wa kupanga na kutekeleza ustahimilivu.
Kusini mwa Afrika	● Ukanda wa Kusini mwa Afrika, ukiwa na Nchi 12 Wanachama wa SADC (ukiondoa Tanzania, DRC, Comoros na Shelisheli), lilifikia kiwango cha kuripoti kiwango cha kufuata cha asilimia 91.7, huku Angola ikiwa nchi pekee isiyowasilisha ripoti. Hii inawakilisha mojawapo ya viwango vya juu zaidi vya kuripoti katika bara zima na inaonyesha juhudi za ukanda kuimarisha mifumo ya uratibu na data chini ya Sekretarieti ya SADC. ● Eneo hilo lilirekodi alama ya wastani ya 5.74/10 katika BR5, ikionyesha maendeleo thabiti kutoka BR4 (4.26) na BR3 (4.11). Walakini, utendaji huu unabaki chini ya kigezo cha mwaka wa 2025 cha 9.40, ikimaanisha kuwa hakuna nchi katika eneo hilo bado iko katika njia nzuri kufikia malengo ya Azimio la Malabo. Ndani ya eneo hilo, Malawi (6.88), Zimbabwe (6.83) na Madagaska (6.02) waliibuka kama watendaji bora, wakati Eswatini (4.88) na Lesotho (4.79) zilikuwa dhaifu zaidi. ● Utendaji katika malengo ya Malabo unasawiri picha mchanganyiko. Eneo lilifanya kwa nguvu kwenye Lengo la 1 (mchakato wa CAADP, 8.78), likionyesha kuendelea kuanzishwa kwa mipango ya kilimo inayotegemea ushahidi na kwenye Lengo la 7 (Uwajibikaji wa Pamoja, 8.28), ambapo nchi zilionyesha uwezo wa kupanga, kufuatilia na kukagua. Walakini, udhaifu mkubwa unaendelea katika malengo nyingine. Kukomesha Njaa (3.93) na Kupunguza Umaskini kupitia Kilimo (3.69) bado ni changamoto muhimu na alama za chini hasa kwa uzalishaji wa kilimo (1.65), athari za kupunguza umaskini wa kilimo (0.97) na matokeo ya lishe (2.19). Vivyo hivyo, Biashara za ndani barani Afrika katika kilimo (3.79) inazuiliwa na vizuizi vinavyoendelea visivyo vya ushuru na uwiano dhaifu wa sera kwa mifumo ya biashara ya kikanda. ● Eneo hilo lilionyesha maendeleo bora katika Ustahimilivu kwa Tofauti ya Mabadiliko ya Tabianchi (6.68), kwa kuzingatia uwekezaji katika mazoea ya mabadiliko ya taianchi, mifumo ya tahadhari ya mapema na mipango ya ustahimilivu katika nchi kama Msumbiji, Zimbabwe na Namibia. Hata hivyo, hata hapa, alama zinabaki chini ya kigezo na mapungufu katika kuongeza Unyunyiziaji, kuzuia ukamen na usimamizi wa maji huzuia maendeleo zaidi. ● Ikichukuliwa pamoja, eneo la Kusini mwa Afrika linaonyesha nguvu muhimu za kitaasisi na uwajibikaji, lakini athari ndogo kwa njaa, umaskini na ujumuishaji wa biashara inaangazia uhusiano wa kimuundo kati ya mifumo ya upangaji na matokeo. ● Njia ya kusonga mbele: Ili kuharakisha maendeleo chini ya Azimio la Kampala, Afrika Kusini inapaswa:

	○ Kuongeza uzalishaji wa kilimo na mipango nyeti ya lishe kupitia upanuzi wa Unyunyiziaji, matumizi ya mbolea na ulengaji wa kulisha watoto na lishe anuwai, hasa nchini Malawi, Zimbabwe na Msumbiji. ○ Kuhamasisha na kugawa tena fedha kwa kuongeza matumizi ya umma kwenye kilimo katika nchi zenye matumizi duni (kwa mfano, Botswana, Lesotho namibia, Afrika Kusini) na kujilimbikizia fedha binafsi kupitia motisha, PPPs na vyombo mchanganyiko vya fedha. ○ Panua biashara ya kilimo cha ndani barani Afrika kwa kurahisisha SPS na taratibu za forodha, kuoanisha viwango vya mbegu na ubora na kutumia fursa za AfCFTA kufungua masoko kwa wakulima wadogo na biashara za kilimo. ○ Kuimarisha mifumo ya data na uwajibikaji kwa kuunganisha viashiria vya Kampala katika Mipango ya Uwekezaji wa Kilimo ya Kitaifa na Kikanda (NAIPs na RAIPs), kuasisi Tathmini ya Miaka Miwili ndani ya Tathmini ya Sekta ya Pamoja na kujenga uwezo wa mifumo ya kitaifa ya takwimu. ○ Kulenga vijana na wanawake katika minyororo ya thamani, kuongeza programu ambazo zinapanua ufikiaji wa fedha, kupata umiliki wa ardhi na kuzalisha ajira ya Vyakula na Kilimo. ● Kwa hatua hizi, kanda inaweza kuimarisha mafanikio yake ya kitaasisi, kukabiliana na vikwazo vya kimuundo na kukaribia kufikia malengo ya mabadiliko ya kilimo katika Azimio la Kampala.
Afrika Magharibi	● Ukanda wa Afrika Magharibi umepiga hatua kiasi na alama yake ya wastani imeongezeka kutoka 5.03 mwaka wa 2023 hadi 5.48 mwaka wa 2025- ongezeko la asilimia 8.9. Licha ya uboreshaji huu, eneo linasalia nje ya barabara, baada ya kukosa kigezo kilichowekwa kwa mwaka wa kuripoti. Kinachotia moyo, nchi nane kati ya kumi na mbili Wanachama-Benin, Ghana, Nigeria, Sierra Leone, Côte d'Ivoire, Cabo Verde, Togo na Gambia zilisajili maendeleo makubwa, zikipata kati ya 5.57 na 7.15. Kwa ujumla, Afrika Magharibi ilirekodi mafanikio makubwa katika Makubaliano mengi ya Malabo na utendaji wa hali ya juu katika Makubaliano ya Kwanza (8.98/10) na Makubaliano ya Saba (7.25/10). Hata hivyo, udhaifu unaoendelea unabaki katika Malengo ya Tatu (Kukomesha Njaa, 2.96/10) na Malengo ya Tano (Biashara za ndani ya Afrika katika Bidhaa na Huduma za Kilimo, 2.81/10), ambazo zote zinahitaji tahadhari ya haraka. ● Ukanda na Nchi Wanachama lazima pia zizingatie juhudi zake katika kuboresha utendaji katika maeneo muhimu yafuatayo: ○ Ili kuharakisha maendeleo kuelekea kutokomeza njaa, nchi za Afrika Magharibi lazima zizingatie kikamilifu ufikiaji wa jumla wa pembejeo na teknolojia za kilimo za bei nafuu na bora. Kuimarisha masoko ya pembejeo ya kikanda, kuwekeza katika mifumo ya upanuzi wa utafiti na kuongeza ufumbuzi wa kidijitali na wa mabadiliko ya tabianchi ni muhimu ili kuongeza uzalishaji endelevu katika mazao makuu na yenye thamani ya juu.

	○ Kufikia usalama wa chakula na lishe kunahitaji kwenda zaidi ya uzalishaji ili kukubali mbinu za mifumo ya chakula. Nchi Wanachama wa Afrika Magharibi zinapaswa kuanzisha sera za kilimo zinazozingatia lishe, kuimarisha hifadhi za chakula za kikanda na kitaifa na kukuza utofauti wa lishe. Kuongeza ulishaji wa shule, mazao ya biofortified na hatua zinazolengwa za lishe kwa vikundi vilivyo katika mazingira magumu zitakuwa muhimu katika kupunguza viwango vya kudumaa na utapiamlo. ○ Kufungua uwezo kamili wa AfCFTA katika kilimo kunahitaji viwango vya usawa, itifaki bora za SPS na uwekezaji katika miundombinu ya mpakani. Ushirikiano wa kikanda lazima uzingatie kupunguza gharama za miamala, kuwezesha vifaa na kuunda mazingira ya biashara yanayotabirika ili kupanua upatikanaji wa soko kwa wakulima wa Kiafrika na biashara za kilimo. ○ Afrika Magharibi inahitaji kujiweka kama eneo la ushindani na la kuvutia kwa uwekezaji wa kilimo wa nje unaowajibika. Hii inahusisha kuunda mifumo ya udhibiti inayoweza, kuimarisha utawala wa ardhi na kutumia vyombo vya kugawana hatari. Ushirikiano wa kigeni unapaswa kuwezesha kuendesha ujumuishaji wa mnyororo wa thamani, uhamishaji wa teknolojia na mifano jumuishi ya biashara ambayo inajumuisha wamiliki wadogo. ○ Upatikanaji wa fedha unabaki kuwa uti wa mgongo wa mabadiliko ya kilimo. Nchi Wanachama zinapaswa kuongeza mbinu za fedha zilizochanganywa ambazo zinachanganya fedha za umma, fedha za maendeleo na mikopo ya kibiashara. Kuanzisha miradi ya dhamana ya mkopo, bima ya mazao na bidhaa za kifedha za vijana na wanawake zinazolengwa zitafungua ushiriki wa sekta binafsi na kuharakisha ukuaji jumuishi.
--	---

6D. Kadi ya Alama ya Utendaji wa Bara

Uchambuzi wa bara	Afrika ina alama 5.22 /10 na haiko njiani katika kutekeleza Azimio la Malabo juu ya mabadiliko ya Kilimo barani Afrika ● Afrika inabaki mbali katika kufikia Malengo ya Azimio la Malabo na alama ya wastani ya 5.25 dhidi ya kigezo cha juu cha 9.40 kinachohitajika kuwa sawa katika kipindi hiki cha kuripoti, ikilinganishwa na 9.29 katika mzunguko wa nne (2023) BR, 7.28 katika mzunguko wa tatu (2021) na 6.66 katika kipindi cha pili (2019) cha kuripoti. Kiwango cha maendeleo kinaonekana kupungua zaidi kwani kigezo kimeongezeka hadi kiwango chake cha mwisho mwaka 2025 na kuongeza pengo kati ya utendaji na lengo. Hii inaonyesha matarajio kwamba maboresho ya jumla katika muongo mmoja mbele ya majanga endelevu ya nje (ikiwa ni pamoja na athari za kudumu za COVID-19, vikwazo vya kiuchumi, usumbufu wa ugavi wa kimataifa, misimamo mikali na migogoro
-------------------	--

	inayohusiana na hali ya hewa) yamepunguza kasi ya maendeleo na katika maeneo kadhaa, yamebadilisha faida. ● Kwa Ripoti hii ya tano (2025) ya BR, Nchi Wanachama 45 kati ya 55 ziliwasilisha ripoti zao za kitaifa zilizothibitishwa kwa Tume ya Umoja wa Afrika (AUC) kupitia Jumuiya zao za Kiuchumi za Kikanda (RECs). Nchi Wanachama kumi ambazo hazikuweza kufikia tarehe ya mwisho na wakati kwa hivyo hazina alama katika ripoti hii ya tano ya BR. Kati ya hizi, nchi nne (Burkina Faso, Mali, Niger na Sudan) kwa sasa ziko chini ya kusimamishwa kwa AU na hazikualikwa kushiriki katika mchakato wa BR5. ● Katika mwaka huu wa mwisho wa ufuatiliaji wa Malabo, bara, katika ngazi ya bara, halijaendelea katika eneo lolote kati ya maeneo saba ya kujitolea. Walakini, sehemu ndogo mahususi zinaonyesha maendeleo yenye nguvu zaidi (kwa mfano, uwezo wa nchi wa upangaji, utekelezaji na ufuatiliaji na tathmini kulingana na ushahidi). ● Matokeo kutoka kwa ripoti hii ya tano ya BR yanasisitiza hitaji la haraka la kuharakisha utekelezaji katika maeneo yote saba ya kujitolea zaidi ya enzi ya Malabo: kuongeza ufadhili wa chakula cha umma na kibinafsi na ufikiaji wa fedha za wakulima; kuongeza tija kupitia pembejeo, Unyunyiziaji, mitambo, huduma za ushauri na R&D; kuharakisha uwekezaji katika ustahimilivu wa mifumo ya chakula; kuharakisha utekelezaji wa AfCFTA ili kupunguza ushuru na vizuizi visivyo vya ushuru; na kuanzisha rasmi michakato ya uwajibikaji wa pande zote inayohusiana na maamuzi ya sera na bajeti. ● Mkazo unahitajika katika kuboresha ubora wa data na kuingiza kikamilifu mchakato wa BR katika ukusanyaji wa takwimu za kitaifa, uthibitishaji na taratibu za usambazaji. Kuongezeka kwa matumizi ya ripoti ya BR na kufanya uchambuzi wa nchi ili kutoa muhtasari wa sera na mapendekezo ya utekelezaji yanapaswa kutoa utendaji bora. Mazungumzo ya nchi jumuishi na wadau wote husika kuhusu ripoti za BR na utendaji katika mizunguko mitano ya BR huenda yataongeza ufahamu wa hitaji la utekelezaji wa pamoja na wa pamoja kuelekea malengo ya pamoja ya kitaifa na kikanda. Jitihada hizo pia zitasaidia kuharakisha utekelezaji, kufuatilia maendeleo na kuanzisha maeneo ya mafanikio na changamoto ambayo yanapaswa kuarifu maeneo ya kipaumbele kwa malengo ya Kampala ya miaka 10 ijayo (2026–2035).
--	--

MAENDELEO KATIKA UTEKELEZAJI WA MAAMUZI MUHIMU YA UMOJA WA AFRIKA

7A. Matumizi ya Mbolea barani Afrika – Mbolea ya Mapinduzi ya Kijani ya Kiafrika (Uamuzi: EX.CL/1041(XXXII)), 2006 na Mpango wa Utekelezaji wa Mbolea ya Afrika na Afya ya Udongo 2024 (AFSH-AP)

Usuli

- 7.1. Mpango wa Utekelezaji wa Mbolea na Udongo wa Afrika (AFSH-AP), uliopitishwa chini ya Azimio la Nairobi mnamo Mei 2024 huko Nairobi, Kenya wakati wa Mkutano wa Afrika wa Mbolea na Afya ya Udongo (AFSH), AFSHS/Decl/4(II), unajenga juu ya urithi wa Azimio la Abuja juu ya Mbolea kwa Mapinduzi ya Kijani ya Kiafrika [Bunge/AU/Decl.1 (VII); Uamuzi: EX.CL/1041(XXXII)]. Azimio la Abuja, lililoidhinishwa na Wakuu wa Nchi za Afrika, lililenga kuongeza matumizi ya mbolea kutoka kilo 8 kwa hekta hadi kilo 50 kwa hekta ifikapo mwaka 2015 kupitia maazimio 12 yaliyolengwa.

Uanzishwaji na uendeshaji wa Mfumo wa Kufadhili Mbolea Afrika (AFFM)

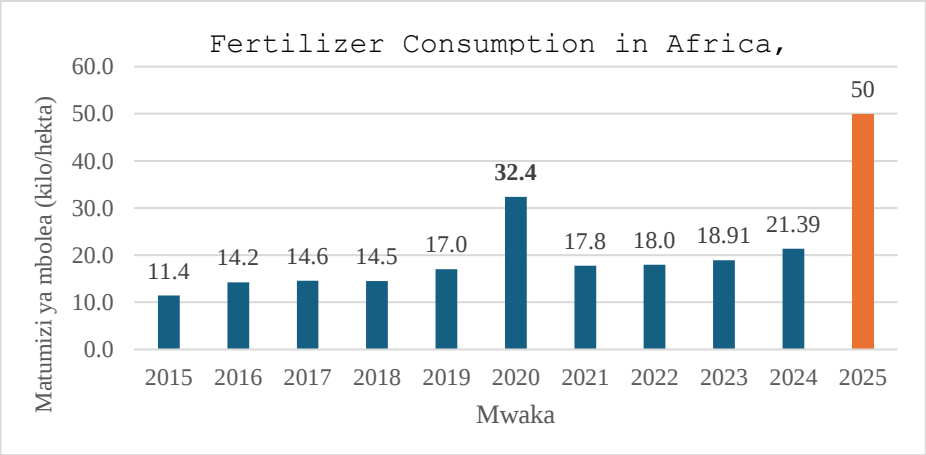
- 7.2. Mfumo wa Kufadhili Mbolea wa Afrika (AFFM), mfuko maalum unaosimamiwa na Kikundi cha Benki ya Maendeleo ya Afrika (AfDB), ulianzishwa na Wakuu wa Nchi wa Umoja wa Afrika huko Abuja mnamo 2006 na Azimio la Abuja juu ya Mbolea kwa Mapinduzi ya Kijani ya Kiafrika. Wakati wa mwaka 2024, hatua zinazoungwa mkono na AFFM zilifikisha tani 18,448 za mbolea kwa wakulima 115,535, ongezeko kubwa kutoka mwaka 2023, huku pia zikitoa mafunzo kwa wakulima zaidi ya 70,000 na wafanyabiashara 730 wa kilimo. Miradi ya dhamana ya mkopo ilitumia USD milioni 12.3 na kuwezesha USD milioni 15.2 katika mauzo ya mbolea. Muhimu zaidi, wanawake waliwakilisha asilimia 42.6 ya walengwa wa moja kwa moja, kutoka asilimia 31 mwaka 2023. Kufikia mwishoni mwa mwaka 2024, AFFM ilikuwa imeongeza jumla ya dhamana ya mkopo kiasi cha dola milioni 17.1, kuwezesha mauzo ya mbolea ya takriban dola milioni 62.8 na kiasi cha jumla cha ruzuku kilichoongezwa kwa washirika kilifikia dola milioni 3.0. Kiasi cha msingi kilichodaiwa hadi sasa kinawakilisha asilimia 2.9 ya jumla ya kiasi cha dhamana kilichoongezwa.

Matumizi ya Mbolea

- 7.3. BR5 inaangazia kwamba maendeleo kuelekea lengo la Azimio la Abuja la kilo 50 kwa hekta bado hayajawa sawa katika bara zima. Wastani wa matumizi ya mbolea inakadiriwa kuwa kilo 21.4 kwa hekta, (data kutoka Nchi Wanachama 41) Kielelezo 7.1 ambacho kimebadilika kidogo tangu mzunguko wa mwisho wa kuripoti. Afrika Kaskazini inaendelea kusajili viwango vya juu zaidi vya matumizi (kilo 42.02 kwa hekta), wakati Afrika ya Kati iko nyuma sana (kilo 9.99 kwa hekta). Kiwango cha ukuaji wa matumizi ni asilimia 11-12 kila mwaka katika mikoa tofauti. Masoko ya mbolea yanayokua haraka Afrika Mashariki, Kusini na Magharibi yanaongoza ukuaji huu. Nchi kama Tanzania, Ethiopia, Zambia, Cote d'Ivoire zimefanya uwekezaji mkubwa katika kusaidia ukuaji huu.
- 7.4. Wakati Afrika inabadilika na kuwa Mpango wa Utekelezaji wa Afya ya Mbolea na Udongo (AFSH-AP), lengo linabadilika kutoka kuongeza tu kiasi cha mbolea hadi kuingiza matumizi yake ndani ya mfumo kamili wa afya ya udongo. Kufikia lengo la bara la kilo 54 kwa hekta, kutoka kilo 18 kwa hekta ya sasa, hakutahitaji tu kuongeza usambazaji bali pia kuwekeza katika ufadhili

endelevu, mifumo ya ugani na uhamishaji wa maarifa ya mkulima. Nchi za kati tayari zinatumia kilo 25-49 kwa hekta zina vituo imara vya kuingia kwa ajili ya uboreshaji wa sera, ufadhili na mageuzi ya ushauri, wakati karibu nusu ya Nchi Wanachama chini ya kilo 25 kwa hekta bado zinakabiliwa na bei nafuu, vifaa na huduma dhaifu. Kwa kutia moyo, nchi kadhaa, ikiwa ni pamoja na Angola, Côte d'Ivoire, Ethiopia, Ghana, Nigeria, Tanzania na Zambia zinaendeleza mageuzi ya ruzuku na kujenga uwezo wa ndani wa kuchanganya na utengenezaji. Kusaidia juhudi kama hizo wakati wa kuunganisha viumbe hai na ISFM katika sera za afya ya udongo itakuwa muhimu kuhakikisha kuwa kuongezeka kwa matumizi ya mbolea hutoa tija ya kudumu na ustahimilivu.

Kielelezo 7.1: Kiwango cha wastani cha matumizi ya mbolea (Kilo virutubisho tani/Ha) barani Afrika (2015-2024) dhidi ya mwaka lengwa wa Azimio la Malabo

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5

Jedwali 7.1: Hali ya Michango kwa AFFM (Desemba 2024)

#	Mchangiaji	Kiasi cha pesa (\$)	Asimilia
1	AfDB	7,664,844	Asimilia 21
5	NORAD	8,735,645	Asimilia 24
6	GAC	7,300,000	Asimilia 20
2	Nigeria	6,362,336	Asimilia 18
7	Zimbabwe	4,964,882	Asimilia 14
4	AGRA	998,842	Asilimia 3
3	Tanzania	203,005	Asilimia 1
	Jumla	36,229,554	Asilimia 100

Chanzo: AFFM, Ripoti ya Mwaka, 2024

Mpito katika Mpango wa Utekelezaji wa Afya ya Mbolea na Udongo wa Afrika (AFSH-AP), Azimio la Nairobi

- 7.5. Tume ya Umoja wa Afrika (AUC) na Wakala wa Maendeleo wa Umoja wa Afrika (AUDA-NEPAD) walipewa jukumu la kuratibu utekelezaji wa Mpango wa Utekelezaji na kusaidia ujanibishaji wake na Nchi Wanachama wa AU. AFSH-AP inaweka afya ya udongo kama msingi wa mifumo ya chakula ya Afrika. Utekelezaji wake utaendeshwa na ushirikiano na uwekezaji wa wadau mbalimbali, sera zinazowezesha, fedha endelevu, uvumbuzi na Utafiti na Maendeleo, masoko ya kikanda yenye na kujenga uwezo wa usimamizi bora wa mbolea na afya ya udongo.

Malengo makuu ya AFSH-AP (Mwaka wa 2024-2034):

- 7.6. Kuongeza upatikanaji, gharama nafuu na matumizi ya mazoea endelevu ya usimamizi wa udongo, ni pamoja na kutumia mbolea za kikaboni na madini kwa ufanisi; na kuongeza uwezo wa afya ya udongo na usimamizi endelevu wa udongo, ikiwa ni pamoja na kuimarisha ugani kwa usimamizi endelevu na matumizi bora ya mbolea za kikaboni na madini.
- 7.7. Mafanikio makubwa yamepatikana kufikia malengo yaliyotajwa hapo juu. Vidokezi muhimu katika suala hili ni pamoja na vifuatavyo:
- Utaratibu wa uratibu umeundwa kupitia mchakato wa mashauriano ya hali ya juu, unaohusisha REC's, nchi wanachama, wadau muhimu, washirika wa maendeleo na washirika wa sekta binafsi.
 - Vituo vitatu vya Kikanda vinavyosimamiwa na REC vimeanzishwa Magharibi, Mashariki na Kusini mwa Afrika, ili kuratibu shughuli za kikanda na kusaidia nchi wanachama katika utekelezaji wa Hatua hiyo.
 - Miungano mitano ya taasisi za maendeleo zilizo tayari imeundwa ili kutoa msaada wa kiufundi katika utekelezaji wa Mpango wa Utekelezaji katika ngazi za bara, kikanda na kitaifa; Hii ni pamoja na: Muungano wa Watekelezaji wa Mbolea na Afya ya Udongo; Muungano wa Mifumo ya Taarifa za Udongo Barani Afrika; Muungano wa Kuimarisha Upanuzi wa Kilimo na Huduma za Ushauri Barani Afrika; Muungano wa Sera na Utetezi; na Muungano wa Mbolea na Ushirikiano wa Biashara Barani
 - Kikundi cha Washirika wa Maendeleo ya Pamoja juu ya Afya ya Udongo kimeundwa ili kuimarisha uwekezaji ulioratibiwa na wenye ufanisi na washirika wa maendeleo kuunga mkono Mpango wa Utekelezaji
 - Chama cha Sekta ya Mbolea cha Pan-Afrika (AFIDA) kimeundwa miongoni mwa wadau wa sekta binafsi ili kuhamasisha na kuoanisha uwekezaji katika sekta ya mbolea kulingana na vipaumbele vya Mpango Kazi.

Hitimisho na mapendekezo

- 7.8. Utekelezaji mzuri wa mpango wa utekelezaji utahitaji mwongozo maalum wa nchi kusaidia nchi wanachama kuoanisha malengo, kuboresha rasilimali na hali zao za kipekee.
- 7.9. Kuanzia sasa, utekelezaji wa AFSH-AP lazima uwe kipaumbele:
- Mbinu mahususi zinazoakisi mifumo ya uzalishaji ya kikanda na kitaifa, kuepuka malengo ya ukubwa mmoja.
 - Kuongeza mifano yenye mafanikio kutoka nchi za juu na za kati, haswa karibu, mifano ya usambazaji, kupanga upya ruzuku, hakikisho la mkopo na huduma za ushauri.

- Kuwekeza katika viwanda vya ndani na uwezo wa kuchanganya ili kupunguza utegemezi wa uagizaji na kuimarisha usambazaji dhidi ya majanga ya nje
- Kuoanisha metriki na mifumo ya data kwa mbolea za madini na za kikaboni, zilizounganishwa na viashiria vya afya ya udongo chini ya Azimio la Kampala.
- Kuimarisha ushirikiano na ufadhili na AFFM imewekwa kama mkono wa ufadhili wa Mpango wa Utekelezaji na taasisi za AU kuhakikisha mshikamano wa sera na uwajibikaji.

7B. Upatikanaji wa Mbegu na Teknolojia ya Bioteknolojia (Uamuzi: Hati. MKUTANO/AU/6 (VIII), 2007

Utangulizi

- 7.10. Kikao cha Nane cha Kawaida cha Mkutano wa Umoja wa Afrika kilichofanyika Addis Ababa, Uhabeshi tarehe 29-30 Januari 2007 kiliidhinisha Mpango wa Mbegu na Teknolojia ya Afrika (ASBP) kama mfumo mkakati wa maendeleo ya sekta ya mbegu barani Afrika (Doc. MKUTANO/AU/6 (VIII). Lengo la jumla la mpango ni kuchangia kuongezeka kwa usalama wa chakula na lishe na kupunguza umaskini barani Afrika kupitia uanzishwaji wa mifumo bora na madhubuti ya mbegu na matumizi bora ya bioteknolojia na mbinu ndani ya sekta ya mbegu.
- 7.11. Malengo ya ASBP ni pamoja na yafuatayo: (i) Kuimarisha uwezo wa kitaifa wa kuboresha uzalishaji wa mbegu, kuzidisha na usambazaji kwa wakulima bora wenye mbegu bora zinazowawezesha kukabiliana na mabadiliko ya hali ya mazingira na mahitaji ya soko; (ii) Kuboresha taratibu za kuhakikisha ubora wa mbegu zilizopo ili kuhakikisha uzalishaji endelevu na usambazaji wa mbegu bora kwa wakulima; (iii) Kuimarisha uhusiano kati ya sekta rasmi na zisizo rasmi za mbegu ili kuelewa vizuri na kukabiliana na mahitaji ya wakulima, ikiwa ni pamoja na wakulima wadogo na wanawake; (iv) Sera na kanuni bora za mbegu zilizopo ili kuwezesha na kukuza kuongezeka kwa biashara ya mbegu kati ya mataifa ya Afrika; (v) Kuimarisha uwezo wa uhifadhi na matumizi endelevu na ukuzaji wa rasilimali za maumbile ya mimea kwa ajili ya chakula na kilimo, ili kuhakikisha aina za mazao zilizobadilishwa zinapatikana ili kukidhi mahitaji ya wakulima katika siku zijazo; (vi) Kuongeza uwezo wa kutumia zana za bioteknolojia ili kuongeza ufugaji wa mimea na uzalishaji wa mbegu bora; (vii) Kuongeza uwezo wa kutekeleza hatua za biosafety kuhusiana na uzalishaji na usambazaji wa mbegu na uboreshaji wa maumbile ya mimea, ili kulinda afya ya binadamu na mazingira; (viii) Kuanzisha kanuni za maadili kwa ajili ya mbegu zinazotumika katika hali ya dharura.

Uchambuzi

- 7.12. Kielelezo cha Utendaji wa Sekta ya Mbegu (SSPI) ni zana moja ya upimaji inayotegemea alama ambayo hutoa "mtazamo wazi ya kile kinachotokea" wa afya ya mifumo ya mbegu kote Afrika. SSPI inafuatilia viashiria 17 (vigezo) ambavyo vinaingia katika Ripoti ya nne ya Tathmini ya Miaka Miwili ya Tume ya Umoja wa Afrika (AUC). Vigezo 17 vimechaguliwa kutoka zaidi ya 150 na vimepewa kipaumbele kulingana na uwezo wao wa kutathmini eneo la mada pamoja na upatikanaji wa data.
- Kuongeza matumizi ya mbegu zilizothibitishwa kwa mazao muhimu ya chakula: Kwa kiashiria cha matumizi ya mbegu zilizothibitishwa, alama ya wastani katika nchi zote ilikuwa 3.19, ikimaanisha kuwa kwa wastani, nchi zinakidhi asilimia 32 tu ya mahitaji yao ya kitaifa ya mbegu kwa mazao muhimu ya nafaka na jamii kunde. Nchi ambazo zinakidhi angalau asilimia 90 ya mahitaji yao ya kitaifa ya mbegu kwa angalau zao moja muhimu ni pamoja na Misri, Ghana, Senegal, Shelisheli, Afrika Kusini, Zambia na Zimbabwe.

- Kuimarisha uwezo wa serikali wa kuhakikisha ubora wa mbegu: Nchi 23 zilipata alama chini ya 5 kati ya 10 juu ya utoshelevu wa huduma za ukaguzi wa mbegu, ikimaanisha kuwa idadi ya wakaguzi haitoshi, wakaguzi hawana vifaa vya kutosha vya usafirishaji kufanya kazi zao na wakaguzi hawatumii zana za kidijitali. Gambia, Guinea Bissau, Lesotho, Sierra Leone, Sudan Kusini na Mauritania zinaonekana kuwa na idadi duni ya wakaguzi wa mbegu. Ili kuongeza changamoto, Cape Verde, Gabon na Liberia, hazina idara/mamlaka zozote za udhibiti wa mbegu chini ya Wizara zao za Kilimo.
- Kuongeza ufadhili kwa taasisi za umma za utafiti wa kilimo: Nchi kadhaa hazina taasisi yoyote ya kitaifa ya utafiti wa kilimo, au hazina wafugaji wowote, ikiwa taasisi hizi zipo. Nchi hizo ni pamoja na Shelisheli, Cape Verde, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Gabon, Gambia, Lesotho na Somalia. Aidha, Botswana, Kameruni, Guinea Bissau, Namibia, Mauritania na Sudan Kusini, zina idadi duni ya wafugaji na hazifadhili vizuri.
- Kuimarisha mitandao ya wafanyabiashara wa kilimo kama njia muhimu za sekta binafsi za usambazaji wa mbegu: Nchi kama vile Cape Verde, Chad, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Gabon na Madagaska zina mitandao dhaifu sana na isiyopo ya wafanyabiashara wa kilimo. Zaidi ya hayo, katika nchi nyingine nyingi ambazo mitandao hii ipo, kuna haja ya haraka ya kuipanua hadi vijijini na kujenga uwezo wao katika kushughulikia pembejeo za kilimo.

Hitimisho

- 7.13. Nchi tano (5) kati ya 37 zilizowasilisha data zinafanya maendeleo makubwa katika kufikia malengo na zimefunga kati ya 7.5-10. Nchi hizi zinapaswa kudumisha kasi ya sasa kwa kudumisha mazingira thabiti na ya ushindani ya sera, mamlaka ya mbegu zinazofanya kazi na NARI zilizofadhiliwa vizuri.
- 7.14. Tisa (9) kati ya nchi 37 zina alama kati ya 5.0-7.4 na zinafanya maendeleo ya wastani. Nchi zinapaswa kuongeza msaada wao kwa mipango ya ufugaji ya NARI kulingana na idadi ya wafugaji, ufadhili na miundombinu ya ufugaji. Wanapaswa pia kuongeza msaada kwa mamlaka za udhibiti kwa kuongeza idadi ya wakaguzi na kuwawezesha kufanya kazi zao kwa ufanisi.
- 7.15. Nchi ishirini na tatu (23) zimepata alama chini ya 5, ikionyesha kuwa hazipo njiani kufikia malengo yaliyowekwa. Nchi hizi zinapaswa kutunga na au kutekeleza sera za mbegu ili ziweze kuwa na sekta za mbegu zinazofanya kazi. Kwa kutumia vyombo vinavyohitajika vya sera ya mbegu, nchi zinaweza kuanzisha mamlaka za udhibiti zinazofanya kazi na kuwasaidia kufanya kazi zao kwa ufanisi. Wanapaswa kuongeza ufadhili kwa mipango ya ufugaji ya NARIs kulingana na idadi ya wafugaji na miundombinu ya ufugaji.

7C. Kukuza Usalama wa Umiliki wa Ardhi (Mkutano wa Uamuzi/AU/Decl.1 (XIII) Rev.1), 2009

- 7.16. Haki salama na za usawa za ardhi ni muhimu kwa mabadiliko ya kilimo ya Afrika, msingi wa usalama wa chakula, uwekezaji na ukuaji endelevu. Azimio la Umoja wa Afrika juu ya Masuala na Changamoto za Ardhi (2009) lilisisitiza hitaji la kuimarisha usalama wa umiliki kwa watumiaji wote wa ardhi, kwa kuzingatia maalum kwa wanawake, vijana, wachungaji na vikundi vilivyo katika mazingira magumu. Chini ya Azimio la Malabo (Malengo ya 3: Kukomesha Njaa), lengo liliwekwa kwa wakulima wote na wafanyabiashara wa kilimo kupata haki salama za ardhi ifikapo mwaka 2018. Maendeleo hupimwa kupitia Tathmini ya Miaka Miwili (BR) kwa kutumia uwiano wa idadi ya watu wazima wa kilimo wanaomiliki umiliki au haki salama za ardhi ya kilimo, sambamba na kiashiria cha SDG 5.a.1.
- 7.17. Kufikia mwaka wa 2016, ilitarajiwa kwamba Nchi zote Wanachama wa AU zingefikia kiwango cha chini cha alama ya 3.3 juu ya kupata haki za ardhi ya kilimo. Kulingana na Ripoti ya BR ya 2017, nchi kumi na tano (15) zilifanikiwa kufikia lengo hili la awali na kuashiria hatua nzuri ya kuimarisha usalama wa umiliki barani kote. Ripoti ya BR ya 2019 ilinyanyua lengo hadi alama 10, ikionyesha matarajio kwamba watu wote wa kilimo wanapaswa kufurahia haki salama za ardhi. Wakati huo, Tunisia, Shelisheli na Mauritius pekee ndizo zilizokuwa njiani kukidhi kiashiria hiki. Kufikia BR ya 2021, maendeleo yalikuwa yamepungua, huku Misri ikiwa nchi pekee kufikia alama ya juu. Kwa kutia moyo, tathmini zinazofuata zinaonyesha kasi mpya. Mwaka 2022, Botswana, Liberia na Shelisheli ziliripoti kutii kikamilifu lengo na kuhakikisha haki za umiliki salama kwa wakazi wao wote wa kilimo. Hivi karibuni, mnamo 2024, Botswana na Mauritius zilipata alama ya juu ya 10, ikisisitiza kujitolea kwao endelevu kwa mageuzi ya utawala wa ardhi na ulinzi wa haki za wakulima. Nchi wanachama ikiwa ni pamoja na Rwanda ambazo zilikuwa na alama 8.7 na Uganda ambazo zilikuwa na alama 7.26 zimepiga hatua kubwa katika kupata haki za ardhi.
- 7.18. Licha ya maendeleo yaliyotajwa hapo juu, ni lazima pia ieleweke kwamba tofauti inaendelea kuwepo kama inavyohusiana na haki za umiliki zilizolindwa kwenye ardhi ya kilimo kati ya wanaume na wanawake kama inavyoonyeshwa katika Kielelezo 7.2.
- 7.19. Kati ya mwaka wa 2016 na 2024, kumekuwa na mwenendo wa jumla wa kuongezeka kwa idadi ya wanaume na wanawake walio na haki za ardhi zilizopatikana katika Nchi Wanachama wa AU, kisha baadaye, mwenendo ulipungua, ingawa kwa kiasi kidogo. Wakati wanaume na wanawake walipata ukuaji katika haki za ardhi zilizopatikana hadi 2022, pengo la kijinsia limepanuka kuanzia 2022. Mwaka wa 2016, kulikuwa na wanaume milioni 12.1 zaidi kuliko wanawake walio na haki salama za ardhi. Mwaka 2024, pengo hilo linapiga risasi hadi milioni 23.3, ikionyesha mafanikio ya haraka kati ya wanaume kuliko wanawake. Tofauti hii inayoongezeka inasisitiza kwamba licha ya maendeleo katika baadhi ya Nchi Wanachama, wanawake wanaendelea kukabiliwa na vizuizi vya kimfumo katika kupata haki za ardhi, ambazo mara nyingi zinahusishwa na mazoea ya kitamaduni, kanuni za kijamii na kitamaduni na utekelezaji dhaifu wa ulinzi wa kisheria.
- 7.20. Takwimu zinaonyesha kwamba wakati Nchi Wanachama wa AU zimepiga hatua katika kupanua umiliki salama wa ardhi, usawa wa kijinsia katika ufikiaji bado ni changamoto kubwa. Kupungua kwa umiliki wa ardhi wa wanawake baada ya mwaka 2020 ni jambo la kutisha, kwani kunaashiria vikwazo vinavyowezekana katika kufikia malengo ya utawala wa ardhi

zinazozingatia jinsia za AU, pamoja na lengo la asilimia 30 ya haki za ardhi zilizoandikwa kwa wanawake ifikapo mwaka 2025 ambazo zilipendekezwa na AU-STC-ARDWE mwaka 2019.

7.21. Kwa ujumla, Nchi Wanachama zimeonyesha kujitolea kwa dhati na kusababisha maendeleo yanayoonekana katika kupata haki za ardhi kwa idadi ya watu wa kilimo, hata hivyo, hadi 2022 tu. Maendeleo yamepatikana na Nchi Wanachama kadhaa kupitia digitali ya rekodi za ardhi, kuimarisha mifumo ya kitaifa ya taarifa za ardhi (LIS), kuboresha ramani za kada na vifurushi vya kurejelea geo, ambavyo vinasaidia uwazi wa umiliki, kupunguza mizozo na kutoa usalama zaidi wa umiliki wa ardhi. Kwa kuongezea, juhudi za kuunganisha haki za kawaida za ardhi na umiliki usio rasmi katika mifumo ya kitaifa zinaongezeka, ingawa hazilingani.

7.22. Mazoea Bora na Mifano Halisi

- Botswana: Utoaji wa kitaifa wa Bodi za Ardhi za Desturi, nyaraka za kimfumo za haki.
- Uganda: Kutambua mifumo mingi ya umiliki na kujaribu kurasimisha haki za kimila za ardhi.
- Rwanda: Kampeni zinazoendelea za usajili wa ardhi, kutaja majina ya na usimamizi wa ardhi wa kidijitali kupitia Mfumo wa Taarifa za Usimamizi wa Ardhi (LAIS).
- Misri: ilianzisha Tathmini ya miongozo ya haki za ardhi ya wanawake.
- Madagaska: iliongeza mipango ya uthibitisho wa ardhi ambayo imetoa umiliki salama kwa maelfu ya kaya.
- Tanzania: Vyeti vya Haki za Forodha za Ukaaji zinazolinda maeneo ya malisho ya jamii kwa jamii za wafugaji
- Mauritius: Ufikiaji wa msingi wa kukodisha ardhi ya serikali na miradi ya msaada kwa wakulima

Kielelezo 7.2: Wanaume na Wanawake katika Idadi ya Watu wa Kilimo wenye Haki za Ardhi Zilizolindwa katika Nchi Wanachama wa AU, katika mamilioni, mwaka wa 2016-2024

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5

- Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo: utoaji wazi wa usawa wa kijinsia katika Katiba ya 2016
- Guinea: ilipitisha sheria yake ya kwanza ya sera ya kilimo mnamo 2024 ambayo imekusudiwa kulinda kilimo cha familia, kupambana na unyang 'anyi wa ardhi na kukuza maendeleo ya kilimo jumuishi

7.23. Katika ngazi ya bara, Kituo cha Sera ya Ardhi cha Afrika (ALPC) kinachoungwa mkono na AUC, AfDB na UNECA, kimeunga mkono Nchi Wanachama kupitia ujumuishaji wa maswala ya ardhi katika Mipango ya Taifa ya Uwekezaji wa Kilimo (NAIPs), utoaji wa miongozo ya kiufundi na kukuza kanuni juu ya uwekezaji mkubwa wa ardhi

7.24. Kwa kuongezea, ALPC imetengeneza zana ya usaidizi wa uamuzi ambayo inatumia teknolojia ya kijiografia kusaidia serikali na wawekezaji katika kufanya maamuzi yanayotegemea ushahidi katika kutambua na kutenga ardhi kwa uwekezaji mkubwa wa kilimo, kuhakikisha kuwa jamii, haswa kwa wanawake, vijana na vikundi vilivyo katika mazingira magumu, hazitengwi.

7.25. Changamoto

- a. Utekelezaji dhaifu wa mageuzi katika ngazi ya jamii;
- b. Gharama kubwa za usajili na madai yanayoingiliana;
- c. Ugumu wa kuunganisha umiliki wa kimila katika mifumo rasmi;
- d. Ukosefu wa usawa wa kijinsia unaoendelea unaotokana na kanuni za kijamii na kitamaduni na utambuzi dhaifu wa haki za wanawake.

7.26. **Mapendekezo:** Kudumisha maendeleo ambayo yamepatikana katika kupata haki za ardhi na kuziba pengo la kijinsia,

a. Nchi Wanachama zinahimizwa:

- i. Kuimarisha mifumo ya kitaifa ya taarifa za ardhi, pamoja na data zilizogawanywa za kijinsia na huduma za usimamizi wa ardhi;
- ii. Kupanua mageuzi ya ardhi yanayozingatia jinsia na taratibu za utekelezaji;
- iii. Kuunganisha kikamilifu haki za umiliki wa kimila na usio rasmi katika mifumo ya kitaifa;
- iv. Kupanua huduma za usimamizi wa ardhi za kidijitali na ugatuzi.

b. AUC, ECA, AfDB na washirika wa maendeleo wanaombwa kutoa msaada wa kiufundi kwa MSs kwa:

- i. Kusaidia Nchi Wanachama kufanya habari za ardhi ziwe za kisasa na za kidijitali, mifumo ya ramani inayotegemea GIS na huduma za usimamizi wa ardhi za ugatuzi.
- ii. Kutoa msaada wa kiufundi kwa ajili ya mageuzi ya ardhi na sera zinazozingatia jinsia na mifumo ya ufuatiliaji.
- iii. Kukuza ushirikiano wa kikanda na ujifunzaji rika juu ya utawala jumuishi wa ardhi.
- iv. Kupitisha na kutekeleza teknolojia za kijiografia ili kuandika umiliki wa kawaida.

7D. Uvuvi na Ufugaji wa samaki katika Mchakato wa CAADP (Uamuzi: Waraka. TOKA. CL /627(XVIII)) (AU, 2011).

Utangulizi

- 7.27. Uvuvi wa baharini na ndani ya bara la Afrika ni chanzo kikuu cha lishe na maisha kote barani. Uzalishaji na matumizi ya bidhaa za majini kutoka uvuvi na ufugaji wa samaki huchangia kwa kiasi kikubwa kutimiza Malengo ya CAADP. Kwa kutambua umuhimu muhimu wa sekta ya uvuvi na ufugaji wa samaki, AU iliunda mfumo wa sera elekezi ili kuongeza utendaji wake kulingana na malengo ya CAADP. Mfumo wa Sera na Mageuzi wa 2014 (PFRS) kwa Uvuvi na Ufugaji wa Maji unaendelea kutumika kama mwongozo wa mageuzi ya sekta kulingana na vipaumbele vya bara. Malengo ya PFRS yanaambatana kikamilifu na Malengo ya CAADP Malabo, haswa na mada kuu nne: ustahimilivu wa hali ya hewa, jinsia na vijana, ufadhili na biashara. Ripoti hii inategemea matokeo kutoka kwa viashiria vilivyopo vya BR juu ya uvuvi na ufugaji wa samaki, iliyoongezwa na kuunga mkono matokeo ya utafiti.

Uchambuzi wa utendaji wa sekta ya uvuvi na ufugaji wa samaki

- 7.28. **Lengo la 2: Kuongeza Fedha za Uwekezaji katika Kilimo:** Matokeo yanaonyesha kushuka kwa wastani wa matumizi ya serikali katika uvuvi (kutoka asilimia 9.62 mwaka 2022 hadi asilimia 7.51 mwaka 2024). Nchi kumi na tatu zilizidi matumizi ya asilimia 10: Gabon (asilimia 48.6), Guinea-Bissau (asilimia 48.1), Shelisheli (asilimia 45.2), Cabo Verde (asilimia 33.3), Djibouti (asilimia 25.9), Mauritius (asilimia 18.9) namibia (asilimia 17.3), Mauritania (asilimia 17.3), Sierra Leone (asilimia 16.4), Misri (asilimia 15.8), Guinea (asilimia 15.6), Somalia (asilimia 11.5) na Sao Tome na Principe (asilimia 11.4). Wakati mgawanyo wa Jumla ya Matumizi ya Serikali kwa Kilimo ni mdogo katika Nchi Zinazoendelea za Visiwa Vidogo, matumizi yao makubwa katika uvuvi na ufugaji wa samaki yanaonyesha umuhimu wa sekta hiyo kwa uchumi wao. Matokeo ya mchango wa uvuvi na ufugaji wa samaki kwa AgVA, yanaonyesha kuwa nchi wanachama tisa zinazidi lengo la asilimia 19: Shelisheli (asilimia 45.4), Guinea (asilimia 38.0), Gambia (asilimia 37.4) namibia (asilimia 36.4), Zambia (asilimia 30.3), Cabo Verde (asilimia 29.7), Moroko (asilimia 29.7), Djibouti (asilimia 26.7) na Nigeria (asilimia 21.3).
- 7.29. **Lengo la 3: Kutokomeza Njaa:** Idadi ya watu barani Afrika ilifikia zaidi ya bilioni 1.5 mwaka 2024, ikiongezeka kwa asilimia 24 tangu 2015. Kiwango cha wastani wa asilimia 15.2 ya watu wa Afrika wana utapiamlo, wakipungua kwa asilimia 2.4 tu katika kipindi cha miaka 10. Uvuvi na ufugaji wa samaki hutoa usalama wa chakula kwa watu milioni 200. Bidhaa za wanyama wa majini huchangia asilimia 18 ya protini zote za wanyama barani Afrika (zaidi ya wastani wa kimataifa wa asilimia 15), wakati matumizi ya samaki kwa kila mtu yana wastani wa kilo 9.4 tu, chini ya nusu ya wastani wa kimataifa. Uzalishaji wa uvuvi na ufugaji wa samaki barani Afrika uliongezeka kutoka tani milioni 2 mwaka 1960 hadi zaidi ya tani milioni 12 mwaka 2022. Uzalishaji wa uvuvi wa kukamata unatarajiwa kubaki mara kwa mara kwa takriban tani milioni 10 kwa mwaka, wakati ufugaji wa samaki, kwa tani milioni 2, utakua kwa asilimia 10 kwa mwaka. Matokeo yanaonyesha kuwa sekta ya mifumo ya Vyakula na Kilimo, ikiwa ni pamoja na uvuvi na ufugaji wa samaki, imepunguza njaa barani. Jumla ya Matumizi ya Utafiti wa Kilimo iliongezeka kwa mara 7. Uundaji wa ajira pia umeongezeka na watu 381,107,885 wanafanya kazi katika sekta ya Chakula na

Kilimo mwaka 2024, kutoka watu 259,828,881 mwaka 2015. Upatikanaji wa huduma za ushauri wa kilimo uliongezeka hadi asilimia 39 mwaka 2024 kutoka asilimia 29 mwaka 2015. Kwa kiasi kikubwa, idadi ya vidole vilivyoboreshwa iliongezeka hadi milioni 3.6 mwaka 2024 kutoka karibu milioni 2 mwaka 2023. Mnamo 2024, Misri ilizalisha asilimia 67 ya jumla ya uzalishaji wa tilapia bara, ikifuatiwa na Tunisia (asilimia 31), Zambia (asilimia 11) na Kenya (asilimia 10). Jumla ya uwezo wa bara wa mabwawa ya samaki milioni 6 ulirekodiwa mnamo 2024 na mabwawa ya samaki milioni 5 ya Misri yanaongoza kwa uwezo, ikifuatiwa na Uganda na Kenya. Licha ya jitihada, kuenea kwa ukosefu wa usalama wa chakula wa wastani na mkali kumekuwa kwa wastani wa asilimia 26,4 tangu mwaka 2015 kulingana na Kiwango cha Uzoefu wa Ukosefu wa Chakula.

- 7.30. **Lengo la 4: Kupunguza Umaskini kwa nusu ifikapo 2025:** Sekta ndogo za uvuvi na ufugaji wa samaki huajiri watu milioni 13 na milioni 1.2 mtawaliwa. Wavuvi wengi na wafugaji wa samaki hufanya kazi kama MSMEs au katika viwango vya kujikimu. Matokeo yanaonyesha mchango muhimu wa sekta ya kilimo katika kupunguza umaskini. Ongezeko la Thamani ya Wastani kwa ajili ya uvuvi na Ufugaji wa samaki linaonekana kwenye faharisi ya Pato la Taifa la Kilimo na kupunguza umaskini. Thamani iliyoongezwa katika sarafu za sasa za eneo husika iliongezeka kwa asilimia 14 kati ya mwaka 2022 na 2024. Kati ya jumla ya Nchi Wanachama 33 zinazoripoti juu ya kiashiria hiki, 21 (asilimia 63.6) walifikia lengo.
- 7.31. **Lengo la 5: Kukuza biashara za ndani ya Ukanda:** Samaki inabaki kuwa bidhaa inayouzwa zaidi barani Afrika, ikichangia biashara ya kimataifa, pamoja na biashara ya samaki ndani ya Ukanda na kati ya Ukanda. Thamani ya jumla ya biashara ya samaki barani Afrika imeongezeka katika kipindi cha miaka kumi iliyopita kutoka tani 3.23710 hadi tani 3.58806 mwaka 2024. Afrika ni muuzaji halisi wa bidhaa za wanyama wa majini, lakini kiasi kikubwa cha samaki huingizwa ili kukidhi mahitaji yanayoongezeka na kuongeza mahitaji ya protini ya wanyama. Kutegemea sana Afrika kwenye minyororo ya nje ya maji ya usambazaji wa chakula ni hatari kubwa ya usalama wa chakula. Sekta hii yenye jinsia nyingi ina ushiriki mkubwa wa wanawake na vijana. Biashara isiyo rasmi ya kuvuka mipaka ya samaki inaongozwa na wanawake na wasindikaji wachanga na wafanyabiashara. Biashara isiyo rasmi ya ustawi wa samaki hutoa chaguzi muhimu za maisha kwa wanawake wengi, lakini ukosefu wa usawa wa kijinsia uliojikita huzuia ushindani wao katika minyororo rasmi ya thamani.
- 7.32. **Lengo la 6: Kuongezeka kwa Ustahimilivu wa Mabadiliko ya Tabianchi:** Matokeo yanaonyesha kuwa 30 (asilimia 67) ya nchi zinazoshiriki ziliripoti juu ya kiashiria hiki. Jumla ya asilimia 75 ya Nchi Wanachama (34) iliongeza uwezo wao wa ustahimilivu kwa majanga ya hali ya hewa, ikiboresha kutoka Nchi Wanachama 29 ambazo zilifikia lengo mnamo 2022. Eswatini na Guinea zilipungua kwa alama na pamoja na Chad, Madagascar na Namibia, ziko chini ya lengo.
- 7.33. **Lengo la 7: Uwajibikaji wa pande zote:** Uboreshaji thabiti kwa jumla katika uwezo wa nchi kwa upangaji, utekelezaji na M&E unaotegemea ushahidi, huku Nchi Wanachama 39 zikifikia lengo lao, ikilinganishwa na 29 hapo awali. Matokeo juu ya uwezo wa Nchi Wanachama wa kuzalisha na kutumia data na habari za takwimu za kilimo ni chanya na yanaonyesha kuwa nchi nyingi za Wanachama (41) zilifikia lengo la kuhakikisha kuwa data juu ya uzalishaji wa samaki inapatikana kwa ujumla. Wakati Gabon na Guinea-Bissau, walikuwa bado hawajafikia lengo, walifunga zaidi ya asilimia 50. Aidha, Nchi Wanachama nyingi (34) zimefanya tafiti za uzalishaji wa samaki katika kipindi cha miaka 2 iliyopita. Matokeo yanaashiria utayari wa Nchi

Wanachama kuripoti kwa undani zaidi na usahihi juu ya maonyesho yao ya sekta ya uvuvi na ufugaji wa samaki katika mizunguko ijayo ya BR ya Kampala.

Mapendekezo

- 7.34. **Kupanua na kuwekeza katika sekta hiyo:** i) **Kutetea kuongezeka kwa mgawanyo wa Matumizi ya Kilimo cha Serikali** kwa uvuvi na ufugaji wa samaki; ii) Kujenga mazingira mazuri ya kuwezesha uwekezaji; iii) Kutenga fedha kwa ajili ya miradi yenye athari kubwa kwenye miundombinu iliyoboreshwa, kuongeza ongezeko la thamani na utofauti wa bidhaa na kupunguza taka na hasara
- 7.35. **Kuimarisha mifumo ya data ya uvuvi na ufugaji wa samaki ili kuonyesha kwa usahihi mchango mkubwa wa sekta hiyo katika mifumo ya Chakula na Kilimo barani Afrika:** i) Kutambua seti ya fahirisi za sekta zilizopatanishwa za kuripoti juu ya utoaji wa CAADP Kampala; ii) Kuboresha uwezo wa kitaasisi wa kukusanya, kuchambua, thamani na kuripoti mara kwa mara juu ya mchango wa sekta; iii) Uendeshaji wa Hifadhidata ya Uvuvi na Ufugaji wa Maji ya Afrika (AFADData) na kuambatana na michakato ya kitaifa, kikanda na kimataifa ya kuripoti
- 7.36. **Kuongeza ujumuishaji na uwezesaji wa wanawake na vijana:** i) Kubuni mipango lengwa ya uwezesaji kwa wanawake, vijana na watendaji wadogo ili kuboresha upatikanaji wa mikopo, pembejeo bora na huduma za kifedha; ii) Unda njia za kukuza uvumbuzi na kuchochea maendeleo ya sekta binafsi.
- 7.37. **Kuongezeka kwa ustahimilivu kwa majanga:** i) Kutunga sera na hatua maalum za sekta ili kupanua na kupanua mipango ya kujenga ustahimilivu katika sekta ya uvuvi na ufugaji wa samaki na kuboresha onyo la mapema.

Hitimisho

- 7.38. Matokeo haya ya jumla yanaashiria uboreshaji katika sekta na utayari wa Nchi Wanachama wa kuimarisha kuripoti juu ya maonyesho ya sekta ya uvuvi na ufugaji wa samaki kwenda mbele. Kuingizwa kwa fahirisi maalum za sekta kutasaidia utekelezaji wa Mkakati na Mpango wa Utekelezaji wa Kampala.

7E. Kilimo cha Kikaboni cha Ekolojia barani Afrika (Uamuzi: Ex. CL/Desemba. 631 (XVIII)), 2011

Utangulizi

7.39. Katika mfumo wa uamuzi huu mpana, Ecological Organic Agriculture (EOA) na agroecology zinazidi kutambuliwa kwa uwezo wao katika kubadilisha mifumo ya vyakula vya Afrika. Mbinu hizi kamili hufanya kazi katika kurejesha na kudumisha rutuba ya udongo kupitia mbolea, mzunguko wa mazao na matumizi madogo ya pembejeo za sintetiki. Kwa kukuza mifumo anuwai ya kilimo na vyakula vyenye virutubisho vingi, mbinu hizi zinashughulikia moja kwa moja utapiamlo na kuongeza usalama wa chakula. Mifumo ya kilimo kiasili ni thabiti zaidi kwa mshtuko wa hali ya hewa, kutokana na bioanuwai zao, mbinu za kuhifadhi maji na mazoea ya kurejesha ardhi. Pia husaidia pollinators, kurekebisha mifumo ya mazingira iliyoharibika na kulinda spishi za asili. Kwa wakulima wadogo, mazoea haya hutoa faida za kiuchumi kwa kutumia pembejeo za ndani kama mbegu za wakulima na hivyo kupunguza gharama za pembejeo na upatikanaji wa masoko ya kikaboni na ya kilimo na kukuza maisha na uendeleu.

Kiungo cha EOA kwa Azimio la Nairobi kuhusu Afya ya Udongo

7.40. Azimio la Nairobi juu ya Afya ya Udongo, lililopitishwa wakati wa Mkutano wa Afya ya Mbolea na Udongo wa Afrika wa 2024, linawasilisha maono ya mabadiliko ya kufufua uzalishaji wa kilimo kote Afrika kwa kuweka kipaumbele katika urejeshaji wa udongo na usimamizi endelevu wa ardhi. Matamania yake ya msingi yanaambatana kwa karibu na kanuni za Kilimo cha Kikaboni cha Ekolojia (EOA) na agroekolojia na kuunda nexus ya kimkakati ya kuunda upya mifumo ya Chakula na Kilimo.

Kiungo cha Mkakati na Hatua ya Azimio la CAADP la Kampala (2026–2035)

7.41. Iliyopitishwa katika Mkutano wa Kawaida wa Umoja wa Afrika jijini Kampala, mkakati huu unaonyesha maono ya ujasiri ya kujenga mifumo thabiti na endelevu ya Chakula na Kilimo. Inasonga zaidi ya ukuaji wa jadi unaoongozwa na kilimo kwa njia kamili ya mifumo ya Chakula na Kilimo, kuunganisha lishe, usawa, ustahimilivu wa hali ya hewa na maendeleo ya kiuchumi. Hii ni zaidi ya sera; ni mabadiliko ya dhana. EOA/Agroecology sio tena kitovu; ni mkakati wa bara wa mabadiliko ya mifumo ya Chakula na Kilimo, uwakili wa na uwezeshaji wa kiuchumi.

Muhtasari, Uchambuzi na Matokeo

7.42. Mpango wa Kilimo cha Kikaboni wa Umoja wa Afrika (EOAI), ukiwa na uangalizi kutoka Kamati ya Uendeshaji wa Bara inayoongozwa na AUC-DARBE (CSC), umepiga hatua kubwa katika kusaidia Nchi Wanachama wa AU na Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs) kuripoti juu ya hali na maendeleo ya Uamuzi wa AU juu ya Kilimo Kikaboni. Ushiriki wake thabiti katika kuunda Azimio la Kampala CAADP unasisitiza umuhimu wake wa kimkakati na kwa maendeleo ya Mpango Mkakati wake ujao (2026-2035), EOAI iko katika nafasi nzuri ya kuoanisha malengo yake na malengo ya Azimio. Mkusanyiko huu unatoa fursa kwa wakati unaofaa ya kuingiza Kilimo cha Kikaboni cha Ekolojia (EOA) na Agroecology (AE) katika mipango ya kitaifa na kikanda ya uwekezaji wa mifumo ya Chakula na Kilimo, kuimarisha mifumo endelevu ya chakula na mshikamano wa sera katika bara zima.

Kigezo 3.1i d: Matumizi ya mbolea ya kikaboni

7.43. Kati ya mizunguko ya BR4 na BR5, kuripoti kulifunua ongezeko la asilimia 6 katika jumla ya idadi ya pembejeo za kikaboni, ishara ya kutia moyo ya kuongezeka kwa kasi ya sera kuhusu mtiririko wa mviringo wa virutubisho kama vile compostes, manure na mbolea za madini. Ripoti ya sasa ya data ya mbolea ya kikaboni katika Nchi Wanachama inakabiliwa na changamoto mbili kuu: upotoshaji wa metriki na kutokamilika kwa data. Kwanza, nchi nyingi zinawasilisha takwimu katika tani za bidhaa (mt) badala ya tani za virutubisho, ambazo zinapingana na kiwango cha msingi wa virutubisho cha Azimio la Abuja. Tofauti hii inadhoofisha ulinganifu katika Nchi Wanachama na kuficha mchango wa kweli wa mbolea za kikaboni kwa afya ya udongo, kwani maudhui ya virutubisho hutofautiana sana kati ya bidhaa za kikaboni. Bila kuunganisha metriki na tani za virutubisho, inakuwa vigumu kutathmini athari halisi za viumbe hai kwenye rutuba ya udongo na kuziunganisha kwa maana katika mikakati ya kitaifa ya mbolea. Pili, ulinzi wa data bado hauko sawa. Katika mzunguko wa BR5, ni Nchi Wanachama 33 tu (asilimia 60) zilizoripoti juu ya matumizi ya mbolea hai, wakati 22 (asilimia 40) haikufanya hivyo. Pengo hili linaonyesha udhaifu wa kimfumo katika mifumo ya kitaifa ya data, haswa kwa kuwa mbolea za kikaboni mara nyingi hutumiwa nje ya minyororo rasmi ya thamani na hazifuatiliwi kila wakati. Nchi nyingi Wanachama bado hazijaingiza ufuatiliaji wa mbolea hai katika mifumo yao ya kilimo na kusababisha picha isiyo kamili ya jukumu lao katika kilimo endelevu. Azimio la Nairobi linatoa fursa kwa wakati unaofaa kushughulikia maswala haya kwa kukuza kuripoti kulingana na virutubisho na kuhamasisha ujumuishaji wa ufuatiliaji wa mbolea hai katika mifumo ya kitaifa na hivyo kuhakikisha kuwa mchango wa viumbe hai katika afya ya udongo unatambuliwa kikamilifu na kutumika.

Kigezo 3.1viii: Kielelezo cha Utendaji wa Mbegu na Hali ya Mifumo ya Mbegu Iliyosimamiwa na Mkulima katika vyombo vya kitaifa vya sera ya mbegu na mipangilio ya kitaasisi

7.44. Katika BR5, jumla ya nchi 37 ziliwasilisha data kuhusu Mifumo ya Mbegu Iliyosimamiwa na Mkulima (FMSS), kushuka kidogo kutoka 43 iliyoripotiwa katika BR4. Kati ya hizi, nchi saba (Shelisheli, Zambia, Tanzania, Ethiopia, Nigeria, Guinea Bissau na Lesotho) zilipata alama kati ya 7.5 na 10, ikionyesha kuwa FMSS zinatambuliwa ndani ya mifumo yao ya sera na kutekelezwa kikamilifu. Nchi kumi na mbili (12) za ziada zilipata alama kati ya 5.0 na 7.5, ikionyesha utambuzi wa sehemu ya FMSS katika sera lakini utekelezaji ni mdogo. Nchi kumi na nane (18) zilipata alama chini ya 5.0, zikionyesha maendeleo madogo katika kuunganisha FMSS katika vyombo vya sera vya kitaifa. Hasa, nchi sita (Rwanda, Cabo Verde, Burundi, Senegal, Guinea na Jamhuri ya Afrika ya Kati) bado hazijafanya juhudi zozote rasmi za kutambua au kuingiza FMSS katika sera zao za kilimo. Mandhari hii isiyo sawa inasisitiza hitaji la msaada unaolengwa, uoanishaji wa sera na kujenga uwezo wa kuongeza FMSS kama jiwe la msingi la mifumo thabiti ya mbegu inayoongozwa na mkulima katika bara zima.

Kigezo 6.1ii: Eneo la kilimo chini ya mazoea ya Kikaboni ya Kikaboni na Kilimo (EOA) katika hekta

7.45. Katika BR5, 30 (asilimia 75) kati ya nchi 40 ziliwasilisha data kuhusu Sehemu ya Ardhi ya Kilimo chini ya Kilimo cha Kikaboni (EOA) na Agroecology (AE) na kuashiria kushuka kidogo kutoka nchi 33 ambazo ziliripoti katika BR4. Sio nchi zote 55 zilizowasilisha data katika BR5. Licha ya kuzama kwa idadi ya nchi ambazo ziliripotiwa katika BR5, kuna mwelekeo wazi wa juu katika kupitishwa kwa mazoea ya kikaboni na kilimo, pamoja na mbinu pana za Usimamizi Endelevu wa Ardhi na Maji

(SLWM). Kwa mara nyingine tena, Botswana iliibuka kama nchi yenye sehemu kubwa zaidi ya ardhi chini ya EOA, wakati Liberia iliripoti sehemu ndogo zaidi. Hata hivyo, tofauti kubwa katika njia za kuripoti data katika nchi zote zinaonyesha kwamba takwimu hizi zinaweza kuathiriwa na kutofautiana katika upimaji na uainishaji. Hii inaangazia hitaji la itifaki za kuripoti zilizopatanishwa na inaimarisha uwezo wa wafanyikazi husika ili kuhakikisha ulinganifu na usahihi katika kufuatilia maendeleo kuelekea malengo endelevu ya kilimo.

Athari za Sera na Hitimisho:

- 7.46. EOAI imeonyesha athari inayoweza kupimika katika nchi ambazo hatua zinatekelezwa na idadi kubwa ya matokeo ya kufuatilia na maendeleo ya juu. Ili kujenga juu ya mafanikio haya, ni muhimu kupanua mbinu zilizothibitishwa na kuwezesha ujifunzaji wa rika kati ya Nchi Wanachama zenye utendaji wa hali ya juu na zenye utendaji mdogo. Kuimarisha mifumo ya data, haswa kwa kutumia metriki zilizopatanishwa, zinazotegemea virutubishi na kuripoti kwa njia ya kidijitali, kutaongeza ulinganifu na uwajibikaji katika mikoa yote. Kilimo hai na kilimo cha kilimo kinapaswa kuingizwa katika mikakati ya kitaifa ya afya ya udongo na kuambatana na Mpango wa Utekelezaji wa Mbolea na Afya ya Udongo wa Miaka 10, unaunganisha uwekezaji wa umma na Usimamizi Jumuishwa wa Uzazi wa Udongo (ISFM) na faida za kilimo zinazoonekana. Uwiano wa kimkakati na Azimio la Nairobi juu ya Afya ya Udongo na Mpango wa Udongo kwa Afrika (SIA) utaimarisha zaidi jukumu la EOAI katika kukuza usimamizi endelevu wa matumizi ya ardhi na maji. Kupanua ufikiaji wa EOAI kwa Nchi zote 55 za Wanachama wa AU na kuunganisha viashiria vya ziada vya EOA/AE katika mfumo wa kuripoti wa Azimio la CAADP la Kampala kutasaidia kuingiza njia hizi ndani ya ajenda ya mabadiliko ya mifumo ya chakula ya Afrika. Wakati viwango vya kikaboni vinavyotumika sasa kama wakala wa mifumo ya kilimo tayari vimewekwa, inashauriwa kwamba EOAI, kwa kushirikiana na Sekretarieti ya AfCFTA, Jumuiya za Kiuchumi za Kikanda (RECs), Shirika la Afrika la Usanifishaji (ARSO) na washirika wengine, watengeneze taratibu na viwango vya usawa vya bidhaa za kilimo ili kusaidia biashara za ndani ya Afrika na kuhakikisha uhakikisho wa ubora.

7F. Utekelezaji wa Mfumo wa Miundo Endelevu ya Kilimo Barani Afrika (F-SAMA)” (Uamuzi EX.CL/1041(XXXII), 2015

Usuli

7.47. Mashine endelevu ya kilimo ni muhimu kwa Afrika kuboresha uzalishaji wa kilimo, usindikaji wa kilimo na kupunguza hasara baada ya mavuno. Hata hivyo, matumizi ya mitambo endelevu ya kilimo katika bara la Afrika kwa ujumla, ni ya chini ikilinganishwa na mabara mengine. Inakadiriwa kuwa karibu asilimia 65 ya nguvu ya shamba bado hutolewa na misuli ya binadamu na zingine hutolewa na wanyama waliofutwa (asilimia 25) na nguvu ya injini, ambayo inachangia karibu asilimia 10 tu. Ni kwa sababu hizi kwamba moja ya maazimio chini ya Malengo namba 3 ya Azimio la Malabo la mwaka 2014 linabainisha mitambo ya kilimo kama jambo muhimu katika kufikia lengo la kuongeza maradufu viwango vya uzalishaji wa kilimo ifikapo mwaka 2025. Kwa hivyo, mitambo endelevu ya kilimo barani Afrika inaonekana kama nguzo muhimu ya kufikia malengo ya Kukomesha Njaa ifikapo mwaka 2025 kama ilivyoielezwa katika Azimio la Malabo na ifikapo mwaka 2030 kama ilivyoielezwa katika Lengo la 2 la Malengo ya Maendeleo Endelevu. Sasisho hili linaangazia maendeleo, masomo muhimu, mapungufu endelevu na hatua za kipaumbele zinazohitajika ili kupanua mitambo endelevu ya kilimo (SAM) kote Afrika.

2. Malengo na maazimio

7.48. Ingawa hakuna malengo maalum juu ya mitambo ya kilimo katika Azimio la Malabo, lengo ni kuchangia kuongezeka maradufu kwa viwango vya uzalishaji wa kilimo ifikapo mwaka 2025, kuharakisha ukuaji wa uchumi na kukomesha njaa ifikapo mwaka 2025.

3. Mafanikio/maendeleo katika kukuza mitambo ya kilimo

- 7.49. Kufuatia uzinduzi wa Mfumo wa Mashine Endelevu ya Kilimo (F-SAMA) uliotengenezwa kwa pamoja na Tume ya Umoja wa Afrika (AUC) na Shirika la Chakula na Kilimo (FAO) wakati wa mkutano wa Kamati ya Shirika la Chakula na Kilimo (FAO) ya Kilimo (COAG) mnamo Oktoba 2018, Shirika la Chakula na Kilimo (FAO), Tume ya Umoja wa Afrika (AUC), Nchi Wanachama wa AU na Mtandao wa Uhifadhi wa Uhifadhi wa Afrika (ACT) wamejitahidi kutekeleza Mfumo huo kwa kutekeleza shughuli mbalimbali.
- 7.50. Mkakati wa nchi na msaada wa programu. Nchi 12 wanachama wa AU (Benin, Chad, Ghana, Ethiopia, Kenya, Liberia, Mali, Sierra Leone, Tanzania, Togo, Uganda na Zambia) zimepitia au kuungwa mkono kuunda au kurekebisha mikakati ya kitaifa endelevu ya mitambo ya kilimo inayotokana na F-SAMA. Hii inaonyesha kuongezeka kwa mahitaji ya nchi kwa uwiano wa sera.
- 7.51. Ofisi ndogo ya FAO ya Kusini mwa Afrika kwa kushirikiana na SADC imeandaa Mpango wa Bendera wa Kilimo Endelevu kwa Kilimo Maizi ya Hali ya Hewa (SAM4CSA), ambao unajumuisha ramani za kitaifa za kusaidia uendeshaji wa F-SAMA. Mpango

huu unashughulikia nchi 15 wanachama wa SADC, kwa kuzingatia sera na taasisi endelevu za ushirikiano wa kikanda kuhusu ukuaji wa viwanda.

- **Majukwaa ya maarifa na uratibu.** Jukwaa la AfricaMechanize (www.africamechanize.org) limetoa mfululizo wa mafunzo ya mtandaoni yenye thamani ya juu na majarida ili kujenga uelewa na kushiriki mazoea mazuri. Kuanzia mwaka wa 2020–24, jukwaa liliendesha mikutano 14 ya mtandaoni, ikiwa na wasemaji 85 na washiriki 2,330 kutoka nchi 75 (45 wakiwa Nchi Wanachama wa Umoja wa Afrika), ambapo mikutano minne ya mtandaoni, ikiwa na wasemaji 22 na washiriki 564 kutoka nchi 56 walitolewa wakati wa kipindi cha mwaka wa 2023 – 2024. Mfululizo huu wa mafunzo ya mtandaoni uliungwa mkono na majarida mawili ya kila mwezi — kuimarisha jumuiya ya mazoezi ya bara.
- **Mipangilio ya kitaasisi.** Kumekuwa na maendeleo katika kurasimisha mtandao wa Wakuu wa Mitambo ya Kilimo na Huduma za Uhandisi (HAMES) na katika kuendeleza Mpango wa Africa HAMES. Mwongozo wa uendeshaji na rasimu za muundo ziliandaliwa kwa ajili ya uthibitishaji, kwa lengo la kuimarisha uratibu wa kanda ndogo.
- **Msingi wa M&E na upangaji.** Washirika waliandaa maelezo ya dhana kwa njia ya F-SAMA M & E/ukusanyaji wa data (kulisha katika ripoti ya AUC-CAADP BR) na kwa Mpango wa Uendeshaji wa F-SAMA na Ramani ya eneo dogo la Afrika Magharibi - hatua zote muhimu zinazofuata za kuhama kutoka kwa mfumo hadi utekelezaji unaofadhiliwa.

7G. Ripoti ya Tatu ya Maendeleo ya Sekta ya Mifugo kuhusu EX.CL/Desemba.792 (XXIV) Uamuzi juu ya Uundaji wa Mkakati wa Maendeleo ya Mifugo kwa Afrika (LiDeSA) katika Ripoti ya Mkutano wa Tisa wa Mawaziri Wanaohusika na hati Rasilimali za Wanyama. EX.CL/807(XXIV), 2015

- 7.52. **Maendeleo ya Jumla:** Tathmini ya miaka kumi ya utekelezaji wa LiDeSA mnamo 2024 yalionyesha ulinganifu mkubwa wa sera na LiDeSA katika ngazi za kitaifa na kikanda; ufafanuzi wa mikakati ya kiufundi kwa afya ya wanyama, afya moja, ustawi wa wanyama, usalama wa chakula na afya ya umma; baadhi ya minyororo ya thamani inayokua kwa kasi zaidi inayoendesha ukuaji mkubwa katika uwekezaji. Mifugo ni mwajiri mkubwa zaidi wa vijana katika mifumo ya Chakula na Kilimo barani Afrika inayohusishaasilimia 24 ya vijana katika mifumo ya Chakula na Kilimo. Takwimu zilizoimarishwa, fedha, uratibu, mawasiliano na ufuatiliaji zinahitajika ili kufikia matokeo yanayotakiwa ya LiDeSA.
- 7.53. **Hali ya Uwekezaji wa Umma katika Sekta ya Mifugo:** Mchango wa Mifugo kwa sekta ya kilimo Pato la Taifa ulisimama juu ya enzi ya Malabo CAADP kwa wastani wa asilimia 20 mwaka wa 2015 na asilimia 21 mwaka wa 2024: lakini ikiwa na zaidi ya asilimia 30 ya ripoti za MS zaidi ya asilimia 15: 15 zilianzia asilimia 20 hadi asilimia 43 na tatu zaidi ya mchango wa asilimia 50. Kwa wastani, bara lilitumia asilimia 18 ya matumizi ya kilimo cha umma katika sekta ya mifugo, dhidi ya lengo la LiDeSA la asilimia 30; huku nchi sita tu (6) zikitimiza lengo la LiDeSA mwaka 2024. Kiwango cha matumizi katika sekta ya mifugo, kama inavyopimwa na sehemu ya pato halisi la mifugo ambalo linawekezwa tena katika sekta hiyo, ni kipimo lengo cha kutathmini ikiwa matumizi ya sekta yanalingana na mchango wake kwa Pato la Taifa. Lengo la kiwango cha matumizi (matumizi ikilinganishwa na mchango wa Pato la Taifa la sekta) limewekwa kwa asilimia 19, yaani, kile kilichofikiwa na nchi 10 zilizofanya vizuri zaidi. Mwaka wa 2015-2024, kiwango cha matumizi ya mifugo kilikuwa wastani wa asilimia 9.54 ya Pato la Taifa la mifugo na ukuaji mkubwa kutoka asilimia 4.82 mwaka 2015 hadi asilimia 7.98 mwaka 2024. Ni nchi nne tu ambazo zilikuwa na matumizi ya mifugo ambayo yalikuwa asilimia 15 na zaidi ya Pato la Taifa la mifugo mnamo 2024. Ukuaji wa matumizi kulingana na mchango wa Pato la Taifa wa mifugo unapaswa kuendelezwa na kuimarishwa ili kufikia lengo la CAADP lililowekwa kwa asilimia 15 katika ajenda ya Kampala CAADP.
- 7.54. Lishe ya **Wanyama kama shughuli ya Kiuchumi:** Kulisha wanyama ni asilimia 60-70 ya gharama ya uzalishaji wa mifugo. Takwimu kutoka 42 AU Ms zilionyesha kuwa hakuna aliyekuwa na sekta ndogo ya malisho na lishe iliyoendelea na zilikuwa zikifanya kazi kutokana na mifano ya ukame au usimamizi wa maafa kwa ajili ya kudhibiti uhaba wa malisho. Ili kuibuka sekta ndogo ya malisho na malisho ya mabilioni ya Kiafrika ambayo hayajatumika, nyenzo za kidijitali za kufanya hesabu za malisho na Mizani ya Kitaifa ya Kulisha ili kutoa dashibodi kuhusu ukubwa, muundo na masoko zimeundwa. Njia endelevu za ufadhili ikiwa ni pamoja na Mfuko wa Ushirika wa Maziwa na Uchumi Endelevu wa Chakula wa ASAL (SAFE) zimeundwa ili kuondoa uhaba wenye uwezekano wa kumaliza majanga yanayohusiana na ukame. Ujumuishaji wa sekta binafsi kupitia Tovuti za wadau wengi, ikiwa ni pamoja na mitandao inayoongozwa na wanawake, wanaongoza marekebisho ya sera na wamekusanya zaidi ya dola milioni 250 kwa kutumia zana thabiti za Profaili ya Uwekezaji na Chumba cha Ushughulikiaji.

- 7.55. Kuendeleza faida za maumbile ya Wanyama na mifumo ya utoaji:** Uanzishwaji wa mifumo ya mbegu za mifugo ni kupunguza gharama za uzalishaji na kuongeza mapato ya shamba, lakini inazuiwa na vizuizi vya usambazaji na matumizi ya polepole ya teknolojia. Uanzishwaji wa Vituo vya Mbegu za Rasilimali za Wanyama (AU-ARSCoEs) umeimarisha usambazaji wa mbegu bora za wanyama na uhifadhi wa nyenzo za uzazi wa asili. Kituo cha teknolojia ya uzazi inayosaidiwa na kanda ya Afrika Mashariki kimeongeza ufikiaji. Zana ya kidijitali ya Tabia ya Rasilimali za Maumbile ya Wanyama, Hesabu na Ufuatiliaji (AnGR-CIM) imeongeza uwezo wenye sifa kuelekea ukuzaji wa mifugo inayostahimili hali ya hewa na mfumo maalum wa takwimu za idadi ya watu umeanzishwa na FAO. Wafugaji wa kikanda na kitaifa na vyama vya wakulima, mipango Mkakati ya Kitaifa na Kikanda ya Rasilimali za Wanyama; na mifumo iliyoboreshwa ya data, ikiwa ni pamoja na mfumo wa Taarifa za Rasilimali za Wanyama (AAGRIS) imeboresha utawala.
- 7.56. Kuboresha Afya ya Wanyama na Ustawi wa Wanyama:** Mifumo ya afya ya wanyama barani Afrika inabaki dhaifu kama inavyoonyeshwa na Utendaji wa Huduma za Mifugo (PVS) alama za chini ya 3 kwenye umahiri wa msingi. Nchi Wanachama zinasaidiwa kuboresha sheria za matibabu ya mifugo na kuimarisha uzingatiaji. Ufuatiliaji na uratibu unaboreshwa kupitia **Mfumo wa Kimataifa wa Kudhibiti Maendeleo ya Magonjwa ya Wanyama (GF-TADs)** Afrika, mitandao ya REC na mipango inayoendelea ya Vituo vya Ubora vya AU. Mpango wa Kutokomeza PPR ya Pan-Afrika inafanya kazi kikamilifu, ikilenga kutokomeza PPR ifikapo mwaka wa 2030. Ustawi wa wanyama unaendelea kupitia Jukwaa la Afrika lililoimarishwa la Ustawi wa Wanyama.
- 7.57. Kuimarisha Biashara ya Mifugo:** Mapengo yanayoendelea katika data ya biashara iliyogawanywa katika BRR yamezuia uchambuzi mzuri wa biashara ya mifugo ya ndani barani Afrika kuzidishwa zaidi na ukweli kwamba katika kipindi cha BRR cha 2025, hakuna Nchi Wanachama wa AU iliyoorodhesha bidhaa za mifugo kama bidhaa zilizopewa kipaumbele, pamoja na nchi ambazo mifugo inachangia kwa kiasi kikubwa katika Pato la Taifa la kilimo. Mahitaji ya Afrika ya ASF yatakaribia mara mbili ifikapo mwaka wa 2050 na kusababisha hatari ya usalama wa chakula na lishe inayozidishwa na ukweli kwamba wazalishaji wakubwa wa kimataifa, ambao Afrika inaagiza kutoka kwao, wanahitajika kupunguza ukubwa wa mifugo ili kupunguza uzalishaji wa methane. Maziwa, nyama ya ng'ombe na kuku ni masoko yenye nguvu zaidi na faida za kulinganisha za kikanda kwa AfCFTA kuunganisha mikoa ya wazalishaji na vituo vya mahitaji kupitia hatua za SPS zilizopatanishwa, mifumo ya mpakani na korido za vifaa.
- 7.58. Kuimarisha Ustahimilivu wa Kichungaji:** Katika BRR, hii inapimwa kama asilimia ya kaya za shamba, kichungaji na wavuvi ambazo zinastahimili majanga ya mabadiliko ya tabianchi na yanayohusiana na hali ya hewa. Uchambuzi wa mwaka wa 2025 wa data ya CAADP BRR unaonyesha kuwa nchi 36 kati ya 45 za Afrika ziliripoti maadili, huku nchi nane zikionyesha ustahimilivu wa hali ya juu, ishirini na moja zikionyesha ustahimilivu wa wastani na saba zikisajili ustahimilivu wa chini. Ingawa takwimu hizi zinatoa picha ya bara, BR ya sasa inakusanya familia za shamba, kichungaji na wavuvi katika hatua moja ya kitaifa, ikificha udhaifu maalum wa maisha. Ni muhimu kuunganisha viashiria maalum vya maisha katika ufuatiliaji wa ustahimilivu, kusaidia hatua maalum za maisha ikiwa ni pamoja na ndani ya familia za kichungaji.

7H. Mfumo wa Maendeleo ya Unyunyiziaji na Usimamizi wa Maji ya Kilimo (IDAWM) Mazoea barani Afrika ({EX.CL/1187 (XXXVI)}, Februari 2020)

Utangulizi

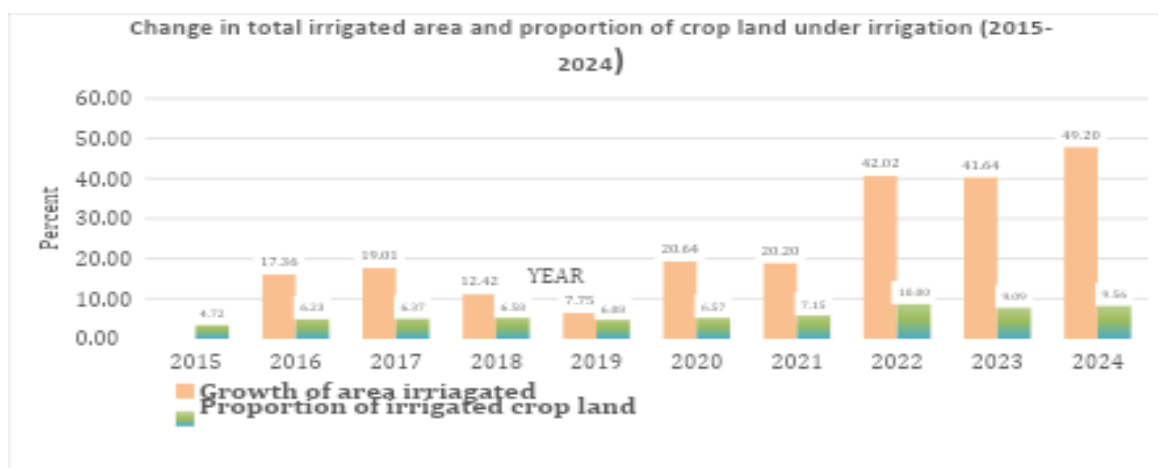
- 7.59. Mfumo wa Umoja wa Afrika kuhusu Maendeleo ya Unyunyiziaji na Usimamizi wa Maji ya Kilimo (IDAWM) unatafuta kuongeza matumizi ya ufumbuzi wa Unyunyiziaji na usimamizi mwingine wa maji ya kilimo (AWM) wakati mabadiliko ya tabinchi yanakaribia kuongeza uzalishaji wa kilimo na uzalishaji katika bara. IDAWM inaunda njia endelevu za kutumia suluhisho za AWM ili kufikia uzalishaji ulioongezeka, kuongezeka kwa uzalishaji na kujenga maisha thabiti dhidi ya hali ya juu ya kutofautiana kwa mabadiliko ya tabianchi.
- 7.60. Uzalishaji mdogo wa kilimo cha Kiafrika umehusishwa na matumizi kidogo au hakuna ya pembejeo za kuongeza uzalishaji kama vile teknolojia ya Unyunyiziaji. Kuongezeka kwa matukio ya mshtuko unaohusiana na mabadiliko ya tabianchi kumetoa changamoto kwa uendelevu wa kilimo kikubwa kinachoweza hushwa na mvua ili kufikia mabadiliko ya mifumo ya chakula katika bara. Kwa kutambua hili, lengo la 2014 la Malabo CAADP la kutokomeza njaa liliweka lengo la kuongeza ukubwa wa maeneo ya Unyunyiziaji (mwaka wa msingi wa 2015) kwa asilimia 100 ifikapo mwaka wa 2025. Inatarajiwa kwamba, kwa kuzingatia tofauti kubwa katika mabadiliko ya tabianchi, Unyunyiziaji kama suluhisho la AWM hutoa njia endelevu ya kuongeza usambazaji wa chakula na kumaliza njaa katika bara.
- 7.61. Ripoti ya BR inafuatilia ufikiaji na utumiaji wa teknolojia ya Unyunyiziaji kama moja ya viashiria chini ya ufikiaji wa pembejeo za kilimo na teknolojia (kategoria ya utendaji) katika malengo ya 2014 ya Malabo ya kutokomeza njaa. Eneo la Unyunyiziaji hufafanuliwa kama jumla ya hekta ambazo zina Unyunyiziaji na/au zina vifaa vya Unyunyiziaji. Hata hivyo, mapungufu yanayohusishwa na makadirio ya kiufundi na mbinu ya Unyunyiziaji mdogo (mkulima LED) (ukubwa uliotawanyika na kugawanyika pamoja na kutoonekana kwa msimu) yameripotiwa kuwa maeneo yanayopendelea mipango mikubwa tu ya Unyunyiziaji. Kwa sababu hii, maeneo yaliyoripotiwa mara nyingi hudharauliwa. Pango hili ni muhimu kwa sababu Unyunyiziaji unaoongozwa na mkulima unawakilisha mfumo wa Unyunyiziaji unaokua kwa kasi zaidi barani.

Maendeleo ya Unyunyiziaji barani kutoka BR5

- 7.62. BR5 inaonyesha kuwa kulikuwa na ongezeko la wastani la asilimia 49 katika eneo la jumla la Unyunyiziaji (mHa) kutoka thamani ya msingi ya mstari wa 2015. Uchambuzi wa mwenendo unaonyesha kuwa kati ya mwaka wa 2022-2024 kulikuwa na ongezeko kubwa na endelevu la jumla ya eneo lililomwagiliwa maji mwaka wa 2021. Walakini, wakati hii ilihesabiwa kama sehemu ya ardhi ya jumla ya mazao chini ya Unyunyiziaji, kwa kulinganisha, ukuaji haukuwa wa kuvutia kama ukuaji katika eneo la jumla la Unyunyiziaji. Sehemu ya ardhi ya mazao yote chini ya Unyunyiziaji ilikua kutoka asilimia 4.7 hadi asilimia 9.2 kati ya mwaka wa 2015 na 2024 mtawalia.
- 7.63. Kwa ujumla, nchi 7 kati ya 30 zilizoripoti zilitimiza lengo la Malabo la ongezeko la asilimia 100 katika ardhi ya jumla ya mazao ya Unyunyiziaji. Nchi hizo ni Benin (asilimia 151), Djibouti (asilimia 164), Msumbiji (asilimia 113), Nigeria (asilimia 122), Rwanda (asilimia 105), Tanzania (asilimia 113) na Togo (asilimia 106). Matokeo pia yanaonyesha kuwa jumla ya nchi saba

(7) zilishuhudia kupungua (ukuaji hasi) kwa jumla ya ardhi ya mazao chini ya Unyunyiziaji katika kipindi hicho. Nchi hizo ni Guinea, Guinea Bissau, Liberia, Mauritius, Moroko, Senegal na Tunisia. Upungufu mkubwa zaidi ulionekana nchini Guinea (asilimia 55) wakati mdogo ulikuwa nchini Senegal (asilimia 4). Katika kipindi cha uchunguzi (2015-2024), kiwango cha ukuaji wa mwaka wa eneo la jumla chini ya Unyunyiziaji kama sehemu ya eneo la jumla lililolimwa kilipatikana kuwa asilimia 2.79. Matokeo pia yanaonyesha kuwa wakati kumekuwa na ongezeko katika eneo la Unyunyiziaji, hata hivyo, ongezeko la eneo la jumla la mazao chini ya kilimo cha kinachotegemea mvua limeshuhudia ongezeko kubwa ikilinganishwa. Maana ya hii ni kwamba kilimo cha kunyunyiziwa na mvua bado ni kikubwa na kinachangia zaidi ya asilimia 90 ya ardhi yote ya mazao barani.

Kielelezo 7.3: Mabadiliko katika Jumla ya Eneo la Unyunyiziaji na Uwiano wa Unyunyiziaji wa Ardhi ya Mazao (2015-2024)

Chanzo: Uchambuzi wa Data ya BR5

Hitimisho na Mapendekezo

7.64. Baada ya miaka 10 ya utekelezaji wa CAADP Malabo, wakati lengo la ukuaji wa asilimia 100 katika eneo la jumla la Unyunyiziaji halijafikiwa, baadhi ya faida zilizogawanyika na endeleu zimepatikana (asilimia 50). Serikali katika ngazi zote zinapaswa kuweka sera zinazofaa, masoko yanayolengwa na kusaidia mageuzi ya kitaasisi ili kuwezesha upatikanaji (wa kimwili na kifedha) wa teknolojia za Unyunyiziaji, hasa na wamiliki wadogo wanaotawala mazingira ya uzalishaji wa chakula barani. Nchi Wanachama wa AU zinahimizwa kuingiza njia na suluhisho husika za maendeleo ya AWM, kulingana na upekee wao, kama ilivyoainishwa katika IDAWM kwa kilimo cha Unyunyiziaji cha kiwango cha juu. Kulenga utekelezaji wa pembejeo kama msaada wa kifurushi kwa wakulima huku ukisisitiza teknolojia za Unyunyiziaji zenye gharama nafuu, upatikanaji wa haki

za soko na maji ni motisha muhimu ya kuongeza teknolojia ya Unyunyiziaji ili kufikia mabadiliko ya mifumo ya chakula barani Afrika.

7I. Uamuzi wa AU EX.CL/DEC. 1074 (XXXVI) kuhusu Mfumo wa Sera ya USAFI NA Afia ya Mimea (SPS), 2020

Utangulizi

- 7.65. Mwaka wa 2020, Umoja wa Afrika ulichukua hatua kubwa kulinda afya ya watumiaji na kuwezesha biashara salama kwa kuidhinisha Mfumo wa Sera ya Usafi na Afia ya Mimea (SPS) ya AU kupitia Uamuzi EX.CL/Dec.1074(XXXVI). Mfumo huu unaongoza utekelezaji wa hatua za SPS, kanuni zinazotegemea sayansi zinazolinda afya ya binadamu, wanyama na mimea na umejengwa kwa malengo manne: (i) kuanzisha mifumo ya SPS inayotegemea sayansi iliyounganishwa, (ii) kuimarisha ushirikiano na uwezesaji wa biashara, (iii) kujenga uwezo wa kiufundi na (iv) kuongeza msaada wa kisiasa na uwekezaji katika mifumo ya SPS.
- 7.66. Tangu mzunguko wa BR wa mwaka wa 2019, Nchi Wanachama zimefuatilia viashiria vya usalama wa chakula, ambavyo tangu wakati huo vimepanuliwa kuwa Faharisi pana ya SPS inayohusu afya ya mimea, afya ya wanyama na usalama wa chakula. Kiashiria kinafuatiliwa kupitia viashiria vitatu ikiwa ni pamoja na Kiashiria cha Mifumo ya SPS (SSI) inayolenga mifumo asilimia 100 ya SPS ifikapo mwaka 2025; Kiashiria cha Afya cha SPS (SHI) kinakusudia kupunguza asilimia 50 ya magonjwa yanayosababishwa na chakula na vifo vinavyohusiana na 2025; na Kiashiria cha Biashara cha SPS (STI) kinatafuta upunguzaji wa asilimia 50 wa kukataliwa kwa bidhaa za kilimo kwa sababu ya kutofuata hatua za SPS ifikapo mwaka 2025.
- 7.67. AU imeimarisha zaidi ajenda hii kwa kuidhinisha Mkakati wa Afya ya Wanyama barani Afrika (2020) na Mikakati ya Usalama wa Chakula na Afya ya Mimea (2022), ambayo inakamilisha Mfumo wa Sera ya SPS. Kwa pamoja, vyombo hivi vinaendana na malengo ya Azimio la Malabo ya kukomesha njaa ifikapo mwaka 2025, kupunguza umaskini na kuongeza mara tatu biashara ya kilimo cha ndani barani Afrika. Kwa hivyo mfumo wa SPS unaofanya kazi vizuri ni muhimu kuzuia kuanzishwa kwa wadudu wa kigeni, kupunguza kukataliwa kwa biashara na magonjwa yanayotokana na chakula, kuwezesha uzalishaji salama, biashara imara ya ndani ya Afrika na kimataifa na kuboresha usalama wa chakula, sambamba na maono ya Afrika ya bara lenye afya na lenye mafanikio zaidi.

Uchambuzi

- 7.68. Maendeleo katika kutekeleza Mfumo wa Sera ya SPS yamepimwa katika malengo yake manne ya kimkakati kwa kutumia data kutoka BR5. Ingawa Faharisi ya SPS haichukui upana kamili wa Mfumo, hutoa vigezo vya kufuatilia maeneo ya msingi ya utekelezaji.
- 7.69. Katika Lengo la 1 (Kuanzisha Mifumo ya SPS ya Sayansi Iliyooanishwa), maendeleo yanapitiwa kupitia mageuzi ya kisheria, usasa wa mifumo ya udhibiti, matumizi ya tathmini ya hatari, ufuatiliaji wa vimelea na wadudu waharibifu wa kipaumbele na matumizi ya hatua za ukanda, ukandaji na ujumuishaji.
- 7.70. Katika Lengo la 2 (Kuimarisha Ushirikiano na Uwezesaji wa Biashara), uchambuzi unashughulikia mikataba ya usawa na kutambuliwa kwa pamoja, ushiriki wa Nchi Wanachama katika mashirika ya kimataifa ya kuweka viwango (Codex, wah, IPPC, WTO), maendeleo ya ukaguzi wa pamoja na mifumo ya uthibitishaji na uwazi katika taratibu za usafirishaji na uagizaji.

- 7.71. Katika Lengo la 3 (Kujenga Uwezo wa Kiufundi), maeneo ya kuzingatia ni pamoja na uwekezaji katika miundombinu halisi kama vile maabara na uanzishwaji wa mifumo ya onyo la mapema na mwitikio wa haraka kwa usalama wa chakula, afya ya wanyama na hatari za afya ya mimea.
- 7.72. Hatimaye, Lengo la 4 (Kuongeza Msaada wa Kisiasa na Uwekezaji) linapimwa kwa kiwango cha ushirikiano wa umma na binafsi ili kufikia malengo ya SPS, juhudi za ushirikiano za kuboresha uzingatiaji na mipango ya kuongeza uelewa wa masuala ya SPS.
- 7.73. Matokeo kutoka kwa mzunguko wa BR5 hutoa picha ya jumla ya maendeleo katika maeneo haya, yanayohusu usalama wa chakula, afya ya wanyama na vipimo vya afya ya mimea.

Matokeo

7.74. Lengo la 1: Kuanzisha Mifumo ya SPS Iliyunganishwa ya Sayansi

- **Tathmini ya sheria na usasa:** Maendeleo kuhusu sheria ni dhahiri na Nchi Wanachama kumi na mbili zinalengwa, baada ya kusasisha sheria ya SPS kulingana na viwango vya kimataifa ndani ya miaka 10 iliyopita. Kumi na saba wako kwenye maendeleo ya hali ya juu, huku kukiwa na sheria zinazolingana kimataifa lakini zinahitaji Tathmini na usasa.
- **Tathmini ya hatari:** Uwezo hauko sawa. Nchi Wanachama kumi na mbili zinalengwa na uwezo wa kuzalisha na kudumisha data, kufanya tathmini za hatari na kuchapisha matokeo kimataifa. Sita ziko kwenye maendeleo makubwa, zinahitaji tu kuimarisha mifumo ya kuchapisha taratibu na matokeo, wakati ishirini na tano bado hazina uwezo kamili wa tathmini ya hatari.
- **Mifumo ya uangalizi:** Mifumo ya nchi nzima ni finyu. Nchi Wanachama tano ziko kwenye lengo, zinafanya ufuatiliaji kamili na kuripoti mara kwa mara na uchambuzi wa magonjwa ya mlipuko. Tisa wako kwenye maendeleo ya juu, wakionyesha chanjo nzuri lakini uwezo mdogo wa kutafsiri matokeo katika hatua za kurekebisha.
- **Kuweka ukanda na ujumuishaji:** Afya ya mimea inaonyesha uwezo mpana. Nchi Wanachama arobaini na mbili zinari poti uwezo wa kuanzisha maeneo yasiyokuwa na wadudu au magonjwa. Katika afya ya wanyama, kumi na tisa ziko kwenye lengo na huduma za matibabu ya mifugo zina uwezo wa kutumia na kukagua taratibu za karantini na mpaka, wakati tisa ziko kwenye maendeleo ya juu lakini zinahitaji ushirikiano mkubwa zaidi wa mpakani.

7.75. Lengo la 2: Kuimarisha Ushirikiano na Uwezeshaji wa Biashara

- **Usawa na kutambuliwa kwa pamoja:** Ushirikiano unaongezeka. Nchi Wanachama kumi na tano ziko kwenye lengo, zikifuatilia kikamilifu usawa na mikataba mingine ya SPS na washirika wa biashara. Tisa ziko katika maendeleo ya juu na uwezo wa msingi uliowekwa lakini zinahitaji uwiano wa karibu na maendeleo ya kimataifa.
- **Kushiriki katika kuweka viwango vya kimataifa:** Uwakilishi unaimarika. Nchi Wanachama ishirini na moja zinalengwa, zikichangia mara kwa mara katika michakato ya CODEX, woah, IPPC na SPS ya WTO. Kumi na sita ziko kwenye maendeleo ya juu, wanashiriki mara kwa mara lakini bila mpangilio, zikizua ushawishi wa jumla wa Afrika.
- **Uwazi katika mifumo ya usafirishaji na uagizaji:** Arifa bado ni chache. Nchi tano Wanachama zinalengwa, zina uwezo kamili wa kuarifu hatua na matukio ya SPS kulingana na taratibu za kimataifa, zinazoungwa mkono na tathmini za wadau.

Kumi na mbili ziko katika hatua za juu na mifumo ya arifa imewekwa lakini inahitaji ushirikiano mkubwa na wadau na ukaguzi zaidi wa kawaida.

7.76. Lengo la 3: Kujenga Uwezo wa Kiufundi

- **Miundombinu ya maabara na uwezo wa uchunguzi:** Miundombinu inaendelea. Nchi Wanachama 11 ziko kwenye lengo, zinafanya kazi maabara na mifumo ya utambuzi katika usalama wa chakula, afya ya wanyama na afya ya mimea. 13 ziko kwenye maendeleo ya juu, zikionyesha uwekezaji mkubwa lakini bado zinahitaji idhini, uhakikisho wa ubora na utendaji thabiti.
- **Mifumo ya onyo la mapema:** Bima inaongezeka. Nchi ishirini na tatu ziko kwenye lengo na mifumo ya onyo la mapema inayofanya kazi kikamilifu kwa afya ya wanyama na mimea. Saba ziko kwenye maendeleo ya juu, zikiwa na mifumo ambayo bado haijafanya kazi kikamilifu na zinahitaji kuimarishwa zaidi kwa arifa na majibu ya wakati unaofaa.

18.7. Lengo la 4: Kuongeza Msaada wa Kisiasa na Uwekezaji katika Sekta ya Umma na Binafsi

- **Ushirikiano na ufahamu:** Maendeleo hapa hayaonekani sana lakini yanaweza kuhisiwa. Ushirikiano wa umma na binafsi, kampeni za uhamasishaji na juhudi za ushirikiano zinajitokeza katika Nchi Wanachama. Walakini, uongozi wa kisiasa na uhamasishaji wa rasilimali bado hauko sawa, ikisisitiza hitaji la dhamira thabiti ya kitaifa na kikanda ya kudumisha mifumo ya SPS.

7.77. Mapendekezo

- i. *Kuanzisha SPS ndani ya Mipango ya Taifa ya Uwekezaji wa Mifumo ya Chakula na Kilimo (NASIPs):* Kujenga juu ya Azimio la CAADP la Kampala, Nchi Wanachama zinapaswa kuunganisha kikamilifu sheria za vipaumbele vya SPS, maabara, uchambuzi wa hatari, ufuatiliaji na onyo la mapema katika NASIPs ili kuhakikisha SPS inakuwa dereva wa msingi wa mabadiliko ya mfumo wa Chakula na Kilimo na biashara salama
- ii. *Kuwezesha Uwekezaji katika Mifumo ya SPS kama Miundombinu ya Kimkakati:* Maendeleo katika Azimio la Malabo yameonyesha kuwa uwezo wa maabara na ufuatiliaji unaendelea lakini bila usawa. Nchi Wanachama zinapaswa kuinua miundombinu ya SPS na uwezo wa uchambuzi kwa kipaumbele sawa cha sera kama barabara, Unyunyiziaji na bustani za viwandani na kuziunganisha na malengo ya kifedha ya Kampala ya \$ bilioni 100 kwa mifumo ya Chakula na Kilimo.
- iii. *Kuimarisha Uratibu wa Bara na Kikanda:* Wakati nchi 21 zinashiriki kikamilifu katika Codex, WOAHA na IPPC, ushiriki bado hauendani. AUC, RECs na Sekretarieti ya AfCFTA inapaswa kuongoza upatanisho, mipangilio ya usawa na nafasi zilizoratibiwa za Kiafrika katika ISSBs, zinazoambatana na Kiambatisho cha AfCFTA SPS.
- iv. *Kupitisha SPS kama Mwezesaji wa Lishe na Ustahimilivu:* Uchunguzi, maabara na tathmini ya hatari haipaswi kuonekana tu kama zana za kufuata lakini kama wawezeshaji wa ustahimilivu dhidi ya mshtuko, magonjwa yanayosababishwa na chakula na wadudu waharibifu. Hii inalinganisha SPS moja kwa moja na malengo ya Kampala juu ya ustahimilivu (ardhi ya asilimia 30 chini ya usimamizi endelevu, kaya za asilimia 40 zinazolindwa kutokana na mshtuko) na usalama wa chakula na lishe (kutokomeza njaa, kupunguza kukwama/kupoteza/uzito kupita kiasi kwa asilimia 25)

- v. *Kuinua Uwajibikaji wa Pamoja na Usaidizi wa Kisiasa:* Masomo kutoka katika Azimio la Malabo yanaonyesha maendeleo yasiyo sawa ya SPS kwa sehemu kutokana na uwajibikaji dhaifu. Nchi Wanachama zinapaswa kuhakikisha viashiria vya SPS vinabaki katikati ya CAADP BR na kuamuru ujumuishaji wao katika Tathmini ya Sekta ya Pamoja kulingana na malengo ya utawala za Kampala

Hitimisho

- 7.78. Malabo BR inaonyesha kwamba Afrika imepiga hatua kubwa katika kusasisha sheria za SPS huku ikiongeza uelewa, kuimarisha maabara, kupanua mifumo ya onyo la mapema na kuongeza ushiriki katika kuweka viwango vya kimataifa. Hata hivyo, mapengo katika ufuatiliaji kamili, tathmini ya hatari na uwazi thabiti hubakia kuwa makubwa na kuiacha Afrika katika hatari ya kuambukizwa magonjwa yanayotokana na chakula, kukataliwa kwa biashara na kuingiza wadudu na magonjwa.
- 7.79. Azimio la Kampala CAADP linatoa fursa kwa wakati unaofaa ya kuweka tena SPS kama mwezeshaji wa kimkakati wa mabadiliko ya mfumo wa chakulacha kilimo, sio tu eneo la kufuata kiufundi. Kuingiza SPS katika NASIPs, kuongeza uwekezaji kama sehemu ya miundombinu ya Vyakula na Kilimo na kuambatana na vifungu vya SPS vya AfCFTA kutahakikisha kuwa Afrika inasonga mbele zaidi ya maendeleo yaliyogawanyika hadi mabadiliko ya kimfumo. Kwa hivyo Nchi Wanachama zinatakiwa kuichukulia SPS kama kichocheo cha sera kwa ajili ya ustahimilivu, biashara salama na usalama wa lishe, muhimu katika kufikia maono ya Kampala ya mifumo endelevu na thabiti ya Vyakula na Kilimo ili kufikia Afrika yenye afya na ustawi.

7J. Azimio la AU la Bara la Kuongeza Uimarishaji wa Chakula na Uainishaji wa Viumbe Barani Afrika {Assembly/AU/Decl. 2(XXXV)}, 2022

Utangulizi

- 7.80. Umoja wa Afrika (AU) iliidhinisha nambari ya Azimio {Assembly/AU/Decl. 2(XXXV)} na malengo nne zinazolenga kuongeza uimarishaji wa chakula, uorodheshaji wa hali ya kuongeza mazaobiofuti na kupanda aina mbalimbali za mazao. Malengo hizi zilikuwa: kukuza kilimo nyeti cha lishe kupitia vyakula endelevu vyenye mazaobiofuti vingi; maendeleo na utekelezaji wa mbinu za kitaifa zinazotegemea mfumo wa chakula, ikiwa ni pamoja na urutubishaji wa viwandani na uhifadhi wa viumbe hai, kusaidia kuongeza uimarishaji wa chakula cha viwandani na uhifadhi wa viumbe hai na kusaidia utafiti katika vyakula vya kawaida vilivyoongezwa mazaobiofuti na chakula kilichoimarishwa viwandani. Azimio hilo litawezesha nchi wanachama kuunda sera na kutekeleza mipango ambayo inalenga kupunguza upungufu wa virutubisho vidogo.
- 7.81. Azimio hili linaambatana na mandhari ya Umoja wa Afrika, 2025 "Haki kwa Waafrika na Watu wa Asili ya Afrika kupitia Fidia" kwa kusisitiza uwezo wa Afrika wa kulisha idadi ya watu wake chakula cha kutosha, chenye lishe bora. Upungufu wa virutubisho vidogo, au njaa iliyofichwa, bado ni changamoto kubwa barani Afrika, inayoathiri zaidi ya asilimia 20 ya idadi ya watu wake ikilinganishwa na asilimia 9 ulimwenguni (FAO, 2022). Miongoni mwa watoto walio chini ya umri wa miaka mitano, kudumaa ni asilimia 30.7 na kupoteza (utapiamlo mkali) asilimia 6.7, kuathiri watoto milioni 16.3, wakati asilimia 40.4 ya wanawake walio na umri wa kuzaa wanakabiliwa na upungufu wa damu (Ripoti ya Lishe Duniani). Kutambua lishe duni, haswa katika utoto mdogo na kutoa wito wa hatua za haraka ni muhimu kwa Afrika yenye afya, kwani upungufu wa virutubishi vidogo hudhoofisha kinga, husababisha vifo vinavyoweza kuzuilika, kudhoofisha ukuaji wa akili wa watoto na kusababisha athari zisizoweza kubadilika kama upofu.
- 7.82. Vyakula vya mazaobiofuti na vilivyoimarishwa hutoa faida za kiafya zaidi ya lishe ya msingi kwa kiasi kidogo-kwa mfano, gramu 125 tu za aina nyingi za viazi vitamu vyenye rangi ya machungwa hutoa posho inayopendekezwa ya kila siku ya vitamini A kwa watoto. Mazao mengine ya mazaobiofuti ni pamoja na mihogo ya machungwa na mahindi ya machungwa (kwa vitamini A), maharagwe ya lulu na maharagwe ya chuma (kwa chuma) na ngano ya zinki na mchele wa zinki (kwa zinki). Zaidi ya aina 420 za mazao haya ya mazaobiofuti yamezalishwa kwa ajili ya kuongeza chakula barani Afrika. Mazao haya hayatoi virutubisho muhimu tu bali pia ni mazao muhimu na ya usalama wa chakula, mara nyingi yenye mavuno mengi, ya mapema na yenye kustahimili ukame, ambayo hutoa uvumilivu kwa mabadiliko ya tabianchi, ambayo yanahusishwa na kupungua kwa viwango vya virutubisho vidogo.

Mbinu

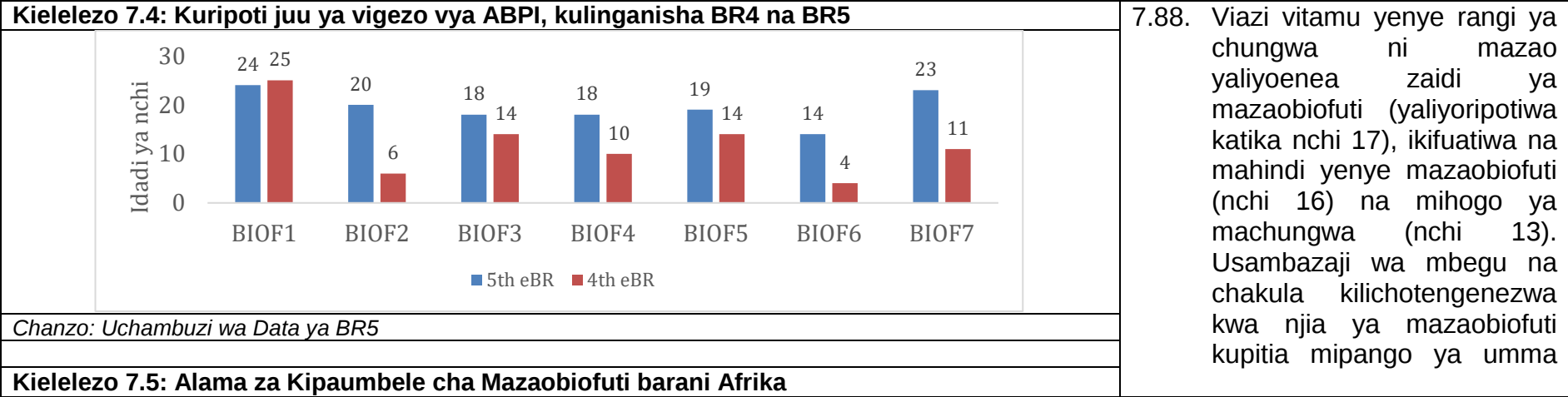
- 7.83. Kielezo cha Maendeleo ya Mazaobiofuti barani Afrika (ABPI) kilianzishwa kwa mara ya kwanza na kuripotiwa katika ripoti ya BR4 na vigezo sawa vilitumika katika ripoti ya BR5. Miradi hii ni:
- a) Idadi ya aina zinazotolewa ambazo ni mazaobiofuti (BIOF1)

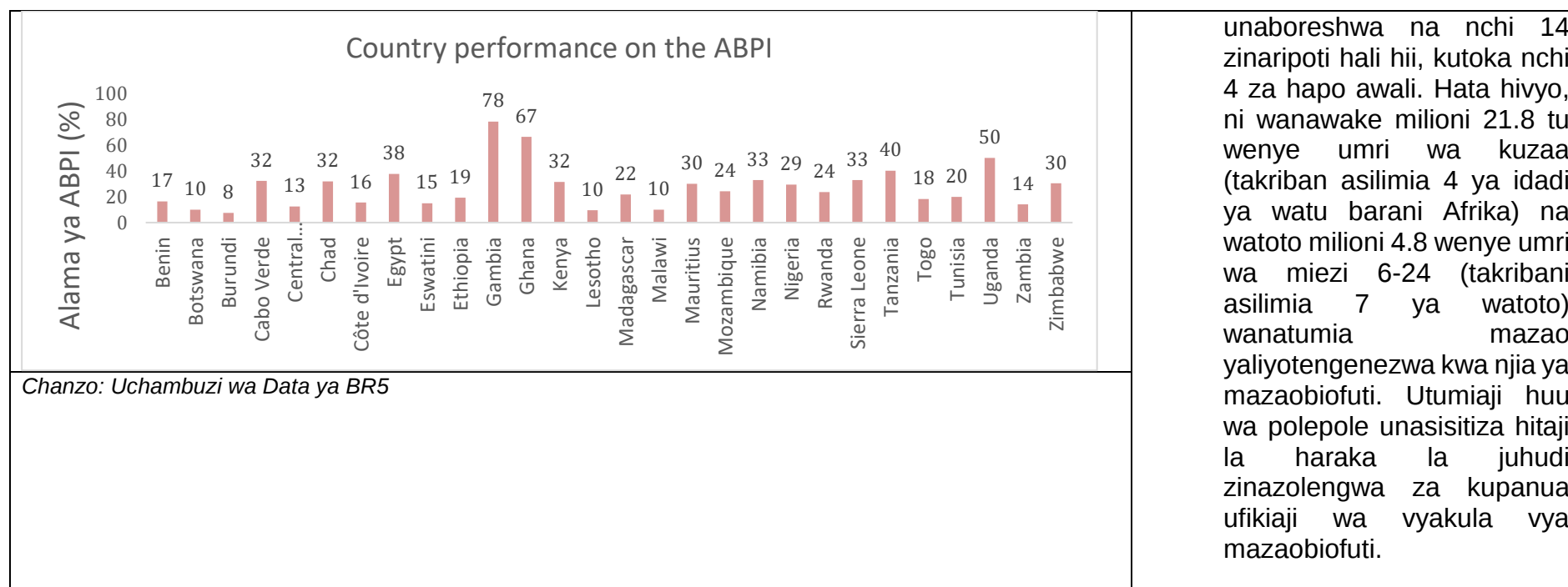
- b) Uwiano (asilimia) wa mbegu iliyoboreshwa sokoni ambayo ni mazaobiofuti (BIOF2)
 - c) Uwiano (asilimia) wa mazao makuu ya biofortifiable yaliyovunwa ambayo ni mazaobiofuti (BIOF3)
 - d) Uwiano (asilimia) ya idadi ya watu ambao wanatumia vyakula vya mazaobiofuti (BIOF4)
 - e) Idadi ya sera, mipango au mipango inayotaja mazaobiofuti kama mkakati wa kushughulikia upungufu wa virutubisho vidogo (BIOF5)
 - f) Uwiano (asilimia) wa mbegu/chakula katika mipango ya umma ya mbegu/usambazaji wa chakula ambayo ni mazaobiofuti (BIOF6)
 - g) Uwiano wa kliniki za kabla ya kuzaliwa ambazo zilipokea bidhaa za habari (miongozo, vipeperushi) kwa ushauri na ambazo zinajumuisha maudhui ya mazaobiofuti na urutubishaji (BIOF7)
- 7.84. Takwimu juu ya vigezo ziliwasilishwa na watu wanaolenga nchi ambao walikusanya taarifa kutoka kwa rekodi na ripoti za Taasisi za Kitaifa za Utafiti wa Kilimo (NARI), mamlaka ya kitaifa ya utoaji wa anuwai, vituo vya CGIAR, vituo vya kitaifa vya usambazaji wa mbegu ikiwa ni pamoja na kampuni za mbegu na biashara za mbegu za jamii, ripoti za utafiti wa matumizi kutoka kwa tafiti zinazowakilishwa kitaifa na Ofisi za Kitaifa za Takwimu na wizara za kilimo, pamoja na rekodi za serikali za kitaifa na za kitaifa zilizo na sera, mipango, mikakati na mipango ya hatua za sekta kutoka kwa wizara husika za serikali.

Matokeo

- 7.85. Kati ya nchi 45 wanachama wa AU ambazo ziliripoti katika mzunguko wa jumla wa ripoti ya BR5, 28 ziliripoti kuhusu mazaobiofuti, ikionyesha uboreshaji mdogo wa ripoti ikilinganishwa na ripoti ya BR4, ambayo nchi 24 ziliripoti (Kielelezo cha 7.4). Idadi ya nchi zilizoripoti kuhusu viashiria vya vigezo pia ilikuwa kubwa zaidi katika BR5. Hii inaonyesha kuwa nchi zinafahamiana zaidi katika kuripoti mazaobiofuti.
- 7.86. Uchambuzi wa matokeo kutoka kwa data ya BR5, (wastani kutoka nchi zilizoripoti juu ya kigezo cha BR5, katika Kielelezo 7.4), Kigezo BIOF1, inaonyesha kuwa aina za Mazaobiofuti zilichangia asilimia 51 ya jumla ya aina zilizozalishwa na kupendekeza kuongezeka kwa lengo la kuzaliana aina za mazaobiofuti katika nchi hizi. Kwa kigezo BIOF2 mbegu ya mazaobiofuti ilikuwa asilimia 29 ya jumla ya mbegu. Hii pia inaonyesha umuhimu ongezeko la mazaobiofuti. Hasa, nchi kama vile Gambia, Sierra Leone, Cabo Verde na Kenya ziliripoti kwamba mbegu za aina fulani za mazaobiofuti ziliunda zaidi ya asilimia 50 ya mbegu zilizouzwa kwa mimea ya mazaobiofuti. Kwa Kigezo BIOF3, uwiano wa mazao yaliyovunwa ya mazaobiofuti ulikuwa asilimia 23.5 lakini nchi kama vile, Madagascar na Gambia, zilikuwa na zaidi ya asilimia 90 ya baadhi ya mazao yaliyovunwa ya mazaobiofuti kama aina za mazaobiofuti. Kwa kigezo cha BIOF4, matumizi ya mazao ya mazaobiofuti yalikuwa asilimia 24.6. Matumizi makubwa yalionekana huko Mauritius, Lesotho na Cabo Verde ambapo zaidi ya asilimia 50 ya idadi ya watu walikuwa wamekula mazao yaliyotengenezwa kwa njia ya mazaobiofuti.
- 7.87. Kwa kigezo BIOF5, nchi kumi na tisa ziliripoti hati za sera au programu zinazorejelea mazaobiofuti kama mkakati wa kushughulikia upungufu wa virutubisho vidogo. Ingawa maendeleo yanaonekana wazi, bado kuna haja ya kuhimiza nchi zaidi

kuweka kipaumbele katika uuzaji wa mazaobiofuti. Nchi- Msumbiji, Sierra Leone, Tanzania, Zimbabwe namibia na Benin ziliripoti kwamba zaidi ya asilimia 50 ya nyaraka zao husika za sera zinashughulikia mazaobiofuti. Kwa Kigezo BIOF6, nchi kumi na nne zilisambaza mbegu au chakula kilichotengenezwa kwa njia ya mazaobiofuti kupitia mipango ya usambazaji wa umma na kiwango cha wastani cha usambazaji cha asilimia 36.3. Kwa kuzingatia changamoto zinazoendelea barani, kuongeza mipango kama hiyo ni muhimu kwa kusaidia usalama wa chakula na lishe katika watu walio katika mazingira magumu. Kwa kigezo BIOF7, nchi ishirini na tatu zimepiga hatua katika kuhakikisha kliniki za kabla ya kuzaliwa zinapokea bidhaa za habari (miongozo, vipeperushi, vipeperushi) ambazo zinajumuisha mazaobiofuti na maudhui yaurutubishaji. Kutoka nchi ambazo ziliripoti juu ya kigezo hiki, asilimia 77.9 ilikuwa wastani wa bara, ikionyesha kuwa nchi zinazofanya juhudi hizi zinasonga mbele kuelekea ufikiaji wa vifaa hivi kwa wote katika kliniki.

7.89. Utendaji wa jumla wa ABPI unaonyesha kuwa maendeleo makubwa bado yanahitajika. Kama Kielelezo 7.5 kinavyoonyesha, ni Gambia pekee iliyozidi maendeleo ya asilimia 75, huku Ghana na Uganda zikifanya maendeleo ya wastani. Nchi nyingi zinaonyesha maendeleo machache, mara nyingi huripoti kwa sehemu juu ya vigezo.

7.90. Mapendekezo

1. Kuongeza ufikiaji wa maumbile ya ushindani wa aina za mazaobiofuti na nchi wanachama kupitia ufuatiliaji wa haraka wa kutolewa kwa aina mpya za ushindani. Hii inaweza kuwa kupitia kuongeza ufadhili ili kuimarisha uwezo wa Taasisi za Kitaifa za Utafiti wa Kilimo (NARS) za kuzaa aina za mazaobiofuti, zinazohusisha vituo vya CGIAR katika utoaji wa anuwai na kushiriki data.
2. Kutengeneza sera za mbegu za kikanda ili kuwezesha harakati za aina zilizotolewa katika nchi wanachama, haswa kwa kutumia mifumo kama sera ya Biashara Huria ya Afrika (AFT) kuwezesha harakati za haraka za maumbile, pamoja na mafunzo ya wafanyikazi wa kiufundi juu ya usindikaji bora wa makaratasi.

3. Kuimarisha uwezo wa NAR na kampuni za mbegu za sekta binafsi kuzidisha kwa kasi Mbegu ya Kizazi cha Mapema (EGS) pia ni muhimu.
4. Nchi Wanachama zinapaswa kuingiza mazaobiofuti katika ajenda za maendeleo ya kitaifa kwa kupitisha sera zinazounga mkono kuongeza kasi ya mazaobiofuti, kama vile kuamuru ujumuishaji wa sifa za lishe katika ufugaji, kuunganisha mazao ya mazaobiofuti katika mipango ya kulisha shule, kuingiza aina za biofortified katika mipango ya usambazaji wa mbegu za umma na kuwashirikisha washirika katika mnyororo wa thamani katika ngazi za kitaifa, kikanda na kimataifa
5. Kuboresha upatikanaji wa data, kwa kuimarisha uwezo wa taasisi muhimu za ukusanyaji wa data ili kuongeza ubora na upatikanaji wa data zilizogawanywa kwa viashiria vya mazaobiofuti, kwani data ya sasa ya uzalishaji wa mazao haitofautishi kati ya mazao ya biofortified na yasiyo ya mazaobiofuti.
6. Kuimarisha ushiriki wa bidhaa za maarifa ya mazaobiofuti, kama vile mifano ya kupima mafanikio, kwa kufunga, kuandika na kusambaza hizi kati ya nchi wanachama, huku kuimarisha ushirikiano wa umma na binafsi (PPPs) ili kuboresha uratibu wa juhudi za mazaobiofuti katika minyororo ya thamani katika mifumo ya chakula.
7. Kushughulikia mapungufu ya ufadhili kwa ajili ya kuharakisha maendeleo ya anuwai, kutolewa na kukuza kwa kuongeza mgao wa bajeti ya kitaifa kuelekea mazaobiofuti na kuingiza mazaobiofuti katika mifumo ya mkopo ya taasisi za kifedha za kimataifa (IFI) ili kupata ufadhili endelevu kwa mipango ya mazaobiofuti.

7.91. Hitimisho

Ripoti ya BR5 inaangazia maendeleo katika kuripoti mazaobiofuti miongoni mwa nchi wanachama wa AU, lakini ongezeko linaloendelea la utapiamlo barani Afrika linalosababishwa na mabadiliko ya tabianchi na ukosefu wa usalama bado ni changamoto kubwa. Hali hii inasisitiza hitaji la haraka la hatua thabiti, zilizoratibiwa katika nchi zote wanachama kushughulikia upungufu wa virutubisho vidogo kupitia mazaobiofuti na urutubishaji wa chakula. Jitihada za makusudi, endelevu ni muhimu katika uundaji wa mazaobiofuti kama mkakati muhimu wa lishe katika bara zima. Azimio la Kampala CAADP linatoa fursa muhimu ya kuharakisha kupitishwa kwa mipango ya urutubishaji na mazaobiofuti, kuendeleza Afrika yenye afya ambayo inasimamia mada ya Umoja wa Afrika ya 2025 ya "Haki kwa Waafrika na Watu wa Asili ya Afrika kupitia Malipo."